

T.C.
Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

FAİZ ORANLARININ TÜKETİM VE TASARRUF ETKİSİ:
TÜRKİYE DENEYİ (1963-1984)

(Doktora Tezi)

Uğur Selçuk Akalın

İstanbul - 1985

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
GİRİŞ	1
TEORİK YAKLAŞIM	4
1. KLÂSİK İKTİSAT TEORİSİ	4
1.1. Say Kanunu ve Miktar Teorisi	5
1.2. Klâsik Faiz Teorisi'nde Faiz Oranlarıyla, Tüketim, Tasarruf ve Yatırım Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi	9
1.2.1. Faiz Oranı-Yatırım İlişkisi	9
1.2.2. Faiz Oranı-Tüketim İlişkisi	11
1.2.3. Faiz Oranı-Tasarruf İlişkisi	11
1.3. Klâsik İktisat Teorisi'nde Denge Faiz Oranının Belirlenmesi	12
2. ÖDÜNC VERİLEBİLİR FONLAR TEORİSİ	15
2.1. Ödünç Verilebilir Fonlar Talebinin Kaynakları	16
2.2. Ödünç Verilebilir Fonlar Arzının Kaynakları	17
2.3. Ödünç Verilebilir Fonlar Piyasasında Denge Faiz Oranının Belirlenmesi	19
2.4. Wicksell'in Doğal Faiz Oranı-Piyasa Faiz Oranı Ayrımı ve Kümülatif Süreç	21
2.4.1. Doğal Faiz Oranının Tanımı	21
2.4.2. Piyasa Faiz Oranının Tanımı	22
2.4.3. Doğal Faiz Oranı ve Piyasa Faiz Oranı Arasında Farkın Oluşması: Kümülatif Süreç	23
2.5. Neo-Klâsik İktisat Teorisi'nde Faiz Oranlarıyla, Tüketim, Tasarruf ve Yatırım Arasındaki İlişkiler ve Büyüklüklerinin Belirlenmesi	28
3. KEYNESYEN TEORİ	33
3.1. Likidite Tercihi Teorisi	34
3.1.1. Para Talebi Motifleri	35
3.1.1.1. İşlem Motifiyle Para Talebi	36
3.1.1.2. İhtiyat Motifiyle Para Talebi	39
3.1.1.3. Spekülasyon Motifiyle Para Talebi	43
3.1.2. Toplam Para Talebi	46

	<u>Sayfa</u>
3.2. Keynesyen Teori'de Faiz Oranlarının Belirlenmesi	48
3.2.1. Para Arzı-Para Talebi ve Faiz Oranlarının Belirlenmesi	48
3.2.2. Denge Faiz Oranını Etkileyen Unsurlar	50
3.2.2.1. Para Arzındaki Değişiklikler	50
3.2.2.2. Gelir Düzeyindeki Değişiklikler	52
3.2.2.3. Spekülasyon Motifiyle Para Talebindeki Değişiklikler	53
3.3. Keynes Sistemi ve Tüketim-Tasarrufu Belirleyen Unsurlar	54
3.3.1. Objektif Unsurlar	57
3.3.2. Subjektif Unsurlar	58
4. NEO-KLÂSİK VE KEYNESYEN FAİZ TEORİLERİNİN BİRLEŞTİRİLMESİ: HICKS-HANSEN SENTEZİ	62
4.1. YaTa Doğrusunun Anlamı ve Elde Edilişi	64
4.2. PAPT Doğrusunun Anlamı ve Elde Edilişi	65
4.3. Genel Denge	67
4.4. Denge Faiz Oranı ve Millî Gelir Düzeyinde Meydana Gelen Değişmeler	68
4.4.1. YaTa Doğrusunda Meydana Gelen Değişmelerin Etkileri	69
4.4.2. PAPT Doğrusunda Meydana Gelen Değişmelerin Etkileri	72
5. PORTFÖY TEORİSİ	77
6. PARACI MAKRO TEORİ (MONETARISM)	81
6.1. Parasalcı Makro Teori'de Para Talebi	83
6.2. Parasalcı Makro Teori'de Faiz Oranı ve Fiyatlar	86
6.3. Sürekli Gelir Hipotezi ve Tüketim-Tasarruf	88
7. FAİZ ORANI, TÜKETİM, TASARRUF ARASINDAKİ İLİŞKİLERLE İLGİLİ GENEL DEĞERLENDİRME	92
TÜRKİYE UYGULAMASI	97
8. TÜRKİYE'DE FAİZ REJİMİ İLE İLGİLİ YASAL VE KURUMSAL YAPININ GELİŞİMİ	97

	<u>Sayfa</u>
8.1. Güdümlü Faiz Rejimi	99
8.1.1. Güdümlü Faiz Rejimi Uygulamasının Tarihçesi	99
8.1.2. Güdümlü Faiz Rejiminin Gerekçeleri	101
8.2. Rejim Değişikliği ve Serbest Faiz Uygulaması	105
8.2.1. Serbest ve Yüksek Faiz Uygulamasının Gerekçeleri	106
8.2.2. Uygulanan Serbest Faiz Rejiminin Değerlendirilmesi	109
9. GÜDÜMLÜ VE SERBEST FAİZ REJİMİ DÖNEMLERİNDE MEVDUAT YAPISI	114
9.1. Güdümlü Faiz Rejimi Döneminde Mevduat Yapısı	114
9.1.1. Mevduatın Yapısı ve Gelişimi	117
9.1.2. Mevduat Artışını Etkileyen Unsurlar	130
9.1.2.1. Emisyondaki Artışın Mevduata Etkisi	130
9.1.2.2. Enflasyonun Mevduata Etkisi	131
9.1.2.3. Faiz Oranlarının Mevduata Etkisi	137
9.1.2.4. GSMH-Toplam Mevduat ve Tasarruf Mevduatı İlişkisi	139
9.2. Serbest Faiz Rejimi Döneminde Mevduat Yapısı	142
9.2.1. Mevduat Yapısı ve Gelişimi	142
9.2.2. Mevduat Artışını Etkileyen Unsurlar	157
9.2.2.1. Emisyondaki Artışın Mevduata Etkisi	158
9.2.2.2. Enflasyonun Mevduata Etkisi	158
9.2.2.3. Faiz Oranlarının Mevduata Etkisi	163
9.2.2.4. GSMH-Toplam Mevduat ve Tasarruf Mevduatı İlişkisi	164
10. GÜDÜMLÜ VE SERBEST FAİZ REJİMİ DÖNEMLERİNDE KREDİ YAPISI	167
10.1. Güdümlü Faiz Rejimi Döneminde Kredilerin Yapısı ve Gelişimi	169
10.1.1. Kredilerin Yapısı ve Gelişimi	169
10.1.2. Kalkınma ve Yatırım Kredileri	174
10.1.3. Banka Kredilerinin Ekonomik Sektörlere Göre Dağılımı	177

	<u>Sayfa</u>
10.1.4. Enflasyon ve Kredilerin Gelişimi	181
10.1.5. Kredi Faiz Oranları	184
10.1.6. Toplam Mevduat-Toplam Kredi Miktarlarının Karşılaştırılması	190
10.2. Serbest Faiz Rejimi Döneminde Kredilerin Yapısı ve Gelişimi	191
10.2.1. Kredilerin Yapısı ve Gelişimi	192
10.2.2. Kalkınma ve Yatırım Kredileri	196
10.2.3. Banka Kredilerinin Ekonomik Sektörlere Göre Dağılımı	199
10.2.4. Enflasyon ve Banka Kredilerinin Gelişimi	202
10.2.5. Kredi Faiz Oranları	204
10.2.6. Toplam Mevduat ve Toplam Kredi Miktarlarının Karşılaştırılması	208
11. SERBEST FAİZ REJİMİ UYGULAMASININ TÜKETİM VE TASARRUF ETKİLERİ	210
11.1. Yüksek Faiz Oranlarının Tasarruf Etkisi	211
11.2. Yüksek Faiz Oranlarının Tüketim Etkisi	216
11.3. Faiz Oranları ve Likidite Tercihi Etkisi	222
SONUÇ	227
YARARLANILAN KAYNAKLAR	234

G İ R İ Ő

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen sürekli artışlardır ve çağımızın ekonomik hastalıklarından biri olarak kabul edilmektedir. Ekonomilerin enflasyona maruz kalmaları birtakım dengesizliklerin sonucu ortaya çıkmakta ve enflasyona neden olan unsurların etkileri giderilmedikçe bu ortamdan kurtulmak mümkün olamamaktadır.

Bilindiği gibi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler 1970'li yıllarda hız kazanan enflasyon ortamının içine düşmüşler ve ekonomilerindeki bu baskıları gidermek amacıyla çeşitli politika tedbirleri uygulamaya başlamışlardır.

Türkiye de, ekonomisi 1970'li yıllarda enflasyonist baskılara maruz kalmış ülkelerden biridir. Ülkemizde de, ekonomiyi enflasyonist baskılardan kurtarmak amacıyla çeşitli iktisat politikası tedbirleri uygulanmıştır. Bilindiği gibi, Türk Ekonomisi'ni maruz kaldığı ekonomik bunalımdan kurtarmak amacıyla 24 Ocak 1980 tarihinde birtakım istikrar politikası kararları alınmış ve bu kararlar 1 Temmuz 1980 tarihindeki Faiz Kararnamesiyle faiz oranlarının serbest bırakılması ve 1 Mayıs 1981 tarihinde de döviz kurunun günlük olarak belirlenmesine geçilmesiyle desteklenmiştir.

1980 istikrar tedbirlerinden biri olan faiz oranlarının yükseltilmesinin, esas itibarıyla enflasyon ortamının yok

edilmesini veya en azından ekonomide mevcut enflasyonist baskıların hafifletilmesini hedef aldığı ileri sürülmüştür. Bir başka deyişle, bu tedbirleri savunanlara göre, faiz oranları yoluyla mevduat miktarı büyüyecek tasarruf eğilimi artarak tüketim eğilimi azalacak ve böylece toplam talep kısıllacak ve kredilere yönelik talep azalacaktır.

Biz tezimizde esas olarak, serbest bırakılan ve yükseltilecek faiz oranlarının, anti-enflasyonist bir politika aracı olarak enflasyonu ne ölçüde önlediğini araştırdık. Bunu yaparken de, konuya önce teorik olarak yaklaştık ve daha sonra Türkiye Uygulamasını ele aldık.

Konuya ilişkin teorik yaklaşımdan oluşan ilk altı bölümde, başlıca iktisat teorileri olan, Klâsik, Neo-Klâsik, Keynesyen, Portföy ve Parasalcı (Monetarist) İktisat Teorileri kronolojik bir sıra içinde ele alınmıştır. Bu teorilerin faiz oranlarının belirlenmesi ve tüketim ve tasarrufa olan etkileri hususundaki görüşleri ortaya konmuş ve incelenmiştir. Konuya ilişkin teorik yaklaşımdan sonra, yedinci bölümde, ele alınan ve incelenen iktisat teorilerinin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Tez konumuza ilişkin Türkiye Uygulaması bölümünde, plânlı dönemin başlangıç yılı olan 1963 yılından 1984 yılına kadarki gelişmeler incelenmiştir.

Türkiye Uygulaması'na ilişkin incelemeye sekizinci bölümde, Türkiye'de faiz oranlarıyla ilgili yasal ve kurumsal yapının gelişimi ele alınarak başlanılmıştır. Faiz rejimimiz, güdümlü ve serbest faiz rejimi dönemleri olarak ikiye ayrılarak her iki faiz rejiminin gerekçeleri incelenmiştir.

Dokuzuncu ve Onuncu bölümlerde, güdümlü ve serbest faiz rejimi olarak ayırımı tabi tuttuğumuz faiz rejimi dönem-

lerine ilişkin mevduat ve kredi yapısı, bunların gelişimi ve bu gelişimi etkileyen unsurlar ele alınarak incelenmiştir. Bu bölümde ele alınan döneme ilişkin veriler, mümkün olduğu kadar seçilen 1963-1984 yıllarını kapsayacak bir şekilde yer almıştır. Ancak, tezimizde kredilerle ilgili olarak ele aldığımız, Banka Kredilerinin Ekonomik Sektörler İtibarıyla Dağılımı'na ilişkin veriler 1970 yılından itibaren başlamaktadır. Bunun nedeni ise, 1970 yılına gelinceye kadar bu alt bölüme ilişkin verilerin mevcut istatistiklerde ayrıntılı bir biçimde yer almaması ve 1970 yılı öncesi yapılan sektörler itibarıyla ayırımın, 1970 yılı sonrası yapılan ayırımdan farklı olmasıdır.

Onbirinci bölümde ise, dokuzuncu ve Onuncu bölümlerdeki bilgilerin ışığı altında, Türkiye'de 1980 yılından sonra uygulanan yüksek faiz oranlarının tüketim ve tasarruf etkilerine değinilmiş ve uygulanan faiz politikasının anti-enflasyonist etkinliği değerlendirilmiştir.

Tezimizin "Yararlanılan Kaynaklar" bölümünde her kaynağın sonunda yer alan parantez içindeki sayfa numaraları bu kaynağa tezimizin hangi sayfalarında başvurulduğunu göstermektedir.

TEORİK YAKLAŞIM

1- KLÂSİK İKTİSAT TEORİSİ

Modern bir bilim olarak iktisat biliminin ortaya çıkması Klâsik İktisat Teorisi'yle başlar. Klâsik iktisatçılar ekonomik yaşamın tümüyle ilgili olarak tutarlı bir teori geliştirmişlerdir. Klâsik iktisatçılara göre, devletin ekonomiyeye müdahale etmesine gerek yoktur. Başka bir deyişle, ekonomide örneğin deflasyon, enflasyon gibi fiyat dalgalanmalarından kurtulmak ve tam istihdama ulaşmak için devlet müdahalesi gerekmez. Çünkü, Klâsik İktisatçılara göre ekonominin görünmeyen eli hem fiyat istikrarını ve hem de tam istihdamı sağlayacaktır.

Klâsik İktisat Teorisi'nin bu vargılara ulaşması belli varsayımlar altında gerçekleşmektedir. Bu varsayımlar şunlardır(1):

- 1- Tam rekabet koşulları geçerlidir,
- 2- Ücret, faiz haddi ve mal fiyatları esnektir,
- 3- Her arz kendi talebini yaratır (Say Kanunu).

Böylece, Klâsik İktisat Teorisi'ne göre, bu varsayımlar

(1) Vural SAVAŞ, İktisat Politikasına Giriş, İstanbul, Ar Yayın Dağıtım, 1982, s.74.

ların geçerli olduğu bir ekonomide fiyatlar genel düzeyinde önemli dalgalanmalar olmayacak ve ekonomi daima tam istihdam düzeyinde bulunacaktır. Çünkü bu varsayımların geçerli olmasıyla hem fiyat dalgalanmalarını önleyen ve hem de tam istihdam düzeyini sağlayan milli gelir düzeyine ulaşılacaktır.

Klâsik İktisat Teorisi'nde faiz oranlarının belirlenmesi ve bunun tüketim ve tasarrufla olan ilişkisini ve etkisini ele almadan önce kısaca Say Kanunu'na ve Miktar Teorisi'ne değinelim.

1.1. Say Kanunu ve Miktar Teorisi

Klâsik İktisat Teorisi'nin temel dayanaklarından biri olan Say Kanunu'na göre "her arz kendi talebini yaratır". Yani piyasada üretilen her mal kendine eşit miktarda bir taleple karşılaşacaktır. Kişinin üretimi, yani arzı, diğer malları satın alabilmek içindir, yani o mallara yönelen bir taleptir. Klâsik İktisat Teorisi'nde para sadece mübadele aracıdır. Bu nedenle gerçekte mallar mallarla değiştirilir. Say Kanunu'nun genel ifadesini belirttikten sonra şimdi de kısaca bu kanunun tasarruf ve yatırım açısından açıklamasını yapmaya çalışalım.

Gerçekte, elde edilen gelir sahiplerince tümüyle harcanmaz. Yani gelirin bir kısmı tasarruf edilir. Kişiler tasarruflarını çeşitli şekillerde değerlendirebilirler. Birincisi, kendileri tasarruflarını doğrudan yatırımlarda kullanabilirler. İkincisi, borç verebilirler ve böylece borçlananlar bu fonları yatırımlara dönüştürürler. Son olarak da tasarruflarını para şeklinde ellerinde tutarlar, yani iddihar ederler.

Birinci durumda, tasarruflar tümüyle yatırımlara dönüşmektedir. Dolayısıyla ekonomide talep yetersizliği söz ko-

nusu değildir. Bunun sonucu olarak da ekonomide verimin düşmesi, atıl kapasite kullanımı söz konusu olmayacaktır. İkinci durumdaysa, kişiler tasarruflarını borç olarak vermekte ve borçlananlar da bu fonları yatırıma dönüştürmektedir. Borçlanan bu fonlar tümüyle yatırıma dönüştüğünde ekonomide toplam talep, toplam arzla eşit olacaktır. Ancak tasarruflar yatırımlardan fazlaysa toplam talep, toplam arzdan küçük olacak ve talep yetersizliği ortaya çıkacaktır. Bunun sonucunda da üretim düşecek ve işsizlik artacaktır. Ancak daha sonra Klâsik İktisat Teorisi'nde faiz teorisini ele aldığımızda da görüleceği gibi, bu teoride sürekli olarak yatırım-tasarruf eşitliği sağlandığından böyle bir durum meydana gelmeyecektir.

Kişilerin tasarruflarını değerlendirmeleri konusunda belirttiğimiz son husus yani kişilerin iddiharda bulunmaları Klâsik İktisat Teorisi tarafından kabul edilmez. Çünkü Klâsik İktisat Teorisyenleri'ne göre para sadece mübadele aracıdır. Kişilerin ellerinde bu amaç dışında para tutmaları rasyonel bir davranış değildir. Ancak kişiler ellerinde atıl olarak para buldursalar dahi, daha önce bu teorinin varsayımları arasında belirttiğimiz fiyat, faiz ve ücret esnekliği sayesinde atıl olarak tutulan para kullanılacaktır, yani toplam talep toplam arzla eşitlenecektir. Başka bir deyişle, talep yetersizliği dolayısıyla üretimin düşmesi ve işsizliğin artması gibi durumlar meydana gelmeyecektir.

Bu belirttiklerimizi şu şekilde genelleştirebiliriz: Bu teoriye göre, ekonomi daima tam istihdam milli gelir düzeyindedir. Sadece geçici dalgalanmalar olduğunda bu denge düzeyinden uzaklaşılır. Fakat atıl kaynakların kullanılmasıyla tam istihdam milli gelir düzeyine ulaşılmaya çalışılacaktır. Üretimde yapılan her artış, bu artışa eşit gelir ve harcama artışına neden olacak ve sonuçta ekonomi tam istihdam milli gelir düzeyine ulaşacaktır.

Şimdi de kısaca Miktar Teorisi'ne değinelim.

Miktar Teorisi'ne göre tam istihdam milli gelir düzeyinde bulunan bir ekonomide, fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen değişmelerin sadece para arzında meydana gelen değişmelerden kaynaklanacağı ve fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen değişmelerin para arzında meydana gelen değişmelerle aynı yön ve oranda gerçekleşeceği belirtilir. Klâsik İktisat Teorisyen'leri bu tezlerini Değişim Denklemi adı verilen

$$PA \cdot Hz = Fi \cdot MG \quad (1)$$

denklemlerle açıklarlar.

- PA → Para arzını,
- Hz → Paranın dolaşım hızını,
- Fi → Fiyatlar genel düzeyini,
- MG → Üretim hacmini, göstermektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Klâsik İktisat Teorisi'ne göre ekonomi geçici dalgalanmalar dışında tam istihdam milli gelir düzeyinde bulunduğundan MG sabittir. Bunun sonucu olarak ekonomide işsizlik, enflasyon v.b. paranın dolaşım hızını etkileyen değişiklikler meydana gelmeyeceğinden Hz'da sabit olacaktır. Dolayısıyla denklemde yer alan diğer iki unsur, PA ve Fi, eşitliği sağlayabilmek için birlikte hareket edeceklerdir. Para arzında meydana gelen değişmeler aynı yön ve oranda Fi'yi de etkileyecek ve değişim denkleminde eşitlik sağlanacaktır. Başka bir deyişle, Fi'yi etkileyen ancak ve ancak PA'da meydana gelen değişmelerdir.

Bu durumu bir örnek yardımıyla açıklamaya çalışalım. Para arzının 50 ve paranın el değiştirme hızının 3 birim olduğu bir ekonomide toplam talep 150 birimdir. Bu durumda MG'nin 75 ve fiyatlar genel düzeyinin 2 birim olduğunu varsaya-

lım. Böylece,

$$PA \cdot Hz = Fi \cdot MG$$

$$50.3 = 2.75$$

Bu durumda para arzı % 50 arttığında, Hz sabit olduğu için toplam talep $75.3=225$ birim olarak gerçekleşecektir. Denklemdede yer alan MG de tam istihdam milli gelir düzeyini yansıttığından yani değişmeyeceğinden eşitliğin sağlanabilmesi için Fi 'nin de % 50 artması ve 3 birim olması gerekmektedir. Yani,

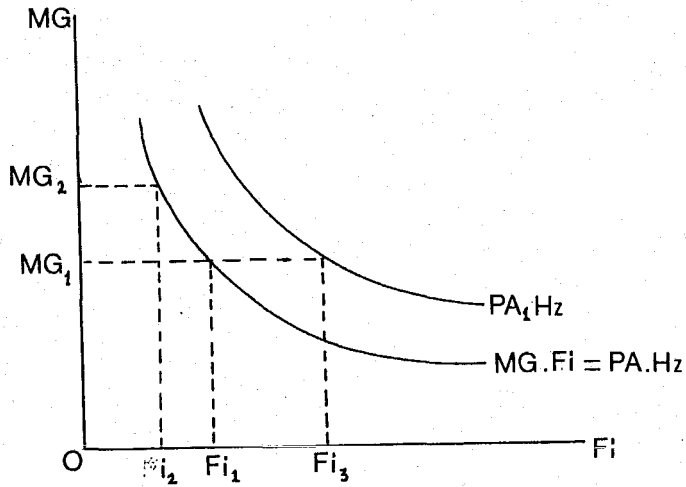
$$PA \cdot Hz = Fi \cdot MG$$

$$75.3 = 3.75 = 225$$

$$\frac{\Delta PA}{PA} = \% 50 \text{ ve } \frac{\Delta Fi}{Fi} = \% 50$$

Sonuç olarak tam istihdam milli gelir düzeyinde bulunan ve paranın sadece işlem motifiyle elde bulundurulduğu bir ekonomide para arzında meydana gelen değişmeler sadece fiyatlar genel düzeyini aynı yön ve oranda etkilemektedir.

Bu durumu şekil yardımıyla şu şekilde açıklayabiliriz.

ŞEKİL 1

Şekilde dik ekseninde MG ve yatay ekseninde Fi yer almaktadır. Şekilde çizilen rektangüller hiperpol üzerindeki her noktada, bu eğrinin özelliği nedeniyle, $PA \cdot Hz = Fi \cdot MG$ eşitliği gerçekleşmektedir. Yukarıdaki şekil bize $PA \cdot Hz$ varken ve MG belirlenmişken Fi'nin ne olacağını göstermektedir. Örneğin toplam talep $PA \cdot Hz$ ve milli gelir düzeyi de MG_1 olursa fiyatlar genel düzeyi Fi_1 olarak gerçekleşecektir. Eğer $PA \cdot Hz$ sabitken milli gelir düzeyi yükselip MG_2 düzeyine gelirse fiyatlar genel düzeyi Fi_2 'de belirlenecektir. Bu duruma başka bir açıdan da bakabiliriz. Milli gelir düzeyi sabitken (MG_1) ekonomide para arzı artarsa ($PA_1 \cdot Hz$ eğrisi) fiyatlar genel düzeyi de artacak ve Fi_3 düzeyinde belirlenecektir.

1.2. Klâsik İktisat Teorisi'nde Faiz Oranlarıyla, Tüketim, Tasarruf ve Yatırım Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Bu başlık altında faiz oranlarının, konumuz itibarıyla ele alacağımız yatırım, tüketim ve tasarrufa olan etkilerini incelemeye çalışacağız(2).

1.2.1. Faiz Oranı-Yatırım İlişkisi

Yatırımlar, yatırımın marjinal verimliliğine ve faiz oranına bağlıdır. Yatırımın marjinal verimliliği, yatırım ka-

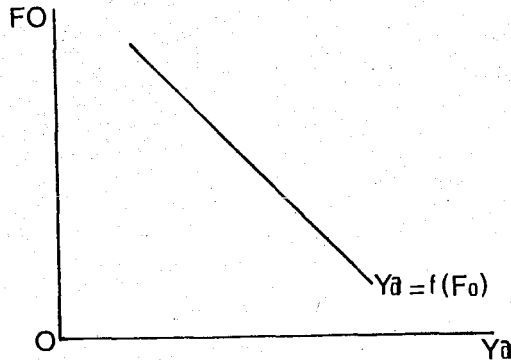
- (2) Faiz teorisi, parasal faiz teorisi ve parasal olmayan faiz teorisi olarak iki ayrı biçimde incelenmektedir. Biz burada alışılmış ve bu zamana kadar ekonomi ders kitaplarında yer aldığı biçimde parasal faiz teorisinin benimsendiği açıklama biçimini esas alacağız. Parasal olmayan faiz teorilerinin anlatımı için bkz., D.P.O'BRIEN, The Classical Economist, Glaskow, Oxford University Press, 1975, s.118-124, J.W.CONARD, An Introduction to the Theory of Interest, California, University of California Press, 1963, s.11-13, I.H.RIMA, Development of Economic Analysis, Homewood, Illinois, Richard D.Irwin Inc., s.78-80 ve Erol ZEYTİNOĞLU, Genel Ekonomi-I, İstanbul, İstanbul İTİA Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayını, 1980, s.267-270.

zancını ifade eder. Yatırımlar arttıkça birim başına düşen toplam hasılda meydana gelen artış önce artan bir hızla, daha sonra azalan bir hızla artar ve belli bir noktada durur. Bu Azalan Verimler Kanunu'nun bir sonucudur. Öte yandan müteşebbis, yatırımlarının finansmanını üç fondan sağlar.

1) Otofinsman, 2) Finansal Kurumlar ve 3) Tüketiciler. Bu üç fon kaynağından herbirinin müteşebbise bir maliyeti olduğu halde son iki fon kaynağı faiz maliyetini içerir. Böylece faiz, müteşebbis için bir maliyet unsurudur. Çünkü faiz oranı sonuçta müteşebbis tarafından kârlardan ödenecektir. Faiz oranı ne kadar düşük ve yatırımın marjinal verimi ne kadar yüksekse kâr oranı o kadar yüksek olacaktır. Yatırımın marjinal veriminin yüksek olması ve böylece yatırıma devam edilmesi nedeniyle Azalan Verimler Kanunu işlemeye başlayacak, yatırımın marjinal verimliliği düşecek ve yatırımlar, yatırımın marjinal verimliliğinin faiz oranına eşit olduğu noktada duracaktır. Bu nedenle yatırımla yatırımın marjinal verimliliği arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişki aynı zamanda yatırımla faiz oranı arasındaki ilişkiyi de gösterir, yani faiz oranı düştüğünde yatırımlar artacak ve böylece yatırımın marjinal verimliliği azalacaktır. Belli bir faiz oranında yapılan yatırım, yatırımın marjinal verimini faiz oranına eşitleyen yatırım miktarıdır. Sonuç olarak yatırımlar faiz oranının bir fonksiyonudur ve aralarında ters yönlü bir ilişki vardır, yani;

$$Y_a = f(F_0) \quad f' < 0 \quad (2)$$

Bu ilişkiyi şekil üzerinde gösterelim.

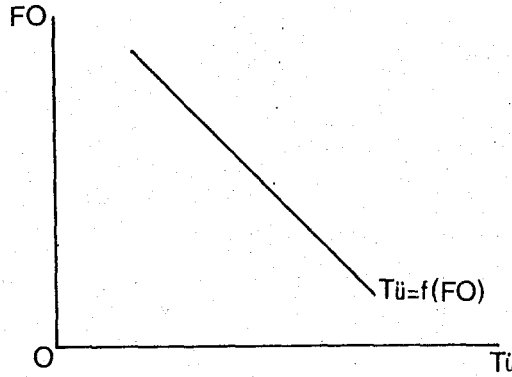
ŞEKİL 2

1.2.2. Faiz Oranı-Tüketim İlişkisi

Faiz oranı düzeyi, kişilerin bugünkü ve gelecekteki tüketim düzeylerini etkileyecek ve bu yolla kişiler bugünkü ve gelecekteki tüketimleri arasında tercihte bulunacaklardır. Örneğin, faiz oranlarında meydana gelen bir artış tüketimi azaltacak ve kişiler gelecekte daha fazla gelir-dolayısıyla daha fazla tüketim-elde etmek için bugünkü tüketimlerinin bir kısmından vazgeçeceklerdir. Faiz oranlarında meydana gelen bir artış nedeniyle bugünkü tüketimlerinin bir kısmından vazgeçen kişiler, bu yolla gelecekteki malları daha ucuz elde edeceklerdir. Sonuç olarak, Klâsik İktisat Teorisi'ne göre tüketimi etkileyen tek araç faiz oranıdır ve aralarında ters yönlü bir ilişki vardır, yani;

$$Tü = f(FO) \quad f' < 0 \quad (3)$$

Bu ilişkiyi şekil üzerinde gösterelim.

ŞEKİL 3

1.2.3. Faiz Oranı-Tasarruf İlişkisi

Tanım olarak tasarruf, gelirin tüketilmeyen kısmıdır. O halde şu özdeşliği yazabiliriz:

$$MG - Tü = Ta$$

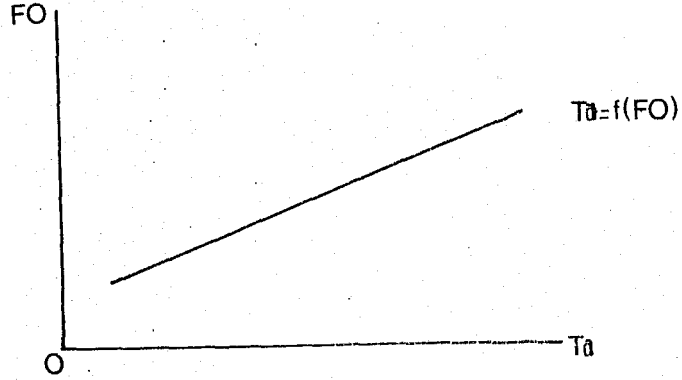
Özdeşlikte yer alan tüketim değişkeni faiz oranının bir fonk-

siyonudur. Bilindiği gibi Klâsik İktisat Teorisi'nde kişiler bugünkü tüketimlerinin bir kısmından imtina ederler. Bu imtina edilen kısım tasarrufu oluşturur ve dolayısıyla imtina etmenin karşılığı olan faiz, tasarrufu etkileyen bir değişken olarak ortaya çıkar.

Tasarrufla faiz oranı arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır, yani;

$$T_a = f(FO) \quad f' > 0 \quad (4)$$

Bu ilişkiyi şekil üzerinde gösterelim.

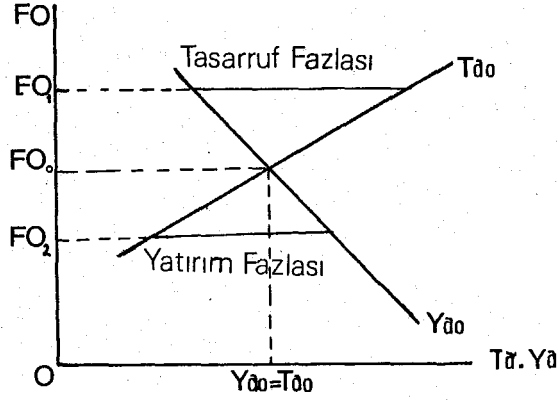

ŞEKİL 4

1.3. Klâsik İktisat Teorisi'nde, Denge Faiz Oranının Belirlenmesi

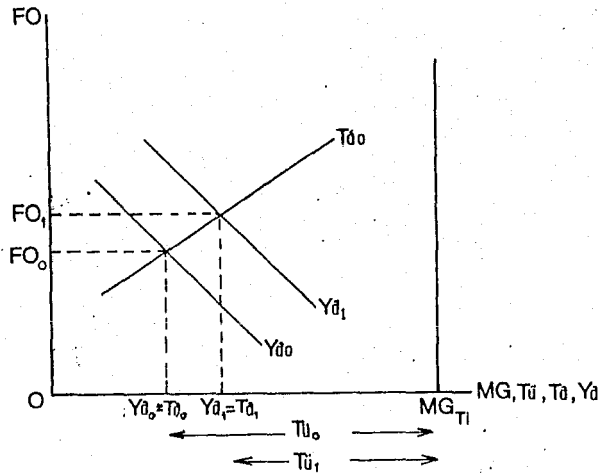
Klâsik İktisat Teorisi'nde T_a - Y_a eşitliğinin sağlanması ve denge faiz oranının belirlenmesi, Say Kanunu'nun yetersizliği karşısında bu teorinin geliştirdiği "faiz esnekliği" teziyle gerçekleşmektedir(3). Bu teorinin faiz esnekliği tezine göre tasarruflar faiz oranının bir fonksiyonudur ve aralarında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Böylece faiz oranı ne kadar yüksek olursa kişilerin tasarrufları da o kadar yüksek olacaktır. Bunun yanında yatırımlar da faiz oranına bağlıdır ve aralarında ters yönlü bir ilişki vardır. Buna göre faiz oranları arttıkça yatırımlar azalacaktır. Aşağıdaki şekilde yatırım, tasarruf ve faiz oranı arasındaki ilişkiler yer almaktadır.

(3) Vural SAVAŞ, Keynesyen İktisat Yıkılırken, İstanbul, Fatih Yayınevi, 1984, s.19 ve ayrıca bkz., Barry N.SIEGEL, Aggregate Economics and Public Policy, Homewood, Illinois, Richard D.Irwin Inc., 1970, s.55.

ŞEKİL 5

Şekilden görüleceği gibi FO_0 faiz oranı düzeyinde yatırım-tasarruf eşitliği gerçekleşmektedir. Tasarruf ve yatırımın birbirlerine eşit oldukları düzeyde belirlenen faiz oranı denge faiz oranıdır. Yine şekilden görüleceği gibi ekonomide faiz oranı denge faiz oranının altında ya da üstünde oluşursa sırasıyla yatırım fazlası ve tasarruf fazlası ortaya çıkacaktır. Bu ise faiz oranını ya arttıracak ya da azaltacaktır. Böylece sonuçta tekrar $Ta_0=Ya_0$ eşitliğini sağlayan denge faiz oranı belirlenecektir. Sonuç olarak ekonomide denge faiz oranı yatırım ve tasarrufun karşılıklı etkileşimleri sonunda belirlenmektedir. Böylece geliştirilen "faiz esnekliği" kavramı yardımıyla Ta - Ya eşitliğinin sağlanması ve denge faiz oranının belirlenmesi hususu açıklık kazanmıştır. Bunun ötesinde bu kavram yardımıyla toplam talebin tüketim ve tasarruf arasındaki dağılımı da belirlenir hale gelmiştir. Toplam talebin tüketim ve tasarruf arasındaki dağılımı aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

ŞEKİL 6

Şekilden görüleceği gibi belli faiz oranında (FO_0) gelirin ne kadarının tasarruf edileceği ve dolayısıyla yatırım yapılacağı bellidir. Bunun ötesinde Klâsik İktisat Teorisi'ne göre, kısa dönemde ekonomi daima tam istihdam milli gelir düzeyinde bulunacağı için milli gelir düzeyi de bellidir. Belli bir faiz oranında (FO_0) yapılan tasarruflar belli olduğuna göre (Ta_0), $Tü \equiv MG - Ta$ özdeşliği gereği tüketim de belirlenir ($Tü_0$). Eğer yatırımlar yükselirse (Ya_1) faiz oranı ve tasarruf artacağından tüketim azalacaktır ($Tü_1$).

Sonuç olarak Klâsik İktisat Teorisi'yle ilgili olarak buraya kadar belirttiklerimizi şu şekilde özetleyebiliriz. Bu teoriye göre tasarruf, yatırım ve tüketim faiz oranının bir fonksiyonudur. Bunun ötesinde bu teoride zaman içinde geliştirilen "faiz esnekliği" tezi yardımıyla ekonomide faiz oranı, tasarruf ve yatırım tarafından belirlenmekte ve $Ya-Ta$ eşitliği sağlandığında denge faiz oranı oluşmaktadır. Ayrıca belirlenen faiz oranı toplam talebin tüketim ve tasarruf arasında nasıl dağıldığını da ortaya koymaktadır. Görüleceği gibi bu teoride faiz oranı, milli gelir düzeyini değil milli gelirin tüketim ve tasarruf arasında nasıl dağıldığını belirlemektedir. Başka bir deyişle, faiz oranı toplam talebin bileşimini belirlemektedir.

2- ÖDÜNC VERİLEBİLİR FONLAR TEORİSİ

Klâsik İktisat Teorisi'nde ele aldığımız ve "faiz esnekliği" kavramıyla açıklamaya çalıştığımız tasarruf, yatırım ve faiz oranı arasındaki ilişki, kişilerin tasarrufları nedeniyle azalan toplam talebin yatırımlar yoluyla tekrar eski düzeyine döneceği hususunu göstermiştir. Ancak bu ilişki para arzı ve iddiharda meydana gelen değişmelerin etkilerini de incelemek amacıyla daha da geliştirilebilir. K.Wicksell analize bu değişkenleri de katarak Klâsik İktisat Teorisi'nin konuyla ilgili analizini genişletmiştir(4).

Wicksell tarafından geliştirilen ve Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi olarak bilinen bu teoriye göre, gelirin tüketilmeyen kısmı tümüyle tasarruf edilebileceği gibi, bu kısım tümüyle iddihar (AP-atıl para) şeklinde bulundurulabilir. Ya da hem tasarruf ve hem de iddihar şeklinde olabilir. Gelirin tüketilmeyen kısmının tümüyle tasarruf edilmesi dışındaki hallerde, tasarruflar otomatik olarak yatırımlara dönüşmez ve iddiharın büyüklüğü, ödünç verilebilir fonlar talebini etkileyen bir unsur olur. Benzer şekilde, para arzında meydana gelen değişmeler, ödünç verilebilir fonlar arzını etkileyen bir unsur haline gelir. Görüleceği gibi, bu teoride ödünç verilebilir fonlar arzını ve talebini belirleyen unsurlar çeşitlenmiş ve bunların denge faiz oranının belirlenmesindeki

(4) K.WICKSELL, Lectures on Political Economy, Vol: II: Money, London, Routledge and Kegan Paul Ltd., 1956, s.159-208.

etkileri ele alınmış olmaktadır. Bunun ötesinde, Wicksell tarafından geliştirilen bu teori daha geliştirilmiş bir miktar teorisine dayanmakta ve para arzı ve fiyatlar genel düzeyi arasındaki ilişki faiz oranı aracılığıyla kurulmaktadır.

Şimdi ödünç verilebilir fonlar arzı ve talebinin kaynaklarının neler olduğunu ele almaya çalışalım.

2.1. Ödünç Verilebilir Fonlar Talebinin Kaynakları

Wicksell tarafından geliştirilen bu teoride, ödünç verilebilir fonlar talebinin kaynakları çeşitlenmiştir.

Buna göre ödünç verilebilir fonlar talebinin kaynakları aşağıdaki şekilde sıralanabilir(5):

1- Ödünç verilebilir fonların yeni yatırımlar için talep edilmesi. Bunu Y_{ye} ile göstereceğiz.

2- Tüketicilerin tüketim amacıyla ödünç verilebilir fonları talep etmeleri. Bunu $Tü_b$ ile göstereceğiz.

3- Ödünç verilebilir fonlar talebinin bir başka kaynağı ise, işletmelerin ya da kamu kurumlarının yapacakları yatırımlardan başka, belli bir takım faaliyetlerini yürütmek ya da daha sonra yapacakları yatırımların finansmanı için şimdiden bu fonları talep etmeleridir. Bu tip ödünç verilebilir fonlar talebinin F ile göstereceğiz(6).

Sonuç olarak, bu üç kaynağı bir araya getirerek ödünç verilebilir fonlar talebini (ÖVFT) şu şekilde yazabili-

(5) CONARD, a.g.k., s.159.

(6) Buna finans motifiyle ödünç verilebilir fonlar talebi de denmektedir.

riz(7):

$$\text{ÖVFT} = Y_{a_{ye}} + T_{ü_b} + F \quad (5)$$

2.2. Ödünç Verilebilir Fonlar Arzının Kaynakları

Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi'nde de, Klâsik İktisat Teorisi'nde olduğu gibi, ödünç verilebilir fonlar arzının asıl kaynağı tasarruflardır. Ödünç verilebilir fonlar arzının kaynakları içinde yer alan tasarrufun yapısı Klâsik İktisat Teorisi'nin ele aldığı biçimde değildir. Bu teoride tasarrufları etkileyen birçok değişken söz konusudur.

Ödünç verilebilir fonlar arzının kaynaklarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1- Tasarruflar
- 2- İddiharın çözülmesi
- 3- Para arzı

Şimdi de bu kaynakları kısaca açıklamaya çalışalım:

- Tasarruflar ödünç verilebilir fonlar arzının temel kaynağıdır. Bunu T_a ile göstereceğiz. Bu tasarruflardan kişilerin tüketim amacıyla kullandıkları tasarruflarını çıkarmak gerekir ki bunu da T_{a_k} ile göstereceğiz. Ayrıca talep tarafına yazılan $T_{ü_b}$ tüketim amacıyla kullanılan tasarrufların bir kısmı ya da tamamıdır. Çifte sayıma neden olmamak için $T_{ü_b}$ arz tarafından çıkarılmaz. Ayrıca amortismanlar ödünç verilebilir fonlar arzının ilk kalemi olan tasarrufları etkileyen

-
- (7) Ödünç verilebilir fonlar talebinin kaynakları çeşitli şekillerde sıralanabilmektedir. Bu husus için bkz. D.H. ROBERTSON, "Mr.Keynes and the Rate of Interest", Reading in the Theory of Income Distribution, ed., W.FELLNER - B.F.HALEY, Philadelphia-Toronto, The Blakiston Comp., 1946, s.427 ve George KAUFMAN, Money, Financial System and the Economy, 3rd ed., Boston, Houghton Mifflin Comp., 1981, s.169-170.

bir değişkindir. Sonuçta bunlar ikame (yenileme) yatırımları (Y_{a_i}) için kullanılacaktır. Tasarrufların gayrisafi olduğunu varsayarsak, bu son kalemin tasarruflardan çıkarılması gerekir. Çünkü az önce de belirttiğimiz gibi, bunlar ikame yatırımları şeklinde kullanılacağından ödünç verilebilir fonlar piyasasında bir arz kaynağı olarak yer almayacaktır. Böylelikle ödünç verilebilir fonlar arzının ilk kaynağını,

$$T_a - T_{a_k} + T_{ü_b} - Y_{a_i} \quad (6)$$

şeklinde yazabiliriz.

- Ödünç verilebilir fonlar arzının ikinci kaynağı iddiharın çözülmesidir. Bunu APÇ (atıl paranın çözülmesi) olarak göstereceğiz. APÇ'den iddiharda bulunanların iddiharını, AP, çıkarmamız gerekir. Daha önce talep tarafına yazdığımız F, daha sonra yapılacak yatırımların finansmanı için talep edildiğinden bugün iddiharı arttıran bir borçlanma niteliğindedir. Çift sayıma neden olmamak için bu kalem arz tarafından çıkarılmaz. Böylece, ödünç verilebilir fonlar arzının ikinci kaynağını,

$$APÇ - AP + F \quad (7)$$

şeklinde yazabiliriz.

- Ödünç verilebilir fonlar arzının üçüncü kaynağıysa yeni yaratılan paradır ve bunu ΔPA şeklinde göstereceğiz. Bu ise ekzojen değişkindir ve büyüklüğü para otoriteleri veya bankalarca belirlenir(8).

Böylece bu kaynakları bir araya getirerek ödünç veri-

(8) Para arzında yapılacak değişiklikler veya bankaların kredilerinde yapacağı değişiklikler şeklindedir.

lebilir fonlar arzını (ÖVFA) şu şekilde yazabiliriz(9):

$$\text{ÖVFA} = T_a - T_{a_k} + T_{ü_b} - Y_{a_i} + APÇ - AP + F + \Delta PA \quad (8)$$

2.3. Ödünç Verilebilir Fonlar Piyasasında Denge Faiz Oranının Belirlenmesi

Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi'nde, bu fonların arz ve talebinin kaynaklarını belirttikten sonra ödünç verilebilir fonlar piyasası dengesini yazalım.

ÖVF Talebi ÖVF Arzı

$$Y_{a_y} + T_{ü_b} + F = T_a - T_{a_k} + T_{ü_b} - Y_{a_i} + APÇ - AP + F + \Delta PA \quad (9)$$

$$Y_{a_y} + T_{ü_b} + F = T_a - T_{a_k} + APÇ + \Delta PA \quad (10)$$

Bu durumda Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi'nde piyasa dengesini en genel haliyle şu şekilde yazabiliriz:

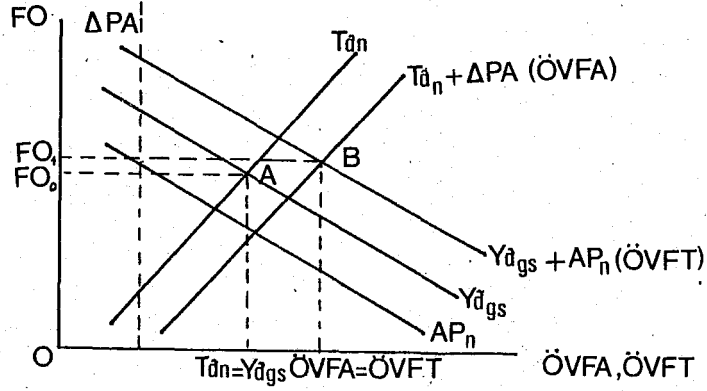
$$Y_{a_{gs}} + AP_n = T_{a_n} + \Delta PA \quad (11)$$

Şimdi de ödünç verilebilir fonlar piyasasındaki durumu

(9) Ödünç verilebilir fonlar arzının kaynakları da çeşitli şekillerde sıralanabilmektedir. Ayr. bil. için bkz., ROBERTSON, a.g.k., s.426-427, KAUFMAN, a.g.k., s.169-170 ve G.N.HALM, Monetary Theory, A Modern Treatment of the Essentials of Money and Banking, Philadelphia, The Blakiston Comp., 1942, s.191-198.

(10) $AP - APÇ = AP_n$, $AP_n \rightarrow$ Net İddiharı,
 $T_a - T_{a_k} = T_{a_n}$, $T_{a_n} \rightarrow$ Net tasarrufları,
 $Y_{a_y} + Y_{a_i} = Y_{a_{gs}}$, $Y_{a_{gs}} \rightarrow$ Gayrisafi yatırımları,
ifade etmektedir.

şekil yardımıyla gösterelim(11).

ŞEKİL 7

Şekilde Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi'ne göre ödünç verilebilir fonlar piyasasında denge faiz oranı belirlenmektedir. Şeklin dik ekseninde faiz oranı ve yatay eksenindeyse ÖVFA Arzı ve Talebi yer almaktadır. Ayrıca şekilde ÖVFA Arzı ve Talebinin kaynakları olarak belirttiğimiz ve en genel haliyle verdiğimiz unsurlar gösterilmiştir. Bu kaynaklardan gayri safi yatırımlar ($Y_{\Delta gs}$) ve net iddihar (AP_n) ile faiz oranı arasında ters yönlü bir ilişki olduğu şekilden de görülmektedir. Şekilde yer alan ve ÖVFA Arzının kaynaklarından biri olan net tasarruflarla ($T_{\Delta n}$) faiz oranı arasındaysa pozitif yönlü bir ilişki vardır. Ayrıca ÖVFA Arzının kaynaklarından ikincisi olan ΔPA ele alınan dönemde para miktarındaki artışı ifade etmektedir ve faiz oranıyla aralarında bir ilişki yoktur. Başka bir deyişle, büyüklüğü para otoriteleri ve/veya bankalarca belirlenen ekzogen bir değişkendir.

Şekilde ÖVFA piyasasında denge faiz oranı $\text{ÖVFA}(T_{\Delta n} + \Delta PA)$ ve $\text{ÖVFT}(AP_n + Y_{\Delta gs})$ doğrularının kesştiği B noktasında belir-

(11) Abba, P. LERNER, "Alternative Formulations of the Theory of Interest", The New Economics, Keynes' Influence on Theory and Public Policy, (ed.) Seymour E. HARRIS, London, Latimer Trend and Co., Ltd., 1968, s.637.

lenmektedir. Bu ise şekilde FO_1 noktasına tekabül etmektedir. Aynı şekil üzerinde A noktasıysa Ta_n ve Ya_{gs} doğrularının keştiği ve KİT'ne göre belirlenen denge faiz oranı düzeyidir. Görüleceği gibi Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi'ne göre belirlenen denge faiz oranının bu teorinin arz ve talep kaynaklarının çeşitlenmesi dolayısıyla Klâsik İktisat Teorisi'nde belirlenen denge faiz oranı düzeyinden farklı olduğu açıkça görülmektedir.

2.4. Wicksell'in Doğal Faiz Oranı-Piyasa Faiz Oranı Ayırımı ve Kümülatif Süreç

Wicksell'e gelinceye kadar, faiz oranının sermaye arz ve talebince belirlendiği savunulmuştur. Wicksell'se bankaların, faiz oranlarının belirlenmesinde etkin bir rol oynadığının farkına varmış ve ünlü doğal faiz oranı - piyasa faiz oranı ayırımını yapmıştır. Bilindiği gibi Miktar Teorisi'nde, para arzında meydana gelen değişiklikler doğrudan doğruya fiyatlar genel düzeyini etkiliyordu. Oysa Wicksell'in analizinde para arzında meydana gelecek değişmeler, fiyatlar genel düzeyini faiz oranında meydana gelen değişmeler yoluyla etkilemektedir. Wicksell'in analizinde piyasa faiz oranı parasal bir olaydır. "Nasıl ki paranın kullanılmadığı ve tüm ödünçlerin reel sermaye malları şeklinde sonuçlandığı durumda, doğal faiz oranı sermaye arz ve talebi gibi reel unsurlarca belirleniyorsa, piyasa faiz oranı da öncelikle paranın aşırı bir şekilde bulunmasına veya nedretine bağlı olarak belirlenir(12).

2.4.1. Doğal Faiz Oranının Tanımı

Wicksell doğal faiz oranı için çeşitli tanımlar vermek-

(12) K.WICKSELL, Interest and Prices, A Study of Causes Regulating the Value of Money, (Çev.) R.F.KHAN, New York, Royal Economic Society, 1965, s.102 ve 108.

tedir(13). Bu tanımlar şunlardır:

- (1) "Ödünç verilebilir sermaye talebinin tasarruf arzına tam olarak uyum sağladığı noktadaki orandır";
- (2) "Aşağı yukarı yeni olarak yaratılan sermayenin beklenen hasılatına karşılık gelen orandır";
- (3) "Mal fiyatları genel düzeyinin yukarı veya aşağıya doğru hareket etme eğiliminin olmadığı durumdaki orandır";
- (4) "Bir kişinin parasal işlemleri kullanmadığı fakat reel sermayenin in natura ödünç verilebileceği noktada kurulan orandır".

Görülüyor ki bu dört kriter, Wicksell için doğal faiz oranının tanımında aynı şeyi ifade etmektedir. Doğal faiz oranı Wicksell'e göre, "sabit ve değiştirilemez bir büyüklük değildir"(14). Doğal faiz oranını belirleyen unsurlarda meydana gelecek değişimler sonucunda bu oran sürekli olarak değişebilir(15). Böylece doğal faiz oranında meydana gelecek değişimler sonucunda ortaya çıkacak oranla, birazdan değineceğimiz piyasa faiz oranı arasında oluşabilecek farklılıklar ekonomiyi etkileyecektir.

2.4.2. Piyasa Faiz Oranının Tanımı

Piyasa faiz oranının tanımı, doğal faiz oranının tanımına göre, çok daha basittir. Piyasa faiz oranı, kredi alanların katlanmak zorunda oldukları orandır. Bir başka deyişle, bu oran para olarak borçlanma yapıldığında oluşan orandır.

(13) K. WICKSELL, Lectures on Political Economy, Vol: II'-den atfen HALM a.g.k., s.205.

(14) WICKSELL, Interest ..., a.g.k., s.106.

(15) a.g.k.,

Konuya başlarken de belirttiğimiz gibi, piyasa faiz oranı özellikle paranın aşırı olmasına veya nedret halinde bulunmasına göre belirlenir. Örneğin, bankalar ne kadar fazla ödünç verilebilir fon arzederlerse, belirlenecek piyasa faiz oranı o kadar düşük düzeyde olacaktır(16).

2.4.3. Doğal Faiz Oranı ve Piyasa Faiz Oranı Arasında Farkın Oluşması: Kümülatif Süreç

Piyasa faiz oranının ödünç verme piyasasında, doğal faiz oranınınınsa -tanımlardan birini ele alırsak- yeni olarak yaratılan sermayenin beklenen hasıla oranı olarak, mal piyasasında belirlendiğini ifade etmiştik. Ekonomide parasal denge, bu iki oran birbirine eşit olduğunda sağlanır(17). Bu dengeden uzaklaşırsa, yani doğal faiz oranıyla piyasa faiz oranı arasında bir farklılık meydana gelirse, bu halde tümüyle parasal olarak nitelendirebileceğimiz bir durum ortaya çıkar. Bu duruma Wicksell kümülâtif süreç adını vermiştir.

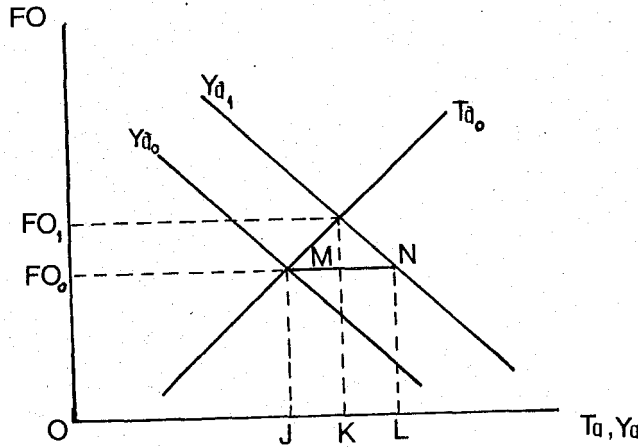
Wicksell'in kümülâtif sürecini anlatmaya geçmeden önce, piyasa faiz oranı üzerinde tasarrufda bulunan bankaların, bu oran üzerinde yapacakları değişikliklerin sınırlarını belirlemeye çalışalım. Bir başka deyişle, bankaların bu oranları değiştirmeleri neye bağlıdır? Öncelikle, bankaların piyasa faiz oranı üzerindeki tasarruflarının keyfi bir karakterde olmadığını ve faiz politikalarının sınırlandırıldığını belir-

(16) Burada banka yerine bankalar dememizin nedeni, bir bankanın tek başına, elinde ödünç verilebilir fonu olsa bile, geçerli piyasa faiz oranının altında veya üstünde bir oran belirleyerek elindeki fonları arzetmesinin rasyonel bir davranış olmayacağı nedeniyledir. Örneğin, bir banka geçerli olan piyasa faiz oranından daha yüksek bir oran uygularsa müşteri kaybeder veya piyasa faiz oranından daha düşük bir oran uygularsa borcunu ödeyemez hale gelir.

(17) Parasal dengenin kriterlerini daha sonra belirteceğiz.

telim(18). Bankaların piyasa faiz oranını belirlemelerinde dış unsurlar önem taşır ve unsurların ortaya çıkması bankaların piyasa faiz oranını yükseltmeleri veya düşürmeleri üzerinde etkili olur. Wicksell'e göre, bankaları piyasa faiz oranının belirlenmesinde uyarıcı bir karaktere sahip dış unsurlar iki tanedir. (1) Altın stoklarının durumu ve (2) cari borçlarıyla altın rezervleri arasındaki farklılıklar(19). Örneğin, altın stokları azalıyor veya altın stoklarıyla ilgili olarak, bu stokları ve cari borçları arasındaki farklılık tehlikeli boyutlara ulaşmaya başlamışsa veya her ikisi birden ortaya çıkmışsa bankalar piyasa faiz oranını yükselteceklerdir, ya da tersi.

Belirtilen bu dış koşulların varolması nedeniyle bankalarca belirlenecek piyasa faiz oranı, doğal faiz oranından daha yüksek veya daha düşük düzeyde olabilecektir. Bu iki oran arasındaki farklılaşma nedeniyle fiyatlar genel düzeyi ya artış ya da azalış yönünde değişecektir. Durumu şekille açıklamaya çalışalım. Piyasa faiz oranı, doğal faiz oranından daha düşük bir düzeyde belirlenmiş olsun.

ŞEKİL 8

(18) WICKSELL, Lectures ..., a.g.k., s.204.

(19) a.g.k.,

Sekilden görüleceği gibi Y_{a_0} ve T_{a_0} doğrularının ke-
sistikleri M noktasında denge faiz oranı FO_0 olarak belirlen-
miştir. Çünkü belirlenen bu faiz oranı düzeyinde yatırımlar
tasarruflara eşittir. Teknolojik bir yenilik sonucunda, yatırımlarda verimliliğin artması nedeniyle müteşebbisin bu tek-
nolojiyi kullanarak daha fazla yatırım yapma arzusunda olduğunu düşünelim. Teknolojik yeniliğin yatırımlarda kullanılması ne-
deniyle Y_a doğrusu topyekûn sağa kayarak Y_{a_1} şeklini alacaktır. Bunun sonucunda faiz oranı FO_1 düzeyinde oluşur(20). Bu
durumda ödünç verilebilir fonlar piyasasından borç alma imka-
nının, FO_1 faiz oranı düzeyine katlanılmak suretiyle gerçek-
leşmesini beklemek doğaldır. Ancak bankaların doğal faiz oranı düzeyinin ne olduğu hakkında bilgileri yoktur(21). Bu bil-
gi yetersizliği sonucu eski faiz oranı düzeyi olan FO_0 'dan müteşebbislere kredi vermeye devam ederler(22). Sonuç olarak
para arzı MN kadar artar. Böylece artık piyasa faiz oranı ve
doğal faiz oranı arasındaki farklılık meydana gelmiş ve piyasa faiz
oranı doğal faiz oranından daha düşük bir düzeyde belirlen-
miştir. Bu iki faiz oranı arasında farklılaşmanın ortaya çık-
ması bir takım sonuçlara neden olacaktır. Birincisi, piyasa
faiz oranı doğal faiz oranından daha düşük bir düzeyde belir-
lendiğinden, piyasa faiz oranının tasarrufları teşvik edici
bir düzeyde olmadığı bellidir. Başka bir deyişle, bu durumda
tasarruf şevki kırılır ve mal ve hizmetlere olan cari tüketim
artar. İkincisi, müteşebbislerin yatırımlarını FO_1 faiz oranı
düzeyi yerine, bankaların doğal faiz oranının ne olduğu hak-
kında bilgilerinin olmaması ve böylece eski faiz oranı düzeyi
olan FO_0 'dan kredi vermeye devam etmeleri nedeniyle, FO_0 faiz
oranı düzeyinden yatırımlarını finanse edeceklerinden müte-
şebbisce yapılacak yeni yatırımların daha fazla kâr imkanına

(20) Wicksell'in doğal faiz oranının tanımında belirttiği
ödünç verilebilir sermaye talebinin tasarruf arzına uyum
sağladığı noktadaki oran.

(21) Gardner ACKLEY, Macroeconomic Theory, New York, The Mac-
millan Comp., 1961, s.150.

(22) Bankaların kendi imkanları ölçüsünde piyasa faiz oranını
belirlemede etkileri vardır. Bkz., Lawrence R.KLEIN, The
Keynesian Revolution, New York, The Macmillan Comp.,
1964, s.189-190.

sahip olacağı açıktır. Bunun sonucu olarak, müteşebbisin yeni yatırımları için mal ve hizmet talebi artacaktır. Bu mal ve hizmet talebi, üretim faktörü talebi şeklinde olabileceği gibi, hammadde, yarı mamul mal v.s. şeklinde de olabilir. Müteşebbisin talep ettiği bu mal ve hizmetlerin sonucunda, üretim faktörlerinin sahipleri ve hammadde, yarı mamul mal v.s. şeklinde mallarını arzedenler bir gelir elde edecekler ve artan gelir nedeniyle tüketim mallarına olan talep artacaktır(23). O anda ekonomide toplam arz miktarı sabit olduğundan, varolan bu arz miktarı artan talebi karşılamada yetersiz kalacaktır, yani $TA < TT$ olacaktır. Toplam talebin toplam arzdan büyük olması, ya da başka bir deyişle gelir artışı, tüketim malları fiyatlarını arttıracaktır. Sonuç itibarıyla ekonomide enflasyonist eğilimli kümülâtif süreç işlemeye başlayacaktır. Wicksell'in bu sonuca ulaşması, ekonomide tam istihdamın gerçekleşmiş olmasına dayanma nedeniyledir. Kendisi de analizini tam istihdam varsayımı altında yaptığını ifade etmektedir(24). Bunun ötesinde, Wicksell fiyat artışlarının, eksik istihdam varsa üretimi arttırarak veya yüksek ücret elde edenlerin iş saatlerini uzatarak üretimi arttırmak yoluyla önleneyeceğini belirtmekle beraber bu son durumun aslî olmadığını belirtir(25). Enflasyonist eğilimli kümülâtif süreç işlemeye başladığında a priori fiyatlar genel düzeyinin ne zamana kadar yükseleceğini söyleme imkansız hale gelir(26). Enflasyonist eğilimli kümülâtif sürecin ortaya çıkmasına neden olan faktör ortadan kalkmadıkça, bu sürecin devam etmesi doğaldır. Bir başka deyişle, piyasa faiz oranı doğal faiz oranının altında kaldığı sürece, bu süreç işlemeye devam edecektir. O halde bu sürece son vermek için ne yapılmalıdır? Yapılacak tek iş, bu süreci başlatan ve doğal faiz oranından

(23) WICKSELL, Lectures ..., a.g.k., s.194.

(24) a.g.k., s.195.

(25) a.g.k.

(26) a.g.k.

daha düşük bir düzeyde belirlenen piyasa faiz oranı üzerinden müteşebbise verilen banka kredilerinin verilmesinin durdurulmasıdır. Böylece, bu süreç ortadan kalkacak(27) ve piyasa faiz oranı doğal faiz oranının düzeyine yükselecektir. Vardığımız sonucu şu şekilde de ifade edebiliriz: Aşırı talebin yok edilmesi fiyatlar genel düzeyindeki artışla değil de, bu aşırı talebe neden olan kaynağın kurutulmasıyla olur. Aksi takdirde fiyatlar genel düzeyindeki artış kümülatif bir şekilde devam edecektir.

Bu durumun tersi de -deflasyonist eğilimli kümülatif süreç- ekonomide yaşanabilir. Bu durumda piyasa faiz oranı doğal faiz oranının üstündedir. Sonuçta, fiyatlar genel düzeyi düşecektir(28).

Kümülatif sürece neden olan doğal faiz oranı ve piyasa faiz oranı arasındaki farklılıktan başka fiyatlar genel düzeyini etkileyen diğer bir unsurun, dış ülkelerden gelen ve bankaların kasalarında biriken altın olduğunu belirtmek gerekir. Bu durumda değerli maden -ki bu altındır- üreten ülkeler, altın üreticisi olmayan ülkelere mal talebinde bulunurlar. Altın üreticisi ülkelerin mal talebi, altın üreticisi olmayan ülkelerin altın talebinden çoksa fiyatlar genel düzeyi yükselir, ya da tersi. Örneğin, altın üretmeyen bir ülkenin altın talebinin, altın üreticisi olan bir ülkenin mal talebinden az olduğunu düşünelim. Bu durumda altın üreticisi olmayan ülkedeki bankaların kasalarından altın birikecektir. Böylece bankalar, biriken bu altını ya da eşdeğerini tedavüle çıkarmak isteyeceklerdir. Bu birikimi tedavüle çıkarmanın tek yoluysa piyasa faiz oranını doğal faiz oranının altına düşürmeleridir. Bunun sonucu iki faiz oranı arasında fark ortaya çıkacak ve enflasyonist eğilimli kümülatif süreç başlayacak-

(27) ACKLEY, a.g.k., s.150.

(28) WICKSELL, Interest ..., a.g.k., s.109-110 ve 119.

tır, yani fiyatlar genel düzeyi yükselecektir(29).

Kümülatif süreci anlatmaya başlamadan önce, ekonomide piyasa faiz oranının ve doğal faiz oranının birbirlerine eşit olduğunda parasal dengenin sağlanacağını ifade etmiş ve bu dengenin kriterlerine daha sonra değineceğimizi belirtmiştik. Yukarıdaki örnekte, sonuçta piyasa faiz oranı doğal faiz oranı düzeyine yükselmiş ve böylece bu iki oran arasında eşitlik —parasal denge— sağlanmıştır. Parasal denge hususunda Wicksell'in üç kriteri vardır. Bu üç kriter şunlardır(30):

Ödünç verme için gerekli faiz oranı (piyasa faiz oranı) 1- aşağı yukarı yeni yaratılan sermayenin beklenen hasıla oranına eşitse, 2- ödünç verilen sermayeye olan talebin ve tasarruf arzının tam olarak uyum gösterdiği andaki orana eşitse, 3- mal fiyatları genel düzeyinin aşağı veya yukarı doğru eğimi olmadığı durumdaki orana eşitse, ödünç verme için gerekli faiz oranı dengededir ve fiyatlar genel düzeyi istikrarlıdır.

Buraya kadar ödünç verilebilir fonlar teorisini ana hatlarıyla anlatmaya çalıştık. Ancak bunun ötesinde, konumuz itibariyle faiz oranı, tüketim, tasarruf ve yatırım arasındaki ilişkileri belirlememiz gerekmektedir. Şimdi de bu durumu açıklamaya çalışalım.

2.5. Neo-Klâsik İktisat Teorisi'nde Faiz Oranı ile Tüketim, Tasarruf ve Yatırım Arzındaki İlişkiler ve Büyüklüklerinin Belirlenmesi

Klâsik İktisat Teorisi'nde olduğu gibi Neo-Klâsik İktisat Teorisi'nde de faiz oranıyla tüketim, tasarruf ve yatı-

(29) WICKSELL, Lectures ..., a.g.k., s.215.

(30) Mark BLAUG, Economic Theory in Retrospect, 3rd ed., Cambridge, Cambridge University Press, 1978, s.651.

rım arasında benzer ilişkiler söz konusudur. Bu fonksiyonel ilişkileri şu şekilde yazabiliriz:

$$Y_a = f (F_0) \quad f' < 0 \quad (12)$$

$$T_u = f (F_0) \quad f' < 0 \quad (13)$$

$$T_a = f (F_0) \quad f' > 0 \quad (14)$$

Sözle tekrarlayacak olursak, tüketim ve yatırım faiz oranının fonksiyonudur ve aralarında negatif yönlü bir ilişki vardır. Tasarruf da faiz oranının bir fonksiyonudur ve fakat aralarında pozitif bir ilişki söz konusudur. Faiz oranı ne kadar yüksekse, tüketim ve yatırım o kadar düşük düzeyde ve tasarruf da o kadar yüksek düzeyde gerçekleşecektir, ya da tersi.

Neo-Klâsik İktisat Teorisi'nde faiz oranı karşısında tüketim, yatırım ve tasarrufun büyüklüklerini bir örnek yardımıyla ortaya koymadan, daha önce üzerinde durduğumuz bir konuyu bir kez daha vurgulamak istiyoruz. Bu da bilindiği gibi Wicksell'in yaptığı doğal faiz oranı - piyasa faiz oranı ayırımıdır. Böylece artık Neo-Klâsik İktisat Teorisi'nde faiz oranı karşısında tüketim, tasarruf ve yatırımın büyüklüklerinin belirlenmesi hususunda yapılacak analizlerde belirtilen bu iki faiz oranının ele alınması gerekmektedir.

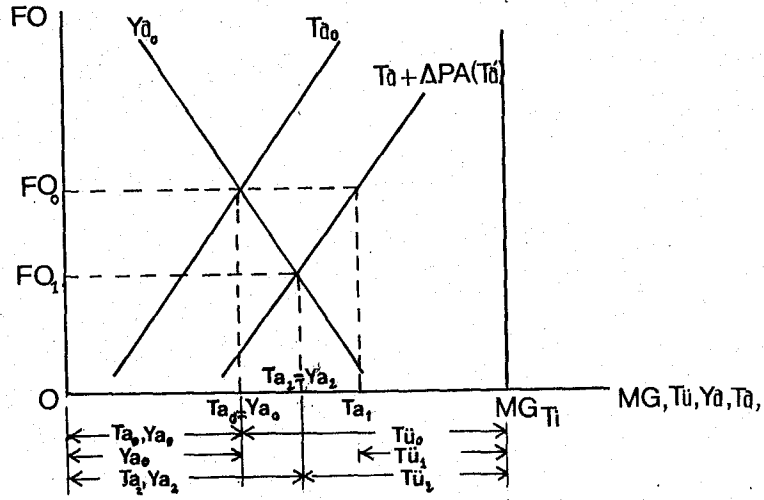
Böylece bu hususu dikkate alarak şekil yardımıyla(31) faiz oranı karşısında tüketim, tasarruf ve yatırımın büyüklüklerini belirleyelim:

$$T_a = f (F_0) \quad f' > 0$$

$$Y_a = f (F_0) \quad f' < 0$$

$$T_a = Y_a$$

(31) SAVAŞ, Keynesyen ..., a.g.k., s.20-25.

ŞEKİL 9

Şekilde tasarrufun, yatırımın ve faiz oranının belirlenmesi ve toplam arz-toplam talep ilişkisi yer almaktadır. Başlangıç durumunda denge milli gelir düzeyi MG_{Ti} 'dir ve ekonomide doğal faiz oranı ve piyasa faiz oranı birbirlerine eşit olduklarından, parasal denge FO_0 'da gerçekleşmiştir. Bu durumda tasarruflar yatırımlara eşittir ve $MG_{Ti} - Ta \equiv Tü$ özdeşliği yardımıyla şekilde tüketim miktarı $Tü_0$ olarak gösterilmiştir. Böylece;

$$TT_0 = Tü_0 + Ya_0 = MG_{Ti} \text{ 'dir.} \quad (15)$$

Örneğin, bu durumda A ülkesi herhangi bir nedenle para arzını ΔPA kadar arttırsın. Bunun sonucu, şekilden de görüleceği gibi tasarruf doğrusu sağa doğru ΔPA kadar topyekun yer değiştirecek ve $Ta + \Delta PA (Ta')$ doğrusu halini alacaktır. Böylece ekonomide doğal faiz oranı FO_1 'de oluşacaktır. Oysa ki bu durumda piyasa faiz oranı FO_0 düzeyindedir. Bu anda piyasa faiz oranı değişmeden kaldığı için yapılacak tasarruf miktarı Ta_1 olacak ve yatırımsa Ya_0 olarak kalacaktır. Böylece $Ta > Ya$ ve $TT < TA$ olacaktır. Şöyle ki;

$$Ta_1 > Ya_0$$

$$TT_1 = Tü_1 + Ya_0 < MG_{Ti}$$

Böyle bir durumda $Ta > Ya$ olması nedeniyle faiz oranı ve $TT < TA$ olması nedeniyle de fiyatlar genel düzeyi düşecektir. Artık analizimizde faiz oranlarındaki değişimin yanında fiyatlar genel düzeyindeki değişikliği de dikkate almak gerekecektir. Ta doğrusu Ta' doğrusu halini aldığı anda —ki bu durumda $Ta > Ya$ ve $TT < TA$ olduğunu belirttik— toplam talep yetersizliği karşısında ekonomide fiyatlar genel düzeyi hemen düşme eğiliminde değildir. Ekonomide FO_0 faiz oranı düzeyi ve o anki fiyatlar genel düzeyi bir süre daha devam edecektir. Şekilde görüldüğü gibi FO_0 düzeyinde tasarruflar Ta_1 olarak gerçekleşmiştir. Böylece tüketim düzeyi, faiz oranının FO_0 düzeyinde kalması ve sonuçta tasarrufları cesaretlendirici düzeyde olması nedeniyle azalmıştır, $Tü_1$.

Ancak bir süre sonra $Ta > Ya$ ve $TT < TA$ olması nedeniyle sırasıyla ne FO_0 faiz oranı düzeyinde ve ne de faiz oranı FO_0 olduğu anda ekonomide geçerli fiyatlar genel düzeyinde kalınmayacağı açıktır. $Ta > Ya$ olması nedeniyle faiz oranı ve $TT < TA$ olması nedeniyle fiyatlar genel düzeyi düşecektir. Faiz oranı ve fiyatlar genel düzeyindeki düşüş Ya Ta ve TT TA oluncaya kadar devam edecek ve bu noktada faiz oranı ve fiyatlar genel düzeyindeki düşüş sona erecektir. FO_1 faiz oranı düzeyine ulaşıldığında ekonomide tasarruf yatırım eşitliği yeni bir denge noktasında belirlenecektir ($Ta_2 = Ya_2$). Tüketimse tasarruf doğrusunun Ta' konumunu aldığı duruma göre bir yükselme göstermiş olmasına rağmen ilk denge durumuna göre azalmış olacak ve $Tü_2$ düzeyinde gerçekleşecektir. Böylece bu durumda $TT-TA$ eşitliği sağlanacaktır. Yani, $TT_2 = Tü_2 + Ya_2 = MG_{Ti}$ olacaktır.

Sonuç olarak Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi'yle ilgili olarak buraya kadar belirttiklerimizi şu şekilde özetle-

yebiliriz. Öncelikle bu teoride ÖVF Arz ve Talebinin kaynakları çeşitlenerek KİT'nde ele alınan ÖVF Arz ve Talebine esneklik kazandırılmıştır. Örneğin, kişilerin iddiharda da bulunabileceği belirtilmiştir. ÖVF Arzı ve Talebinin kaynaklarının çeşitlenmesi nedeniyle belirlenen denge faiz oranının KİT'de belirlenen denge faiz oranından farklı bir düzeyde olacağı da açıktır. Wicksell'in bu teoriye yaptığı katkılardan biri de, bankaların faiz oranının belirlenmesinde etkin bir rol oynadığının farkına varıp yaptığı ünlü doğal faiz oranı - piyasa faiz oranı ayırımıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Wicksell analizinde PA'da meydana gelen değişikliklerin fiyatlar genel düzeyine olan etkilerini doğrudan değil de faiz oranı yoluyla olacağını belirtmiştir. Yaptığı doğal faiz oranı - piyasa faiz oranı ayırımıyla da PA'da meydana gelen değişmelerin ekonomide bu iki faiz oranı arasında meydana gelecek farklılıklar nedeniyle fiyatlar genel düzeyini ne yönde etkileyeceğini açıklamış ve buna kümülatif süreç adını vermiştir.

Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi'nde faiz oranı, tüketim ve tasarruf arasındaki fonksiyonel ilişkiler de KİT'nde olduğu gibidir. Yani, tüketimle faiz oranı arasında ters, tasarrufla faiz oranı arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur ve faiz oranı milli gelirin tüketim ve tasarruf arasında nasıl dağıldığını açıklamaktadır. Faiz oranının bu işlevi KİT'nde de geçerlidir. Ancak Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi'nin KİT'den bu hususdaki farkı, ÖVF Arzı ve Talebinde meydana gelen değişmelerin ekonomide hemen $Y_a = T_a$ ve $TT = TA$ eşitliğini sağlayamayacağı konusundadır. Bu da, ÖVF Arzı ve Talebinde meydana gelen değişmeler sonucunda piyasa faiz oranı ve doğal faiz oranı arasında ortaya çıkan farklılık ve bankaların da bu farklılığı o anda bilememeleri nedeniyle. Dolayısıyla bu iki faiz oranı arasında meydana gelen fark ekonomide hemen $Y_a = T_a$ ve $TT = TA$ eşitliklerinin sağlanmasını engellemektedir. Bu eşitliklere ancak belirtilen iki faiz oranı arasındaki fark ortadan kalktığında ulaşılmaktadır.

3. KEYNESYEN TEORİ

Klâsik İktisat Teorisi kendi varsayımları içinde mantıksal bütünlüğünü ve tutarlılığını korumakla birlikte; geçerliliğini Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1921 yılından itibaren yitirmeye başlamış ve 1929 Dünya Bunalımı'nda ise bu prestij kaybı son aşamasına ulaşmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomiler bir durgunluk ve depresyon dönemi yaşamaya başlamışlardı. Örneğin, İngiltere'de 1930'ların başlarında işsizlik % 20'yi aşmıştı. Bu işsizler ordusunun yanı sıra bir de kullanılmayan kaynakların bulunması ekonomiyi daha da kötüye götürüyordu. Böyle bir durumda iktidarda bulunanlar, bilinen iktisat teorisi ve teorisyenlerinin yardımıyla ekonomiyi içinde bulunduğu bu kötü gidişten kurtarma çabaları içindeydiler. Ancak her uygulama bir öncekinden daha kötü sonuçlar vermekteydi(32). Böylece sanayi ülkelerinde, özellikle 1930'larda görülen kronik işsizlik, Klâsik İktisat Teorisi'nin temel taşı olan "ekonominin, müdahaleye gerek kalmadan kendi iç dinamikleriyle otomatik olarak tam istihdamı sağlayacağı" düşüncesi artık güvenilir olmaktan çıkmıştı.

(32) Michael STEWARD, Keynes and After, 2nd ed., London, Cox and Wyman Ltd., 1972, s.13 ve ayrıca bkz. Gülten KAZGAN, İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, 2. bs., İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1974, s.249-250.

Belirttiğimiz gibi ekonomiyi içinde bulunduğu bu durumdan kurtarmak için çeşitli iktisat politikalarının uygulamaya konulduğu ve bunların sonuçlarının somut olarak elde edildiği bu dönem, Keynes'in iktisadi düşünce sistemini geliştirmesi ve ortaya koyması için gerekli alt yapıyı hazırlamıştır diyebiliriz.

3.1. Likidite Tercihi Teorisi

Bilindiği gibi Klâsik İktisat Teorisi'nde, Değişim Denkleminin Paranın Miktar Teorisi yorumuna göre MG ve H_z sabit olduğu için bir ekonomide $PA-PT$ eşitliğinin sağlanabilmesi ancak ve ancak Fi 'nin, PA 'daki değişme yönünde ve değişme oranında değişmesiyle sağlanıyordu. Bunun anlamıysa Klâsik İktisat Teorisi'nde fiyatlar genel düzeyinin para piyasasında belirlenmesidir. Böylece Klâsik Miktar Teorisi, fiyat teorisi halini almıştır diyebiliriz(33).

Keynesyen Teori'deyse, para piyasasında belirlenen -Klâsik İktisat Teorisi'nin aksine- faiz oranıdır. Keynes Likidite Tercihi'nin yani başka bir deyişle kişi ve firmaların ellerinde nakit olarak tutacakları paranın üç motive bağlı olduğunu belirtmiştir. Bu üç motifse, birazdan daha ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğimiz gibi, işlem, ihtiyat ve spekülasyon motifleridir. Görüldüğü gibi para talebi motifleri Keynes'le birlikte çeşitlenmiştir.

Parayı nakit olarak elde tutma motiflerinin çeşitlenmesi ve faiz oranlarının belirlenmesi hususunda ortaya çıkan farklılık nedeniyle Keynes'in Likidite Tercihi Teorisi'ni ele alıp incelemek zorundayız.

Klâsik İktisat Teorisi'ne göre faiz oranı, yatırım ve

(33) SAVAŞ, Keynesyen ..., a.g.k., s.54.

tasarruf tarafından belirlenir ve ekonomide Ya-Ta eşitliği sağlandığında denge faiz oranı düzeyine ulaşılır. Bunun ötesinde, tasarrufu etkileyen en önemli unsur reel gelir düzeyinde meydana gelen değişmelerdir. Başka bir deyişle, reel gelir tasarruf fonksiyonunda ekzojen değişken olarak yer aldığından bu değişkende meydana gelecek değişmeler tasarruf doğrusunun konumunu etkileyecektir. Böylelikle gelir düzeyinin ne olduğunu bilmeden faiz oranı düzeyini, faiz oranı düzeyini de bilmeden gelir düzeyini belirleyemeyiz. Belirtilen bu nedenlerden dolayı Keynes, Klâsik İktisat Teorisi'ne "belirsizdir" diye karşı çıkmıştır(34).

Bilindiği gibi Klâsik İktisat Teorisi'nde faiz, tasarrufun getirisi veya beklemenin getirisi veya tüketimden imtina etmenin karşılığıdır. Keynes faizin, tasarrufa veya bekleme karşılığı verilecek bir getiri olamayacağını açık bir dille ifade etmiştir(35). Kişilere nakit aktiflerini kasalarında tutma karşılığında bir getiri verilemez. Ancak kişiler bu aktiflerini borç olarak verdikleri takdirde faizden yararlanabilirler. O halde Keynes'de faiz neyin karşılığıdır ve nasıl belirlenir? Keynes'e göre faiz, "...likiditeden vazgeçmenin mükâfatıdır"(36) ve daha sonra ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız gibi para arzı ve para talebi tarafından belirlenir.

3.1.1. Para Talebi Motifleri

İlk soruya cevap verdikten sonra cevaplamamız gereken diğer iki soruya geliyoruz. Cevap verilmesi gereken sorularsa, kişilerin gelirlerinin ve servetlerinin bir kısmını veya tamamını neden para şeklinde tutmak istedikleri ve para olarak ellerinde tutacakları miktarı etkileyen unsurların neler olduğudur?

(34) J.M.KEYNES, The General Theory of Employment, Interest and Money, London, Macmillan Co. Ltd., 1954, s.175-185.

(35) a.g.k., s.166-167.

(36) a.g.k., s.167.

Hemen belirtmek gerekir ki kişiler ve firmalar gelir ve servetlerinin ne kadarını para şeklinde tutacaklarına karar verirken bir taraftan likidite ihtiyaçlarını diğer taraftan parayı elde tutmanın alternatif maliyetini(37) düşünmek ve buna göre karar almak zorundadırlar.

Kişilerin ve firmaların para talep etmeleri üç nedene dayanır:

- 1- Günlük ihtiyaçların tatmini,
- 2- Gelecekle ilgili belirsizlikler,
- 3- Kazanç elde etmek,

Bu para talebi motiflerini Keynes'in sözleriyle tekrarlayacak olursak(38), kişiler ve firmalar:

- 1- İşlem motifiyle,
- 2- İhtiyat motifiyle,
- 3- Spekülasyon motifiyle,

para talebinde bulunurlar.

Görülüyor ki Keynes'de para talebi, başka bir deyişle likidite tercihi, belirtilen bu üç motife dayanmaktadır ve bu motiflerle yapılan para talepleri toplamıyla ekonomide toplam para talebine ulaşılmaktadır.

Şimdi de likidite tercihinin bu üç motifini sırasıyla inceleyelim ve bunları etkileyen unsurları belirleyelim.

3.1.1.1. İşlem Motifiyle Para Talebi

Kişiler ve firmalar günlük ihtiyaçlarının giderilmesi

(37) a.g.k., s.196.

(38) a.g.k., s.170.

için ellerinde para bulundurmak zorundadırlar. Çünkü günlük ihtiyaçların giderilmesinde yapılması gereken ödemelerin genellikle ertelenebilmesi veya bu ödemelerin paradan başka kıymetlerle yapılabilmesi imkanı oldukça sınırlıdır.

Kişilerin ve firmaların işlem motifiyle ellerinde bulundurmak istedikleri para miktarı, elde edecekleri gelirin süresine göre, yani kendilerine yapılacak ödemelerin günlük, haftalık, aylık gibi zaman aralıklarından birinin seçilmiş olmasına göre ve geliri elde etme süresine göre yapacakları veya ödemeyi taahhüt ettikleri harcama veya borçlarının hacmine bağlıdır ve kendilerine ne kadar kısa sürelerle ödemelerde bulunulursa, diğer değişkenler aynı iken, kişilerin ve firmaların işlem motifiyle para talebi miktarı o kadar az olacaktır, ya da tersi(39).

Ancak hiç şüphe yoktur ki, kişilerin ve firmaların işlem motifiyle para talep etmelerini etkileyen en önemli unsur gelir düzeyidir(40). Gelir düzeyi arttıkça, işlem motifiyle para talebi de artacaktır. Çünkü gelir düzeyi arttıkça işlem sayısı ve hacmi de artacaktır. Örneğin, bir ekonomide milli gelir 100 milyar ve kişilerin ve firmaların işlem motifiyle para talepleri oranı % 20 ise, işlem motifiyle para talebi miktarı 20 milyar olacaktır ve ekonomide milli gelir düzeyi 150 milyar olursa bu miktar 30 milyar olarak gerçekleşecektir.

Böylece işlem motifiyle para talebinin gelirin bir fonksiyonu olduğunu ve aralarında pozitif yönlü bir ilişki

(39) Daha ayrıntılı bilgi için bkz., Paul DAVIDSON and Eugene SMOLENSKY, Aggregate Supply and Demand Analysis, London, A Harper International Student Reprint, 1964, s.78-79, E.SHAPHIRO, Macroeconomic Analysis, New York, Harcourt Brace Jovannovich, 1978, s.254-260 ve ACKLEY, a.g.k., s. 114-120.

(40) KEYNES, a.g.k., s.199.

bulduğunu söyleyebiliriz. Bu fonksiyonel ilişkiyi şu şekilde yazabiliriz:

$$PT_{i\text{ş}} = f(MG) \text{ veya } PT_{i\text{ş}} = l_1 (MG) \quad (16)$$

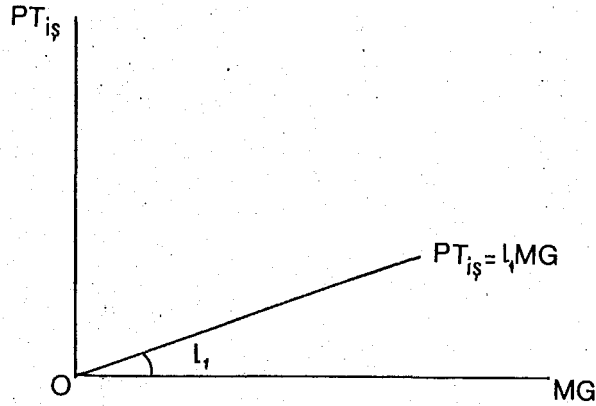
$PT_{i\text{ş}}$ → İşlem motifiyle para talebini,

l_1 → Kişilerin ve firmaların, gelirlerinin işlem nedeniyle elde tutmak istedikleri oranı,

MG → Milli gelir düzeyini,

göstermektedir.

Şimdi bu ilişkiyi şekil yardımıyla göstermeye çalışalım:

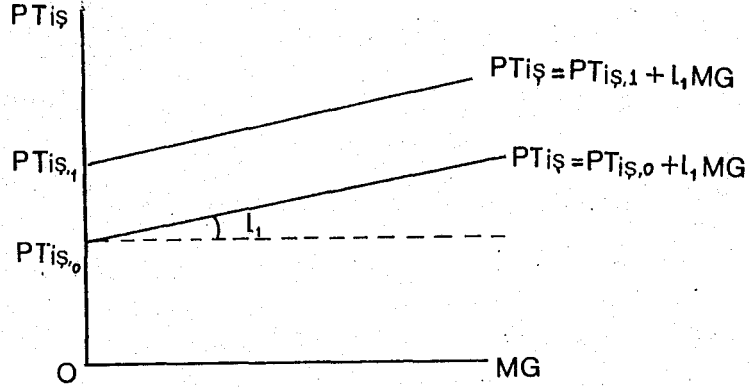

ŞEKİL 10

Şekildeki doğrunun eğimi l_1 'dir ve l_1 'de meydana gelecek değişimler doğrunun eğimini değiştirecektir. Şekilde işlem motifiyle para talebini etkileyen ekzojen değişkenlere yer verilmemiştir. Oysa ki ekonomide işlem motifiyle para talebini gelirden başka etkileyen bir takım unsurlar vardır(41).

(41) İşlem motifiyle para talebini gelirin dışında etkileyen unsurları: 1- Dikey entegrasyon, 2- Trampa, 3- Faiz oranı, 4- Kullanılmış mallar ve mali varlıkların satışı, 5- Kredi kullanımı, 6- Veresiye alış verişin yaygınlık derecesi, şeklinde sıralayabiliriz.

Aşağıdaki şekil bu unsurların varlığı da göz önüne alınarak çizilmiştir.

ŞEKİL 11

Şekilde dik eksen izdüşümü $PTiş,0$ olarak gösterilmiştir. Bu, gelir sıfır olduğunda yapılacak işlem motifiyle otonom para talebini göstermektedir. Başka bir deyişle, işlem motifiyle para talebini gelir dışında etkileyen birtakım unsurların değerlerini yansıtmaktadır. Bu unsurlar modelimizde ekzojen değişkenler olarak yer almaktadır. Bu otonom unsurlarda meydana gelecek bir değişme doğrunun topyekun yer değiştirmesine neden olacaktır. Şekilde bu durum $PTiş,1$ doğruyuyla gösterilmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi l_1 'de meydana gelecek değişmeler ise doğrunun eğimini etkileyecektir.

3.1.1.2. İhtiyat Motifiyle Para Talebi

Gelecekle ilgili olarak belirsizlik ve ekonomiye olan güven duygularının sağlam olup olmamasına göre ihtiyat motifiyle para talebi söz konusudur. Gelecekle ilgili bu belirsizlik olmasaydı, kişilerin ve firmaların para talep etmeleri söz konusu olmayacaktı. Ancak belirttiğimiz gibi gelecekle ilgili belirsizlikler, kişileri ve firmaları ellerinde bu mo-

tifle para tutma zorunda bırakan ilk unsur olarak ortaya çıkar. Örneğin, kişilerin ölüm, kaza, hastalık v.s. gibi durumlarla karşılaşabilmesi. İhtiyat motifiyle para talebini etkileyen ikinci ve en önemli unsur -ki bu kişilerin ve firmaların ekonomik duruma olan güven derecelerini etkileyecektir- gelir düzeyidir. Gelir düzeyi arttıkça ihtiyat motifiyle para talebi de artacaktır. Yani ihtiyat motifiyle para talebi ve gelir düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Bu fonksiyonel ilişkiyi şu şekilde yazabiliriz:

$$PT_{ih} = f(MG) \quad \text{veya} \quad PT_{ih} = l_2 (MG) \quad (17)$$

PT_{ih} → İhtiyat motifiyle para talebini,

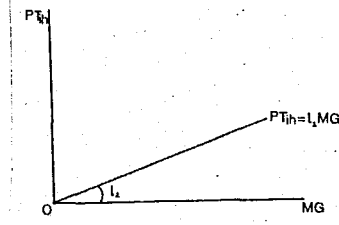
l_2 → Kişilerin ve firmaların, gelirin ihtiyat nedeniyle elde tutmak istedikleri oranı,

MG → Milli gelir düzeyini,

göstermektedir.

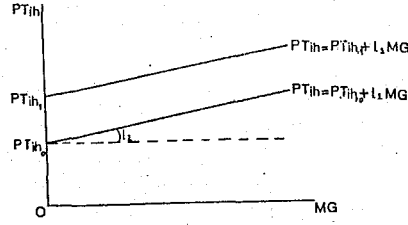
İktisat literatüründe ihtiyat motifiyle para talebi ve milli gelir arasındaki ilişkiyle ilgili olarak genel kabul gören görüş yukarıda belirttiğimiz durum olmasına rağmen bu iki değişken arasındaki ilişkinin ters yönlü olacağı da ileri sürülmektedir. Yani gelir düzeyi arttıkça ihtiyat motifiyle para talebinin azalacağı, ya da tersi, belirtilmektedir. Bunun nedeni ise, milli gelir düzeyi arttıkça ekonomiye olan güvenin artacağı hususundaki inançtır. Böylece gelir düzeyi ne kadar yüksek olursa ekonomik yapıya olan güven o kadar artacak ve ihtiyat motifiyle para talebi de o ölçüde azalacaktır, ya da tersi(42). Şimdi de ihtiyat motifiyle para talebi ve gelir arasındaki ilişkiyi şekil üzerinde gösterelim.

(42) John LINDAUER, Macroeconomics, 2nd ed., New York, John Wiley and Sons, Inc., 1968, s.211.

ŞEKİL 12

Şekilde yer alan doğrunun eğimi l_2 'dir ve l_2 'de meydana gelecek değişmeler doğrunun eğimini değiştirecektir. Yukarıdaki şekilde ihtiyat motifiyle para talebini etkileyen ekzojen değişkenlere yer verilmemiştir. Oysa ki ekonomide ihtiyat motifiyle para talebini gelirden başka etkileyen unsurlar vardır. Bu unsurları işlem motifiyle para talebini anlatırken belirttiğimiz için ayrıca burada değinmeyeceğiz. Aşağıdaki şekil bu duruma göre çizilmiştir.

ŞEKİL 13

Şekilde dik eksen izdüşümü $PT_{ih,0}$ olarak gösterilmiştir. Bunun anlamı daha önce de belirttiğimiz gibi, ihtiyat motifiyle para talebini gelirin dışında etkileyen ve modelde ekzojen değişken olarak yer alan unsurların olmasıdır. Otonom ihtiyat motifiyle para talebi, gelir sıfır olduğunda bu ekzojen değişkenlerin değerini göstermektedir. Bu ekzojen değişkenlerde meydana gelecek değişme ihtiyat motifiyle para talebi doğrusunun topyekün yer değiştirmesine neden olacaktır. Örneğin, kişilerin ve firmaların ekonomiye güven dereceleri azalır ise ihtiyat motifiyle para talebi doğrusu yukarı doğru topyekün yer değiştirecektir. Bu durum şekilde $PT_{ih,1}$

doğrusuyla gösterilmiştir.

Görülüyor ki ihtiyat motifiyle para talebini de öncelikle etkileyen en önemli unsur gelir düzeyidir. Böylece işlem ve ihtiyat motifleriyle para taleplerini bir arada ele alıp şu fonksiyonel ilişkiyi yazabiliriz:

$$PT_{i\dot{s}} = PT_0 + l_1(MG) \quad (18)$$

$PT_{i\dot{s}}$ → İşlem ve ihtiyat motifleriyle para talebini,

PT_0 → Otonom işlem ve ihtiyat motifleriyle para talebini,

l_1 → Kişilerin ve firmaların işlem ve ihtiyat nedeniyle elde tutmak istedikleri nakit oranını,

MG → Milli gelir düzeyini, göstermektedir.

Bu konuya son vermeden önce, işlem motifiyle para talebini etkileyen ekzojen değişkenlerden biri olan faiz oranıyla arasındaki ilişkiyi, Keynes Genel Teori'de değindiği için ayrıca vurgulamak istiyoruz. Keynes işlem motifiyle para talebinin faize karşı esnek olmadığını belirtmekle beraber, bu motifle yapılan para talebinin, faiz oranlarında meydana gelecek çok büyük bir değişiklik sonucunda etkileneceğini belirtmiştir. Faiz oranı o kadar yükselir ki artık işlem motifiyle para talebi bundan etkilenir ve parayı elde tutmanın maliyeti artar. Bu nedenle işlem motifiyle para talebi azalır(43). Bu durumu da gözönüne alarak işlem motifiyle para talebini şu şekilde yazabiliriz:

$$PT_{i\dot{s}} = PT_0 + l_1(MG) - l_1'(FO) \quad (FO > \text{belli bir değer değer} \quad (19)$$

(43) KEYNES, a.g.k., s.196.

3.1.1.3. Spekülasyon Motifiyle Para Talebi

Keynes'in para teorisine getirdiği yenilik işlem ve ihtiyat motifleriyle para talebini anlatımı değildir. Keynes'in getirdiği yenilik, spekülasyon motifiyle para talebine yer vermesidir. Başka bir deyişle, daha önce belirttiğimiz gibi, Klâsik İktisat Teorisi'nde kişiler ve firmalar sadece işlem motifiyle para talep etmekteydiler(44). Ancak Keynes faiz teorisinde, kişilerin ve firmaların spekülasyon motifiyle de para talebinde bulunabileceklerini ifade etmiş ve bunu analizinde yer vererek Klâsik İktisat Teorisi'nden önemli bir farklılık yaratmıştır.

Kişilerin ve firmaların gelirleri, işlem motifiyle para taleplerini(45) aştığında, bu aşan kısmın tümü veya bir kısmı spekülasyon motifiyle para talebi olarak kullanılabilir. Spekülasyon motifiyle para talep edilmesi ve büyüklüğünün belirlenmesinde en önemli etken gelecekte faiz oranlarının ne olacağı hususundaki belirsizliktir(46). Yani başka bir deyişle, spekülasyon motifiyle para talebinde söz konusu olan belirsizlik gelecekte olması muhtemel beklenmedik durumların ortaya çıkmasıyla ilgili belirsizlik değil de spekülasyon motifiyle para talep edilmesi ve büyüklüğünün belirlenmesinde, sermaye kayıp ve kazançlarının doğmasına neden olan ve hisse senedi ve tahvile parayı elde tutma arasında tercihte bulunmayı gerektiren gelecekte faiz oranlarının ne olacağı hakkındaki belirsizliktir.

(44) Keynes'in Genel Teori'de belirttiği ihtiyat motifiyle para talebine Klâsik İktisat Teorisi'nde de yer verebiliriz. Çünkü en azından bu motifle yapılan para talebi Klâsik İktisat Teorisi'nin vargılarını değiştirmez.

(45) Bundan sonra aksi belirtilmedikçe işlem motifiyle para talebi, işlem ve ihtiyat motifleriyle para taleplerini ifade edecektir.

(46) KEYNES, a.g.k., s.168 ve 201.

Spekülasyon motifiyle para talebi ve faiz oranı ilişkisini biraz daha açmaya çalışalım. Konumuza başlarken bu motifle yapılan para talebinin, gelecekte faiz oranları hakkındaki belirsizlik nedeniyle ortaya çıkacağını belirtmiştik. Bu belirsizlik hem spekülasyon motifiyle para talebini ve hem de gelecekteki faiz oranını belirler. Bugünkü ve gelecekteki faiz oranları tahvil fiyatlarını belirler ve aralarında ters yönlü bir ilişki söz konusudur. Örneğin, faiz oranları yükseldikçe tahvil fiyatları da düşecektir, ya da tersi. Durumu bir örnekle açıklamaya çalışalım. Faiz oranları % 5 ve tahvil fiyatı da, yani tahvilin piyasa değeri, 1.000 TL olsun. Bu tahvile sahip olmakla 50 TL faiz geliri elde edilebilir. Böylece tahvil piyasasında hiç kimse bu tahvile, 50 TL'den fazla gelir elde edemeyeceğinden, normal fiyatının üzerinde bir ödemede bulunmaz. Ancak kişilerin ve firmaların faiz oranlarının % 10'a yükseleceği ümidinde olduklarını düşünelim. Bu durumda kişi sahip olduğu 1.000 TL'sını % 5 faiz getirisi sağlayan tahvil yerine % 10 faiz getirisi elde etmek üzere bankaya vermeyi yeğleyecektir. Bu kişi tahvili, ancak ve ancak 50 TL getiri sağlayan tahvilin piyasa değeri % 10 gelir sağlayacak düzeye gelirse satın alacaktır, yani tahvilin piyasa değeri 500 TL'sına düşerse tahvili satın alacaktır. Bu hususu bir de % 5 faiz getiren tahvili 1.000 TL'sına satın alan kişi açısından ele alalım ve yine yukarıda olduğu gibi kişilerin ve firmaların faiz oranının % 10'a yükseleceği ümidinde olduklarını belirtelim. Elinde % 5 faiz geliri sağlayan ve piyasa değeri 1.000 TL'si olan tahvile sahip olan kişi, tahvilin fiyatını 500 TL'sına düşürmedikçe tahviline alıcı bulamayacaktır. Dolayısıyla örneğimizde yer alan bankalarca verilen % 10 düzeyindeki faiz oranından başkaca bir parası olmadıkça yararlanamayacaktır.

Gelirin spekülasyon motifiyle elde tutulan kısmı kişiler ve firmalarca çeşitli şekillerde kullanılabilir. Hisse senedi ve tahvil satın alabilirler, yatırım yapabilirler, borç

verebilirler. Ancak kişiler ve firmalar, gelirin spekülasyon motifiyle elde ettükleri kısmını henüz kullanmamış olabilirler. Bunun nedeni ya bu kısmı henüz en iyi bir şekilde nasıl değerlendirecekleri hususundaki araştırmalarını bitirmemiş olmaları ya da artan kısmı değerlendirmeye karar vermiş olmaları ancak değerlendirme şeklinin kendilerine düşük gelir getireceğini gördüklerindedir. Keynes, kişilerin ve firmaların gelirin spekülasyon motifiyle kullanılması hususunda, modelinde varlığın yalnızca para ve tahvil şeklinde tutulmasına yer vermiştir(47).

Gelirden başka işlem ve ihtiyat motifleriyle para taleplerini etkileyen unsurlar, spekülasyon motifiyle para talebini de etkiler. Yani, bu unsurlar da otonom spekülasyon motifiyle para talebinin belirlenmesinde yer alacaklardır. Ancak, bu motifle yapılan para talebini belirleyen ve etkileyen en önemli unsur faiz oranıdır(48) ve aralarında negatif yönlü bir ilişki vardır(49). Parayı nakit olarak elde tutmanın maliyeti ne kadar yükselirse, spekülasyon motifiyle para talebi de o kadar azalacaktır, ya da tersi.

Tüm bu açıklamalarımızdan sonra, spekülasyon motifiyle para talebi ve faiz oranı arasındaki fonksiyonel ilişkiye şu şekilde yazabiliriz:

$$PT_{SP} = f(FO) \quad \text{veya} \quad PT_{SP} = l_2(FO) \quad (20)$$

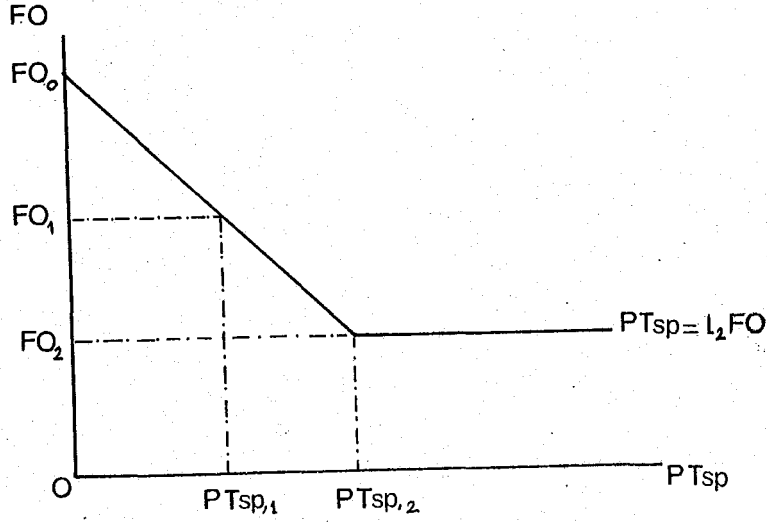
- PT_{SP} → Spekülasyon motifiyle para talebini,
 l_2 → Kişilerin ve firmaların, gelirin spekülasyon nedeniyle elde nakit olarak tutmak istedikleri kısmını,
 FO → Faiz oranını, göstermektedir.

(47) a.g.k., s.171.

(48) a.g.k.

(49) a.g.k., s.168 ve 197.

Spekülasyon motifiyle para talebi ve faiz oranı arasındaki ilişki aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

ŞEKİL 14

Şekilde spekülasyon motifiyle para talebi ve faiz oranı arasındaki fonksiyonel ilişki gösterilmiştir. Faiz oranı ne kadar yüksekse, kişilerin ve firmaların spekülasyon motifiyle elde tuttıkları para miktarı azalmaktadır. Faiz oranının FO_0 olduğu düzeyde bu motifle yapılan para talebinin sıfır olduğu görülebilir. Yani bu faiz oranı düzeyinde kişiler ve firmalar tahvil bulundurmaya elde nakit para tutmaya yeğlenirler. Diğer taraftan faiz oranının FO_2 olduğu düzeyde ise spekülasyon motifiyle para talebi eğrisi sonsuz esnek bir durum arz etmektedir. Bu son belirtilen hususa ileride, faiz oranlarının belirlenmesi konusunu ele alındığında ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

3.1.2. Toplam Para Talebi

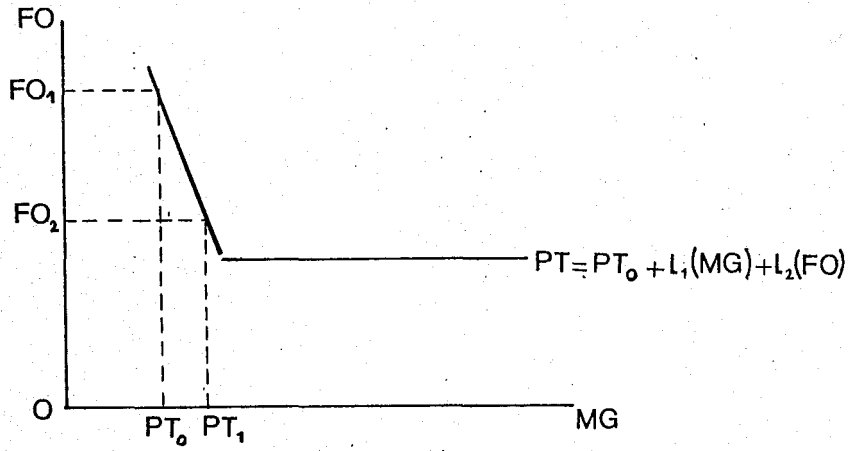
Buraya kadar işlem, ihtiyat ve spekülasyon motifleriyle para taleplerini ayrı ayrı ele aldık ve incelemeye çalıştık. Şimdi de bu motiflerle yapılan para taleplerini bir arada ele alıp toplam para talebine ulaşmaya çalışalım.

Toplam para talebini elde etmek için aşağıdaki genel denklemi yazabiliriz:

$$PT = PT_0 + I_1(MG) + I_2(FO) \quad (21)$$

Denklemden de görüleceği ve daha önce de belirttiğimiz gibi işlem ve spekülasyon motifleriyle para taleplerini etkileyen, sırasıyla gelir ve faiz oranı dışındaki değişkenler veri olduğunda her bir gelir düzeyi için işlem motifiyle para talebi ve her bir faiz oranı düzeyi için spekülasyon motifiyle para talebini bulabiliriz.

Aşağıdaki şekilde toplam para talebi gösterilmiştir.

ŞEKİL 15

Şeklin dik ekseninde faiz oranı ve yatay ekseninde milli gelir düzeyi yer almaktadır. Şekilde yer alan toplam para talebi doğrusu dik eksenden belli bir uzaklıktan başlayarak sol yukarıdan sağ aşağıya inen bir doğru durumundadır. Toplam para talebi doğrusunun faiz oranı ekseninden belli bir uzaklıkta başlaması işlem motifiyle para talebinin faiz oranına karşı duyarlı olmaması nedeniyledir. Örneğin, FO_1 düzeyinde işlem motifiyle para talebi OPT_0 'a eşittir. Şekilden görüleceği gibi bu faiz oranı düzeyinde spekülasyon motifiyle

para talebi yoktur. Dolayısıyla toplam para talebi de OPT_0 'a eşittir. FO_2 düzeyinde ise işlem motifiyle para talebi yine OPT_0 'a eşit olup spekülasyon motifiyle para talebi PT_0PT_1 kadardır. Bu düzeyde toplam para talebiyse OPT_1 kadardır.

3.2. Keynesyen Teori'de Faiz Oranlarının Belirlenmesi

Buraya kadar Keynesyen Teori'de para talebi motiflerinin neler olduğunu ve hangi değişkenler tarafından etkilendiğini inceledik ve sonuç itibarıyla toplam para talebi doğrusunu elde ettik. Keynesyen Teori'de faiz oranlarının belirlenebilmesi için bilinmesi gereken ikinci unsur toplam para arzıdır. Toplam para arzı ise Keynesyen Teori'de otonom bir değişkendir, yani modelde ekzojen değişken olarak yer alır. Toplam para arzının büyüklüğü ise para otoritelerince belirlenir.

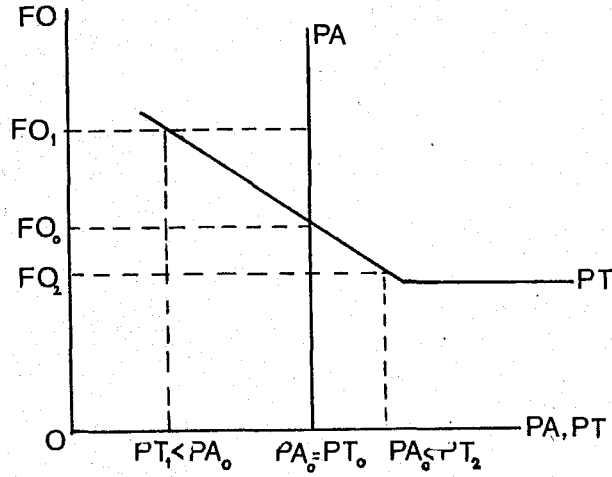
3.2.1. Para Arzı-Para Talebi ve Faiz Oranlarının Belirlenmesi

Ekonomide kişilerin ve firmaların ellerinde tuttıkları nakit para miktarı, o anda ekonomide mevcut para arzı miktarını aşamaz. Bunun tersi de doğrudur, yani mevcut para miktarı kişilerin ve firmaların ellerinde tutmak istedikleri nakit para miktarından fazla olamaz. Çünkü bu artan kısım kişiler ve firmalarca talep edilecektir.

Böylece ekonomide para piyasasında denge, para arzının para talebine eşit olduğu noktada gerçekleşecek ve bu denge noktasında faiz oranı belirlenecektir.

Bu denge durumunu ve faiz oranının belirlenmesi hususunu şekil yardımıyla göstermeye çalışalım(50):

(50) Şekilde yer alan PA ve PT değişkenleri nominal (PA.Fi ve PT.Fi) değerler olarak ele alınmıştır.

ŞEKİL 16

Şekilden görüleceği gibi FO_0 faiz oranı düzeyinde ekonomide para arzı para talebine eşittir. Ya da bir başka deyişle, ekonomide para arzı para talebine eşit olduğunda faiz oranı FO_0 düzeyinde belirlenmiştir. Bu denge faiz oranı düzeyi dışındaki faiz oranları düzeyinde para arzı ve para talebi arasında dengesizlik söz konusu olacaktır. Örneğin FO_1 faiz oranı düzeyinde para arzı para talebinden fazladır. Bu aşan kısım kişiler ve firmalarca spekülasyon motifiyle para talebi olarak kullanılabilir. Çünkü fiili para arzı veri iken kişiler ve firmalarca işlem motifiyle para talebinde bulunmuş ve geriye hala kullanılacak para miktarı kalmıştır. Böylece kişiler ve firmalar tahvil piyasasından tahvil talep edeceklerdir. Tahvile yönelen bu talepe tahvil fiyatlarını yükseltecek ve tahvilin getirisini azaltacaktır. Tahvil fiyatlarındaki bu yükselme faiz oranı FO_0 düzeyine ininceye kadar sürecektir. Bu durumun tersine, FO_2 faiz oranı düzeyinde para talebi para arzından fazladır. Bu düşük faiz oranı düzeyinde kişiler ve firmalar ellerinde daha fazla nakit para tutmak isteyeceklerdir. Böylece ellerinde tuttıkları tahvilleri satacaklardır. Tahvil arzının artması nedeniyle tahvil fiyatları

düşecek ve tahvilin getirisi artacaktır. Tahvil fiyatlarındaki bu düşüş faiz oranı FO_0 düzeyine yükselineye kadar sürecek ve FO_0 faiz oranı düzeyinde tekrar para arzı para talebine eşit olacaktır.

3.2.2. Denge Faiz Oranını Etkileyen Unsurlar

Denge faiz oranını etkileyen unsurları üç başlık altında toplayabiliriz:

- Para arzındaki değişiklikler,
- Gelir düzeyindeki değişiklikler,
- Spekülasyon motifiyle para talebindeki değişiklikler.

Şimdi de bu üç unsurda meydana gelen değişikliklerin denge faiz oranı üzerindeki etkilerini incelemeye çalışalım.

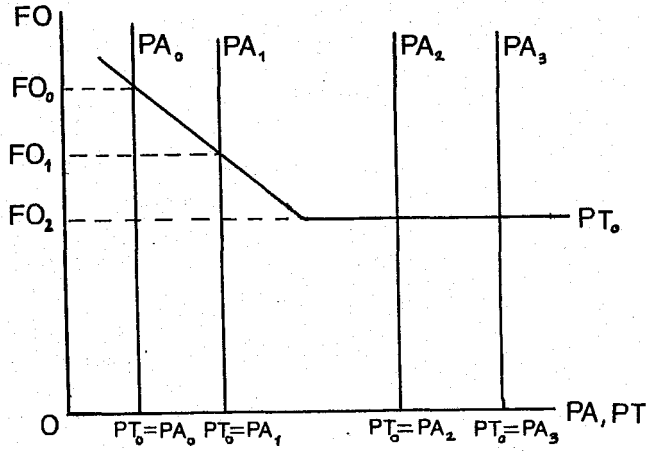
3.2.2.1. Para Arzındaki Değişiklikler

Bilindiği gibi para arzı ekzojen bir değişkendir. Başka bir deyişle, para otoritelerince belirlenir(51). Para otoriteleri çeşitli para politikası araçlarını amaçlanan hedef doğrultusunda kullanırlar(52).

Şimdi para arzında meydana gelen değişimin faiz oranını nasıl etkilediğini şekil yardımıyla görelim.

(51) KEYNES, a.g.k., s.205.

(52) Para basmak, reeskont oranlarında ayarlamalar yapmak, mevduat karşılık oranlarını düzenlemek, açık piyasa işlemlerinde bulunmak, v.s.'dir.

ŞEKİL 17

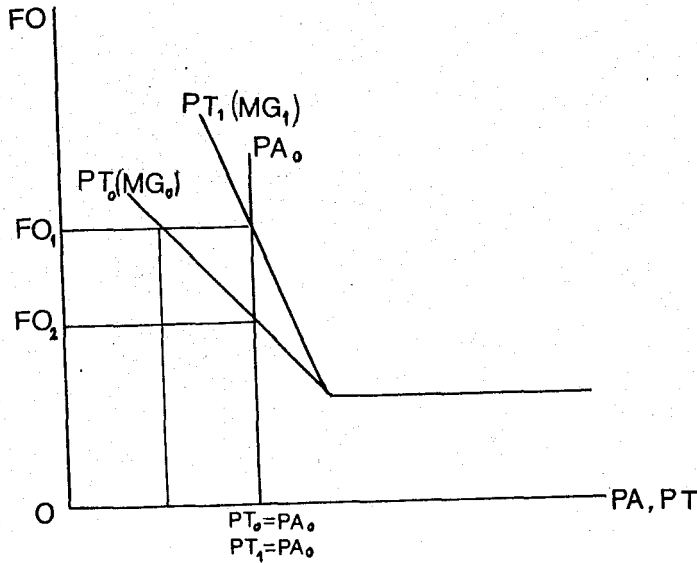
Ekonomide ilk anda para arzı PA_0 düzeyinde sabitken, faiz oranı FO_0 'da, PA_0 ve PT_0 doğrularının kesiştikleri noktada belirlenmiştir. Belirlenen bu FO_0 faiz oranı düzeyi, o anda ekonomideki denge faiz oranı düzeyidir. Şimdi para otoritelerinin para arzını arttırma kararı aldığını düşünelim. Para arzının artması, yani para arzı doğrusunun topyekun sağa kayması, PT_0 doğrusu değişmediği sürece, faiz oranını düşürecek ve spekülasyon motifiyle para talebi artacak ve milli gelir düzeyinin sabit olduğu varsayımı altında işlem motifiyle para talebinde bir değişme olmayacaktır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, faiz oranları ve tahvil fiyatları ters yönde işlediğinden, bu durumda tahvil fiyatları artacaktır. Para otoritelerinin, para arzını arttırarak faiz oranını düşürme politikasına devam etmeleri halinde "likidite tuzağına" girecektir. Böylece ekonomide likidite tuzağına düşülmüş ve faiz oranı inebileceği en düşük düzeye inmiştir. Bu faiz oranı düzeyinden sonra para arzını arttırma yolundaki girişimler faiz oranlarını daha aşağıya düşüremeyecektir(53).

(53) KEYNES, a.g.k., s.207.

Bu durumda kişiler ve firmalar, faiz oranının düşebileceği en düşük düzeye indiğini ve tahvil fiyatlarının yükselebileceği en yüksek düzeye çıktığı inancı içindedirler. Belirttiğimiz gibi bu noktadan sonra para otoriteleri para arzını arttıırırlarsa, faiz oranının düşmesi üzerindeki etkilerini yitirmiş olduklarından ya da başka bir deyişle para talebi doğrusu bu noktadan sonra sonsuz esnek olduğundan, para arzında artış yönünde yapılacak ayarlamalar, faiz oranını düşürmeyecek ve para arzındaki bu artış atıl para miktarını arttıracaktır. Şekilde bu durum, para arzı doğrusunun PA_2 ve PA_3 olarak topyekun yer,değiştirmesi şeklinde gösterilmiştir. Yani, faiz oranı düşebileceği en düşük düzeye inmiş ve artan para arzı atıl para miktarını şişirmiştir ve kişiler artık ellerinde nakit para tutmayı yeğlemektedirler.

3.2.2.2. Gelir Düzeyindeki Değişiklikler

Para arzı ve spekülasyon motifiyle para talebini veri olarak ele aldığımızda, gelir düzeyinde meydana gelecek değişimler denge faiz oranı düzeyini etkileyecektir. Bu durum aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

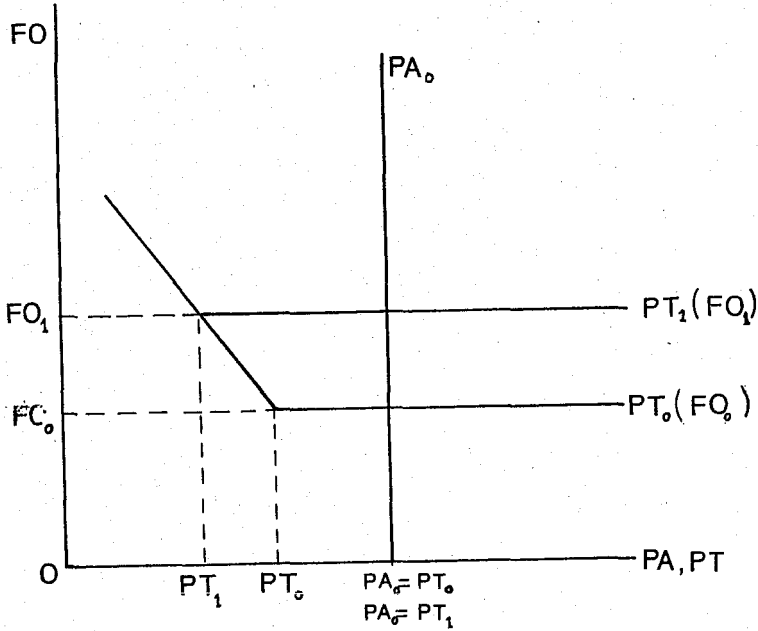
ŞEKİL 18

Şekilde yatay ekseninde PA ve PT, dik eksenindeyse faiz oranı yer almaktadır. Para arzını ve spekülasyon motifiyle para talebini veri olarak ele aldığımızda, gelir düzeyinde meydana gelecek değişimler PT_0 'ın konumunu ve dolayısıyla faiz oranını değiştirecektir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, işlem motifiyle para talebi gelir düzeyinin fonksiyonuydu. O halde gelir düzeyi arttığında işlem motifiyle para talebi de -1_1 sabit kalsa dahi- artacaktır. Bunun sonucu olarak toplam para talebi doğrusu PT_1 konumuna gelecek ve faiz oranı FO_1 düzeyinde belirlenecektir.

3.2.2.3. Spekülasyon Motifiyle Para Talebindeki Değişiklikler

Gelir düzeyi ve para arzı veri olduğunda, spekülasyon motifiyle para talebinde meydana gelecek değişmelerin denge faiz oranına olan etkilerini inceleyebiliriz.

Bu varsayımın ışığı altında, spekülasyon motifiyle para talebinde meydana gelecek değişmelerin denge faiz oranına olan etkilerini şekil yardımıyla incelemeye çalışalım.

ŞEKİL 19

Para arzı ve gelir düzeyi veri olduğunda, spekülasyon motifiyle para talebinde meydana gelen değişikliklerin denge faiz oranını etkileyeceğini belirtmiştik. Spekülasyon motifiyle para talebinde bir değişikliğin olması tahvile sahip olan kişi ve firmaların gelecekteki faiz oranlarıyla ilgili beklentilerinin bulunmasına ve ekonomide belirlenecek faiz oranı ile ilgili tahminlerine ve beklentilerine bağlıdır. Örneğin, kişi ve firmaların faiz oranının FO_0 'dan FO_1 'e yükseleceğini ümit ettiklerini varsayalım. Bu durumda tahvil fiyatı, faiz oranı ve tahvil fiyatı arasındaki ilişkiyi hatırlatalım: faiz oranı yükselirse, düşecektir. Böylece kişiler ve firmalar ellerinde bulundurdukları tahvilleri satıp varlığı nakit olarak elde bulundurmaya yeğleyeceklerdir. Bunun sonucu olarak faiz oranı FO_1 'e yükselecektir.

Şekilde görüleceği gibi, para arzı ve gelir düzeyi veri iken, kişi ve firmalar faiz oranının yükseleceği ümidinde olduklarında, PT_0 doğrusu PT_1 doğrusu haline alacak ve faiz oranı, PA_0 'ın PT_1 'e eşit olduğu noktada, FO_1 düzeyinde belirlenecektir.

3.3. Keynes Sistemi ve Tüketim-Tasarrufu Belirleyen Unsurlar

Daha önce Klâsik Teori'yi(54) incelerken, bu teorinin temel taşlarından birinin Say Kanunu olduğunu, yani ekonomide toplam talebin Say Kanunu'na göre belirlendiğini görmüştük. Bir başka deyişle bu kanuna göre, ekonomide tam istihdam milli gelir düzeyine eşit bir toplam talep bulunacaktır. Bunun ötesinde, tam istihdam milli gelir düzeyine emek piyasası ve üretim fonksiyonu yardımıyla ulaştık. Ancak daha sonra Say Kanunu'nun, toplam talebin -tam istihdam milli gelir düzeyinde- tüketim ve tasarruf arasında nasıl dağıldığını açıklamadan

(54) Klâsik Teori ile, Klâsik İktisat Teorisi'ni ve Neo-Klâsik İktisat Teorisi'ni kastediyoruz.

yoksun kaldığını ve bu eksikliğin de zaman içinde gelişen "faiz esnekliği" kavramıyla giderildiğini belirtmiştik. Faiz esnekliği tezine göre, tasarruf ve yatırım faiz oranının fonksiyonuydu. Bunun ötesinde, faiz oranı tüketimi de olumsuz yönde etkiliyordu. Kısacası Klâsik Teori'de, tasarruf ve tüketim ile faiz oranı arasında sırasıyla doğru ve ters yönlü ilişkiler söz konusuydu. Böylece Klâsik Teori, tüketim ve tasarrufu belirleyen unsurun faiz oranı olduğunu ortaya koymuştu.

Bilindiği gibi Keynes, Klâsik Teori'nin hem teorik ve hem de pratik yargılarına karşı çıkmış ve bu karşı çıkışını çok açık bir dille ifade etmiştir(55).

Konumuz itibarıyla ele aldığımız faiz oranlarının belirlenmesi hususu, Keynes'in Klâsik Teori'ye karşı çıktığı konulardan birisidir. Daha açıkçası, bu iki teori arasındaki temel fark faiz oranını belirleyen unsurlar açısından doğmaktadır. Yani Keynes yatırım ve tasarrufun faiz oranını belirlemediğini, faiz oranını belirleyen unsurların para arzı ve para talebi olduğunu belirtmiştir.

Daha önce Klâsik Teori'de milli gelirin tüketim ve tasarruf arasındaki dağılımının faiz oranı yoluyla sağlandığını görmüştük. Şimdi de Keynesyen Teori'de tüketim ve tasarrufun nasıl belirlendiğini ele alalım.

Keynes Sistemi'nde tüketim ve tasarrufun nasıl belirlendiğini ele almadan önce tüketim ve tasarrufu Keynes'in ta-

(55) KEYNES, a.g.k., s.3.

sarrufu Keynes'in tanımlarına uygun bir biçimde tanımlayarak işe başlayalım. Herhangi bir zaman süresindeki tüketim harcaması, aynı zaman süresinde tüketicilere satılan malların değeridir(56). Tasarrufsa, tüketimi aşan gelir fazlasıdır(57). Başka bir deyişle, tasarruf gelirin tüketilmeyen kısmıdır, yani kalıntıdır(58).

Bu tanımlamalardan başka ilk defa Keynes'in Genel Teori'de yer verdiği diğer bir kavram da tüketim eğilimidir. Tüketim eğilimi, gelir düzeyi veri iken, bu gelir düzeyinde yapılan tüketimle veri gelir düzeyi arasındaki fonksiyonel ilişkidir(59) ve toplam tüketim esas itibarıyla toplam gelirin bir fonksiyonudur(60). Kısacası artık tüketimde meydana gelecek bir değişimin, diğer koşullar aynı iken, gelirden kaynaklanacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

Görülüyor ki, daha önce ele aldığımız Klâsik Teori'den farklı olarak Keynes Sistemi'nde tüketim gelirin bir fonksiyonudur.

Bu fonksiyonel ilişkiyi şu şekilde yazabiliriz:

$$Tü = f(MG) \quad f' > 0 \quad (22)$$

Hemen bunun yanında, gelirin tüketilmeyen kısmını tasarruf olarak tanımlamamız itibarıyla, tasarrufun da gelirin bir fonksiyonu olduğunu belirtebilir ve şu fonksiyonel ilişkiyi yazabiliriz:

(56) a.g.k., s.61.

(57) a.g.k., s.62.

(58) a.g.k., s.64.

(59) a.g.k., s.90.

(60) a.g.k., s.91 ve 96.

$$T_a = f(MG) \quad f' > 0 \quad (23)$$

Keynes Sistemi'nde tüketimi etkileyen unsurun, diğer koşullar aynı iken, gelir olduğunu belirttik. Bunun ötesinde, tüketim ve gelir arasındaki fonksiyonel ilişkiyi belirtirken, tüketimi etkileyen diğer birtakım değişkenlerin sabit olduğuna işaret ettik. Şimdi de tüketimi -gelirden başka- etkileyen sabit olduğunu varsaydığımız ve modele veri olarak giren değişkenlerin neler olduğunu görelim.

Keynes, tüketimi gelirden başka etkileyen unsurları objektif ve subjektif unsurlar olarak ikiye ayırmıştır. Objektif unsurlar tüketim doğrusunun konumunun değişmesine neden olan unsurlardır. Subjektif unsurlarsa, tüketim doğrusunu eğimini belirler, yani gelir düzeyi ve birazdan belirteceğimiz objektif unsurlar veri iken, ne oranda harcama yapılacağını belirleyen unsurlardır. Yapılacak tüketim harcamalarının oranını belirleyen subjektif unsurlar, toplumun örf ve adetleri, kurumsal yapı, sosyal düzenlemeler (özellikle gelir dağılımıyla ilgili) ve insan yapısının psikolojik karakteristiği olarak tanımlanır(61). Kısaca bu unsurlar endojen karakter taşırlar ve kısa dönemde değişmeleri beklenmez(62).

Şimdi de az önce belirttiğimiz ve tüketim doğrusunun konumunun değişmesine neden olan ve eğimini belirleyen objektif ve subjektif unsurların neler olduğunu görelim.

3.3.1. Objektif Unsurlar

Keynes objektif unsurları altı başlık altında toplamıştır(63). Bu unsurlar sırasıyla şunlardır:

(61) a.g.k., s.91.

(62) a.g.k.

(63) a.g.k., s.91-95.

- 1- Ücret birimindeki değişme,
- 2- Gelir ve net gelir arasındaki farklılıktan meydana gelen değişme,
- 3- Net gelirin hesabında, hesaba katılmayan sermaye değerlerindeki beklenmedik değişmeler,
- 4- İskonto oranındaki değişmeler, yani bugünkü ve gelecekteki mallar arasındaki mübadele oranındaki değişmeler,
- 5- Maliye politikasındaki değişmeler,
- 6- Şimdiki ve gelecekteki gelir arasındaki ilişkiyle ilgili bekleyişlerdeki değişmeler.

Sıralanan bu objektif unsurlar tüketimi etkileyen ekzojen değişkenlerdir.

3.3.2. Subjektif Unsurlar

Keynes'in subjektif unsurlar başlığı altında incelediği ve gelir düzeyi veri iken tüketimi etkileyen, yani kişileri tüketimden vazgeçiren unsurlardır. Başka bir deyişle, bu unsurlar tasarruf etmeye neden olan motiflerdir. Bu motiflerse sırasıyla şunlardır(64):

- 1- Görünmeyen güçlülere karşı bir rezerv oluşturma.
- 2- Bireyin kendisinin ve ailesinin gereksinimleri ve geliri arasında gelecekte kurulacağı tahmin edilen bir ilişkiye karşı ihtiyat. Bu nedenle, ihtiyat olarak gelirden tüketilmeyip alıkonan para şu an için söz konusu olan motiflerden farklıdır. Yaşlılık, aile bireylerinin eğitimi veya aile içinde bağımlı olan bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri.
- 3- Faiz geliri ve kıymet kazanmaları (appreciation) nedeniyle bu faiz gelirini ve kıymet kazanmalarını kullanma

(64) a.g.k., 107-108.

arzusu, yani bu arzu gelecekte, bugüne göre daha fazla tüketim yapılabileceği nedeniyledir.

4- Giderek artan bir harcama olanağından yararlanabilme. İnsanların iç güdülerinin giderek kötüleşen değil giderek iyileşen hayat standardı özlemi içinde olmaları nedeniyledir (ileride hayattan zevk alabilme kapasitesi giderek düşecek olsa da belirtilen içgüdü bu yöndedir).

5- Bağımsızlık ve belli işleri başarabilme gücünü tadabilme amacı (bunların ne olabileceği konusunda açık bir fikir sahibi olunmasa bile).

6- Spekülasyon ve işe ilişkin projeleri gerçekleştirebilmek için hareket etme kabiliyetini temin etme.

7- Miras olarak bir servet bırakabilme.

8- Sadece cimrilik duygularını tatmin etme, yani akıl dışı ve ısrarlı bir şekilde harcama eğiliminden kaçınmak.

Gelir düzeyi veri iken, yapılacak tüketim miktarını dolayısıyla tasarruf miktarını belirleyen bu motiflere benzer ve işletmelerin ve devlet kuruluşlarının da gelirlerinin bir kısmını tasarruf etmelerine neden olan bir takım subjektif karakter taşıyan motifler de vardır. Bu amaçla işletmelerin ve devlet kuruluşlarının gelirlerini tümüyle tüketime ayırmalarına neden olan motiflerse şunlardır(65):

1- Girişim motifi - Borç yükü altına girmeden veya piyasadan sermaye talep etmeden, sermaye yatırımını gerçekleştirmeyi mümkün kılacak kaynakları bulmak.

(65) a.g.k., s.108-109.

2- Likidite motifi - Güçlüklere, belirsizliklere ve depresyonlara karşı koyabilmek için likit kaynaklara sahip olmak.

3- İyileştirme motifi - Bunun amacı, giderek artan bir gelir, yönetimi, eleştirene karşı koruyacaktır. Çünkü birikim sonucu ortaya çıkan gelir artışı etkinlik dolayısıyla ortaya çıkan gelir artışından uygulamada pek ayırdedilemez.

4- Mali açıdan tedbirli olma ve "doğru tarafta" olma endişesinden kaynaklanan motif. Doğru tarafta olma, kullanma maliyeti ve ek maliyetin üzerinde malî bir önlem alma yoluyla gerçekleştirilir. Bundan amaç borçları bertaraf etmek ve aktiflerin maliyetlerini gerçek israf ve atıllık hızından daha çabuk bir şekilde karşılamaktır. Bu motifin gücü esas olarak sermaye donanımının miktar ve niteliğine ve teknik değişimin hızına bağlıdır.

Subjektif unsurlar olarak belirtilenler, hem kişilerin ve hem de işletme ve devlet kuruluşlarının tüketim eğilimlerini belirler. Kısaca, tüketim doğrusunun eğimi psikolojik ve kurumsal unsurlarla belirlenir(66).

Bu bölümde incelediğimiz Keynesyen Teori'de, faiz oranlarının belirlenmesi ve tüketim ve tasarrufu etkileyen unsurları ele aldık. Daha önce ele alıp incelediğimiz Klâsik Teori'yle Keynesyen Teori arasında, konumuz itibarıyla ele aldığımız unsurların belirlenmesi hususunda önemli farklılıkların olduğunu artık söyleyebiliriz. Öncelikle şunu belirtmemiz gerekir ki Keynes, faizin tasarrufa veya beklemeye karşı verilecek bir getiri olamayacağını belirtmiştir. Keynes'e göre faiz, likiditeden vazgeçmenin mükâfatıdır. Keynesyen

(66) Alvin H.HANSEN, A Guide to Keynes, New York, McGraw-Hill Book, Company, Inc., 1953, s.73.

Teori'yle Klâsik Teori arasındaki en önemli fark faiz oranlarının belirlenmesi hususundadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Klâsik Teori'de faiz oranları, mal piyasasında tasarruf ve yatırım tarafından belirlenmektedir. Ekonomide tasarruf-yatırım eşitliği sağlandığıdaysa denge faiz oranına ulaşılmaktadır. Bunun ötesinde, ekonomide belirlenen denge faiz oranı milli gelirin tüketim ve tasarruf arasındaki dağılımını bir başka deyişle toplam talebin bileşimini belirlemektedir. Keynesyen Teori'deyse faiz oranları, para piyasasında para arzı ve para talebi tarafından belirlenmekte ve ekonomide para arzı-para talebi eşitliği sağlandığında denge faiz oranına ulaşılmaktadır.

Klâsik Teori'yle Keynesyen Teori arasında ortaya çıkan farklılardan biri de para talebi motifleriyle ilgilidir. Kişi ve firmaların ellerinde sadece işlem motifiyle para bulunduracakları görüşünü benimseyen Klâsik Teori'ye karşılık Keynesyen Teori'de parayı elde tutma motifleri çeşitlenmiş ve kişi ve firmaların işlem motifiyle para talebinde ve bunun ötesinde spekülasyon motifiyle de para talebinde bulunabileceklerini belirtmiştir.

4. NEO-KLĀSİK VE KEYNESYEN FAİZ TEORİLERİNİN BİRLEŞTİRİLMESİ: HICKS-HANSEN SENTEZİ

Keynes, Klāsik Faiz Teorisi'ni daha önce belirttiğimiz nedenlerle belirsizlikle suçlar(67). Kısaca hatırlayacak olursak, Klāsik İktisat Teorisi'nde faiz oranı, tasarruf ve yatırımın karşılıklı etkileşimleri sonucunda belirlenir. Ancak farklı gelir düzeylerinde yapılacak tasarruf miktarı da farklı olacağından, gelir düzeyi bilinmedikçe faiz oranını belirleyebilmemiz imkansız olacaktır ve faiz oranını bilmediğimiz sürece de gelir düzeyinin ne olduğunu bilmemize imkan yoktur(68).

Benzer şekilde Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi de belirsizdir ve bir çözüm sağlamaz. Bilindiği gibi Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi'nde faiz oranı, ödünç verilebilir fonlar arzı ve talebinin karşılıklı etkileşimleri sonucunda belirleniyordu. Daha önce de belirttiğimiz gibi, ödünç verilebilir fonlar arzının kaynakları tasarruflar ve para arzındaki değişikliklerdir. Yine tasarruflar farklı gelir düzeylerinde farklı değerler alacağından, ödünç verilebilir fonlar arzı -tasarrufların ödünç verilebilir fonlar arzının kaynaklarından biri olması itibarıyla- farklı gelir düzeylerinde farklı değerler alacak ve dolayısıyla gelir düzeyi bilinmedikçe faiz

(67) KEYNES, a.g.k., 178-185.

(68) a.g.k.

oranının ne olacağı hakkında bir yargıya ulaşmamız imkansız hale gelecektir.

Böylece Klasik Teori'nin belirsiz olduğunu ve bir çözüm sağlamadığını bir kez daha belirtebiliriz.

Keynes'in Faiz Teorisi de, kendisinin Klâsik Teori'ye yönelttiği eleştiri gibi, Hicks ve Hansen tarafından eleştiriye maruz kalmıştır. Bilindiği gibi Likidite Tercihi Teorisi'ne göre denge faiz oranı, para arzı ve para talebinin birbirine eşit olduğu noktada belirlenmektedir. Eleştiri ise, her bir gelir düzeyinde farklı para talebi doğrusunun olacaktır.

Toplam para talebini bilindiği gibi, işlem ve spekülasyon motifleriyle para talebi olarak ikiye ayırabiliyoruz. Daha önce de belirttiğimiz gibi spekülasyon motifiyle para talebi, gelirin fonksiyonu değildir. Ancak bunun yanında işlem motifiyle para talebini belirleyebilmek için gelir düzeyini bilmemiz gerekir. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi işlem motifiyle para talebi, gelirin bir fonksiyonudur. Böylece para arzı veri iken, spekülasyon motifiyle para talebini ancak bu durumda belirlememiz mümkün olacaktır. Dolayısıyla Keynes'in Faiz Teorisi de Klâsik Faiz Teorisi gibi belirsizdir(69).

Hicks-Hansen'in Faiz Teorisi, Likidite Tercihi Teorisi ve Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi'nin bir sentezi olarak ortaya çıkar. Hansen'in de belirttiği gibi ancak bu iki teori yardımıyla uygun bir faiz teorisi elde edilebilir.

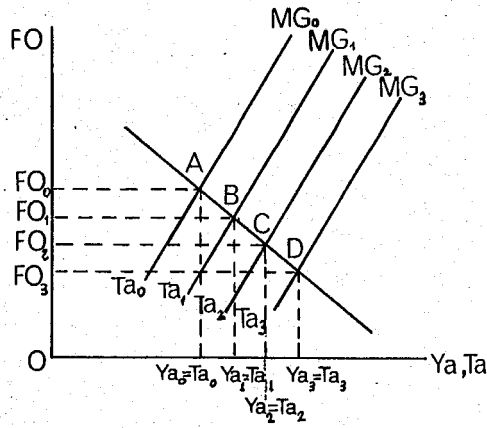
(69) HANSEN, a.g.k., s.140-141. Ancak bu analizi gerçekleştiren Hicks'tir. Bu husus için bkz., John R.HICKS, "Mr. Keynes and Classics': A Suggested Interpretation", Macroeconomic Theory, Selected Readings, ed., Harold R. WILLIAMS and John D.HUFFNAGLE, New York, Appleton, Century-Crofts, Educational Division Meredith Cor., 1969, s.245-256.

Hicks-Hansen'e göre belirli (determinate) bir faiz teorisi dört değişkene bağlıdır. Bu değişkenler ise şunlardır: 1) Yatırım talebi fonksiyonu, 2) Tasarruf fonksiyonu (veya tersi olarak tüketim fonksiyonu), 3) Likidite tercihi fonksiyonu, 4) Para miktarı(70). Bunlardan ilk ikisi YaTa (Yatırım-Tasarruf), son ikisi de PAPT (para arzı-para talebi) doğrularının elde edilmesinde kullanılır.

4.1. YaTa Doğrusunun Anlamı ve Elde Edilişi

Üzerindeki her noktada yatırım-tasarruf eşitliğinin sağlandığı YaTa doğrusu, yatırım doğrusu ve çeşitli gelir düzeylerinde yapılan tasarruf doğruları yardımıyla elde edilir. Her bir tasarruf doğrusu, tasarrufun hem gelirin ve hem de faiz oranının fonksiyonu olduğunu göstermektedir(71).

Aşağıdaki şekil, mümkün olan belli faiz oranı ve gelir düzeyi bileşimleri için farklı tasarruf doğrularını göstermektedir(72).

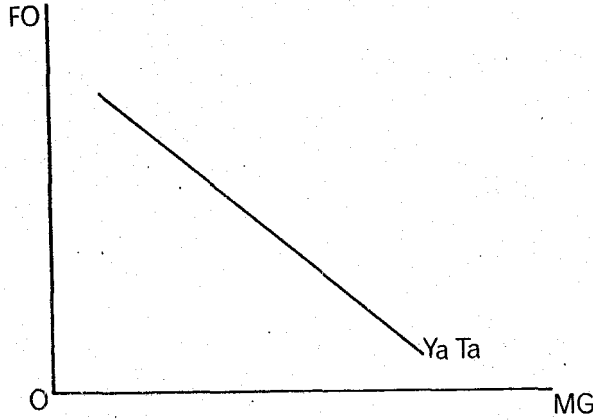
ŞEKİL 20

(70) HANSEN, a.g.k., s.146.

(71) Hicks-Hansen sentezinde tasarruflar artık hem gelirin ve hem de faiz oranının bir fonksiyonudur ve aralarında doğru yönlü bir ilişki vardır.

(72) HANSEN, a.g.k., 144.

Şekilden de görüleceği gibi A, B, C ve D noktalarında, belli faiz oranı ve gelir düzeyinde, yatırım-tasarruf eşitliği sağlanmaktadır. Böylece, belli gelir düzeylerinde yapılan tasarruf doğrularıyla yatırım doğrusu yardımıyla YaTa doğrusunu elde ederiz. Bu durum aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

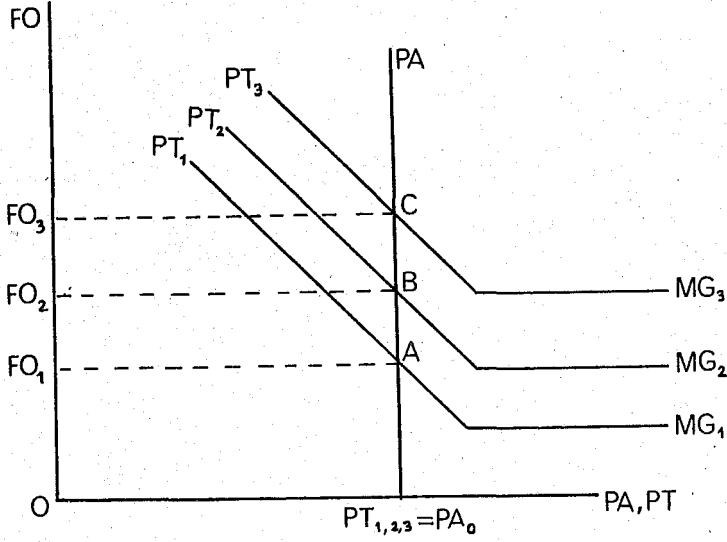
ŞEKİL 21

YaTa doğrusunun anlamı, bu doğru üzerindeki her noktanın belli faiz oranları düzeyinde ulaşılabilecek belli gelir düzeylerini (veya belli gelir düzeylerinde ulaşılabilecek faiz oranı düzeyini) gösterdiğidir. YaTa doğrusu, çeşitli faiz oranları düzeylerinde mal ve hizmetlere yönelen toplam talep doğrusu olarak tanımlanabilmektedir. Yukarıdaki şekilden de görüleceği gibi YaTa doğrusu sol yukarıdan sağ aşağıya doğru inmektedir. Bunun anlamıysa, mal piyasasında dengenin sağlanabilmesi için faiz oranı ve milli gelirin ters yönlerde gelişme göstermesi gerektiğidir.

4.2. PAPT Doğrusunun Anlamı ve Elde Edilişi

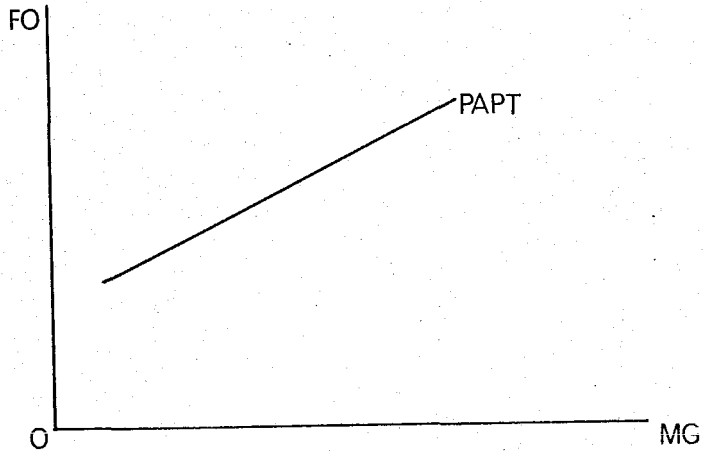
Üzerindeki her noktada para arzı-para talebi eşitliğinin sağlandığı PAPT doğrusu, para arzı ve çeşitli para talebi doğrularının (likidite tercihi doğruları) yardımıyla elde edilir. Farklı gelir düzeyleri için farklı para talebi doğruları

vardır. Bu durum aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

ŞEKİL 22

Şekilden de görüleceği gibi, farklı gelir düzeyleri yardımıyla farklı para talebi doğruları elde edilmiştir. Farklı gelir düzeylerindeki para talebi doğruları ve para otoritelerince belirlenen ve veri olan para arzı doğrusu yardımıyla PAPT doğrusunu elde ederiz. Bu durum aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

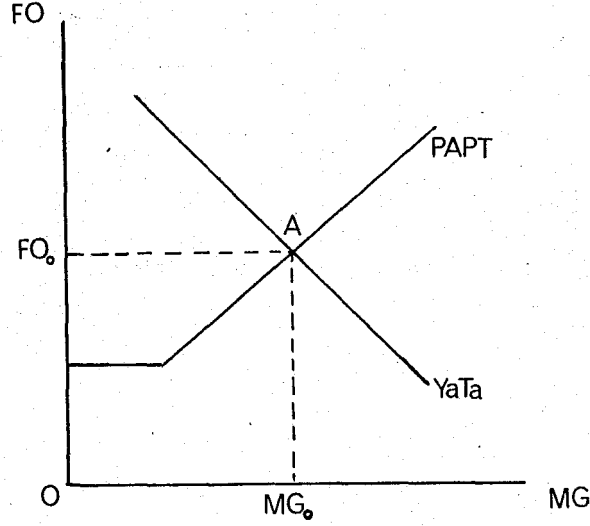
ŞEKİL 23

Sonuç olarak, PAPT doğrusunun anlamını şu şekilde belirtebiliriz: Çeşitli faiz oranları düzeylerinde (milli gelir düzeylerinde) PA-PT eşitliğini sağlayan milli gelir düzeylerinin (faiz oranı düzeylerinin) geometrik yeridir.

4.3. Genel Denge

Neo-Klâsik ve Keynes'in faiz teorileri başlı başına belirli (determinate) bir faiz teorisi ortaya koyamamışlardır. Hansen'in de belirttiği gibi, ancak ve ancak Neo-Klâsik ve Keynes'in faiz teorileri birlikte ele alındığında belirli bir faiz teorisi elde edilir. Böyle bir sonuca ulaşmak için Neo-Klâsik Faiz Teorisi'nin ve Keynesyen Faiz Teorisi'nin varsayımlarından sırasıyla YaTa ve PAPT doğrularını elde ettik. Bilindiği gibi bu doğruların her biri bize faiz oranının ne olacağı hususunda bilgi vermekten yoksundu. Bu nedenle belirli (determinate) bir faiz teorisini elde etmek için YaTa ve PAPT doğrularına ihtiyacımız vardı. Bu doğruları sırasıyla yatırım doğrusu veriyken farklı gelir düzeylerine tekabül eden tasarruf doğruları yardımıyla Neo-Klâsik İktisat Teorisi'nden ve para arzı doğrusu veriyken farklı gelir düzeylerine tekabül eden para talebi doğruları yardımıyla Keynesyen Teori'den elde ettik. Böylece artık belirli bir faiz oranı elde etmek için gerekli olan iki doğruya sahibiz.

Neo-Klâsik ve Keynesyen Faiz Teorileri'nin bir sentezi olan Hicks-Hansen sentezi, bu iki doğru yardımıyla ekonomide faiz oranını belirlemektedir. Bir başka deyişle, Hicks-Hansen sentezinde, mal piyasasındaki durumu yansıtan YaTa doğrusu ve para piyasasındaki durumu yansıtan PAPT doğrusunun birbirlerini kestikleri noktada ekonomide geçerli denge faiz oranı ve denge gelir düzeyi belirlenmektedir. Aşağıdaki şekilde bu durum gösterilmiştir.

ŞEKİL 24

Şekilde yatay ekseninde gelir düzeyi ve dik eksenindeyse faiz oranı düzeyi yer almaktadır. YaTa ve PAPT doğruları A noktasında kesişmektedirler. Bu nokta bize faiz oranı ve gelir düzeyinin denge değerlerini vermektedir. Bir başka deyişle, bu noktada hem mal ve hem de para piyasaları, faiz oranı düzeyi FO_0 ve gelir düzeyi MG_0 olduğunda eşanlı olarak dengeye gelmiştir. Daha önce belirttiğimiz gibi, YaTa doğrusunun üzerindeki her noktada $Ya=Ta$ koşulunun ve PAPT doğrusunun üzerindeki her noktada $PA=PT$ koşulunun gerçekleştiğini biliyoruz. Buna göre şekilde A noktasında $Ya=Ta$ ve $PA=PT$ koşulları birlikte gerçekleşmektedir.

4.4. Denge Faiz Oranı ve Millî Gelir Düzeyinde Meydana Gelen Değişmeler

Görüleceği gibi Hicks-Hansen sentezinde, mal piyasasındaki durumu yansıtan YaTa doğrusu ve para piyasasındaki durumu yansıtan PAPT doğrusu yardımıyla ekonomide denge faiz oranı ve milli gelir düzeyi belirlenmektedir. Dolayısıyla artık denge faiz oranı ve milli gelir düzeyinde bir değişimin

meydana gelmesi, mal ve para piyasalarında meydana gelecek değişmelerin sonucunda etkilenecek ve başka denge düzeylerine ulaşılacaktır.

4.4.1. YaTa Doğrusunda Meydana Gelen Değişmelerin Etkileri

Mal piyasasında meydana gelecek değişmelerin, belirlenen faiz oranı ve milli gelir düzeylerine olan etkilerini iki açıdan analiz edebiliriz. Birincisi, YaTa doğrusunun konumu ikincisiyse bu doğrunun eğiminin değişmesiyle ilgilidir.

Önce YaTa doğrusunun konumunda değişmeye neden olan unsurları ve bunların denge faiz oranı ve milli gelir düzeyine olan etkilerini ele alalım.

YaTa doğrusu, belli faiz oranında mal ve hizmetlere yönelen toplam talebi göstermektedir(73). Tanımdan da görüleceği gibi, toplam talep miktarını belirleyen unsurlar YaTa doğrusunu belirlemektedir. Dolayısıyla toplam talep miktarını etkileyen unsurların YaTa doğrusunun konumunun değişmesine neden olacağı açıktır. En geniş tanımıyla milli gelir;

$$MG = Tü + Ya + De - Ve + İt - İh$$

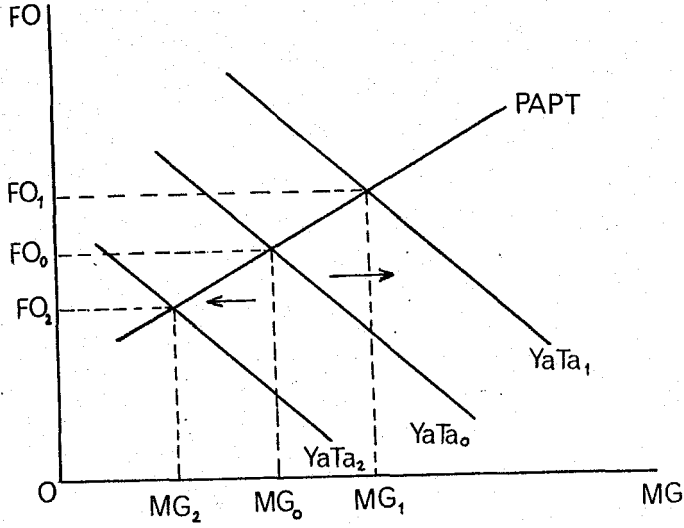
olarak tanımlanır. Ancak basitlik sağlamak amacıyla milli gelir modelimizi;

$$MG = Tü + Ya$$

olarak ele alalım. Bu basit milli gelir modelimizde toplam talebi etkileyen değişkenler tüketimde meydana gelen değişmeler (MG - Tü \equiv Ta özdeşliği nedeniyle tasarrufda meydana gelen değişmeler) ve yatırımlarda meydana gelen değişmelerdir.

(73) SAVAS, İktisat Politikasına..., a.g.k., s.129.

Kısaca, toplam talebi arttırıcı değişmeler YaTa doğrusunu sağa, azaltıcı değişmeleri ise sola kaydıracağını söyleyebiliriz. YaTa doğrusunun konumunun değişmesine neden olan unsurların denge faiz oranı ve milli gelir düzeyine olan etkileri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

ŞEKİL 25

Az önce de belirttiğimiz gibi, toplam talebi arttırıcı değişmelerin YaTa doğrusunu sağa, azaltıcı değişmelerinse sola kaydıracağını biliyoruz. Şekilden görüleceği gibi $YaTa_0$ ilk denge durumunu yansıtmakta ve faiz oranı FO_0 ve milli gelir düzeyi MG_0 düzeylerinde belirlenmektedir. Yine şekilden görüleceği gibi $YaTa_1$ ve $YaTa_2$ sırasıyla toplam talepte artış ve azalış yönlerinde meydana gelen değişmeleri yansıtmaktadır. Görüldüğü gibi, toplam talepte meydana gelen bu değişmeler sonucunda denge faiz oranı ve milli gelir düzeyi YaTa doğrusunun konumunda meydana gelen değişmenin yönünde değişmekte ve yeni genel denge faiz oranı ve milli gelir düzeylerine ulaşmaktadır.

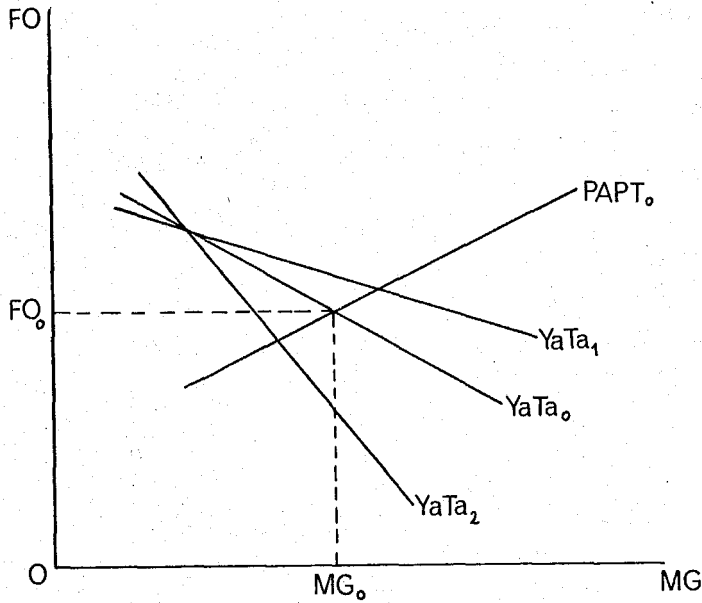
Şimdi de YaTa doğrusunun eğimini etkileyen unsurların neler olduğunu ve bu doğrunun eğiminde meydana gelecek değişmelerin genel denge durumunda faiz oranı ve milli gelir düzeylerine olan etkilerini inceleyelim.

YaTa doğrusunun eğimini, yatırım ve tasarruf doğrularının eğimi belirler. Bilindiği gibi YaTa doğrusunun denklemi,

$$MG = \frac{1}{1-t} (Tü_0 + Ya_0) - \frac{1}{1-t} [yFO] \text{ 'dur} \quad (24)$$

Bu denklemin ikinci terimi olan $(-\frac{yFO}{1-t})$ YaTa doğrusunun eğimini göstermektedir. Bu terimde yer alan 'y' yatırımın faiz esnekliğini $(\Delta Ya/\Delta FO)$ (74) yani yatırım doğrusunun eğimini göstermektedir. Diğer taraftan payda da yer alan $1-t$ marjinal tasarruf eğilimin göstermektedir. Görüleceği gibi YaTa doğrusunun eğimi bir taraftan yatırım diğer taraftan tasarruf doğrularının eğimlerine bağlıdır.

Buna göre, yatırım ve tasarruf doğrularının eğimlerinde meydana gelecek değişmelerin genel denge durumunda belirlenen faiz oranı ve milli gelir düzeyi üzerindeki etkilerini inceleyelim.

ŞEKİL 26

(74) Yatırımın faiz esnekliğinin neden sadece $(\Delta Ya/\Delta FO)$ olarak ele alındığının gerekçesi için bkz. a.g.k., s.63.

Şekilden de görüleceği gibi, ilk genel denge durumunda denge faiz oranı ve milli gelir düzeyi $YaTa_0$ ve $PAPT_0$ doğrularının kesiştikleri FO_0 ve MG_0 düzeylerinde belirlenmiştir. Şekilde yer alan diğer iki $YaTa$ doğrularının eğimleri yatırım ve/veya tasarruf doğrularının eğimlerinde meydana gelen değişikliklerden kaynaklanmakta ve bu doğruların eğimlerine bağlı olarak daha dik veya daha yatık olarak gerçekleşmektedir. $YaTa_1$ doğrusu yatırımın faiz esnekliğinin büyük ve tasarrufun gelir esnekliğinin küçük olması sonucunda daha yatık bir doğru olacak şekilde yer almaktadır. $YaTa_2$ doğrusu ise, yatırımın faiz esnekliğinin küçük ve tasarrufun gelir esnekliğinin büyük olması nedeniyle daha dik bir doğru olarak çizilmiştir. Özetle, $YaTa$ doğrusunun eğiminin, yatırımın faiz esnekliğine ve tasarrufun gelir esnekliğine bağlı olduğunu ve yatırımın faiz esnekliği ne kadar büyük ve tasarrufun gelir esnekliği ne kadar küçükse $YaTa$ doğrusunun o kadar yatık olacağını söyleyebiliriz, ya da tersi. Bunun ötesinde, $YaTa$ doğrusu dikleştikçe genel denge durumunda faiz oranı ve millî gelir düzeyinin azalmakta ve yatık hale geldikçe ise faiz oranı ve millî gelir düzeyinin artmakta olduğunu belirtebiliriz.

4.4.2. PAPT Doğrusunda Meydana Gelen Değişmelerin Etkileri

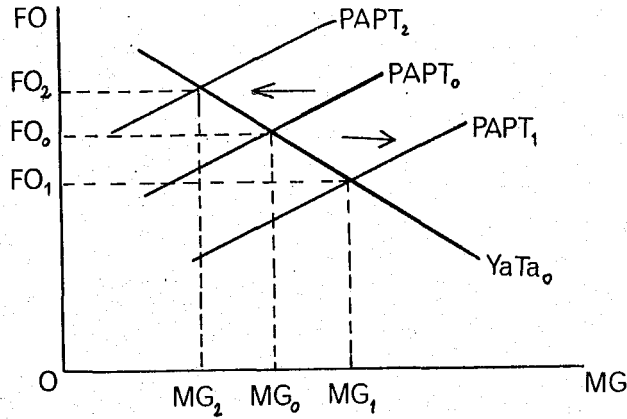
PAPT doğrusunda meydana gelecek değişmelerin faiz oranı ve milli gelir üzerine olan etkilerini de iki ayrı incelemeye tabi tutabiliriz. Bunlardan birincisi, PAPT doğrusunun konumunda meydana gelecek değişme, ikincisiyse, bu doğrusunun eğiminde meydana gelecek değişmeyle ilgilidir.

Önce PAPT doğrusunun konumunun değişmesine neden olan unsurları ve bunların denge faiz oranı ve milli gelir düzeyine olan etkilerini ele alalım.

PAPT doğrusunun konumunun değişmesine neden olan unsurları: 1) İşlem motifiyle para talebinde meydana gelen de-

ğişiklikler, 2) Spekülasyon motifiyle para talebinde meydana gelen değişiklikler, 3) Para arzında meydana gelen değişiklikler ve 4) Fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen değişiklikler olarak sıralayabiliriz.

Bu unsurlarda meydana gelen değişmelerin PAPT doğrusunun konumuna olan etkilerini de kısaca şu şekilde belirtebiliriz. İşlem motifiyle para talebi, spekülasyon motifiyle para talebi ve fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen artışlar ve para arzında meydana gelen azalış PAPT doğrusunun konumunu değiştirip sola doğru topyekun kaymasına neden olur, ya da tersi. Bu unsurlarda meydana gelen değişmelerin PAPT doğrusunu etkileme yönü ve dolayısıyla denge faiz oranı ve milli gelir düzeyine olan etkileri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

ŞEKİL 27

Şekilden de görüleceği gibi, bu doğrusunun konumunu etkileyen unsurlardan biri veya birkaçı veya hepsinde yukarıda belirttiğimiz gelişme sonucunda topyekun sola kaymıştır. Görüleceği gibi PAPT doğrusunun sola kayması, faiz oranını arttırmakta ve fakat mill gelir düzeyini düşürmektedir. Kısaca, toplam para talebinde meydana gelen değişmeler milli gelir düzeyini kendi değişme yönünde ve fakat faiz oranı dü-

zeyini kendi değişme yönünün aksi yönünde etkilemektedir.

Şimdi de PAPT doğrusunun eğimini etkileyen unsurların neler olduğunu ve PAPT doğrusunun eğiminde meydana gelecek bir değişmenin genel denge durumunda faiz oranı ve milli gelir düzeyine olan etkilerini ele alalım.

Bilindiği gibi toplam para talebi;

$$PT = PT_0 + l_1(MG) + l_2(FO)'dur.$$

Eşitlikten de görüleceği gibi l_1 ve l_2 sırasıyla işlem ve spekülasyon motifiyle para taleplerinin eğim parametreleridir. l_1 işlem motifiyle para talebinin gelir esnekliğini ve l_2 spekülasyon motifiyle para talebinin faiz esnekliğini yansıtmaktadır.

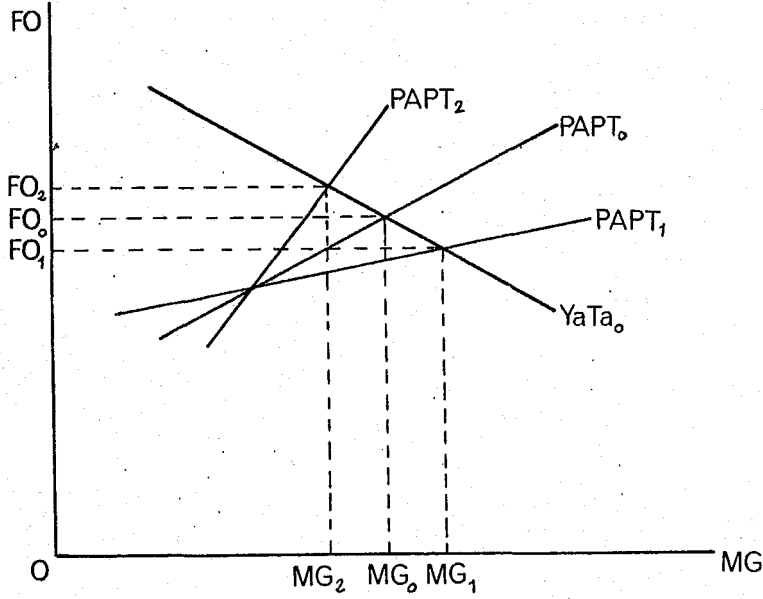
Sonuç itibariyle PAPT doğrusunun eğimini belirleyen iki unsur l_1 ve l_2 parametreleridir. İşlem motifiyle para talebinin gelir esnekliği, işlem motifiyle para talebinin gelir değişmelerine karşı nasıl etkilendiği demektir. Bu motifle yapılan para talebinin gelir esnekliğiye, belirttiğimiz gibi l_1 parametresinin artmasına veya azalmasına bağlıdır. İşlem motifiyle para talebinin gelir esnekliği ne kadar yüksekse PAPT doğrusu o kadar dik olacaktır, ya da tersi.

Spekülasyon motifiyle para talebinin faiz esnekliği, bu motifle yapılan para talebinin faiz oranlarında meydana gelen değişmelere karşı nasıl etkilendiğini gösterir ve l_2 parametresinin artması veya azalmasına göre değişir.

Özetle, PAPT doğrusunun eğiminin işlem motifiyle para talebinin gelir esnekliğine ve spekülasyon motifiyle para talebinin faiz esnekliğine bağlı olduğunu ve işlem motifiyle para talebinin gelir esnekliği ne kadar küçükse ve spekülasyon

yon motifiyle para talebinin faiz esnekliği ne kadar büyükse PAPT doğrusunun o kadar yatık olacağını belirtebiliriz, ya da tersi.

Son olarak PAPT doğrusunun eğiminde meydana gelecek bir değişmenin genel denge durumunda faiz oranı ve milli gelir düzeyine olan etkilerini şekil yardımıyla ele alalım.

ŞEKİL 28

Şekilden de görüleceği gibi, ilk denge durumunda faiz oranı FO_0 ve milli gelir düzeyi MG_0 'da belirlenmiştir. PAPT doğrusunun, örneğin işlem motifiyle para talebinin gelir esnekliğinin azalması nedeniyle daha yatık bir doğru olduğunu varsayalım. Görüldüğü gibi $PAPT_1$ doğrusunun $PAPT_0$ doğrusuna nazaran daha yatık bir doğrudur. Görüleceği gibi, $PAPT_0$ doğrusunun $PAPT_1$ doğrusu olarak daha yatık bir hale gelmesi sonucunda faiz oranı düzeyi FO_0 'dan FO_1 düzeyine düşmüş ve fakat milli gelir düzeyi MG_0 'dan MG_1 düzeyine yükselmiştir.

Sonuç olarak, PAPT doğrusunun eğimini azaltıcı değişmelerin faiz oranını azaltıp milli gelir düzeyini arttıracaklarını, bu doğrunun eğimini arttırıcı değişmelerinse faiz oranını arttırıp milli gelir düzeyini azaltacaklarını belirtebiliriz.

Özetle, Hicks-Hansen senteziyle ilgili olarak kısaca şunları belirtebiliriz.

Hicks-Hansen sentezine göre, Klâsik Teori ve Keynesyen Teori belirli bir faiz teorisi ortaya koyamamıştır. Onlara göre belirli bir faiz teorisi dört değişkene bağlı olarak elde edilebilir. Hicks-Hansen, Klâsik Teori'nin mal ve Keynesyen Teori'nin para piyasalarını bir arada ele alıp ekonomide mal ve para piyasalarında eşanlı olarak faiz oranı ve millî gelir düzeyinin belirlenmesini sağlamışlardır.

Ancak Hicks-Hansen'in yaptıkları bu sentez de eleştirilmekte ve bir takım yanlışlıkları da beraberinde getirdiği vurgulanmaktadır. Bu senteze yöneltilen eleştiri, reel ve parasal kesimlerin karşılıklı bağımlılıklarını dikkate almaması nedeniyledir. Gerçekten de bu sentezde, piyasaların karşılıklı etkileşimleri ele alınmamakta ve herbir piyasada meydana gelen değişmeler ayrı ayrı kendi içlerinde ele alınıp daha sonra bu piyasalardaki değişmeler birbirlerini etkiliyormuşcasına bir araya getirilip ortak bir faiz oranı ve millî gelir düzeyine ulaşılmaktadır. Ancak herbir piyasada meydana gelen değişme karşılıklı etkileşim içindedir. Örneğin, YaTa doğrusu yatırım harcamalarındaki azalma yoluyla sola doğru topyekûn kaydığı zaman, likidite tercihinde meydana gelecek bir artış nedeniyle PAPT doğrusu da sola doğru topyekun yer değiştirebilecektir(75).

Sonuç olarak Hicks-Hansen sentezi de, reel ve parasal kesimlerin karşılıklı etkileşimlerini ele almadan analiz yaptığı için eleştirilmektedir.

(75) SAVAŞ, Keynesyen..., a.g.k., s.116-117.

5. PORTFÖY TEORİSİ

Tobin tarafından geliştirilen bu teori, Keynes'in Likidite Tercih Teorisi'nin bir uzantısı şeklinde ele alınmaktadır. Portföy Teorisi'nde de, para arzında meydana gelen bir değişimin faiz oranını etkileyebileceği ve para talebini açıklayan değişkenlerden birinin faiz oranı olduğu belirtilmiştir.

Tobin analizinde risk unsuruna da yer vererek, kişilerin portföylerinde hem para ve hem de menkul kıymetleri tutabileceklerini belirtmiştir(76). Böylece bu teoriye göre kişiler, belli faiz oranı ve risk unsuru altında portföylerine dahil edecekleri kıymetlerden maksimum tatmini elde etmek isterler. Bir başka deyişle, kişiler faiz ve risk unsuruna dikkat ederek portföylerine dahil edecekleri kıymetler arasında bir denge kurarlar. Bu davranışın sonucu olarak da, faiz oranı ve risk unsurunda meydana gelecek değişimler, kişilerin portföylerinde bulunan ya da portföylerine dahil edecekleri kıymetlerin bileşimini değiştirir. Dolayısıyla bu teoriye başka bir ad verilecek olsa, portföye dahil edilecek ya da edilen kıymetler için yapılan "kıymetli varlıkların seçimi"(77)

(76) James TOBIN, "Liquidity Preference As Behaviour Towards Risk", Review of Economic Studies, 1958, s.65-86.

(77) Nur KEYDER, Para Arzı ve Talebi, Türkiye Üzerine Bir İnceleme, Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İdari Bilimler Fakültesi Yayını, 1977, s.79.

diyebiliriz. Kısaca Portföy Teorisi, kişilerin sahip oldukları varlıkların alternatif değerler arasındaki dağılımının nasıl gerçekleştiği hususuna değinmektedir.

Portföy Teorisi'ne göre, hisse senedi, tahvil ve parasal olmayan değerler arasında farklı ikame gücü olması nedeniyle, tüm değerler için tek bir faiz oranı tüm değerlerin getirisinin bir ölçüsü olamamaktadır. Yani portföyde yer alan değerlerin her birinin farklı faiz oranına sahip olacağı belirtilmektedir.

Bir menkul kıymete olan talep, tüm menkul kıymetlere olan toplam talebin bir yüzdesi olarak ele alınmakta ve bu oran, menkul kıymetin kendi faiz oranıyla doğru ve kendi yerine ikame edilebilen menkul kıymetlerin getiri yüzdesiyle (faiz oranı) ters yönde değişmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, kişiler portföylerinde hem para ve hem de menkul kıymetleri tutabilmektedirler. Görüleceği gibi para da, kişilerin portföylerinde diğer menkul kıymetlerin yanında yer almaktadır. Az önce değindiğimiz menkul kıymetlere olan talep gibi, nakit paraya olan talep de kendi getiri yüzdesiyle doğru, diğer menkul kıymetlerin getiri yüzdeleriyle ters yönde gelişme göstermektedir. Şöyle ki menkul kıymetlerin faiz oranı yükselirse elde daha az nakit para tutulur, ya da menkul kıymetlerin faiz oranı yükselirse elde nakit olarak daha fazla para tutulur.

Buraya kadar belirttiklerimizi şu şekilde toplayabiliriz. Para dahil diğer menkul kıymetlerin talebini tek bir faiz oranı değil de birçok faiz oranı etkilemektedir. Bunun ötesinde, belli bir menkul kıymetin faiz oranında meydana gelen değişme sadece o menkul kıymetin talebini değil fakat aynı zamanda diğer menkul kıymetlerin talebini de etkilemektedir. Bu son belirttiğimizden de şu sonuç çıkmaktadır. Herhangi

bir menkul kıymetin faiz oranı o menkul kıymetin arzına bağlı olmakla beraber diğer menkul kıymetlerin (para dahil) arzında meydana gelen değişmelerden de etkilenmekte ve bu yolla belirlenmektedir.

Tobin Portföy Teorisi'nde reel varlıklara yer vererek, paranın reel varlıklarla da karşılaştırılabilen bir unsur olduğunu belirtmiştir(78). Bir başka deyişle bu teori, Keynesyen iki varlıklı modele (para ve tahvil) reel varlıklar da katılarak, Keynesyen gelir-harcama yapısı mali ve reel varlıkları içerecek bir biçimde genişletilmiştir.

Görüleceği gibi Portföy Teorisi'nde, ekonomik faaliyetleri etkileme yönünde yeni bir görüş yer almaktadır. Şimdi buna bağlı olarak para arzında meydana gelecek değişmelerin ekonomik faaliyetleri nasıl etkileyeceğini görelim.

Örneğin, devlet açık piyasa işlemlerine başvurarak piyasadan tahvil satın alsın. Böylece para arzı ve dolayısıyla kişilerin elde tuttukları para miktarı artacaktır. Devletin açık piyasa işlemleri yoluyla piyasadan tahvil satın almaya başlaması tahvil fiyatlarını arttıracak, tahvilin getirisini azaltacaktır. Ancak bunun yanında tahvil dışındaki diğer menkul kıymetlerin getirisinde bir değişme meydana gelmediğinden bu menkul kıymetler arasında ikame olacaktır. Sonuçta tüm menkul kıymetlerin getirisi azalacaktır. Buraya kadar para arzında meydana gelen değişimin mali varlıklar üzerindeki etkilerine değindik. Ancak kişiler, önceleri mali varlıkların birbirleriyle ikamesine yönelseler bile daha sonra malî varlıkları reel varlıklarla ikameye başlayacaklardır. Ya da bir başka deyişle, mali aktifler piyasasında ortaya çıkan bu değişmeler daha sonra ekonominin reel kesimine de yansıtacaktır(79). Bu durumdaysa reel varlıklara olan talebi arttıracak-

(78) James TOBIN, "Money, Capital and Other Stores of Value" The American Economic Review, Vol: LI, May, s.26-37.

(79) SAVAŞ, Keynesyen..., a.g.k., s.57.

tır. Artan reel varlık karşısında bu varlıkların fiyatı artacak ve fakat getirisi azalacaktır. Reel varlıkların fiyatının artması ve fakat getirisinin azalması sonucunda reel varlık talebinde bir azalma ortaya çıkabilecektir. Ancak reel varlıkların fiyatının yükselmesinin reel varlık üretimini arttıracığı da aşıkardır. Bir başka deyişle, reel varlık artacaktır. Reel varlık üretiminin özendirilmesi ve sonuç itibarıyla bu varlıkların arzının artması, çoğaltan yoluyla önce gelirin ve daha sonra da tüketim harcamalarının artmasına yol açacak ve ekonomide toplam talebi arttıracaktır.

Görüldüğü gibi Portföy Teorisi'nde, para arzında meydana gelen bir değişikliğin hem mali varlıkların talebini arttıracığını ve hem de kişilerin mal varlığının değişmesine neden olmak suretiyle mal varlığı için yapılan harcamaların varlığını kabul etmektedir. Bunun ötesinde bu teoride, harcamalar mali varlıkların getirisindeki değişmeler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Mali varlıkların getirisinde meydana gelen değişmeler reel varlıkların kârlılığını ve bu mallara yapılacak olan harcamaları etkileyecektir. Bunun yanı sıra, herhangi bir menkul kıymetin arzında meydana gelecek artış da yukarıda vermiş olduğumuz örnekdeki gibi benzer değişmelere neden olacaktır.

Sonuç olarak, Portföy Teorisi'ni şöyle özetlemek mümkündür: Para arzı ve/veya herhangi bir menkul kıymetin arzında meydana gelecek değişme faiz yapısını değiştirecektir. Bunun sonucunda reel varlıklara olan talep ve ekonomik genişleme etkilenecektir. Böylece Portföy Teorisi'nde paranın yanında diğer menkul kıymetlerin önemi de kabul edilmektedir(80).

(80) Daha ayrıntılı bilgi için bkz., Dwayne WRIGHTSMAN, An Introduction to Monetary Theory and Policy, New York, The Free Press, 1971, s.142-155.

6. PARACI MAKRO TEORİ (MONETARISM)

Daha önce, ele aldığımız Klâsik Teori ve Keynesyen Teori'nin birbirlerinden ayrıldıkları teorik ve politik sonuçları ortaya koymaya çalışmıştık. Bu iki teorinin iktisat politikası açısından ulaştıkları farklı sonuçları kısaca hatırlamakta yarar vardır. Bilindiği gibi Klâsik Teori, devletin ekonominin işleyişine müdahale etmemesi gereğini savunur. Onlara göre, daha önce belirttiğimiz Klâsik Teori'nin temel varsayımları gerçekleştiğinde, tam istihdam milli gelir düzeyine ulaşılabacaktır. Ayrıca eğer geçici dengesizlikler nedeniyle ekonomiye müdahale gereği doğarsa, para politikası araçlarının bu dengesizliklerin giderilmesinde uygun olacağı belirtilir. Buna karşılık Keynesyen Teori tam istihdam milli gelir düzeyine ve fiyat istikrarına kendiliğinden ulaşılmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Enflasyon, durgunluk ve işsizlik gibi istenmeyen durumların sık sık ortaya çıkabilmesi nedeniyle devletin ekonomik yaşama müdahale etmesi gereğini savunur. Bu dengesizliğin giderilmesinde de para politikası araçlarının kullanımını inkâr etmemekle beraber öncelikle maliye politikası araçlarının kullanılması gereğini vurgular.

Bilindiği gibi, Keynesyen İktisat Teorisi'ne çeşitli eleştiriler gelmekle beraber bunlardan en önemlisi parasalcılar tarafından yapılmaktadır. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Keynes'i ortaya çıkarmış ve Keynes iktisadi yardımıyla bu bunalımdan çıkılabilmektedir. Keynesyen iktisat politikası 1958

yılına kadar genel kabul görerek uygulanmıştır. Ancak 1958 yılından itibaren ABD ekonomisinde görülen bir takım sorunların çözümünde Keynesyen iktisat politikası etkili olamamıştır. ABD'de 1974 yılında enflasyon oranı % 12'ye ulaşmış ve işsizlik düzeyi yükselmeye başlamıştır. Keynesyen iktisat politikalarının sorunun çözümüne yardımcı olamaması nedeniyle, iktisatçılar başka bir makro ekonomi modeli aramaya yönelmişlerdir. En gelişmiş makro ekonomi modeli ise parasalcılar tarafından ortaya konabilmektedir. Parasalcılara göre makro ekonomik analiz, para stokundaki değişikliklere dayandırılarak, işsizlik ve enflasyonun nedenleri para stokundaki değişikliklere bağlanmaktadır. Ayrıca ekonomik sorunların giderilmesinde, para stokunu göz ardı edecek iktisat politikası uygulamalarının yetersiz kalacağı vurgulanmaktadır(81).

Parasalcı Makro Teori'nin ortaya çıkması, iktisadi olduğu kadar ideolojik tartışmalara da neden olmuştur. Bu yeni teoriyle birlikte, devletin ekonomik yaşama müdahale edip etmemesi gereği ve uygulanacak iktisat politikası araçlarının neler olacağı hususunda yoğun tartışmalar başlamıştır. Özellikle piyasa mekanizmasının rolü ve önemi tartışmaların doğmasına neden olmuştur. Ancak parasalcılar, para talebi, tüketim fonksiyonu ve parasal değişmelerin ekonomik yaşama yansımaları hakkında makro teoriye ciddi katkılarda bulunmuşlardır.

Paracı Makro Teori'yi ele almadan önce bu teorinin belirleyici özelliklerini görmede yarar vardır. Bu özellikler şunlardır(82):

-
- (81) Richard B.MCKENZIE and Gordon TULLOCK, Modern Political Economy, An Introduction to Economics, Tokyo, McGraw-Hill Kogakusha Ltd., 1978, s.561-573.
- (82) A.H.MELTZER, "Monetarism and the Crises in Economics" (İç.) The Public Interest, Special Issue, 1980, s.43 ve Y.P.VENIERIS and F.D.SEBOLD, Macroeconomics, Models and Policy, New York, John Wiley and Sons Ltd., Inc., 1977, s.464-465'den atfen SAVAŞ, Keynesyen..., a.g.k., s.121.

1- Ekonomik yaşamı etkileyen temel unsur parasal değişmelerdir. Bu görüşe göre, toplam para talebi, dolayısıyla üretimi, istihdam ve genel fiyat düzeyini belirleyen temel unsur para arzında meydana gelen değişmelerdir.

2- Para arzında meydana gelen değişmelerin ekonomiye yansımaları, genellikle mikro karakterde olup; aktif varlığın (portfolio of assets) fiyat ve getiri oranlarındaki değişmeler nedeniyle yeniden düzenlenmesi yoluyla ortaya çıkar.

3- Ekonominin istikrarını bozan etkenlerin çoğu, hükümetlerin izlediği maliye politikasından veya para otoritelerinin firmalar ve kişiler arasında farklılık yaratıcı uygulamalarından kaynaklanır. Ekonomi esas itibarıyla istikrarlıdır ve kendi haline bırakıldığında yaygın bir işsizlik ve enflasyon gibi istikrarsızlıklara sürüklenmez. Ekonomide bu tür hastalıklar ortaya çıkarsa, bunların nedeni ekonomiye dışarıdan ve çoğu defa para ve maliye politikası şeklinde yapılan müdahalelerdir.

4- Amaç değişkenlerle araç değişkenler arasındaki ilişkilerin analizinde az sayıda denklemden oluşan "küçük modellerin" hatta tek denklemliler kullanılması daha güvenilir sonuçlar vereceği gibi daha da ekonomik olur.

Bu dört nokta etrafında toplanan Parasalcı Makro Teori'nin özelliklerini gördükten sonra önemli yargılara ve sonuçlara yol açan bu teoriyi konumuz itibarıyla ele alalım ve incelemeye çalışalım.

6.1. Parasalcı Makro Teori'de Para Talebi

Friedman Klâsik Miktar Teorisi'ni yeniden yorumlayarak bu teoriyi Para Talebi Teorisi olarak ortaya koymuştur.

Parasalcı Makro Teori'de para arzı Keynesyen İktisat Teorisi'nde olduğu gibi para otoriteleri tarafından belirlenen ekzojen bir değişkendir. Bu yönüyle Parasalcı Makro Teori'nin Keynesyen İktisat Teorisi'yle aralarında önemli bir fark yoktur. Bu teorinin Keynesyen İktisat Teorisi'nden para piyasası yönünden farkı, para talebinin belirlenmesi hususunda ortaya çıkmaktadır.

Birazdan ele alacağımız gibi Parasalcı Makro Teori'de para talebi birçok değişkenin fonksiyonu olup kısa dönemde istikrarlı bir taleptir. Bu teoride para talebinin bir başka özelliği de faiz oranı esnekliğinin düşük olmasıdır.

Bu teoriye göre para, aktif bir değerdir. Bir başka deyişle, para herhangi bir aktif değere yönelen bir talep olarak ele alınır ve servet edinme yollarından biridir.

Parasalcı Makro Teori'de servet, para talebini etkileyen unsurlardan biri olarak ortaya çıkmıştır. Bu husus Keynes sonrası meydana gelen gelişmelerin en önemlisidir. Servet gelirin kapitalize değeri olarak tanımlanmış ve devamlı gelir kavramıyla gösterilmiştir. Bunun ötesinde servet, beşeri servet (Se_B) ve beşeri olmayan servet (Se_{BO}) olarak ikiye ayrılmıştır. Beşeri servet her zaman gelire dönüştürülemez. Bunun sonucu olarak toplam servetin içinde beşeri servetin payı arttıkça para talebinin de artacağı bir gerçektir. Şimdi de beşeri olmayan servetin ne olduğunu ele almaya çalışalım. Bu teoriye göre, hisse senedi, tahvil, dayanıklı tüketim malları, bina, makina ve teçhizat gibi unsurlar beşeri olmayan serveti oluşturmaktadır. Beşeri servetin bu unsurlar arasındaki dağılımı bu unsurların getirilerine bağlıdır. Böylece tahvil faiz oranı, hisse senedi getiri oranı ve malların ortak bir göstergesi olan umulan enflasyon oranı Parasalcı Makro Teoride para talebi fonksiyonunda yer almaktadır. Buna göre reel para talebi şu şekilde belirlenmektedir:

$$\frac{PA}{F_i} = f \left[(F_{O_{Th}}, F_{O_{HS}}, \frac{1}{F_i} \frac{dF_i}{dz}, S_{e_B}), MG \right] \quad (25)$$

Küçük parantez içindeki terimleri "k" ile gösterirsek;

$$\frac{PA}{F_i} = kMG \text{ veya } PA = kF_i, MG \text{ veya } PA_{Hz} = F_i MG$$

elde edilir.

Görüldüğü gibi para talebi fonksiyonu olarak belirlenen eşitlik, Klâsik İktisat Teorisi'nin Değişim Denklemi'nden başka birşey değildir. Ancak Parasalcı Makro Teori ile Klâsik İktisat Teorisi arasında şu iki farklılık vardır. Bu farklılıklar:

1- Bilindiği gibi Klâsik İktisat Teorisi'nde Hz sabittir ve kurumsal olarak belirlenir. Oysaki Parasalcı Makro Teori'de Hz sabit olmayıp gözlenilmesi mümkün değişkenlerin kararlı bir fonksiyonudur.

2- Ayrıca denklemdeki MG, Klâsik İktisat Teorisi'nde olduğu gibi cari işlemlerin parasal değerini göstermez. Bu unsur devamlı gelir olup servet yerine kullanılmıştır(83).

Tüm bu belirttiklerimizimizin ötesinde, Parasalcı Makro Teori'de para talebi fonksiyonunun faiz oranı esnekliği düşüktür. Bilindiği gibi Keynesyen İktisat Teorisi'nde para, finansal aktiflerin yakın bir ikamesidir. Keynesyen İktisat Teorisi'nde para talebinde meydana gelen bir artış, finansal aktiflerin satılmasıyla, para arzında meydana gelen bir artışsa bu aktiflerin satın alınmasıyla giderilir. Oysaki Parasalcı Makro Teori'de para sadece finansal aktiflerin ikâmesi olarak düşünülmez. Bu teoriye göre para, hem finansal ve hem de reel varlıkların yakın bir ikâmesidir. Böyle olunca, para talebinde meydana gelen bir fazlalık finansal ve reel varlıkla-

(83) Milton FRIEDMAN, "A Theoretical Framework for Monetary Analysis", Journal of Political Economy, March-April 1970, den atfen SAVAŞ, Keynesyen ..., a.g.k., s.124.

rın satılmasıyla, para arzında meydana gelen bir fazlalıkta bu aktiflerin satın alınmasıyla önlenir. Para çeşitli aktiflerle ikame edildiğinden, paranın finansal aktiflerle olan ikame derecesi azalır. Böylece para talebinin faiz oranı esnekliği azalmış olur.

6.2. Parasalcı Makro Teori'de Faiz Oranı ve Fiyatlar

Bilindiği gibi Keynesyen İktisat Teorisi'nde faiz oranları para arzı ve para talebi tarafından belirleniyordu. Bunun sonucu olarak, faiz oranlarında meydana gelen bir değişme yatırımları etkiliyor ve bu da gelir ve tüketimin büyüklüğü üzerinde etkili oluyordu.

Parasalcılar, Keynesyen İktisat Teorisi'nin ileri sürdüğü bu yansıma mekanizmasını kabul etmemektedirler. Bu yansıma mekanizmasını kabul etmeme gerekçeleriyle şu şekilde belirtilmektedir(84):

- Öncelikle Parasalcı Makro Teori, para arzında meydana gelen değişmelerin harcamaları, fiyatları ve fiziksel malların zımnî getirisini etkileyeceğini,

- İkinci olarak, para talebinin faiz oranlarını değil reel balansları etkilediğini, kabul eder.

- Üçüncü olarak, otoritelerin reel balans stoklarında değişiklik yaparak faiz oranlarında sürekli bir değişiklik yaratılacağı düşüncesini reddeder.

(84) David I.FAND, "A Monetarist Model of the Monetary Process", Monetary Economics: Readings on Current Issues, ed., William E.GIBSON and GEORGE G.KAUFMAN, New York, McGraw-Hill Book Company, 1971, s.75.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu teori finansal aktiflerin yanında reel aktiflere de yer vermiştir. Bu düşüncenin sonucu olarak kişiler ister üretici isterse tüketici olsunlar ellerinde mevcut olan aktiflerin getirilerini arttırmak isteyeceklerdir. Böylece kişiler optimum getiriyi sağlayacak aktif bileşimini elde etmeye çalışacaklardır. Bu nedenle toplam talep ve fiyatlar genel düzeyi etkilenecektir. Sonuç olarak, zayıf paracı görüş adı verilen bu görüş(85) şu şekilde özetlenebilir: Para arzında meydana gelen bir değişim hem faiz oranlarını ve hem de finansal ve reel aktiflerin fiyatlarını etkiler. Görüldüğü gibi para arzında meydana gelen bir değişim toplam talebi etkilemekte bunun sonucundaysa önce mal ve hizmetlerin fiyatları yükselmekte ve sonuçta mal ve hizmet üretimi artmaktadır. Tüm bu gelişmelerin sonucundaysa para talebi artmakta ve ekonomide PA-PT eşitliği sağlanmaktadır.

Parasalıcı Makro Teori, para politikasında değişim ölçüsü olarak para arzında meydana gelen değişimleri kullanmıştır. Bunun nedenlerinden biri, yansıma mekanizmasında finansal aktiflerin yanında reel aktiflerin de yer almasıdır. İkinci nedeniyse, faiz oranlarına iyi bir gösterge olarak güven duyulmamasıdır. Friedman(86) para arzında meydana gelen bir artışın faiz oranını geçici bir süre için düşüreceğini belirtmekle beraber bu durumun sadece sürecin başlangıcı olduğunu vurgulamıştır. Friedman'a göre bu süreç şöyle devam edecektir. Para arzında meydana gelen genişleme sonucunda harcamalar artacaktır. Bunun sonucu ise para talebi artacaktır. Böylece fiyatlar yükselecek ve reel para arzı azalacaktır. Bu ise faiz oranlarının yükselmesine neden olacaktır. Hatta, fiyatlar genel düzeyinin yükselme eğilimini gören ve gelecekte fi-

(85) Karl BRUNNER, "The Role of Money and Monetary Policy", Monetary Economics: Readings, a.g.k., s.106-107.

(86) Milton FRIEDMAN, "The Role of Monetary Policy", The American Economic Review, Vol.58, March 1968, s.1-17.

yat artışlarının devam edeceği ümidinde olan kişiler yüksek faiz oranı düzeylerinde borçlanacaklardır. Böylece, para arzı artmaya devam etse bile, para arzındaki bu artışın reel kesime yansımalarından sonra ortaya çıkan yüksek faiz oranı nedeniyle ekonomide faiz oranı yükselmeye devam edecektir. Ancak burada reel faiz oranlarının değişmeyeceği hatta düşeceği ileri sürülebilirse de parasal faiz oranlarının yükselme eğiliminde olduğu inkâr edilemez bir husustur. Bu nedenle Friedman, faiz oranları düzeyinin, para politikasının sıkı ya da gevşek olduğunu göstermekten uzak olduğunu belirtmiş ve para arzında meydana getirilecek değişme oranı üzerinde dikkatle durulması gerektiğini vurgulamıştır.

Parasalıcı Makro Teori, para arzını kontrol etmekle ortaya çıkacak faiz oranı düzeyine önem vermemektedir. Para arzında yapılacak bir artış milli gelir düzeyinde meydana gelen gelişme oranında olursa, ekonomide belirlenen faiz oranı sadece bu sürecin bir sonucu olarak ortaya çıkacaktır. Belirlenen bu faiz oranı düzeyi ise finansal ve reel aktiflerin getirilerini eşitleyecektir. Böylece faiz oranı, fiyatlar genel düzeyini belirlemede önemli bir unsur değildir. Parasalcılara göre bu mekanizma toplam talep yoluyla işlemekte ve faiz oranı önemli bir politika aracı olmamaktadır(87).

6.3. Sürekli Gelir Hipotezi ve Tüketim-Tasarruf

Sürekli gelir hipotezi Friedman tarafından geliştirilmiştir. Bu hipoteze göre de tüketim ve gelir arasında fonksiyonel bir ilişki vardır. Ancak bu hipotezde, tüketim ve gelir daha geniş kapsamlı ele alınıp ilişki sürekli tüketim ve sürekli gelir arasında kurulmuştur. Böylece tüketim fonksiyonu şu şekilde yazılmıştır(88).

(87) Grahame THOMPSON, "Monetarism and Economic Ideology", Economy and Society, Vol.10, Number: 1, 1 Feb. 1981, s.44.

(88) Milton FRIEDMAN, A Theory of Consumption Function, Princeton, Princeton University Press, 1971, s.26.

$$Tü_s = k (FO, Se_{BO}, z) MG_s \quad (26)$$

$$Tü = Tü_s + Tü_g \quad (27)$$

$$MG = MG_s + MG_g \quad (28)$$

$Tü_s$ → Sürekli tüketimi,

$Tü_g$ → Geçici tüketimi,

MG_s → Sürekli milli geliri,

MG_g → Geçici milli geliri,

FO → Faiz oranını,

Se_{BO} → Beşeri olmayan serveti,

z → Kişilerin tüketim zevk ve tercihlerini,

göstermektedir.

26 nolu eşitlikten görüleceği gibi, sürekli tüketim ve sürekli gelir arasında fonksiyonel bir ilişki vardır. Ancak bu eşitlikte sürekli tüketim ve sürekli gelir arasındaki oran sürekli gelirin hacminden bağımsızdır. Ancak bunun yanında sürekli tüketim ve sürekli gelir arasındaki oran, 26 nolu eşitlikten de görüleceği gibi: 1) faiz oranına, 2) menkul ve gayrimenkullerin gelirine, ki bu beşeri olmayan servetin gelire oranı olarak, Se_{BO} , şeklinde gösterilmiştir, 3) tüketicilerin servetine eklemeye bulunmayarak tüketim zevk ve tercihlerine bağlıdır. Bu sonucusu ise tüketici sayısına ve özellikle yaşlarına ve gelir ve tüketimi etkileyen geçici unsurlara bağlıdır. 27 ve 28 nolu eşitliklerse tanımsal eşitliklerdir.

Yapılan araştırmalarda sürekli gelire sahip olan tüketicilerin, tüketimlerinin gelirlerine oranı yüksek çıkmıştır. Bu kişiler yüksek marjinal tüketim eğilimine sahip olup düşük düzeyde tasarruf yapmaktadırlar. Yine yapılan gözlemler sonucu, gelirlerinde dalgalanmalar bulunan kişiler —örneğin çiftçiler, iş adamları— daha az tüketmek suretiyle daha fazla ta-

sarruf yapabilmektedirler. Tüm bu gözlemler sonucunda, kişilerin tüketimlerini cari gelirlerinden ziyade uzun dönemde elde edecekleri gelir hesabıyla yaptıkları görülmüştür. Başka bir deyişle, tüketiciler geçici ve sürekli gelirlerini hesaplayarak tüketimde bulunmaktadır.

Böylece şu anda geliri artan bir kişi, tüketimini gelirindeki artışa bağlı olarak arttırmayacaktır. Kişi tüketimini ancak şu anki geliri sürekli gelirinde bir artış sağlamsa gelirindeki artış oranında arttıracaktır. Bu hipotezde tüketim fonksiyonu $T_t = t(MG)$ 'dir. MG devamlı gelir olup kişilerin ömür boyunca elde edeceği gelirin yıllık ortalamasıdır. Az önce de belirttiğimiz gibi, kişiler tüketimlerini yaparken geçici ve sürekli gelirlerinin hesabı içindedirler. Ancak gelecekte gelirin ne olacağı hakkında bilgi sahibi olmak çok zordur. Başka bir deyişle, bu bilgiyi günümüz ekonomik şartlarında elde etmek zordur. Friedman'ın bu konuda yaptığı hesaplama ise şudur. Friedman, zaman serisi analizlerinde herhangi bir yılın sürekli gelirini 17 yıllık fiili gelirin ağırlıklı ortalamasıyla hesabetmiştir.

Hesabedilmesindeki güçlüğü rağmen, sürekli gelir hipotezi, kişilerin rasyonel davranması ve fiili gelirleri sürekli değişme gösteren kişilerin analizi açısından, önemli katkılarda bulunmuştur. Örneğin yeni işe başlamış bir kişinin geliri düşüktür. Ancak gelecekteki gelirinin yüksek olacağını düşünerek sürekli geliri işe yeni başladığında yüksek olacak ve gelirinden daha fazla olarak yaptığı tüketim harcamaları bu hipotezle açıklanabilecektir. Aynı şekilde, emekliliği yaklaşan bir kişi emekli olduğunda gelirinin azalacağını düşüneceğinden tüketimini kısacaktır. Bu ise, emeklilik dolayısıyla azalacak olan fiili gelirinin sürekli gelirini etkilemesi nedeniyledir. Böylece bu hipoteze göre, sürekli tüketimin sürekli gelire bağlı olduğunu ve bunun sonucu olarak da tasarrufun pozitif veya negatif olacağını belirtebiliriz.

Parasalıcı Makro Teori tarafından geliştirilen teorinin ve konumuz itibarıyla ele aldığımız ve açıklamaya çalıştığımız kısımlarını şu şekilde özetleyebiliriz. Para talebi istikrarlı bir fonksiyon olup, faiz oranları para talebini belirlemede önemli bir role sahip değildir. Bu teoriye göre önemli olan, para arzının ekonomik büyümeyle orantılı olarak artırılması ve ekonomik dengesizliklerin ortaya çıkmaması için para arzının daima kontrol edilmesidir. Ayrıca para, finansal aktiflerin yanı sıra reel aktiflerle de ikame edilebildiğinden para talebinin faiz esnekliği düşüktür. Dolayısıyla PA-PT eşitliğinin sağlanabilmesi için milli gelir düzeyi değişmelidir. Bu teorinin geliştirmiş olduğu sürekli gelir hipotezine göre ise, sürekli tüketim sürekli gelirin fonksiyonu olup kişilerin tasarruf edecekleri miktar daha önce de belirttiğimiz gibi sürekli gelir ve dolayısıyla sürekli tüketime göre pozitif veya negatif olabilecektir.

7. FAİZ ORANI, TÜKETİM, TASARRUF ARASINDAKİ İLİŞKİLERLE İLGİLİ GENEL DEĞERLENDİRME

Buraya kadar başlıca iktisat teorilerinde ve konuya ilişkin olarak geliştirilen yaklaşımda faiz oranıyla tüketim ve tasarruf arasındaki ilişkileri ele almaya çalıştık. Ele aldığımız iktisat teorilerinin ve yaklaşımın her birinde faiz oranıyla tüketim ve tasarruf arasındaki ilişkilerin açıklanmasının birbirlerinden farklı olarak benimsendiği görülmektedir.

Şimdi, ele aldığımız bu iktisat teorilerinde ve kişisel yaklaşımda faiz oranıyla tüketim ve tasarruf arasındaki ilişkilerin genel bir değerlendirmesini yapalım.

Ele aldığımız Klâsik Teori'de, tüketim faiz oranının fonksiyonudur ve aralarında negatif yönlü bir ilişki vardır. Bu ise, kişilerin tüketimlerinden imtina ederek, gelir sağlayabilme ve dolayısıyla gelecekteki malların kendileri için daha ucuz bir hale gelmesi nedeniyledir. Tüketimden imtina edilen bu kısım tasarrufu oluşturur. Görüleceği gibi, tüketimden imtina edilmesine ve dolayısıyla tasarrufa neden olan unsur faiz oranıdır. Sonuç olarak, daha önce de belirttiğimiz gibi, imtina etmenin ve dolayısıyla tasarrufda bulunmanın marjinal arz fiyatı faiz oranıdır(89). Yapılan bu tasarruflarsa

(89) O'BRIEN, a.g.k., s.120.

ekonomide yatırımlara dönüşecektir. Çünkü, Klâsik Teori'de kişiler ellerinde atıl para tutmak istememektedirler. Tasarruflar, müteşebbis için yatırımlarını finanse etme hususunda sahip oldukları üç fon kaynağından biridir. Müteşebbisin borçlanması, tasarruf sahiplerinin ödünç vermesi yoluyla gerçekleştiği için, yapılan borçlanma karşılığında belli bir ödemenin yapılması doğaldır. Bu ödeme de faiz şeklinde gerçekleşir. Bunun ötesinde faiz, müteşebbis açısından maliyet unsuru teşkil edeceğinden, bu unsur yatırımları etkiler. Sonuç olarak faiz oranı, yatırımın marjinal verimliliğinin yanında, yatırımları etkileyen bir unsur olarak ortaya çıkar ve aralarında negatif yönlü bir ilişki vardır.

Keynes'in Faiz Teorisi'nde, faiz oranlarının belirlenmesi ve tüketim ve tasarrufu etkileyen unsurların niteliği farklılık göstermektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, faiz oranı para piyasasında para arz ve talebince belirlenmektedir. Para piyasasında belirlenen bu faiz oranıyla tüketim ve tasarruf arasında fonksiyonel bir ilişki yoktur. Keynes Sistemi'nde tüketim ve tasarrufu etkileyen en önemli unsur gelir düzeyidir. Dolayısıyla Keynes Sistemi'nin bu vargılarından sonra tüketim ve tasarrufda meydana gelen değişimleri faiz oranına bağlamak söz konusu değildir.

Konuyla ilgili iktisat teorilerini incelerken de belirttiğimiz gibi Keynes Klâsik Teori'nin belirsiz olduğunu ileri sürmüştür. Benzer bir şekilde kendi faiz teorisi de Hicks ve Hansen tarafından belirsiz olarak addedilmiştir. Sonuçta, belirtilen faiz teorilerinin başlı başına belirli bir faiz teorisi olmaktan uzak olduğu ortaya konmuştur. Neo-Klâsik ve Keynesyen faiz teorilerinin sentezine dayanan Hicks-Hansen yaklaşımında esas olarak yapılan şey, Neo-Klâsik mal ve Keynesyen para piyasalarının yardımıyla ekonomideki denge faiz oranı ve gelir düzeyinin belirlenmesi hususudur. Bunun ötesinde, konumuz itibarıyla ele aldığımız tüketim ve tasarruf

ruf değişkenlerinin bu sentez içerisindeki yeriye şöyle dir. Tüketim yine Keynes Sistemi'nde olduğu gibi gelirin bir fonksiyonudur. Fakat tasarruflar hem gelir ve hem de faiz oranının bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmaktadır(90). Son ifadenin kanıtı olarak da bu sentez sonucu elde edilen YaTa doğrusu ve bu doğrunun anlamı yeterli bir delildir.

Keynesyen Teori'nin bir uzantısı şeklinde yorumlanan Portföy Teorisi'nde yse faiz oranlarının belirlenmesi ve tüketim ve tasarrufla olan ilişkileriye şöyledir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, bu teoride risk unsuruna yer verilmiş ve kişilerin portföylerinde paranın yanında menkul kıymetleri de tutabilecekleri belirtilmiştir. Kişilerin portföylerinde risk unsuru nedeniyle tutmayı arzu ettikleri bu değerlerin farklı ikâme gücüne sahip olmaları nedeniyle, tüm değerler için tek bir faiz oranı bu değerlerin getiri ölçüsü olamamaktadır. Başka bir deyişle, bu değerlerin her birinin farklı bir getiri ölçüsü bulunmaktadır. Bu teoride bir menkul kıymete olan talep diğer tüm menkul kıymetlere olan talebin bir yüzdesi olarak yorumlanmakta ve bu oran menkul kıymetin kendi faiz oranıyla doğru, yerine ikame edilebilen menkul kıymetlerin faiz oranlarıyla ters yönde değişmektedir. Yani bir menkul kıymetin talebinde meydana gelen bir değişme sadece o menkul kıymetin faiz oranını etkilemekle kalmayıp aynı zamanda bu menkul kıymet yerine ikame edilebilen menkul kıymetlerin faiz oranını da belirlemektedir.

Ayrıca bu teoride Keynes'in iki varlıklı modeline reel varlıklar da katılarak, Keynes'in gelir-harcama yapısı mali ve reel varlıkları içerecek bir şekilde genişletilmiştir. Örneğin, bu konuda daha önce de belirttiğimiz gibi devletin açık piyasa işlemlerine giderek tahvil satın alması sonucu para arzının yükselmesi nedeniyle sonuçta hem tahvilin hem de

(90) SAVAŞ, İktisat Politikasına ..., a.g.k., s.114.

tahvil yerine ikame edilebilen menkul kıymetlerin getiri yüzdelerinin azalacağı bilinmektedir. Mali aktifler piyasasında ortaya çıkan bu durum daha sonra reel varlıklara olan talebi arttıracaktır. Bunun sonucundaysa, mali aktif piyasasındaki duruma benzer bir durum ortaya çıkacaktır. Şu farkla ki, reel varlıkların fiyatının yükselmesi sonucunda ortaya çıkan reel varlık üretimindeki artış sonucunda yani reel varlık arzının artması çoğaltan yoluyla önce geliri, daha sonra da tüketim harcamalarını arttıracak ve ekonomide toplam talep artacaktır. Görüldüğü gibi Portföy Teorisi'nde faiz oranını belirleyen hem para arzı ve hem de herhangi bir menkul kıymetin arzında meydana gelen değişimlerdir. Bunun ötesinde, görüldüğü gibi, bu akım içerisinde tüketim harcamaları etkilenmekte ve çeşitli kıymetleri elde bulundurmaya suretiyle yapılan tasarruflardan her biri hem kendi faiz oranının ve hem de menkul kıymetleri elde bulundurmanın doğurabileceği risk unsuruna bağlı olarak değişmektedir.

Son olarak ele alıp incelemeye çalıştığımız Parasalcı Makro Teori'de ise konuya yaklaşım daha farklıdır. Öncelikle bunu belirtmek gerekir ki, daha önce de belirttiğimiz gibi faiz oranları önemli bir politika aracı değildir. Bu teoriye göre ekonomideki dengesizlikler ancak ve ancak para arzının kontroluyla giderilebilir. Diğer teori ve yaklaşımdan farklı olarak, para finansal aktiflerle olduğu kadar reel aktiflerle de ikame edilebilmektedir. Bu nedenle bu teoride para talebinin faiz esnekliği düşüktür.

Parasalcılar, Keynesyenlerin aksine para arzında meydana gelecek bir artışın ilk anda faiz oranlarını düşürmekle beraber uzun dönemde yükselteceğini ve PA-PT eşitliğinin sağlanabilmesi için milli gelir düzeyinin artması gerektiğini belirtmişlerdir.

Parasalıcı Makro Teori'de de tüketim gelirin bir fonksiyonudur. Ancak bu teoride gelir ve tüketim, sürekli gelir ve sürekli tüketim olarak tanımlanmış ve ancak sürekli gelirdede meydana gelecek bir artışın sürekli tüketimi arttıracığı belirtilmiştir. Bu kavramın gelişmesi sonucu, sürekli tüketimi etkileyen unsurlar nedeniyle tasarruflar pozitif veya negatif değerler alabilmektedir.

Bu genel değerlendirmeye başlarken de belirttiğimiz gibi, ele aldığımız iktisat teorilerinde ve kişisel yaklaşımda faiz oranının belirlenmesi ve tüketim ve tasarrufla olan ilişkisi farklılık göstermektedir. Ancak bu teoriler ve yaklaşım konuyla ilgili olarak, ortak bir özelliğe sahiptirler. Bu özellikse ele alınan teoriler ve yaklaşımda faiz oranlarının belirlenmesi hususunda ortaya çıkmaktadır. Faiz oranlarının belirlenmesi derken, faiz oranını belirleyen unsurların aynı olduğunu kasetmiyoruz. Ancak belirtmek istediğimiz şey, belirlenen faiz oranlarının ekonomik faiz oranları olduğudur. Bir başka deyişle, faiz oranları ekonomideki piyasa güçleri tarafından belirlenmektedir. Bu durumun tersi de söz konusu olabilir ki faiz oranları piyasa güçleriyle değil de çeşitli yetki kurumlarınca belirlenebilmekte ve uygulanmaktadır. Bu son hususa Türkiye'yle ilgili olarak yapacağımız analiz çerçevesinde değineceğiz.

TÜRKİYE UYGULAMASI

8. TÜRKİYE'DE FAİZ REJİMİ İLE İLGİLİ YASAL VE KURUMSAL YAPININ GELİŞİMİ

Türkiye'de uygulanmış ve uygulanmakta olan faiz rejimini iki ana başlık altında ayırma tabii tutacağız. Birinci başlık altında güdümlü faiz rejimi, ikinci başlık altında ise 1 Temmuz 1980 tarihinden itibaren uygulanmasına başlanılan serbest faiz rejimi ele alınacaktır(1).

Belirtilen faiz rejimlerinin yasal ve kurumsal yapılarının gelişimleriyle ilgili açıklamalara geçmeden önce Türkiye'de uygulanmakta olan faiz oranlarını sınıflandırmakta yarar görüyoruz. Türkiye'de uygulanan faiz oranları beş grupta toplanmaktadır(2).

- Banka kesimince uygulanan faiz oranları,

Bankalar iki çeşit faiz oranı uygulamaktadırlar. Birincisi, mevduat sahiplerine ödedikleri faiz oranları ve

- (1) 1 Temmuz 1980 serbest faiz rejimi uygulamasının başladığı dönem olarak belirtilmektedir. Ancak bu uygulamanın serbestisi tartışmalıdır. Bu tartışmaya ileride değinilecektir.
- (2) Selçuk ABAÇ, Para Teorisinde Faiz Oranları ve Türkiye'deki Uygulama, İstanbul, 1980, s.112-113 ve ayrıca bkz. Gazi ERÇEL, "Kredi ve Mevduat Faizleri", Banka ve Ekonomik Yorumlar, Cilt: 15, Sayı: 3, Mart 1978, s.49.

sını yaptıktan sonra, faiz rejimi ile ilgili açıklamalara geçebiliriz.

8.1. Güdümlü Faiz Rejimi

Bilindiği gibi teorik bölümde ele alıp incelemeye çalıştığımız başlıca iktisat teorilerinde faiz oranları farklı unsurlarca belirleniyordu. Daha açık bir ifadeyle faiz oranlarını belirleyen unsurlar Klâsik İktisat Teorisi'nde tasarruf ve yatırım, Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi'nde ödünç verilebilir fon arzı ve talebi, Keynesyen İktisat Teorisi'nde para arzı ve talebi, Hicks-Hansen'in Neo-Keynesyen sentezi'nde mal ve para piyasalarının karşılıklı etkileşimleri ve Tobin'in portföy kuramı'nda portföy etkisi olarak ortaya çıkmaktaydı. Faiz oranlarının belirlenmesi hususunu Türkiye açısından ele aldığımızda anılan teorilerle açıklama yapılmasının imkansız olduğu görülür. Çünkü Türkiye'de faiz oranları anılan teorilerdeki unsurlarca belirlenmemektedir. Başka bir deyişle belirlenen faiz oranları güdümlü faiz oranlarıdır. Yani özel bankerlik kuruluşlarında -ki bu kesime örgütlenmemiş para piyasası diyebiliriz- ve taksitli satış kredilerinde uygulanan faiz oranları dışında faiz oranları kamu otoriteince belirlenmiş ve denetim altında tutulmuştur. Başka bir deyişle, Türkiye'de uzun yıllar uygulanan faiz politikası yasal bir tavana dayanmakta ve bu yolla belirlenen faiz oranları yükseltilememektedir. Herhalde Türkiye'de uygulanan faiz politikasının en önemli özelliği budur. Bu uygulama sonucu belirlenen faiz oranları, daha önce de belirttiğimiz gibi, ekonomik gerçeklerle uyum içinde olamamış ve ekonomik olarak geçerli olacak faiz oranları düzeyinin altında seyretmiştir.

8.1.1. Güdümlü Faiz Rejimi Uygulamasının Tarihçesi

Türkiye'de faiz oranlarının belirlenmesi hususundaki uygulama 1887 tarihli Murabaha Nizamnamesi'ne dayanmaktadır.

Bu nizamname murabahacılığın önlemek amacıyla çıkarılmıştır. Murabaha Nizamnamesi üç esasa dayanmaktadır(3):

- 1- Her türlü adi ve ticari borçlara uygulanacak azami faiz oranının yıllık % 9 ile sınırlandırılmış olması,
- 2- Borcun vadesi ne kadar uzun olursa faiz toplamının hiçbir suretle ana para miktarını geçmemesi,
- 3- Birleşik faizin yasaklanmasıdır.

Bu son esasa iki istisna getirilmiştir. Bu istisnalar ise şunlardır:

- Borcun aktinden itibaren 3 yıl süreyle hiçbir ödeme yapılmaması ve iki taraf arasında bu 3 yıllık faizin ana paraya ilavesi hakkında bir anlaşmaya varılması hali ile,

- Ticaret Kanunu hükümlerine göre, tüccarlar arasındaki cari hesaplardan doğan bileşik faiz işlemleridir.

Bu nizamname o günün ihtiyacına göre çıkarıldığından, ticaretin ve bankacılığın gelişmesiyle yetersiz kalmış ve yeni yasalar bu nizamnamenin yerini almıştır.

Cumhuriyet Türkiye'sinde tavan faiz oranları yasalarla belirlenip yine yasalarla değiştirilmiştir. Tavan faiz oranları ve yasanın diğer maddeleri 8.6.1933 tarih ve 2279 sayılı Ödünç Para Verme İşlemleri Yasası'yla belirlenmiştir. Bu yasa, 25.6.1938 tarih ve 3399 sayılı yasa, 15.8.1951 ve 5841 sayılı yasa ve 18.7.1960 tarih ve 18 sayılı yasayla üç kez değiştirilmiştir.

Faiz oranlarının yasalar yoluyla belirlenmesine 18.5.1961 tarih ve 302 sayılı yasayla son verilmiştir. Bu son

(3) Tezer ÖÇAL, Para Teorisi (Doktriner Gelişim, Teori, Analiz), 2. bs., Ankara, Ankara İ.T.İ.A. Yayını, 1978, s.114-115.

yasayla Banka Kredileri Tanzim Komitesi'ne faiz oranlarını belirleme hususunda Bakanlar Kurulu'na Maliye Bakanlığı kanalıyla teklifte bulunma görevi verilmiş ve Bakanlar Kurulu da karar almada yetkili kılınmıştır. Bu komitenin önerilerine dayanılarak 1961 ve 1970 yıllarında olmak üzere iki kez değişiklik yapılmıştır. Yani anlaşılacağı üzere 1961 yılına kadar yasalarla belirlenen tavan faiz oranları, 1961 yılından itibaren kararnamelerle belirlenmeye başlamıştır.

Daha sonra 26.1.1970 tarih ve 1211 sayılı yeni T.C. Merkez Bankası Yasası'yla Banka Kredileri Tanzim Komisyonu'nun görev ve yetkileri Merkez Bankası'na devredilmiştir. Bu yeni Merkez Bankası Yasası'yla birlikte, bu bankaya tavan faiz oranlarının belirlenmesi ve Yüksek Planlama Kurulu aracılığıyla Bakanlar Kurulu'na önerilerde bulunması hususu gündeme gelmiştir. Bu tarihten itibaren faiz oranları 1980 yılına kadar kararnamelerle dört kez değiştirilmiştir.

Bilindiği gibi 24 Ocak 1980 kararlarının tamamlayıcısı niteliğinde olan faiz oranlarının serbest bırakılması uygulamasıyla yeni bir döneme geçilmiştir. Bu yeni döneme ilişkin gelişmeleri ele almadan önce 1 Temmuz 1980 tarihine kadar uygulanan güdümlü faiz rejiminin gerekçelerine kısaca değinelim.

8.1.2. Güdümlü Faiz Rejiminin Gerekçeleri

Türkiye'de faiz oranlarının piyasa güçleri yerine yasalar ve kararnamelerle kamu otoritelerince belirlenmesi hususunun gerekçeleri olarak ileri sürülen görüşler şu şekilde özetlenebilir(4).

(4) ABAÇ, a.g.k., s.120-122 ve ayrıca bkz. Ömer ESENER, "Faiz Politikası", Maliye Enstitüsü Konferansları 1969-1976, 1976, s.69-70.

- Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Türkiye'de sermaye piyasası yeterince gelişmemiştir. Bu nedenle işletmeler yatırımlarının finansmanı için banka kredilerini kullanmak zorundadırlar. Bu nedenle, işletmelerin finansal yükünü ağırlaştırmamak ve ekonomideki verimli yatırımları engellemek için faiz oranlarının belirlenmesi piyasa güçlerine terkedilmelidir. Kaldı ki Türkiye kalkınmakta olan bir ülke olduğu için bu hususa daha da dikkat etmek gerekir. Bunun bir uzantısı olarak öncelikli gelişmesi öngörülen alanlara yatırımların yapılabilmesi için selektif kredi politikası aracı olarak faiz farkı iadesi uygulanmalıdır. Bunu gerçekleştirmek içinse faiz oranlarının denetim altında tutulması bir zorunluluktur.

- Faiz oranlarının belirlenmesi hususunun serbest bırakılması halinde kredi arz ve talebi ekonomide geçerli olacak faiz oranı düzeyini oluşturacaktır. Ancak bilindiği gibi ülkemizde kredi talebi kredi arzından fazladır. Bu nedenle, kredi arz ve talebince belirlenecek faiz oranı oldukça yüksek bir düzeyde gerçekleşecektir. Bu ise, işletmelerin maliyet yapısını etkileyecek ve böylece mal fiyatlarında bir yükselmeye neden olacaktır. Bunun sonucu ekonomi enflasyonist baskılar içine girebilecek veya mevcut enflasyonist baskı daha da artacaktır. O halde denetimli faiz oranı uygulaması gereklidir.

- Tefeciliğin özendirilmemesi için denetimli faiz oranı uygulamasının sürdürülmesi gerekmektedir. Çünkü yasal faiz oranları yükselirse, örgütlenmemiş para piyasasında uygulanan faiz oranlarıyla arasında olacak fark azalacağından örgütlenmemiş sermaye piyasasında fon alış verişleri canlanacaktır.

- Türkiye'de tasarruf arzı faiz oranlarına karşı duyarlı değildir. Ekonomik orandan daha düşük ve denetimli faiz oranı uygulamasının olumsuz bir etkisi olmayacaktır.

- Son olarak, bankaların faiz oranları hususunda rekabete girmemeleri için denetimli faiz uygulaması gereklidir. Aksi takdirde, faiz oranı rekabeti sonucunda bankaların faaliyet masrafları artacak ve daha riskli hale gelecektir.

Güdümlü faiz rejiminin gerekçeleri olarak ileri sürülen bu görüşler tartışmaya açık bir konudur. Ancak hemen belirtmek gerekir ki genelde faiz oranlarının kamu otoritelerince belirlenmesi bir takım sakınca ve aksaklıkları da beraberinde getirmektedir. Bu sakınca ve aksaklıklar şu şekilde özetlenebilir(5).

- Kamu otoritelerince belirlenen ve piyasa koşullarına göre oluşması gereken faiz oranlarından daha düşük bir düzeyde belirlenen faiz oranları, fonların verimli alanlara yönlendirilmesini sağlayamamaktadır. Öyle ki bunun sonucu olarak Türkiye'de verimsiz yatırımlar özendirilmektedir. Piyasada oluşacak faiz oranları düzeyinden yapılması imkansız olan verimsiz yatırımlar bu faiz oranından daha düşük düzeyde kamu otoritelerince belirlenen faiz oranları nedeniyle yapılabilen ve kıt kaynakların dağılımında etkinlik sağlanamamaktadır.

- Enflasyonun kaynağı yüksek faiz oranları olmayıp kamu otoritelerince belirlenen ve piyasada oluşması gereken faiz oranlarından daha düşük bir düzeyde belirlenen güdümlü faiz oranlarıdır. Bu durum, Wicksell'in kümülatif süreciyle ilgili analiz yapılırken belirtilmiştir. Wicksell'in analizi, Türkiye'de piyasa koşullarına göre düşük belirlenen faiz oranı ve arasındaki ilişkiye uyarlanabilir. Kamu otoritelerince belirlenen faiz oranları tasarruf-yatırım eşitliğini sağlayacak faiz oranlarının altındadır. Para arzında meydana gelen artışlar fiyatları arttırmakta ve fakat faiz oranlarını etki-

(5) ABAÇ, a.g.k., s.122-147.

lememektedir. Fiyatlarda meydana gelen artış sonucu kredi talebi artmakta ve kredi alabilenden aşırı kâr imkanı sağlamaktadırlar. Üretim faktörlerini yüksek fiyatlar ödeyerek temin edebilmektedirler. Diğer taraftan, piyasa koşullarının altında belirlenecek faiz oranından daha düşük düzeyde kamu otoritelerince belirlenen faiz oranları nedeniyle tasarruf şevki kırılmakta ve dolayısıyla tasarruf eğilimi azalmakta ve tüketim körüklenmektedir. Böylece fiyat artışları hız kazanmakta ve aşırı kâr ortamı yaratılmaktadır.

- Türkiye'de tefeciliğin asıl kaynağı güdümlü faiz rejimidir. Kalkınma planlarımızda örgütlenmemiş kredi piyasası olarak adlandırılan bu piyasa yasal dayanağı olan bir piyasadır. Bankerliğin yasal olmayan yönü, kamu otoritelerince belirlenen azami faiz oranları üzerinde faiz oranı uygulamasında bulunmalarıdır. Bu nedenle tefeci sayılmaktadırlar(6).

Belirlenen azami faiz oranlarından daha yüksek bir düzeyde faiz uygulayarak para toplamaları ve yine buna bağlı olarak bu paraları yüksek faizle kullandırtmaları güdümlü faiz rejimimiz nedeniyledir. Türk Ekonomisi'nde varolan kredi arzı yetersizliği kredi fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. Böylece tefeci piyasasındaki para bulma ve bunu kullandırtmanın fiyatı artış kaydederek kredi işlemlerinin hacmi büyümüştür.

- Türkiye'de tasarruf arzının faize karşı duyarsız olduğu görüşünü tümüyle savunmak oldukça zordur. Türkiye'de, tasarruflar gelirin fonksiyonu olmasının yanı sıra faiz ora-

(6) Bu konuda geniş bir bilgi için bkz., "U Tun WAI", Interest Rates in the Organized Money Markets of Underdeveloped Countries", IMF Staff Papers, Vol.5, August 1956, s.249 - 278, "U Tun WAI", Interest Rates Outside the Organized Money Markets of Underdeveloped Countries" IMF Staff Papers, Vol.6, November 1957, s.80-142 ve "U Tun WAI", A Revisit to Interest Rates Outside the Organized Money Markets of Underdeveloped Countries", Banca Nazionale de L'Avoro, No: 122, September 1977, s.291-312.

nına ve fiyatlar genel düzeyine bağlıdır. Yapılan araştırmalar bu durumu kanıtlamıştır. 1950-1974 yılları için yapılan ekonometrik analizde vadeli mevduat, çoklu regresyon denklemlerinde vadeli mevduatın gelişimini açıklayan değişkenler olarak GSMH, vadeli mevduat faiz oranı, fiyatlar genel düzeyi ve bir yıl gecikmeli olarak vadeli mevduat hacmi bulunmuştur. Bu dört değişkenle vadeli mevduat arasında çok yüksek korelasyon katsayısı elde edilmiş ($R^2 = 0,99$) ve testle de sonuç doğrulanmıştır. Böylece artık Türkiye'de faiz oranlarının tasarrufları etkileyen bir değişken olduğu kabul edilmelidir.

8.2. Rejim Değişikliği ve Serbest Faiz Uygulaması

4 Haziran 1980 tarih ve 17007 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Faiz Kararnamesi 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar tedbirlerinin önemli bir tamamlayıcısı olduğunu söyleyebiliriz.

Bilindiği gibi faiz oranlarının enflasyonist baskılar nedeniyle bir sisteme bağlanmasında üç yöntem vardır. Birincisi, güdümlü faiz rejimini sürdürmek ancak enflasyonist beklentilerle nominal faiz oranı arasındaki uyumu sağlamak, ikincisi, endeksleme ve üçüncüsü ise faiz oranlarının serbest bırakılmasıdır(7). Daha önce de belirttiğimiz gibi Türkiye'de faiz oranları 1933 yılından beri yasalar ve kararnemelerle kamu otoritelerince belirlenen ve piyasa güçlerinin bu oranlar üzerinde herhangi bir tasarrufda bulunmasına imkan tanımayan güdümlü faiz rejimi adını verdiğimiz bir yapıya sahipti. Ancak bu faiz rejimine 4 Haziran 1980 tarihinde yayınlanan yeni faiz kararnamesiyle son verilmiş ve 1 Temmuz 1980 tarihinden itibaren yukarıda belirttiğimiz yöntemlerden üçüncüsü benimsenerek faiz oranlarının oluşumu serbest bırakılmış

(7) Ahmet ERTUĞRUL, "Enflasyonist Beklentiler, Faiz Oranları ve Serbest Faiz Uygulaması", Maliye Dergisi, Sayı: 50, Mart-Nisan 1981, s.47.

-vadeli mevduat ve bazı kredi türleri için- ve faiz oranları bu tarihe kadar uygulanagelen oranların üzerinde oldukça yüksek bir düzeyde seyretmeye başlamıştır.

Türk Ekonomisi'nde oluşumunun serbest bırakıldığı ileri sürülen faiz oranlarının serbestisi hususuna ve gerekçelerine değinmeden önce genelde şunu belirtmekte yarar görüyoruz. Ekonomide enflasyonist baskıların artması sonucu güdümlü faiz oranları uygulaması faiz yoluyla elde edilecek geliri olumsuz yönde etkiler, tasarrufların finans kesimine akmasını engeller ve tasarruf ve yatırım arasında eşitsizliğe neden olur. Bir başka deyişle, kamu otoritelerince ekonomide enflasyonist gelişmelerle uyum içinde olmayan bir şekilde belirlenen ve uygulanan faiz oranlarının, süreç içinde ekonomik fonksiyonlarını yitireceğini söyleyebiliriz.

Bu genel ifadeden sonra faiz oranlarının serbest bırakılması gerekçelerini ele alalım.

8.2.1. Serbest ve Yüksek Faiz Politikasının Gerekçeleri

Bu bölümün başından beri üzerinde ısrarla durduğumuz hususlardan biri Türkiye'de Temmuz 1980 tarihine kadar uygulanan faiz rejimi nedeniyle geçerli olan faiz oranlarının ekonomik oranların altında seyrettiği idi. Bunun yanında ekonomide artan enflasyonist baskıların, faiz oranlarının ekonomik etkinliklerini yitirmesine neden olduğunu da ayrıca belirtmiştik. Bu iki husus Türkiye'de Temmuz 1980 tarihinden sonra uygulanan serbest faiz politikasının gerekçelerini oluşturmaktadır. Bir başka deyişle, faiz oranlarının ekonomik etkinliklerine kavuşması için oluşumunun piyasa güçlerine terkedilmesi hususu serbest faiz politikasının ana gerekçesidir. Böyle bir politika uygulamasına geçişin diğer bir gerekçesi olarak tasarruf edenlerin artan enflasyonist baskılar nedeniyle korunması hususu da ayrıca belirtilmiştir. Kısaca

faiz oranlarının ekonomik fonksiyonlarına işlerlik kazandırılması ve tasarruf edenlerin korunması serbest faiz politikası uygulamasının gerekçesidir. Bu belirtilen hedeflere ulaşılabilmesi için uygulanan faiz politikası faiz oranlarının piyasa güçlerince belirlenmesi nedeniyle kamu otoritelerince belirlenen faiz oranları düzeyinden daha yüksek bir düzeyde oluşması sonucunu doğurmuştur. Burada hemen şöyle bir soru sorulabilir. Serbest faiz politikası uygulaması sonucu faiz oranları eskiye nazaran daha düşük bir düzeyde oluşamaz mı? Bu soru gerçekten yerindedir. Doğal olarak ekonomide geçerli olan şartlar bu sonucu doğurabilir. Ancak ülkemizde olduğu gibi faiz oranları yüksek enflasyon oranları nedeniyle ekonomik etkinliğini yitirmişse, artık böyle bir uygulamanın sonucunda faiz oranlarının yüksek bir düzeyde oluşacağı da bir gerçektir.

Şimdi de Türk Ekonomisi'nde faiz rejimi değişikliğine gidilerek serbest ve yüksek faiz politikası uygulamasına geçilmesinin gerekçelerine değinelim. Bu gerekçeleri şu şekilde sıralayabiliriz(8).

- Sermaye faktörü kıt olduğundan yüksek faiz oranları uygulanmalıdır.

- Bilindiği gibi Türkiye'de özellikle 1970 yılından itibaren yüksek enflasyon oranları hüküm sürmektedir. Bu yüksek enflasyon oranları nedeniyle parasal genişlemelerin neden olduğu reel değer kaybı söz konusudur. Faiz oranlarının yükseltilmesi gerçekleştirilmezse tasarruf edenlerin tasarruf eğilimlerinin azalacağı doğaldır. Bu nedenle enflasyon oranı üzerinde bir faiz oranı uygulaması gerekmektedir. Böyle bir uygulama en azından hem tasarrufların reel değerini koruyacak ve hem de belirlenen faiz oranlarının enflasyon oranının üzer-

(8) ESENER, a.g.m., 67-69 ve ERTUĞRUL, a.g.m., s.45-47.

rinde olması nedeniyle bir faiz geliri sağlayacaktır. Yüksek faiz oranları tasarruf eğiliminin yanında tüketim eğilimini de etkileyebilir. O halde belirtilen nedenlerle yüksek faiz oranları uygulanmalıdır.

- Yüksek faiz oranları, kaynakların etkin bir biçimde dağılımını sağlar ve ekonomik etkinliği arttırır. Bu ise çeşitli şekillerde olur.

a) Fonlar verimi düşük olan alanlardan verimli olan alanlara doğru kayacaktır.

b) Düşük faiz oranları nedeniyle sermaye-yoğun teknoloji kullanan işletmeler faiz oranları yükseldiğinde emek faktörünün bol olması ve maliyetin artması nedeniyle emek-yoğun teknolojiye doğru bir kayma gösterebilecekler ve bu da işsizlik sorununun çözümünde yararlı olacaktır.

c) Marjinal maliyetle çalışan firmaları verimliliğe, bunun ötesinde birleşmeye yöneltebilecektir.

- Yüksek faiz oranları örgütlenmemiş sermaye piyasasında kredi hacmini daraltacak ve para politikasının etkinliğini arttıracaktır.

- Yüksek faiz oranları oligopolistik ve spekülatif kârlarla spekülatif varlıkların bugünkü değerini azaltacaktır. Bu husus sosyal adalet ilkesiyle ilişkilidir.

Bu gerekçelerden de görüleceği gibi yüksek faiz oranları uygulamasının amacını kısaca şu şekilde özetleyebiliriz. Yüksek faiz oranları uygulaması yoluyla yatırım-tasarruf açığının kapatılması için gönüllü tasarrufların teşvik edilmesi ve dolayısıyla tüketime kısılarak enflasyonun önlenmesi.

8.2.2. Uygulanan Serbest Faiz Rejiminin Değerlendirilmesi

Birçok kez belirttiğimiz gibi 1980 tarihine kadar Türkiye'de faiz oranları kamu otoritelerince belirlenmiştir. Bir başka deyişle, ekonomide kamu otoritelerince narh konmuş faiz oranları geçerli olmuştur.

Serbest faiz politikası uygulaması adı verilen uygulamaya 29.5.1980 tarih ve 8/909 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla 4.6.1980 tarih ve 17007 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Faiz Kararnamesi'yle 1.7.1980 tarihinden itibaren başlanılmıştır.

29.5.1980 tarih ve 8/909 sayılı Faiz Kararnamesi'nin 1. maddesi aynen şöyledir.

"Bankalar açacakları kredilere uygulayacakları azami faiz oranlarını, vadelerine göre serbestçe tespit ve ilan eder. Bu şekilde tespit ve tayin edilen faiz oranları, Banka ile borçlanan arasında serbestçe tayin edilir".

Görüldüğü gibi kredi faiz oranları bankalar ve kredi talep edenler arasında serbestçe belirlenecektir.

Kararnamenin 6. maddesi ise mevduat faiz oranlarına ilişkindir. Buna göre eskiden olduğu gibi bankalararası mevduat faiz oranı yine serbesttir. Bunun yanında resmi ve ticari mevduata faiz verilmeyeceği, vadesiz ve diğer mevduata % 5 faiz oranı uygulanacağı hükmü kararnamede yer almaktadır. Aynı madde vadeli tasarruf mevduatı için faiz oranını, serbest bırakmakta ve aynen kredi faiz oranlarının belirlenmesi hususunda olduğu gibi, vadeli mevduat faiz oranının banka ve mudi arasında saptanacağı yeniliği getirilmektedir.

Bu kararnamenin diğer bir özelliği de şudur. Daha önce de belirtildiği gibi 1974 yılından beri uzun vadeli tasarruf

mevduatı için serbest faiz uygulaması vardı. Ancak bankaların Türkiye Bankalar Birliği'nde toplanıp anlaşarak oranın aşılmasına olanak tanımamışlardı. Ancak kararnamenin 7. maddesinde oranların aşılması durumu ortaya çıkmıştır. Buna göre bankayla kredi talep eden veya bankayla mudi arasında belirlenecek kredi ve mevduat faiz oranlarına Türkiye Bankalar Birliği'nce kısıtlama getirilemeyeceği hükmü yer almıştır.

Bu kararnamenin diğer önemli bir yönü ise bankaların altı ay ile iki yıla kadar vadeli hamiline yazılı mevduat sertifikası çıkarılabilmesiyle ilgili olan hükmüdür.

Her ne kadar Mayıs 1980 tarihli kararnamenin faiz oranlarının belirlenmesi hususunda bir serbesti getiriyor dense de bu serbestinin ne ölçüde olduğu tartışılabilir. Bir kere mevduat faiz oranlarında uygulanacak faiz oranlarının serbestçe belirlenmesi, sadece vadeli tasarruf mevduatına tanınmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi vadesiz ve diğer mevduata % 5 faiz verileceği, resmi ve ticari mevduata ise faiz verilmeyeceği hükmü kararnamede yer almıştır. Kredi faiz oranlarında ise şöyle bir durum söz konusudur. Faiz oranları serbest bırakılmıştır. Ancak oranda değişiklik yapılabilmesi için kararnamenin 1. maddesinde altı ay önceden haber vermeden yeni belirlenecek faiz oranlarının uygulanamayacağı hükmüne yer verilmiştir.

Her ne kadar vadeli tasarruf mevduatının banka ve mudi tarafından serbestçe belirleneceği hükmü kararnamede yer almış olsa da Türk Bankacılık Sistemi'nin oligopolistik yapısı sonucu vadeli mevduata uygulanacak faiz oranlarının serbestçe belirlenmesi hususu bankalarca ortadan kaldırılmıştır. Bankalar 19.6.1980 tarihinde bir araya gelip Bankalararası Centilmenlik Anlaşması yaparak vadeli tasarruf mevduatı için kararnamede yer alan ve banka ve mudi tarafından serbestçe saptanacağı belirtilen faiz oranlarına, daha kararname uygulanmaya

başlanılmadan sınır getirilmiştir. Daha doğrusu faiz oranlarının banka ve mudice karşılıklı ve serbestçe belirlenmesi hususu ortadan kaldırılmıştır. Benzer şekilde kredi faiz oranları da bu protokol gereğince saptanmaya başlanmıştır. Ayrıca bu dönem ve sonrasında T.C. Merkez Bankası'nca uygulanan reeskont faiz oranlarının da yükseltilmesi, bankaların para yaratma işlemlerini etkilemiştir. Özellikle kredi faiz oranlarının yükseltilmesi sonucu Merkez Bankası'nca uygulanan reeskont faiz oranlarının da buna bağlı olarak yükseltilmesi, Merkez Bankası'nca bankalara kredi faiz oranlarını yüksek bir düzeyde belirlemelerini önleyen bir müdahale aracı olarak kullanılmıştır.

1980 sonrası yapılan değişikliklerden birisi de 2279 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Yasası'nın kaldırılarak 11.9.1981 tarih ve 2520 sayılı yasayla ÖPVI'ne ait hükümlerin yeniden düzenlenmesiyle ilgilidir. Bu yeni yasa gerçek ve tüzel kişilerin uygulayacakları faiz oranlarının azami ve asgari miktarlarını belirlemede ve gerektiğinde bu oranları kısmen veya tamamen serbest bırakmada Maliye Bakanlığı yetkili kılınmıştır. Daha sonra 12.12.1982 tarih ve 8/5756 sayılı sayılı kararnameyle, kredi ve mevduat faiz oranlarının belirlenmesi hususu Merkez Bankası'nın denetiminde büyük bankalara devredilmiştir. Bu kararnameye göre ayrıca bazı istisnalar dışında bankaların ödünç para verme işlerinde ve bankalar mevduatı hariç, mevduat kabulünde alacakları ve verecekleri yıllık azami faiz oranları, bankalararası mevduat hariç toplam mevduat içindeki payları % 3 ve daha fazla olan bankalar tarafından tespit ve ortaklaşa Merkez Bankası'na bildirilecek oranları aşamayacağı hükmü getirilmiştir. 2520 sayılı yasa daha sonra 6.10.1983 tarih ve KHK/90 ile değiştirilmiştir. KHK/90'da ÖPVI'lerinde uygulanacak faiz oranlarının belirlenmesi hususu yine Maliye Bakanlığı'nın yetkisi dahilindedir. Ancak ÖPVI'lerinde faiz oranlarını belirlemesi hususunda Maliye Bakanlığı'nın Ticaret Bakanlığı ve T.C. Merkez

Bankası'nın görüşlerini alacağı hükmü yer almaktadır. Son olarak ise, bu kararnamede ÖPVI'lerinde uygulanacak faiz oranlarının 2520 sayılı yasada olduğu gibi Maliye Bakanlığı'nca kısmen veya tamamen serbest bırakılacağı hükmü tümüyle kaldırılmıştır. Ancak faiz oranlarını belirleyecek merci hususunda sürekli olarak değişiklik söz konusudur. Anılan yasa ve kararnamelere ek olarak ÖPVI'lerinde uygulanacak faiz oranlarını belirleyecek merci hususu 22.7.1983 tarihinde yayımlanan bankalar hakkındaki 70 sayılı KHK'yle tekrar Bakanlar Kurulu'na devredilmiştir.)

Görüleceği gibi yukarıda belirtilen yasa ve kararnamelerde ÖPVI'lerinde uygulanacak faiz oranlarının belirlenmesi hususunda yetkili olan merciin sırasıyla Maliye Bakanlığı ve Bakanlar Kurulu olması ve faiz oranlarının serbestisinin önce sınırlandırılıp daha sonra da bu sınırlı serbestinin(9) kaldırılmasını artık serbest faiz politika uygulaması adı verilen dönemin bittiğinin açıkca ilan edilmesi olarak kabul edebiliriz.

(Son olarak mevduat faiz oranlarını belirleme yetkisi 19.12.1983 tarih ve 83/7507 sayılı kararla T.C. Merkez Bankası'na devredilmiştir. Ayrıca bu kararda mevduat faiz oranlarının üç aydan fazla olmayan sürelerle yeniden Merkez Bankası'nca tespit edilmesi hükmü getirilmiştir. Bu son kararnameyle birlikte bazı kredi faiz oranlarının belirlenmesi hususu yeniden bankalara bırakılmıştır. 29.5.1980 tarih ve 8/909 sayılı Faiz Kararnamesi'nde olduğu gibi kredi faiz oranlarının banka ve kredi talep edenler arasında serbestçe belirlenmesi hususu çeşitli yasa ve kararnamelerle kaldırılmış olsa bile kanımızca bu son kararnameyle kredi faiz oranlarının belir-

(9) Artık burada faiz oranlarının serbestisi derken 29.5.1980 tarih ve 8/909 sayılı kararnamenin 6. maddesindeki serbestiyi kastedmiyoruz. Ancak en azından faiz oranlarının bankalarca belirlenmesi hususunu bir anlamda serbesti olarak düşünüyoruz.

lenmesi hususunda bankalara yetki tanınması bankalar açısından kısmi bir serbesti özelliğini taşımaktadır.

Özetleyecek olursak, 1 Temmuz 1980 tarihinden itibaren uygulandığı ileri sürülen ve adının serbest faiz politikası uygulaması olarak konulduğu faiz rejimimiz göstermeye çalıştığımız ve söylenildiği gibi serbest faiz politikası uygulaması değildir. En genel ifadelerle böyle bir uygulama çeşitli yöntem, yasa ve kararnamelerle kontrol altında tutulmuştur. Bir başka deyişle, uygulanan faiz politikası güdümlü faiz politikasıdır(10).

(10) Tuncay ARTUN, Uluslararası Bankacılık Bunalımı ve Türkiye'de "Serbest Faiz Politikası", İstanbul, Tekin Yayınevi, 1983, s.32-42.

9. GÜDÜMLÜ VE SERBEST FAİZ REJİMİ DÖNEMLERİNDE MEVDUAT YAPISI

Bu bölümde, daha önce ele alıp ikili bir ayırımı tabi tuttuğumuz güdümlü ve serbest faiz rejimleri dönemlerinde mevduatın yapısını, gelişimini ve etkileyen unsurları inceleyeceğiz. Bilindiği gibi mevduatın yapısını ve gelişimini etkileyen birçok unsur vardır. Bu unsurları ele almadan ve etkilerini belirtmeden sadece konumuz itibarıyla ele aldığımız ve özellikle kamu otoritelerince belirlenen faiz oranlarının etkilerini göstermek yanıltıcı olabilecektir. Bu nedenle mevduatın yapısı ve gelişimini ele alırken, mevduatı faizden başka etkileyen unsurların etkilerine de değineceğiz.

İlk olarak güdümlü faiz rejimi dönemindeki gelişmeleri ele alalım.

9.1. Güdümlü Faiz Rejimi Döneminde Mevduat Yapısı

Genel olarak faizden yararlanmak amacıyla bankalara yatırılan paralara mevduat denir. Mevduat bankaların kaynakları içinde yer alır. Başka bir deyişle, mevduat, bankaların işlevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli olan unsurlardan biridir(11). Mevduat, bankaların kaynaklarından biri olduğuna göre mevduatın kaynağı nedir? Bu soruya gerçek ve tüzel kişilerin ellerinde bulundurdukları paralar, şeklinde

(11) Aziz KÖKLÜ; Para ve Kredi, 2 bs. Ankara, 1965, s.27.

cevap verebiliriz. Gerçek ve tüzel kişiler parayı ellerinde likit olarak tutabilirler ve/veya hisse senedi ve tahvil satın alabilirler ve/veya bankalara yatırabilirler. Bu tercihlerini yaparken de risk ve vade unsurunu gözönünde tutarlar. Böylece portföylerinde bulunan varlıkların optimum getiriyi sağlamasına dikkat ederler. Bu bölümde biz konumuz itibariyle gerçek ve tüzel kişilerin ellerinde tuttıkları parayı bankalara yatırmaları hususunu ele alacağız.

Bilindiği gibi bankalarda bulunan mevduat dört başlık altında toplanmaktadır.

- Resmi mevduat,
- Ticari mevduat,
- Bankalararası mevduat,
- Tasarruf mevduatı.

Şimdi de bu mevduat türlerinin içeriğini görelim.

- Resmi mevduat, genel ve katma bütçeli müesseselere, mahalli idarelere, kanunla kurulmuş mütedavil sermaye teşekküllere, mahkemelere, icra ve iflas dairelerine, tereke hakimliklerine ve kanunla kurulmuş içtimai sigorta müesseselerine (emekli sandıkları ve işçi sigortaları kurumu) ait mevduattır.

- Ticari mevduat, her nevi ortaklıklara, tüccarların ticarethane ve firmalarına, cemiyet, kooperatif ve birliklerin ticari işletmelerine, İDT halindeki işletmelere, Devlet ve mahalli idarelerin vazettikleri sermayeyle kurulmuş şirketlere ve bunlara bağlı teşebbüs ve müesseselere ait mevduattır.

- Bankalararası mevduat, bankaların birbirlerine yaptıkları mevduattır.

- Tasarruf mevduatı, resmi, ticari ve bankalararası mevduat dışında kalan mevduattır.

Bu şekilde ayırma tabi tutulan mevduat, vade bakımında ikiye ayrılmaktadır.

- Vadesiz mevduat,
- Vadeli mevduat.

-Vadesiz mevduat, bankaya yatırılan paranın istenildiği anda çekilebildiği mevduattır. Gerçek ve tüzel kişiler ihtiyaçlarını anında karşılamak için bu mevduat türüne itibar ederler. Bu nedenle vadesiz mevduat istikrarsız bir yapıya sahiptir. Bu özelliği nedeniyle vadesiz mevduata uygulanan faiz oranları düşük tutulmaktadır. Hatta kimi ülkelerde vadesiz mevduata faiz verilmez. Bunun ötesinde, mevduat sahibinden bir ücret alınır.

- Vadeli mevduat, gerçek ve tüzel kişiler tarafından belli vadeyle sınırlı bir şekilde yatırılan mevduattır. Vadeler çeşitlilik gösterebilir(12). Bankalar açısından vadeli mevduat önemlidir. Çünkü bankanın, mevduatı vade bitimine kadar istediği gibi kullanma özgürlüğü vardır ve likidite açısından bankalara kolaylık sağlar. Vadeli mevduatın bu özelliği nedeniyle -vadelerine de dikkat edilmek suretiyle- uygulanan faiz oranları düzeyi daha yüksektir. Vadeli mevduat istenildiği anda çekilebilir mi? Bu soruya ülkemizdeki uygulamadan kalkarak şu şekilde cevap verebiliriz. 1959 yılından önce vadeli mevduat vadesinden erken çekilememekteydi(13). 1960 yılından sonra vadeli mevduatın dilendiği anda faizden vazgeçmek koşu-

(12) 1 ay, 2 ay, 6 ay, 1 yıl, 2 yıl, v.b.

(13) Ancak 1958 tarihli Bankalar Kanunu'nda konuyla ilgili birtakım çelişkili maddeler mevcuttu. Mükerrer HİÇ, Türkiye'de Mevduat Artışının Seyri ve Bu Artışa Rol Oynayan Belli Başlı Faktörler, İstanbul, 1969, s.29-31.

luyla çekilebileceği hükmü Danıştay'ın içtihat kararıyla değiştirilmiştir. Ancak günümüzde vadeli mevduatın vadesinden önce çekilmesinde dahi belli bir faiz oranı uygulanmaktadır.

Bankalarda bulunan mevduatı çeşit ve vadelerine göre ayırma tabii tuttuktan sonra, mevduatın yapısı ve gelişimini inceleyebiliriz.

9.1.1. Mevduatın Yapısı ve Gelişimi

Bu alt başlık altında 1963-1979 yıllarını içeren 17 yıllık dönem içinde bankalarda biriken ve krediler için fon yaratan genel mevduatın yapısı ve nominal gelişimlerini ele alacağız.

Bu durum aşağıda Tablo 1'de gösterilmiştir.

TABLO 1- Türlerine Göre Nominal Mevduat Miktarı (000 000)

Yıllar	Resmi Mevduat	Ticari Mevduat	Tasarruf Mevduatı	Toplam Mevduat
1963	1.898	2.015	6.603	10.516
1964	2.071	2.422	7.517	12.010
1965	2.048	2.913	9.821	14.782
1966	2.233	3.640	12.613	18.486
1967	2.644	4.027	14.344	21.015
1968	2.959	5.443	17.713	26.115
1969	3.288	6.605	20.866	30.759
1970	3.933	7.239	24.999	36.171
1971	5.780	9.419	33.151	48.350
1972	7.908	12.779	41.932	62.619
1973	10.493	16.122	53.356	79.971
1974	11.607	22.752	64.088	98.447
1975	17.100	32.265	81.063	130.428
1976	20.032	45.222	93.194	158.448
1977	26.048	63.292	116.463	205.803
1978	35.343	86.371	147.344	269.058
1979	50.912	155.178	225.253	430.645

KAYNAK: T.C.Merkez Bankası, Aylık Bülten, 1970/11-12, Kasım-Aralık, Ankara, s.30 ve T.C.Merkez Bankası, Üç Aylık Bülten, 1983 III, Temmuz-Ekim-Aralık, Ankara, s.26.

Tablo 1'de yer alan ve mevduat türlerine ait veriler nominal değerlerdir. Görüleceği gibi her üç mevduat türünde ve toplam mevduatta genelde nominal artışların meydana geldiği görülmektedir.

Şimdi de bu mevduat türlerinin ve toplam mevduatın artış hızlarını ele alalım.

TABLO 2- Türlerine Göre Nominal Mevduat Artış Hızları(%)

<u>Yıllar</u>	<u>Resmi Mevduat</u>	<u>Ticari Mevduat</u>	<u>Tasarruf Mevduatı</u>	<u>Toplam Mevduat</u>
1963	-6.18	6.39	20.03	11.66
1964	9.11	20.20	13.84	14.20
1965	-1.11	20.27	30.65	23.03
1966	9.03	24.96	28.43	25.06
1967	18.41	10.63	13.72	13.68
1968	11.91	35.16	23.49	24.27
1969	11.11	21.35	17.80	17.78
1970	19.62	9.60	19.81	17.59
1971	46.96	30.11	32.51	33.67
1972	36.82	35.67	26.49	29.51
1973	32.69	26.16	27.24	27.71
1974	10.62	41.12	20.11	23.10
1975	47.32	41.81	26.49	32.49
1976	17.15	40.16	14.96	21.48
1977	30.03	39.96	24.97	29.89
1978	35.68	36.46	26.52	30.74
1979	44.05	79.66	52.88	60.06

Tablo 2'den de görüleceği gibi anılan dönemde nominal mevduat, resmi mevduatın 1963 yılında % 6.18 ve 1965 yılında % 1.11 oranında gerilemesi dışında sürekli bir artış kaydetmiştir. Resmi mevduat 1.BYKP'nın ilk yıllarında düşük bir oranda artış kaydetmiştir. Ortalama olarak bu artış 1.BYKP döneminde % 5.82 oranında gerçekleşmiştir. 2.BYKP'nın ilk üç yılında da resmi mevduattaki artış hızı yine yavaş bir tempo da sürmüştür. 1971 yılındaki % 46.96'lık ve 1972 yılındaki % 36.82'lik artış oranları bir yana bırakılırsa resmi mevduattaki artış hızı % 20'nin altında kalmıştır. Bu dönemin artış hızı ortalaması ise % 25.28'e yükselmiştir. 3.BYKP döneminde

ise resmi mevduattaki artış hızının pozitif yönde seyrettiği görülmektedir. Ancak Tablo 2'den de görüleceği gibi bu artışlar düzensizdir. 1973 yılındaki % 32.69'luk artış oranı bir yıl sonra % 10.62, 1975 yılında tekrar % 47.32, 1976 yılında % 17.15 ve plan döneminin son yılında ise % 30.03 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki resmi mevduat ortalama artış hızı ise % 25.76 olmuştur. 1978 ve 1979 yıllarındaysa resmi mevduat sırasıyla % 35.68 ve % 44.05'lik artış hızına ulaşmıştır.

Ticari mevduatın gelişimiye şöyledir. 1963, 1967 ve 1970 yılları dışında bu mevduat türünün artış hızı 1963-1979 yılları arasında % 20'nin üzerinde seyretmiştir. Hatta 1979 yılında bu hız % 79.66'ya ulaşmıştır. Plan dönemleri itibarıyla artış hızları ortalamasını ele alırsak şu durum ortaya çıkmaktadır. Ticari mevduattaki ortalama artış hızı 1.BYKP döneminde % 16.49, 2.BYKP döneminde % 26.38, 3.BYKP döneminde % 37.84 ve 1978-1979 yıllarındaysa % 56.06 olarak gerçekleşmiştir. Artış hızlarındaki bu farklılıklar ekonomik istikrarsızlığın ticari çevrelere yaptığı olumsuz etkilere bağlanabilir. Örneğin, 1979 yılında ticari mevduat % 79.66'lık artış hızına ulaşmıştır. Bu artış hızının yapay olduğu ileri sürülebilir. Çünkü bankalar verdikleri kredilerin karşılığında belli bir oranda mevduat bloke etmekte ve bunun yanında yıl sonunda mevduat toplamlarını fazla göstermek istemektedirler. Üstelik ticari mevduat bu son olarak belirtilenlerin yapılmasına oldukça elverişli bir mevduat türüdür.

Tasarruf mevduatına gelince, bu mevduat türü biriken mevduatın en önemli unsurudur ve çeşitli unsurlarca etkilenmektedir. Gelir düzeyi, faiz oranları, banka şube sayılarının artması, ekonomik ve politik ortam, para arzı, fiyatlar genel düzeyi gibi birtakım unsurların tasarruf mevduatının gelişimi üzerinde etkilerinin bulunduğu bir gerçektir. Bu unsurların etkilerini daha sonra ele alacağız. Ancak konumuz itibarıyla tasarruf mevduatına uygulanan faiz oranlarının gelişimine bir göz atalım.

TABLO 3- Mevduat Kabul Edilmesinde Uygulanan En Yüksek Faiz Oranları(%)

	<u>1961</u>	<u>1964</u>	<u>1969</u>	<u>1970</u>
Vadesiz ve dört aya kadar vadeli (4 ay dahil) tasarruf mevduatı	3.0	3.0	3.0	3.0
Dört aydan altı aya kadar vadeli (6 ay dahil) her türlü mevduat	4.0	4.0	4.0	4.0
Altı aydan bir yıla kadar vadeli (1 yıl dahil) her türlü mevduat	5.0	5.0	5.0	6.0
Bir yıldan 18 aya kadar vadeli (18 ay dahil) her türlü mevduat	6.0	6.0	6.0	-
18 aydan fazla vadeli her türlü mevduat	6.5	6.5	6.5	-
Bir yıldan fazla vadeli her türlü mevduat	-	-	-	9.0

	<u>1973</u>	<u>1974</u>	<u>1978</u>	<u>1979</u>
Vadesiz	2.5	3.0	3.0	3.0
Vadeli				
3-6 ay	4.0	6.0	6.0	8.0
6 ay-1 yıl	4.0	6.0	9.0	12.0
1-2 yıl	7.0	9.0	12.0(+4)	20.0(+10)
2-3 yıl	9.0	x	16.0(+4)	22.0(+10)
3-4 yıl	9.0	x	20.0(+5)	24.0(+15)
4 yıldan fazla	9.0	x	x(+5)	x(+15)

(x) Serbest

KAYNAK: T.C.M.B., Aylık Bülten, 1970, 11-12, Kasım-Aralık, Ankara, s.50 ve T.C.M.B., Üç Aylık Bülten, 1980, I-IV, Ocak-Aralık, Ankara, s.35.

Tablo 3'ten de görüleceği gibi tasarruf mevduatına uygulanan tavan faiz oranları bu mevduatın gelişimini önemli bir düzeyde etkilemek ya da bir başka deyişle teşvik etmek için yeterince yüksek tutulmamıştır. Kaldı ki bu faiz oranları nominal faiz oranlarıdır. Daha sonra reel faiz oranlarını ele aldığımızda görüleceği gibi, uygulanan bu tavan faiz oranlarının değerlerinin negatif olması gerçeği de tasarruf mevduatı faiz oranlarının bu mevduatın gelişimini neden önemli bir

şekilde etkilemediğinin açık bir göstergesi olarak da ele alınabilir. Tüm dönem ele alındığında tasarruf mevduatının diğer mevduat türlerine oranla daha yüksek bir artış hızı ortalamasına sahip olduğu söylenemez. Tasarruf mevduatı ortalama artış hızı % 24.71 gibi düşük bir düzeyde kalmıştır. Türkiye'nin kalkınmakta olan bir ülke olduğu gerçeği göz önüne alınırsa, yatırımların belli bir düzeye ulaşması ve yatırımlara ağırlık verilmesi hususuna da dikkat edilirse tasarruf mevduatının önemi daha da artmaktadır. Ayrıca aşağıdaki Tablo 4'e dikkat edilirse toplam mevduat içindeki tasarruf mevduatı payının yüksekliği de bu mevduat türünün ağırlığı ve önemini kanıtlamaktadır.

TABLO 4- Mevduat Türlerinin Toplam Mevduat İçindeki Payları (%)

<u>Yıllar</u>	<u>Resmi Mevduat</u>	<u>Ticari Mevduat</u>	<u>Tasarruf Mevduatı</u>
1963	18.05	19.16	62.79
1964	17.24	20.17	62.59
1965	13.85	19.71	66.44
1966	12.08	19.69	68.23
1967	12.58	19.16	68.26
1968	11.33	20.94	67.83
1969	10.69	21.47	67.84
1970	10.87	20.01	69.12
1971	11.95	19.48	68.57
1972	12.63	20.41	66.96
1973	13.12	20.16	66.72
1974	11.79	23.11	65.10
1975	13.11	24.74	63.47
1976	12.64	28.54	58.82
1977	12.66	30.75	56.59
1978	13.14	32.10	54.76
1979	11.82	36.03	52.15

Tablo 4'ten de görüleceği gibi tasarruf mevduatı toplam mevduat içinde en yüksek paya sahiptir. Yine tablodan görüleceği gibi toplam mevduat içinde resmi ve ticari mevduatın en yüksek payı sırasıyla % 18.05 ve % 36.03 olduğu halde tasarruf mevduatının en düşük payı % 52.15'tir. Ayrıca tabloda ta-

sarruf mevduatı payının 1.BYKP döneminde arttığı, 2.BYKP döneminin ilk yılında azaldığı, 1969 ve 1970 yıllarında artış kaydettiği -1969 yılındaki artış ancak % .1'dir- ve daha sonra ise sürekli olarak azaldığı gözlenmektedir. Tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payının yüksekliğinin bankalar sisteminde fon yaratma özelliği bakımından kaynak yaratmada ne denli önem taşıdığını ifade etmek isteriz.

Mevduatın gelişimiyle ilgili analizimizi yaparken belirttiğimiz gibi özellikle 1970 yılı sonrasında hızlı enflasyon nedeniyle ticari ve tasarruf mevduatlarının toplam mevduat içindeki paylarında önemli değişimler söz konusudur. 1970 yılından başlayarak toplam mevduat içindeki pay yüzdesi olarak tasarruf mevduatı sürekli bir düşme içerisinde olmasına rağmen, ticari mevduat pay yüzdesi hızla artış kaydetmiştir. Tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki pay yüzdesinin azalması fiyatlar genel düzeyindeki yükselmeye açıklanabilir. Ticari mevduatın toplam mevduat içindeki yüzde payının bu dönemde artması ise enflasyon ve bloke mevduat uygulamasıyla bu düzeye ulaştığı belirtilebilir(14).

Şimdi de tasarruf mevduatını oluşturan vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatlarının miktarlarını, artış hızlarını ve toplam tasarruf mevduatı içindeki paylarını inceleyelim.

Tablo 5'ten görüleceği gibi vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatları sürekli bir gelişme göstermektedir. Bu gelişmelere ait artış hızları ise Tablo 6'da gösterildiği gibidir.

(14) Öztin AKGÜÇ, "1979 Yılında Bankalar, Mevduat ve Krediler", Banka ve Ekonomik Yorumlar, Sayı:8, Ağustos 1980, s.62.

TABLO 5- Vadesiz ve Vadeli Nominal Tasarruf Mevduatlarının Gelişimi (000 000)

<u>Yıllar</u>	<u>Vadesiz Tasarruf Mevduatı</u>	<u>Vadeli Tasarruf Mevduatı</u>	<u>Toplam Tasarruf Mevduatı</u>
1963	5.242	1.361	6.603
1964	5.974	1.583	7.517
1965	7.528	2.293	9.821
1966	9.410	3.203	12.613
1967	10.390	3.954	14.344
1968	12.800	4.913	17.713
1969	15.018	5.884	20.866
1970	16.783	8.216	24.999
1971	20.877	12.274	33.151
1972	24.865	17.068	41.932
1973	32.938	20.418	53.356
1974	39.654	24.434	64.088
1975	52.249	28.814	81.063
1976	62.709	30.385	93.194
1977	82.399	34.064	116.463
1978	103.268	44.076	147.344
1979	142.643	82.610	225.253

KAYNAK: T.C.M.B., Aylık Bülten, 1970/11-12, ... a.g.k., s.30
ve T.C.M.B. Üç Aylık Bülten, 1983, III., ... a.g.k., s.26.

TABLO 6- Vadesiz ve Vadeli Nominal Tasarruf Mevduatlarının Artış Hızları(%)

<u>Yıllar</u>	<u>Vadesiz Tasarruf Mevduatı</u>	<u>Vadeli Tasarruf Mevduatı</u>
1963	16.83	34.22
1964	13.20	16.31
1965	26.86	44.85
1966	25.00	39.69
1967	10.41	23.45
1968	23.20	24.25
1969	17.33	19.03
1970	11.75	40.49
1971	24.39	49.39
1972	19.10	39.05
1973	32.47	19.63
1974	20.39	19.67
1975	31.76	17.93
1976	20.02	5.80
1977	31.40	11.74
1978	25.33	29.39
1979	38.13	87.43

Tablo 6'danda görüleceği gibi vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatlarının artış hızları sürekli olarak dalgalı bir seyir izlemektedir. Tablo 6'da dikkati çeken diğer bir nokta da 1972 yılına kadar vadeli tasarruf mevduatı artış hızının vadesiz tasarruf mevduatı artış hızından yüksek olduğudur.

1973-1977 yılları arasındaysa bu durum tersine dönmüştür. Buna neden olarak ekonomide enflasyonist baskıların artması ve buna bağlı olarak reel faiz oranının 1973 ve sonrasında -nominal faiz oranı yükseltilmiş olmasına rağmen- çok düşük değere sahip olmasının etkilerini ileri sürebiliriz.

Vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatlarının toplam tasarruf mevduatı içindeki payları da artış hızlarına benzer bir şekilde gelişme göstermiştir. Durum Tablo 7'de gösterilmiştir.

TABLO 7- Nominal Tasarruf Mevduatı İçinde Vadesiz ve Vadeli Nominal Tasarruf Mevduatlarının Payları(%)

<u>Yıllar</u>	<u>Vadesiz Tasarruf Mevduatı</u>	<u>Vadeli Tasarruf Mevduatı</u>
1963	79.39	20.61
1964	78.94	21.96
1965	76.65	23.35
1966	74.61	25.39
1967	72.43	27.57
1968	72.26	27.74
1969	71.97	28.03
1970	67.13	32.87
1971	62.98	37.02
1972	59.30	40.70
1973	61.73	38.27
1974	61.87	38.13
1975	64.45	35.55
1976	67.29	32.71
1977	70.75	29.25
1978	70.09	29.91
1979	63.33	36.67

Vadeli tasarruf mevduatının, vadesiz tasarruf mevduatı artış hızından yüksek olduğu 1963-1972 yılları arasında, vadeli tasarruf mevduatının toplam tasarruf mevduatı içindeki payı da sürekli olarak artmıştır. 1973-1977 yılları arasında, vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatlarının toplam tasarruf mevduatı içindeki yüzde payı da artış hızlarındaki değişme yönüne benzer bir şekilde gelişme göstermiştir. Son iki yıldaysa durum, artış hızı ve toplam tasarruf mevduatı içindeki pay yüzdesi olarak vadeli tasarruf mevduatı lehine tekrar değişme göstermiştir. Arzu edilen durum vadeli tasarruf mevduatı artış hızı ve toplam tasarruf mevduatı içindeki pay yüzdesinin sürekli artış içinde olması ve bu durumun geçici olmamasıdır. Çünkü vadeli tasarruf mevduatı artış hızı ve toplam tasarruf mevduatı içindeki pay yüzdesinin azalması, kalkınma sürecinde bankalar sisteminin fon yaratma olanaklarını kısıtlayacak ve yatırımları olumsuz yönde etkileyebilecektir.

Son olarak analizimizi tasarruf mevduatının gruplara göre dağılımını ve hesap adetlerini inceleyerek tamamlayalım.

Bilindiği gibi tasarruf mevduatı miktar yönünden çeşitli gruplara ayrılmaktadır. Bu durum Tablo 8'de gösterilmiştir.

(15) Hayri Ruhi SEVİMAY, Bankalar Sistemi ve Kredi Düzeninin Eleştirisi, Eskişehir, 1971, s.25.

TABLO 8- Nominal Tasarruf Mevduatının Gruplar İtibarıyla Dağılımı (Vadesiz + Vadeli)(000)

Gruplar	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
0- 1.000	809.380	847.207	998.994	1.211.656	1.326.572	1.569.797	1.827.005
1.001- 5.000	1.583.666	1.758.648	2.238.363	2.777.369	3.179.525	3.762.363	4.409.661
5.001- 10.000	1.064.086	1.207.512	1.579.163	2.012.181	2.209.389	2.664.802	3.144.473
10.001- 25.000	3.146.622	3.704.679	5.005.412	6.609.359	7.628.724	9.715.770	3.892.165
25.001-100.000							
100.001+							3.288.083
T O P L A M	6.603.754	7.518.046	9.821.932	12.610.565	14.344.210	17.712.732	20.866.491
	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
0- 1.000	2.048.707	2.320.031	2.547.520	2.914.818	2.953.083	3.463.730	3.965.586
1.001- 5.000	4.977.379	6.066.084	6.942.058	7.903.847	7.763.395	8.713.781	8.696.047
5.001- 10.000	3.898.351	5.087.817	6.458.476	7.585.479	8.572.702	10.079.314	10.602.832
10.001- 25.000	5.333.792	7.001.384	9.027.651	10.794.909	12.487.595	15.344.436	16.795.738
25.001-100.000	5.027.959	7.236.859	9.898.113	13.725.918	18.583.034	25.142.596	29.104.419
100.001+	3.756.432	5.506.897	7.229.552	10.752.752	14.243.922	20.122.104	28.244.112
T O P L A M	25.042.620	33.219.072	42.103.370	53.677.723	64.603.731	82.865.961	97.408.734
				1977	1978	1979	
0- 1.000				4.419.691	5.789.949	6.396.401	
1.001- 5.000				9.539.204	10.810.818	12.991.680	
5.001- 10.000				11.541.515	12.884.110	13.772.204	
10.001- 25.000				19.194.112	20.779.052	24.545.678	
25.001-100.000				36.391.984	43.717.985	57.335.243	
100.001+				42.158.152	66.775.148	120.829.888	
T O P L A M				123.244.658	160.757.062	235.871.094	

(*) Kıbrıs'taki mevduat dahil değil

KAYNAK: 1963-1969 yılları T.Rıza ÇOLPAN, Mevduat ve Kredilerin Dağılımı, Ankara, 1978, s.21, ve T.B.B., Bankalarımızın 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979 Sonu Bilanço ve Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat Mevduat ve Krediler Hakkındaki Bilgiler, Ankara 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, No: 43, 50, 59, 75, 77, 85, 96, 20.

Tablo 8'den de görüleceği gibi tüm gruplarda gelişme söz konusudur. Görüldüğü gibi tasarruf mevduatı altı grupta toplanmıştır. Bu grupları kimler oluşturur? Cevap verilmesi gereken soru budur. Bu soruya şu şekilde cevap verilmektedir(15). "Türk parasının değerine ve alışılmış ölçülere göre: 1 ila 5.000 liralık tasarruf hesaplarını küçük tasarruf hesapları, 5.000 ile 25.000 lira bakiye veren hesapları orta tasarruf hesapları, 25.000 ila 50.000 lira bakiye veren hesapları normal tasarruf hesapları ve 50.000 liradan fazla bakiye veren hesapları da büyük tasarruf hesapları şeklinde nitelememiz mümkündür. Küçük tasarruf hesaplarının dar gelirli vatandaşlara, orta tasarruf hesaplarının orta gelirli vatandaşlara, normal tasarruf hesaplarının normal gelirli vatandaşlara ve derneklere ait olduğunu kabul etmek akıla ve ekonomik gerçeğe aykırı olmadığı gibi, 11 yıldır yaptığımız incelemelere, gördüğümüz hesap kartonlarına da uygun düşmektedir". Aynı yazar büyük tasarruf sahipleri için şunu ifade etmektedir(16). Büyük tasarruf hesaplarının işçi ve personel sendikalarına, yardımlaşma ve emekli sandıklarına, biriktirme birliklerine, resmi daireler kefalet sandıklarına, ticaret ve sanayi odalarına, Türk Hava Kurumu ve şubelerine, Çocuk Esirgeme Kurumu ve şubelerine, yabancı devletlerin elçilik ve konsolosluklarına, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Müdürlüğüne, bir kısım siyasi partilere, kamu yararına kurulmuş bir kısım derneklere, serbest meslek sahiplerine ve bu arada paralarının geliriyle geçinen bazı kişilere ait olduğunu belirtmektedir. Ayrıca araştırmacı büyük tasarruf sahiplerinin % 80'den fazlasının sayılan kurum ve kişilere ait olduğunu belirtmektedir.

Şimdi de tasarruf mevduatı hesap adetlerini incelemeye ve yukarıdaki hükümlerle birleştirmeye çalışalım. Hesap adetlerinin gelişini ve artış hızı sırasıyla Tablo 9 ve 10'da gösterilmiştir.

(16) a.g.k., s.26.

TABLO 9- Gruplar İtibariyle Tasarruf Mevduatı Hesap Adetleri

Gruplar	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
0- 1.000	3.820.418	3.979.849	4.263.084	4.657.056	5.159.700	5.999.376	6.868.471	7.730.209
1.001- 5.000	714.658	780.489	1.031.583	1.246.945	1.454.820	1.693.296	1.985.949	2.199.214
5.001- 10.000	162.188	190.278	242.159	295.671	334.872	400.599	465.557	579.624
10.001- 25.000							275.784	366.883
25.001-100.000	118.492	138.205	181.300	242.654	227.574	341.528	106.836	125.957
100.001+							12.366	16.803
TOPLAM	4.815.756	5.088.821	5.718.126	6.442.326	7.226.966	8.434.799	9.714.963	11.018.690

	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
0- 1.000	8.518.079	9.432.630	10.428.755	11.958.564	12.784.155	13.348.321	13.698.173	14.367.300	15.256.129
1.001- 5.000	2.578.750	2.888.853	3.274.529	3.150.746	3.423.818	3.557.778	3.912.817	4.108.968	4.377.829
5.001- 10.000	777.813	1.000.585	1.142.280	1.271.618	1.478.444	1.542.691	1.673.914	1.745.330	1.779.306
10.001- 25.000	480.218	619.980	728.746	839.041	1.023.167	1.101.343	1.229.334	1.338.206	1.390.964
25.001-100.000	183.474	244.088	320.862	426.320	560.484	648.965	786.257	928.820	1.130.873
100.001+	22.045	29.695	43.274	61.596	83.209	115.355	181.286	247.658	406.143
TOPLAM	12.560.379	14.215.831	15.938.446	17.607.885	19.353.357	20.224.453	21.481.781	22.736.282	24.341.244

KAYNAK: 1963-1969 yılları, ÇOLPAN, a.g.k., s.23 ve T.B.B., Bankalarımızın 1970, 1971, 1972... a.g.k.

TABLO 10- Gruplar İtibariyle Tasarruf Mevduatı Hesap Adetleri Artış Hızları (%)

Gruplar	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
0- 1.000	4.17	7.12	9.24	10.79	16.27	14.49	12.55	10.19	10.74	10.56	13.71	7.81	4.41	2.62	4.88	6.19
1.001- 5.000	9.21	32.11	20.88	16.67	16.39	17.28	10.74	17.26	12.02	13.35	-3.78	8.67	3.91	9.98	5.01	6.54
5.001- 10.000	17.32	27.27	22.10	13.26	19.63	16.22	24.50	34.19	28.64	14.16	11.32	16.26	4.35	8.51	4.27	1.95
10.001- 25.000							33.03	30.89	29.10	17.54	15.13	21.94	7.64	11.62	8.86	3.94
25.001-100.000	16.64	31.18	33.84	-6.21	50.07	15.62	17.90	45.66	33.04	31.45	32.67	31.47	15.79	21.16	18.13	21.75
100.001+							35.88	31.20	34.70	45.73	42.34	35.08	38.63	57.15	36.16	63.99

Tablo 9'dan da görüleceği gibi tasarruf mevduatı grupları büyüdükçe hesap adetlerinin azaldığı ve tasarruf mevduatı grupları küçüldükçe ekonomik yapının ve gelir dağılımının açık bir göstergesi olarak hesap adetlerinin arttığı açıkça görülmektedir. Tablo 10'a dikkat edilirse ele aldığımız 17 yıllık dönemde her tasarruf mevduatı grubuna isabet eden hesap adetleri dalgalı bir seyir gösterse de artmaktadır. Bu artışların istisnaları 1967 yılında 10.001 TL ve daha fazla bakiye veren tasarruf mevduatı ve 1975 yılında 1.001-5.000 TL bakiye veren tasarruf mevduatı grubunda meydana gelmiştir. Bu anılan yıllarda hesap adetleri sırasıyla -% 6,21 ve -% 3,78 oranların gerileme kaydetmiştir.

Yaptığımız bu son analizlerle birlikte mevduatın yapısı ve gelişimini incelemeyi bitiriyoruz. Şimdi de mevduat artışına neden olan unsurları ele almaya çalışalım.

9.1.2. Mevduat Artışını Etkileyen Unsurlar

Az önce de belirttiğimiz gibi çeşitli mevduat türlerinin miktarlarını, artış hızlarını ve bu artış hızlarının gösterdiği çeşitli özelliklere değinmeye çalıştık. Şimdi de hem ticari ve hem de tasarruf mevduatlarının artışlarını etkileyen belli başlı unsurları ele almaya çalışalım.

9.1.2.1. Emisyondaki Artışın Mevduata Etkisi

Emisyonda meydana gelen bir artış mutlaka mevduatı etkileyecektir. Çünkü kişi ve firmalar emisyondaki artış sonucunda ellerine geçen paranın bir kısmını nakit, bir kısmını da mevduat şeklinde tutmak isteyeceklerdir. Konuyla ilgili olarak yapılan ekonometrik çalışmalar da bu gerçeği kanıtlamaktadır. Bu ekonometrik çalışmalarda mevduat yüzde artışıyla emisyon yüzde artışı arasında regresyon analizi yapılmış ve şu so-

nuçlar elde edilmiştir(17).

- Fiyatlar genel düzeyinin yükselme eğiliminde olduğu 1949-1959 döneminde emisyonadaki % 1'lik artış bankalardaki toplam mevduatı % 1.3 arttırmıştır,

- Fiyatlar genel düzeyinin nispi olarak istikrar içinde olduğu 1960-1970 döneminde emisyonadaki % 1'lik artış bankalardaki toplam mevduatı % 1.4 arttırmış,

- Fiyatlar genel düzeyinin giderek hız kazandığı 1971-1979 döneminde emisyonadaki % 1'lik artış bankalardaki mevduatı % 0.9 arttırabilmiştir.

Yapılan bu regresyon analizinin sonuçlarından da görüleceği gibi emisyonadaki bir artışın mevduatta da bir artışa neden olduğu görülmektedir. Bu nedenle emisyonu, mevduatı etkileyen bir unsur olarak ele alacağız(18).

9.1.2.2. Enflasyonun Mevduata Etkisi

Mevduatın gelişimiyle ilgili olarak yaptığımız analizde de belirttiğimiz ve ele aldığımız gibi mevduat miktarları, nominal büyüklükleri ve buna bağlı olarak nominal gelişmeleri göstermekteydi. Mevduat türlerinin miktarlarına ait verileri reel olarak hesapladığımızda çok farklı sonuçlara ulaşılabilmektedir. Belli bir baz yıl ele alınarak düzenlenen fiyat endeksleri hesaba katılınca, mevduat miktarlarının, nominal mevduat miktarlarındaki artış fiyatlar genel düzeyindeki artıştan az olduğu sürece, reel olarak azalacağı ve satın alma gücününse düşeceği bir gerçektir. Böylece belli bir baz yıla göre düzen-

(17) Selçuk ABAÇ, "Hızlı Enflasyon Altında Banka Mevduatındaki Gelişmeler ve 4 Haziran Kararları", İst.Üniv.İ.F.Ban-kacılık Enstitüsü Dergisi, 1981, Cilt: 1, Sayı: 1, s.132.

(18) Daha ayr.bilgi için bkz. HİÇ, a.g.k., s.20-21.

lenen fiyatlar genel düzeyinin hesaba katılması, mevduatın reel gelişimini etkileyeceği açıktır. Bu nedenle enflasyonu mevduat miktarını etkileyen bir unsur olarak ele almamız gerekir.

Ticari mevduat, ticari ve mali hükümlere tabi olduğundan tasarruf mevduatının fiyatlar genel düzeyinde meydana gelecek değişmelerden daha çok etkileneceği açıktır.

Bu kısa açıklamalarımızdan sonra ticari ve tasarruf mevduatında -vadesiz ve vadeli- meydana gelen reel gelişmeyi ele alacağız. Ticari ve tasarruf mevduatındaki reel gelişmeler bu mevduat türündeki nominal gelişmelerle birlikte, durumun daha açık bir şekilde görülmesi açısından birlikte tablolarda yer alacaktır. Öncelikle aşağıdaki Tablo 11'de 1963-1979 yılları arasındaki toptan eşya fiyatları endeksi (TEFE) ve enflasyon oranına yer verilmiştir.

TABLO 11- TEFE ve Enflasyon Oranları

<u>Yıllar</u>	<u>TEFE(1963=100)</u>	<u>Enflasyon Oranı(%) (19)</u>
1963	100.0	-
1964	101.2	1.20
1965	109.4	8.10
1966	114.7	4.84
1967	123.4	7.59
1968	127.3	3.16
1969	136.5	7.23
1970	145.7	6.74
1971	168.9	15.92
1972	199.3	18.00
1973	240.1	20.47
1974	311.8	29.86
1975	343.2	10.07
1976	396.6	15.56
1977	492.1	24.08
1978	750.8	52.57
1979	1230.7	63.92

KAYNAK: T.C.Başbakanlık, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Konjonktür ve Yayın Dairesi Başkanlığı,

(19) Enflasyon Oranı, $\frac{TEFE_t - TEFE_{t-1}}{TEFE_{t-1}}$, formülüyle hesap edil-

miştir. "t" enflasyon oranı hesaplanacak yılı, "t-1" bir önceki yılı göstermektedir.

Şimdi de az önce belirttiğimiz gibi ticari ve tasarruf mevduatında -vadesiz ve vadeli- meydana gelen gelişmeyi bu mevduat türlerindeki nominal gelişmeleri de vererek ele alalım.

TABLO 12- Nominal ve Reel Ticari ve Tasarruf Mevduatlarının Gelişimi(000.000)

Yıllar	Nominal Ticari Mevduat	Reel Ticari Mevduat	Nominal Tasarruf Mevduatı	Reel Tasarruf Mevduatı	*	**
					Nominal Toplam Mevduat	Reel Toplam Mevduat
1963	2.015	20	6.603	66	10.516	105
1964	2.422	24	7.517	74	12.010	119
1965	2.913	27	9.821	90	14.782	135
1966	3.640	32	12.613	110	18.846	161
1967	4.027	33	14.344	116	21.015	170
1968	5.443	43	17.713	139	26.115	205
1969	6.605	48	20.866	153	30.759	225
1970	7.239	50	29.999	172	36.171	248
1971	9.419	56	33.151	196	48.350	284
1972	12.779	64	41.932	210	62.619	314
1973	16.122	67	53.356	222	79.971	333
1974	22.752	73	64.088	206	98.447	316
1975	32.265	94	81.063	236	130.428	380
1976	45.222	114	93.194	235	158.448	400
1977	63.292	129	116.463	238	205.803	418
1978	86.371	110	147.344	196	269.058	358
1979	155.178	126	225.253	183	430.645	350

(*) Nominal Resmi Mevduat Dahil

(**) Reel Resmi Mevduat Dahil

Tablo 12'de görüldüğü gibi reel ticari, tasarruf ve toplam mevduat genelde artış yönünde bir gelişme eğilimi göstermektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi ticari mevduat, ticari ve mali hükümlere tabidir. Bu nedenle bu mevduat türü fiyatlar genel düzeyinde meydana gelecek değişimlerden daha az etkilenir. Tasarruf mevduatı ise fiyat gelişmelerine daha duyarlıdır. Tablodan da görüleceği gibi, fiyatlar genel düzeyinin sıçrama gösterdiği 1974, 1978 ve 1979 yıllarında reel tasarruf mevduatı gerilemiştir.

Şimdi de nominal ve reel ticari ve tasarruf mevduatlarının artış hızlarını ele alalım.

TABLO 13- Nominal ve Reel Ticari ve Tasarruf Mevduatlarının Artış Hızları (%)

<u>Yıllar</u>	<u>Nominal Ticari Mevduat</u>	<u>Reel Ticari Mevduat</u>	<u>Nominal Tasarruf Mevduatı</u>	<u>Reel Tasarruf Mevduatı</u>
1963	-	-	-	-
1964	20.20	20.00	13.84	12.12
1965	20.27	12.50	30.65	21.02
1966	24.96	18.12	28.43	22.22
1967	10.63	3.13	13.72	5.45
1968	35.16	30.30	23.49	19.83
1969	21.35	11.63	17.80	10.07
1970	9.60	4.17	19.81	12.42
1971	30.11	12.00	32.61	13.95
1972	35.67	14.29	26.49	7.14
1973	26.16	4.69	27.24	5.71
1974	41.12	8.96	20.11	-7.21
1975	41.81	28.77	26.49	14.56
1976	40.16	21.28	14.96	-0.42
1977	39.96	13.16	24.97	0.90
1978	36.46	-14.73	26.52	-17.30
1979	79.66	14.55	52.88	-6.63

Tablo 13'den de görüleceği gibi 1963-1979 yılları için reel ticari ve tasarruf mevduatlarının artış hızlarını ele aldığımızda, bu hızların oldukça düşük olarak gerçekleştiği gözlenebilir. Öyle ki özellikle tasarruf mevduatı açısından, 1970 yılı sonrasında hızlı enflasyon nedeniyle artış hızları negatif değer almıştır. Bu da sonuç olarak bankalar sisteminin fon yaratma ve dolayısıyla yatırımlar üzerinde olumsuz etkiler yapacaktır.

Şimdi de nominal ve reel vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatının gelişimini ele alalım.

TABLO 14- Nominal ve Reel Vadesiz ve Vadeli Tasarruf Mevduatının Gelişimi (000 000)

Yıllar	Nominal Vadesiz Mevduat	Reel Vadesiz Mevduat	Nominal Vadeli Mevduat	Reel Vadeli Mevduat
1963	5.242	52	1.361	14
1964	5.974	59	1.583	16
1965	7.528	69	2.293	21
1966	9.410	82	3.203	28
1967	10.390	84	3.954	32
1968	12.800	101	4.913	39
1969	15.018	110	5.884	43
1970	16.783	115	8.216	56
1971	20.877	124	12.274	73
1972	24.865	125	17.068	86
1973	32.938	137	20.418	85
1974	39.654	127	24.434	78
1975	52.249	152	28.814	84
1976	62.709	158	30.385	77
1977	82.399	167	34.064	69
1978	103.268	138	44.076	59
1979	142.643	116	82.610	67

Tablo 14'den de görüleceği gibi reel vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatları genelde artış yönünde bir gelişme göstermektedir. Ancak özellikle 1970 yılından sonra fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen değişimler nedeniyle bir gerileme gözlenmektedir.

Bu gelişme artış hızlarının hesap edilmesiyle daha da belirginleşecektir.

Tablo 15 bu amaçla düzenlenmiş ve fiyatlar genel düzeyindeki gelişmelerin vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatı üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

Tablo 15'den de görüleceği gibi reel vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatlarının artış hızları dalgalı bir seyir izlemektedir. Özellikle 1970 yılından sonra ekonomideki enflasyonist baskılar nedeniyle, artış hızlarındaki gelişme önemli

ölçüde etkilenmiş ve vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatlarında negatif gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu negatif gelişmeleri enflasyonist ortama ve kişilerin bu ortamda alışageldikleri yaşam standartlarını sürdürebilmek için tasarruflarını çözüp harcamalarına bağlayabiliriz.

TABLO 15- Nominal ve Reel Vadesiz ve Vadeli Tasarruf Mevduatlarının Artış Hızları (%)

Yıllar	Nominal Vadesiz Mevduat	Reel Vadesiz Mevduat	Nominal Vadeli Mevduat	Reel Vadeli Mevduat
1963	-	-	-	-
1964	13.20	13.46	16.31	14.29
1965	26.86	16.95	44.85	31.25
1966	25.00	18.84	39.69	33.33
1967	10.41	2.44	23.45	14.39
1968	23.20	20.24	24.25	21.88
1969	17.33	8.91	19.03	10.26
1970	11.75	4.55	40.49	30.23
1971	24.39	7.83	49.39	30.36
1972	19.10	0.81	39.05	17.81
1973	32.47	9.60	19.63	-1.16
1974	20.39	-7.30	19.67	-8.24
1975	31.76	19.69	17.93	7.69
1976	20.02	3.95	5.80	-8.33
1977	31.40	5.70	11.74	-10.39
1978	25.33	-17.37	29.39	-14.49
1979	36.13	-15.94	87.43	13.56

1963-1979 yıllarına ait reel vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatlarının reel tasarruf mevduatı içindeki payları da Tablo 16'da yer almaktadır.

1963 yılından itibaren gelişme göstererek 1972 yılı sonu itibariyle toplam tasarruf mevduatı içindeki yüzde payını % 21.11'den % 40.48'e çıkaran vadeli mevduat 1972 yılından sonra hızlanan enflasyon ortamında toplam tasarruf içindeki yüzde payını yitirmeye başlamış ve sürekli olarak azalarak 1978 yılı sonunda % 29.59'a kadar inmiştir. Bunun aksine vadesiz mevduat 1963 yılından 1972 yılına kadar toplam tasarruf içindeki yüzde payı % 78.79'dan % 59.52'ye kadar düşmüş ve bu

yıldan sonra 1977 yılı sonuna kadar sürekli bir şekilde yükselerek % 70.75'e ulaşmıştır.

TABLO 16- Reel Vadesiz ve Vadeli Tasarruf Mevduatlarının Reel Tasarruf Mevduat İçindeki Payları (%)

<u>Yıllar</u>	<u>Vadesiz Tasarruf Mevduatı</u>	<u>Vadeli Tasarruf Mevduatı</u>
1963	78.79	21.21
1964	79.73	20.27
1965	76.67	23.33
1966	74.55	25.45
1967	72.41	27.59
1968	72.66	27.34
1969	71.90	28.10
1970	66.86	33.14
1971	63.27	36.73
1972	59.52	40.48
1973	61.71	38.29
1974	61.65	38.35
1975	64.41	35.59
1976	67.23	32.77
1977	20.17	29.83
1978	70.41	29.59
1979	63.39	36.61

9.1.2.3. Faiz Oranlarının Mevduata Etkisi

Tablo 3'te Türkiye'de 1963-1979 dönemi içinde uygulanan yasal tavan faiz oranları gösterilmiştir. Tablo 3'e dikkat edilirse 1963-1979 yılları arasında uygulanan yasal tavan faiz oranlarında önemli bir değişiklik olmamıştır. Ancak böyle bir ifadeden faiz oranlarının tasarruf mevduatı üzerinde hiçbir etkisinin bulunmadığı anlamı çıkarılmamalıdır. Öncelikle bunu belirtmek gerekir ki Tablo 3'de yer alan faiz oranları nominal faiz oranlarıdır, yani enflasyon oranlarından arındırılmamış faiz oranlarıdır. Gerçekte, aşağıda da ele alacağımız gibi reel faiz oranları hesaplandığında uygulanan yasal tavan faiz oranlarının yatırılan tasarruf mevduatına pozitif bir getiri sağlamak yerine yatırılan bu tasarruf mevduatının miktarını -yüksek enflasyon oranları ve bunun sonucu ortaya

çıkan negatif faiz oranları- aşındırmış ve satın alma gücünü azaltmıştır.

Aşağıda 1963-1979 yıllarına ait reel faiz oranları gösterilmiştir.

TABLO 17- Enflasyon, Nominal Faiz ve Reel Faiz Oranları (%)

Yıllar	Enflasyon Oranı	Nominal Faiz Oranı	Reel Faiz Oranı(20)
1963	-	6 (1 yıl-18 ay vadeli)	6
1964	1.20	6 (1 yıl-18 ay vadeli)	4.74
1965	8.10	6 (1 yıl-18 ay vadeli)	-1.94
1966	4.84	6 (1 yıl-18 ay vadeli)	1.11
1967	7.59	6 (1 yıl-18 ay vadeli)	-1.48
1968	3.16	6 (1 yıl-18 ay vadeli)	2.75
1969	7.23	6 (1 yıl-18 ay vadeli)	-1.15
1970	6.74	9 (1 yıldan fazla vadeli)	2.12
1971	15.92	9 (1 yıldan fazla vadeli)	-5.97
1972	18.00	9 (1 yıldan fazla vadeli)	-7.63
1973	20.47	7 (1 yıl-2 yıl vadeli)	-11.18
1974	29.86	7 (1 yıl-2 yıl vadeli)	-16.06
1975	10.07	7 (1 yıl-2 yıl vadeli)	-0.97
1976	15.56	7 (1 yıl-2 yıl vadeli)	-5.68
1977	24.08	7 (1 yıl-2 yıl vadeli)	-12.15
1978	52.57	12 (1 yıl-2 yıl vadeli)	-26.59
1979	63.92	20 (1 yıl-2 yıl vadeli)	-26.57

Sık sık tekrar edildiği gibi Türkiye 1970 yılından sonra hızlı bir enflasyonist süreç içine girmiştir. Bunun sonucu olarak da, Tablo 17'de hesaplandığı gibi, faiz oranları negatif değer almıştır. Faiz oranlarının yüksek enflasyon oranları nedeniyle negatif değerleri alması, tasarruf mevduatını da olumsuz yönde etkilemiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki yüzde payı, ister nominal isterse reel olarak hesaplansın, sürekli olarak azalmıştır. Benzer şekilde vadesiz ve vadeli tasarruf

(20) Reel faiz oranı $(\frac{1+FO}{1+EO} - 1)$ formülüyle hesaplanmıştır.

FO → Nominal faiz oranını,

EO → Enflasyon oranını,

göstermektedir.

mevduatlarının toplam tasarruf mevduatı içindeki yüzde payları da vadeli mevduat aleyhine bozulmuştur. Özellikle yüksek enflasyon oranları karşısında 1973 yılından önce 1 yıl ve daha uzun vadeli tasarruf mevduatına uygulanan faiz oranlarının (sırasıyla % 6 ve % 9), 1973 yılında 1 yıl-2 yıl vadeli tasarruf mevduatında % 7'ye düşürülmesi -faiz oranı 1974'de tekrar % 9'a, 1978 ve 1979 yıllarındaysa sırasıyla % 12 ve % 20 ye yükseltilmiş olmasına rağmen oldukça büyük bir negatif değer taşımaktadır- vadeli tasarruf mevduatının gerilemesinde rol oynayan önemli bir unsur haline gelmiştir.

9.1.2.4. GSMH - Toplam Mevduat ve Tasarruf Mevduatı İlişkisi

Teorik bölümde de değindiğimiz gibi çeşitli iktisat teorilerinde tasarruf ya faiz oranının ya gelirin ya da hem faiz oranı ve hem de gelirin fonksiyonu olarak ele alınmaktaydı. Bu hususa daha önce ayrıntılı bir biçimde değindiğimiz için ayrıca burada ele almayacağız. Özetle, gelir düzeyinin tasarrufu etkileyen unsurlardan -en önemli- biri olduğunu belirtiriz.

Şimdi GSMH'yla tasarruf arasındaki ilişkiyi tablo yardımıyla incelemeye çalışalım.

Tablo 18'den de görüleceği gibi 1963-1979 dönemine ait 17 yıllık toplam mevduat ve tasarruf mevduatıyla GSMH arasındaki ilişkiler ele alınmıştır.

Toplam mevduatın GSMH içindeki payı 1963 yılından başlayarak 1973 yılına kadar -1970 yılındaki çok küçük miktarda gerçekleşen gerileme hariç- sürekli olarak artış kaydetmiştir. 1963 yılında % 15.74 olarak gerçekleşen oran 1972 yılında % 26.00'ya ulaşmıştır. Toplam mevduatın GSMH içindeki payının yükselmesi olumlu bir gelişmedir. Ancak 1973 yılından başlayarak toplam mevduatın GSMH içindeki payı sürekli bir dalga-

lanma göstermiş ve bu oran 1979 yılı sonu itibariyle % 19.58'e kadar düşmüştür.

TABLO 18- Toplam Mevduat, Tasarruf Mevduatı ve GSMH'nin Gelişimi ve Toplam Mevduat/GSMH ve Tasarruf Mevduatı/GSMH Oranları

Yıllar	(000 000)			(%)	
	Toplam Mevduat (1)	Tasarruf Mevduatı (2)	GSMH*(3)	(1/3)	(2/3)
1963	10.516	6.603	66.801	15.74	9.88
1964	12.010	7.517	71.313	16.84	10.54
1965	14.782	9.821	76.726	19.27	12.80
1966	18.486	12.613	91.419	20.22	13.80
1967	21.015	14.344	101.481	20.71	14.13
1968	26.115	17.713	112.493	23.21	15.75
1969	30.759	20.866	124.893	24.63	16.71
1970	36.171	24.999	147.776	24.48	16.92
1971	48.350	33.151	192.602	25.10	17.21
1972	62.619	41.932	240.809	26.00	17.41
1973	79.971	53.356	309.829	25.81	17.22
1974	98.447	64.088	427.098	23.05	15.01
1975	130.428	81.063	535.771	24.34	15.13
1976	158.448	93.194	674.986	23.47	13.81
1977	205.803	116.463	872.894	23.58	13.34
1978	269.058	147.344	1.290.723	20.85	11.42
1979	430.645	225.253	2.199.520	19.58	10.24

*GSMH Alıcı Fiyatlarıyla (Cari Faktör Fiyatlarıyla) alınmış ve sayılar yuvarlaklaştırılmıştır.

KAYNAK: 1963-1968 yılları, Türkiye Milli Geliri ve Harcamaları 1962-1973, s.20.

1969-1973 yılları, Türkiye İstatistik Yıllığı 1977, s.362.

1974-1979 yılları, Türkiye İstatistik Yıllığı 1981, s.401.

Toplam mevduatın yanında ele aldığımız ve bunun ana unsuru olan tasarruf mevduatı da toplam mevduatın seyrine benzer bir şekilde gelişme göstermiştir. 1963-1972 yıllarında sürekli bir artış kaydederek GSMH içindeki payı sırasıyla % 9.88'den % 17.41'e ulaşan tasarruf mevduatı, 1973 yılından başlayarak gerilemiş ve 1979 yılı sonu itibariyle % 10.24'e kadar düşmüştür.

Tasarruf mevduatının daha yüksek bir oranda gerçekleşmesi ve bunun GSMH'ya olan oranının yükselmesi arzu edilir. Ancak Türkiye'de arzulanan bu durumun gerçekleşmesini engelleyen bir takım yapısal unsurların varlığı bilinmektedir. 3. BYKP'nda da belirtildiği gibi bu unsurlar şu şekilde sıralanabilir(21).

- Kişi başına gelir düzeyinin düşük olması, gelirin çok az bir kısmının tasarruflara ayrılmasına olanak vermektedir.

- Türkiye'nin ileri ülkelerle kurmuş olduğu yakın ilişkiler ve yurt düzeyinde oluşan hızlı şehirleşme hareketi yeni tüketim alışkanlıklarının topluma hızla yayılmasına neden olmakta ve toplam tüketim çeşitlenerek artmaktadır. Nitekim, toplam tüketim cari fiyatlarla 1. BYKP döneminde % 10.40 oranında artış kaydederken 2. BYKP döneminin ilk dört yılında ise % 15.70 oranında artmıştır. Daha sonra bu artış 3. BYKP ve 4. BYKP'nın ilk iki yılında % 238.69 ve % 200.69 olarak gerçekleşmiştir.

Gerçekten de Türkiye'de 1963 yılında kişi başına düşen cari alıcı fiyatlarıyla GSMH 2.252 lira iken 1979 yılında 50.529 liraya yükselmiş ve artış oranı % 2143.74 olarak gerçekleşmiştir. Bunun yanında 1963 yılında kişi başına düşen tüketim miktarı 2.005 lira iken 1979 yılında 40.069 liraya ulaşmış ve artış oranıysa % 1898.00 olarak gerçekleşmiştir. Bu bulguların yanında kişi başına düşen toplam mevduat ve tasarruf mevduatındaki artış hızının sırasıyla % 2686.76 ve % 2220.63 olarak gerçekleşmesiye olumlu bir sonuç olarak kabul edilebilir.

Mevduat artışına neden olan belli başlı unsurlarla il-

(21) Devlet Planlama Teşkilatı, Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl 1973-1977, Ankara, 1973, s.114, par. 189.

gili açıklamalarımıza son vermeden önce vadeli tasarruf mevduatının istenildiği anda çekilebilmesinin, ikramiyelerin ve banka ve şube sayılarının artmasının(22) mevduat artışını az da olsa etkileyen unsurlar olduğunu belirtmemiz yerinde olacaktır. Ancak Türkiye'de mevduatı, özellikle tasarruf mevduatının gelişimini etkileyen unsurlar gelir düzeyi, faiz oranı ve fiyatlar genel düzeyinin olduğunu vurgulamamız gerekir. Bu üç önemli unsurla yapılan ekonometrik çalışmalar da bu yargıyı doğrulamaktadır(23).

9.2. Serbest Faiz Rejimi Döneminde Mevduat Yapısı

Bilindiği gibi Türkiye'de 4 Haziran 1980 kararlarıyla birlikte 1 Temmuz 1980 tarihinden itibaren faiz rejimimiz değişikliğe uğramış ve adına serbest faiz rejimi dönemi adını verdiğimiz yeni bir dönem başlamıştır. Türkiye'de faizle ilgili yasal ve kurumsal yapının gelişimini incelerken bu durumu ayrıntılı bir şekilde ele almaya çalışmıştık. Bu nedenle burada ayrıntılı bir biçimde ele almayacağız.

Bu bölümde esas itibariyle güdümlü faiz dönemi için yaptığımız analizleri benzer bir şekilde 1980 sonrası için de ele alacağız ve uygulamanın sonuçlarını 1980 öncesi ile karşılaştırıp uygulamasına başlanılan yeni faiz rejiminin etkilerini araştırmaya çalışacağız.

9.2.1. Mevduat Yapısı ve Gelişimi

Bu alt başlık altında 1980-1984 yıllarını içeren 5 yıllık dönemde özellikle uygulanmasına başlanılan yüksek faiz politikası sonucu mevduat yapısında ve gelişiminde meydana

(22) Veysi SEVİĞ, "Bankaların Şube Sayılarındaki Artış ve Ekonomik Anlamlılığı" (1965-1973), Maliye Dergisi, Sayı: 15, Ocak-Şubat 1976, s.94-103.

(23) ABAÇ, "Hızlı Enflasyon...", a.g.k., s.142.

gelen değişmeleri ele alacağız. Bu durum aşağıdaki Tablo 19 ve 20'de gösterilmiştir.

TABLO 19- Türlerine Göre Nominal Mevduat Miktarları (000 000)

<u>Yıllar</u>	<u>Resmi Mevduat</u>	<u>Ticari Mevduat</u>	<u>Tasarruf Mevduatı(24)</u>	<u>Toplam Mevduat</u>
1980	84.093	286.954	370.509	741.556
1981	157.373	461.352	883.156	1.501.881
1982	218.522	657.557	1.218.679	2.094.758
1983	361.737	817.252	1.784.486	2.963.475
1984	571.042	1.169.290	3.255.828	4.996.160

KAYNAK: 1980-1981 yıllarına ait veriler, T.C. Merkez Bankası, Üç Aylık Bülten, 1983, III, Temmuz-Eylül, Ankara, s.26, 1982-1983 yıllarına ait veriler T.C. Başbakanlık, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Banka ve Kambiyo Başkanlığı, Ekonomik Mali İzleme ve Değerlendirme Dairesi, Ekonomik Göstergeler Şubesi, Aylık Ekonomik Göstergeler, Haziran-Aralık, Ankara, 1983, s.88, 1984 yılına ait veriler, TBB., Bankalarımızın 1984 Yılı Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Krediler Hakkında Bilgiler, Ankara 1985, No: 1341.

TABLO 20- Türlerine Göre Nominal Mevduatın Artış Hızları (%)

<u>Yıllar</u>	<u>Resmi Mevduat</u>	<u>Ticari Mevduat</u>	<u>Tasarruf Mevduatı</u>	<u>Toplam Mevduat</u>
1980	65.17	84.92	64.49	72.20
1981	87.14	60.78	138.36	102.53
1982	38.86	42.53	37.99	39.48
1983	65.54	24.29	46.43	41.47
1984	57.86	43.07	82.45	68.59

Tablo 19 ve 20'den de görüleceği gibi her üç mevduat türü de anılan dönemde dalgalanma göstermesine rağmen her yıl artış kaydetmiştir. Özellikle tasarruf mevduatında 1981 yılında meydana gelen % 138.36'lık artış hızı hemen göze çarpmaktadır. Bunun nedenlerine daha sonra değineceğiz. Ancak bu-

(24) Mevduat sertifikası dahil.

rada hemen Temmuz 1980 tarihinden sonra tasarruf mevduatına uygulanan faiz oranlarının gelişimine bir göz atalım.

TABLO 21- Nominal Tasarruf Mevduat Faiz Oranlarının Gelişimi (%)

Yürürlük Tarihi	1.7.1980
Vadesiz	
Vadeli (1)	5.00
6 ay	15.00 (2)
(Aylık faiz ödemeli)	-
6 aydan 1 yıla kadar	15.00 (2)
(Aylık faiz ödemeli)	-
1 yıl	33.00 (2)
(Aylık faiz ödemeli)	29.00
1 yıl - 2 yıl	33.00 (2), (3)
2 yıl - 3 yıl	34.00 (2), (3)
3 yıl - 4 yıl	35.00 (3)
4 yıldan fazla	36.00 (3)

(1) Yurt dışındaki işçiler tarafından döviz bozdurmak suretiyle açılan vadeli mevduat hesaplarına, vadelerine göre, Temmuz 1980 - 18.12.1983 döneminde Faiz Farkı İadesi Fonundan karşılanmak üzere (mevduat sertifikası dahil) 5 puan fazla faiz uygulanır.

(2) Mevduat sertifikası dahil.

(3) Aylık faiz ödemeli mevduata bu oranların 4 puan eksigi uygulanır.

KAYNAK: Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri 1979-1983, Türkiye İş Bankası, İktisadi Araştırmalar Md., Ankara, s.15.

Yürürlük Tarihi	1.1.1981	1.2.1981	1.7.1981
Vadesiz	5.0	5.0	5.0
3 ay vadeli			45.0
6 ay vadeli	35.0	42.0	50.0
6 ay vadeli aylık faiz ödemeli			42.0
1 yıl ve daha fazla vadeli	40.0	50.0	50.0
1 yıl ve daha fazla vadeli ve aylık faiz ödemeli	35.0	42.0	42.0

KAYNAK: T.C. Maliye Bakanlığı, 1981 Yıllık Ekonomik Rapor, s.70.

<u>Yürürlük Tarihi</u>	<u>1.1.1982</u>	<u>1.7.1982</u>
Vadesiz	5.0	5.0
1 ay vadeli	25.0	25.0
2 ay vadeli	35.0	35.0
3 ay vadeli	45.0	45.0
6 ay vadeli(*)	50.0	50.0
6 ay vadeli aylık ödemeli(*)	42.0	42.0
1 yıl ve daha fazla vadeli	50.0	50.0
1 yıl ve daha fazla vadeli aylık ödemeli	42.0	42.0

(*) Mevduat sertifikaları için de geçerlidir.

KAYNAK: T.C.Maliye Bakanlığı, 1982 Yıllık Ekonomik Rapor, s.72.

<u>Yürürlük Tarihi</u>	<u>1.1.1983</u>	<u>1.7.1983</u>
Vadesiz	20.0	20.0
6 aydan 1 yıla kadar vadeli	40.0	35.0
1 yıl vadeli (Mevduat Sertifikası dahil)	45.0	40.0
6 aydan 1 yıla kadar vadeli aylık faiz ödemeli	34.0	30.0
1 yıl vadeli aylık faiz ödemeli (Mevduat Sertifikası dahil)	38.0	34.0

KAYNAK: T.C.Maliye Bakanlığı, 1983 Yıllık Ekonomik Rapor, s.72.

<u>Yürürlük Tarihi</u>	<u>19.12.1983</u>
Vadesiz	5.0
3 aylık ihbarlı vadesiz	49.0
6 aydan (6 ay dahil) 1 yıla kadar vadeli (mevduat sertifikası dahil)	47.0
1 yıl (1 yıl dahil) vadeli	45.0
6 aydan (6 ay dahil) 1 yıla kadar vadeli üçer aylık faiz ödemeli (mevduat sertifikası hariç)	42.0
1 yıl (1 yıl dahil) vadeli üçer aylık faiz ödemeli (mevduat sertifikası hariç)	38.0

KAYNAK: 19.12.1983 gün ve 18256 sayılı mükerrer Resmi Gazete, s.13.

<u>Yürürlük Tarihi</u>	<u>1.3.1984</u>	<u>14.5.1984</u>	<u>11.8.1984</u>
Vadesiz	5	5	5
1 ay ihbarlı vadesiz	43 (+4)	35 (+4)	35 (+4)
3 ay ihbarlı vadesiz	49 (+4)	52 (+4)	53 (+4)
3 ay vadeli	-	-	-
6 ay - 1 yıl vadeli	45 (+4)	48 (+4)	52 (+4)
1 yıl ve daha uzun	47 (+4)	45 (+4)	45 (+4)
1 yıl - 2 yıl vadeli	-	-	-
2 yıl - 3 yıl vadeli	-	-	-
3 yıl - 4 yıl vadeli	-	-	-
4 yıldan fazla	-	-	-

KAYNAK: T.C. Merkez Bankası, Üç Aylık Bülten, 1985, I, Ocak-Mart, Ankara, s.37 ve TUSİAD, The Turkish Economy 85, İstanbul, 1985, s.9.

<u>Yürürlük Tarihi</u>	<u>1.1.1985</u>	<u>1.7.1985</u>
Vadesiz	5	5
1 ay vadeli		35
3 ay vadeli	-	48
6 ay vadeli	52	52
1 yıl ve daha uzun	45	56
Üçer aylık faiz ödemeli, 6 ay ve 1 yıl vadeli	-	47

KAYNAK: 29.6.1985 gün ve 18796 sayılı Resmi Gazete, s.24 ve TUSİAD, The Turkish Economy 85, İstanbul, 1985, s.9.

Tablo 21'den de görüleceği gibi Temmuz 1980 tarihinden sonra tasarruf mevduatına uygulanan faiz oranları Temmuz 1980 öncesine göre oldukça yüksek nominal faiz oranlarıdır. Ancak tasarruf mevduatı bu yüksek nominal faiz oranlarına rağmen Tablo 20'den de ilk izleneceği gibi iki yıl özellikle 1981 yılı dışında önemli bir oranda artmamış, 1982 ve 1983 yıllarında artış hızı önceki yıllara nazaran daha az bir oranda artış kaydetmiştir. Hatta 1982 ve 1983 yıllarında tasarruf mevduatı artış hızı serbest faiz dönemi dışında kalan 1979 yılında gerçekleşen artış hızının dahi altında kalmıştır. 1984 yılında ise tekrar bir sıçrama göstererek % 82.45'e ulaşmıştır. Güdümlü faiz dönemini incelerken de belirttiğimiz gibi bu faiz oranları nominal değerler olup reel değerler ele alındığında geçerli faiz oranları düzeyi bu gelişimi daha iyi yansıtacaktır. Bu durumu daha sonra ele alacağız. Ancak hemen şunu belirtmek gerekir ki resmi, ticari ve tasarruf mevduatlarının artış hızlarında 1980 öncesi döneme göre belirgin bir yükselme söz konusudur. Özellikle tasarruf mevduatı önemli derecede bir artış hızı ortalamasına ulaşmıştır. 1980 yılı öncesi % 24.71 olan artış hızı ortalaması, bu tarihten sonra % 73.94 olarak gerçekleşmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Türkiye kalkınmakta olan bir ülkedir. Yatırımların belli bir düzeye ulaşması ve yatırımlara ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bu nedenle 1980 sonrası tasarruf mevduatında meydana gelen yüksek orandaki artış hızı ortalaması bu bakımdan önemli sayılmalıdır. Ancak bu sonucun nominal değerlerle elde

edilmiş olması gerçeği unutulmamalıdır. Bu veriler ayrıca ileride reel olarak hesaplanacaktır.

Şimdi de mevduat türlerinin toplam mevduat içindeki paylarını ele alalım. Tablo 22 bu amaçla düzenlenmiştir:

TABLO 22- Mevduat Türlerinin Toplam Mevduat İçindeki Payları (%)

<u>Yıllar</u>	<u>Resmi Mevduat</u>	<u>Ticari Mevduat</u>	<u>Tasarruf Mevduatı</u>
1980	11.34	38.70	49.96
1981	10.48	30.72	58.80
1982	10.43	31.39	58.18
1983	12.21	27.58	60.21
1984	11.43	23.40	65.17

Tablo 22'den de görüleceği gibi resmi mevduat 1963 - 1979 dönemindeki genel trendini bu dönem boyunca da sürdürmüştür, yani yine dalgalı bir seyir izlemiştir. Ticari mevduatsa 1974 yılından itibaren pay yüzdesi olarak artış yönünde gösterdiği genel trendini(25) 1981 yılına kadar devam ettirebilmiş ve bu yıldan itibaren toplam mevduat içindeki pay yüzdesi azalmaya başlamıştır. Öyle ki, ticari mevduatın 1983 yılı itibariyle gerçekleşen toplam mevduat içindeki pay yüzdesi 1976 yılında sahip olduğu % 28.54'lük orandan dahi daha düşüktür.

Tasarruf mevduatına gelince, bu mevduat türü 1980 yılında, 1963-1979 dönemine bakıldığında, toplam mevduat içindeki pay yüzdesi olarak en düşük orana sahip olmuştur. Bu oran 1980 yılı itibariyle % 49.96 olarak gerçekleşmiştir. 1980 yılını takip eden yıllardaysa tasarruf mevduatının pay yüzdesi yeniden yükselmeye başlamış ve 1984 yılı sonunda bu oran % 65.17'ye ulaşmıştır.

(25) Bkz. Tablo 4.

Şimdi de tasarruf mevduatını oluşturan vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatlarının miktarlarını, artış hızlarını ve toplam tasarruf mevduatı içindeki pay yüzdelerini incelemeye çalışalım.

Durum aşağıdaki Tablo 23 ve 24'de görülmektedir.

TABLO 23- Vadesiz ve Vadeli Nominal Tasarruf Mevduatlarının Gelişimi
(000 000)

Yıllar	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı
1980	193.505	177.004	370.509
1981	220.892	662.264	883.156
1982	270.299	948.380	1.218.679
1983	562.047	1.222.439	1.784.486
1984	1.896.248	1.359.580	3.255.828

KAYNAK: 1980-1981 yıllarına ait veriler, T.C.M.B., Üç Aylık Bülten, 1983, III, Temmuz-Eylül, Ankara, s.26, 1982-1983 yıllarına ait veriler, T.C. Başbakanlık, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Banka ve Kambiyo Başkanlığı, Ekonomik, Mali İzleme ve Değerlendirme Dairesi, Ekonomik Göstergeler Şubesi, Aylık Ekonomik Göstergeler, Haziran-Aralık, Ankara, 1983, s.88, 1984 yılı verileri, TBB, Bankalarımızın 1984 ..., a.g.k.

TABLO 24- Vadesiz ve Vadeli Nominal Tasarruf Mevduatlarının Artış Hızları (%)

Yıllar	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı
1980	35.66	114.26
1981	14.15	274.15
1982	22.37	43.20
1983	107.94	28.90
1984	237.38	11.22

Tablo 24'den de görüleceği gibi incelediğimiz dönemin ilk iki yılında vadeli mevduat artış hızı yüzde yüzün üstüne çıkarak 1980 yılında % 114.26 ve 1981 yılında % 274.15 oranına ulaşmıştır. Her ne kadar önceki yıllarda olduğu gibi eko-

nomide enflasyonist baskılar geçerliyse de Temmuz 1980 tarihinden itibaren uygulanan yüksek faiz oranlarının tasarrufları teşvik eden faktörlerden biri olduğu muhakkaktır. 1982, 1983 ve 1984 yıllarında vadeli tasarruf mevduatı artış hızı azalarak artmaya devam etmiştir. Bu oran 1984 yılında % 11.22 olarak gerçekleşmiştir. Bu son üç yılda vadeli tasarruf mevduatı artış hızının azalmasına, faiz oranlarında meydana gelen değişimleri gerekçelerden biri olarak ileri sürebiliriz. Ancak 1982 yılında faiz oranlarında bir önceki yıla göre hiçbir değişiklik olmamıştır. 1983 yılındaysa, vadesiz tasarruf mevduatına uygulanan faiz oranının % 5.00'ten % 20.00'ye çıkarılması dışında vadeli tasarruf mevduatına uygulanan faiz oranları düşürülmemiştir. Hatta 1984 yılında tasarruf mevduatına uygulanan faiz oranları birkaç puan yükseltilmiştir. Yıl ortasında uygulanmaya başlanılan ve bir önceki yıla göre oldukça düşük sayılabilecek faiz oranları 1983 yılı sonu itibarıyla, 1982 yılında geçerli olan faiz oranları düzeyine çıkarılmışsa da 1983 yılı itibarıyla vadeli tasarruf mevduatına yapabileceği mümkün etkiler için çok kısa bir zaman süresi kalmıştır. Az önce 1982 yılında faiz oranlarında bir değişikliğin meydana gelmediğini ve hatta 1983 yılında bir azalmanın meydana geldiğini ve bu durumun vadeli tasarruf mevduatını etkileyebilecek bir unsur olduğunu belirtmiştik. Durum sadece faiz oranlarının değişmesi değildir. Bunun yanında enflasyon oranının yükselmeye başlaması bu yapıyı ve gelişimi etkileyecek unsurlardan bir diğeridir. Sonuç olarak, vadeli tasarruf mevduatı için söyleyeceklerimiz şunlardır. Son iki yılda artış hızının azalmasına rağmen, incelenen dönem itibarıyla ortalama artış hızı % 115.13 olarak gerçekleşmiştir. Bu oransa 1963-1979 dönemi ortalama artış hızına göre oldukça yüksektir.

Vadesiz mevduata gelince, bu mevduat türünde vadeli tasarruf mevduatının aksine Temmuz 1980 tarihinden itibaren vadeli tasarruf mevduatına uygulanan yüksek faiz politikası

nedeniyle artış hızında bir azalma göze çarpmaktadır. Öyle ki 1981 yılında vadesiz tasarruf mevduatı artış hızı ancak % 14.15 olarak gerçekleşebilmiştir. 1984 yılı sonu itibarıyla ise vadesiz tasarruf mevduatı artış hızı 1963-1979 dönemi de dahil olmak üzere gerçekleşen en yüksek artış hızına ulaşmış ve % 237.38 olarak gerçekleşmiştir. Bu artış hızının bu kadar yüksek bir düzeyde gerçekleşmesi hususunu ise yaptığımız araştırma sonucunda elde edindiğimiz bilgiler dahilinde gayriresmi olarak şöyle açıklayabiliriz. Vadesiz ticari mevduat sahipleri, bu mevduata faiz verilmemesi nedeniyle çeşitli yollardan mevduatlarını vadesiz tasarruf mevduatı türüne kaydırmışlardır. Ancak az önce de değindiğimiz gibi belirttiklerimiz gayriresmi bir bilgidir.

Şimdi de vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatlarının toplam tasarruf mevduatı içindeki paylarını ele alalım.

TABLO 25- Vadesiz ve Vadeli Nominal Tasarruf Mevduatlarının Toplam Tasarruf Mevduatı İçindeki Payları (%)

<u>Yıllar</u>	<u>Vadesiz Tasarruf Mevduatı</u>	<u>Vadeli Tasarruf Mevduatı</u>
1980	52.23	47.77
1981	25.01	74.99
1982	22.18	77.82
1983	31.50	68.50
1984	58.24	41.76

Tablo 25, Tablo 7 ile karşılaştırıldığında görülen en önemli özellik vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatlarının toplam tasarruf mevduatı içindeki paylarında meydana gelen değişmelerdir. Tablo 7'de görüleceği gibi, 1963-1979 döneminde ve Tablo 25'de 1980 yılında toplam tasarruf mevduatı içinde vadesiz tasarruf mevduatı payı sürekli olarak vadeli tasarruf mevduatı payından yüksek bir oranda gerçekleşmiştir. 1981 yılına kadar vadesiz tasarruf mevduatı her yıl % 50.00'nin üzerinde bir paya sahip olmuştur. Uygulanan yüksek faiz politi-

kası nedeniyle vadeli tasarruf mevduatı artmıştır. Vadesiz tasarruf mevduatının bu uygulama nedeniyle şekil değiştirerek vadeli mevduat haline geldiğini de unutmamak gerekir. Bu nedenle 1981 yılından başlayarak vadesiz tasarruf mevduatının toplam tasarruf mevduatı içindeki payı azalmış ve 1982 yılında bu yıla kadar sahip olduğu en düşük pay yüzdesine, % 22.18'e kadar düşmüştür. Vadeli tasarruf mevduatıysa, bu gelişimin doğal sonucu olarak toplam tasarruf içindeki payını arttırmış ve 1982 yılında bu yıla kadar olan pay yüzdesinin en üst düzeyine çıkarak % 77.82'ye ulaşmıştır. Ancak 1984 yılı sonu itibarıyla vadesiz tasarruf mevduatının toplam tasarruf mevduatı içindeki payı tekrar eski trendine ulaşarak vadeli tasarruf mevduatı pay yüzdesinin üzerinde gerçekleşmiştir.

Anılan bu durum kalkınma sürecinde bankalar sisteminde fon yaratma olanaklarını arttıracak ve yatırımları olumlu bir yönde etkileyecek gelişmedir ve arzu edilen durum da budur.

Son olarak 1980-1984 döneminde mevduatlara ait reel gelişmeleri ve diğer bir takım analizleri ele almadan önce tasarruf mevduatının gruplara göre dağılımını ve hesap adetlerini inceleyelim. Tablo 26 ve 27 sırasıyla tasarruf mevduatının gruplara göre dağılımını ve hesap adetlerini, Tablo 28 ve 29 ise sırasıyla gruplara isabet eden mevduat miktarının ve hesap adetlerinin artış hızlarını göstermektedir. Anılan durumlar aşağıdaki gibidir. Tablo 26 ve 27'de tasarruf mevduatının ve hesap adetlerinin gelişimleri ele alınmıştır.

Gruplara göre tasarruf mevduatının ve hesap adetlerinin gelişimini analiz etmede ve bir takım gerçekleri daha kolay görmeye Tablo 28 ve 29'un faydaları büyük olacaktır. Mesela sürekli olarak konuşulan ve sorulan sorulardan biri yüksek faiz oranlarından kimlerin ya da başka bir deyişle hangi gelir gruplarının yararlandığıdır.

TABLO 26- Nominal Tasarruf Mevduatının Gruplar İtibariyle Dağılımı (000)

Gruplar	1 9 8 0			1 9 8 1		
	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı
0- 1.000	6.524.807	779.225	7.304.032	5.564.000	464.000	6.028.000
1.001- 5.000	12.605.191	2.763.713	15.368.904	9.447.000	2.616.000	12.063.000
5.001- 10.0000	11.259.201	6.791.259	18.050.460	9.440.000	5.513.000	14.953.000
10.001- 25.000	17.719.818	12.799.399	30.519.217	16.513.000	15.930.000	32.443.000
25.001-100.000	42.445.269	43.932.700	86.377.969	45.984.000	98.376.000	144.360.000
100.001+	105.942.813	119.537.351	225.480.164	137.930.000	553.375.000	691.305.000

Gruplar	1 9 8 2			1 9 8 3		
	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı
0- 1.000	5.348.000	439.000	5.787.000	5.464.000	357.000	5.821.000
1.001- 5.000	9.834.000	2.684.000	12.518.000	12.615.000	1.801.000	14.416.000
5.001- 10.000	9.937.000	5.042.000	14.979.000	14.126.000	4.725.000	18.851.000
10.001- 25.000	17.521.000	16.073.000	33.594.000	26.779.000	15.446.000	42.225.000
25.001-100.000	54.909.000	166.273.000	217.182.000	90.726.000	124.121.000	214.847.000
100.001+	176.646.000	1.047.902.000	1.224.548.000	449.070.000	1.187.165.000	1.636.235.000

Gruplar	1 9 8 4		
	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı
0- 1.000	6.521.000	95.000	6.616.000
1.001- 5.000	12.948.000	1.028.000	13.976.000
5.001- 10.000	15.888.000	3.033.000	18.921.000
10.001- 25.000	32.241.000	10.608.000	42.849.000
25.001-100.000	147.041.000	90.066.000	237.107.000
100.001+	1.681.609.000	1.254.750.000	2.936.359.000

KAYNAK: T.B.B., Bankalarımızın 1980, 1981, 1982, 1983, 1984 Yılı Sonu Bilânço, Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Krediler Hakkında Bilgiler, Ankara, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, No: 117, 121, 132, 134.

TABLE 27- Gruplar İtibarıyla Tasarruf Mevduatı Hesap Adetleri

Gruplar	1 9 8 0			1 9 8 1		
	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı
0- 1.000	15.184.348	229.920	15.414.268	14.247.572	251.895	14.449.467
1.001- 5.000	4.110.796	782.518	4.893.314	4.221.979	606.532	4.828.511
5.001- 10.000	1.416.833	589.466	2.006.299	1.417.515	576.410	1.993.925
10.001- 25.000	1.017.359	481.757	1.499.116	1.141.544	699.909	1.841.453
25.001-100.000	868.034	695.303	1.563.337	1.094.232	1.423.255	2.517.487
100.001+	319.189	318.472	637.661	464.692	1.166.837	1.631.529
Gruplar	1 9 8 2			1 9 8 3		
	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı
0- 1.000	14.015.868	217.663	14.233.531	12.326.720	121.248	12.447.968
1.001- 5.000	4.516.959	579.351	5.096.310	4.664.550	465.926	5.130.476
5.001- 10.000	1.522.873	576.622	2.099.495	1.908.157	536.531	2.444.688
10.001- 25.000	1.221.737	883.288	2.105.025	1.587.741	782.280	2.370.021
25.001-100.000	1.231.920	2.147.987	3.379.907	1.819.013	1.870.757	3.689.770
100.001+	383.237	1.778.784	2.162.021	865.279	2.095.632	2.960.911
Gruplar	1 9 8 4					
	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı			
0- 1.000	11.973.081	307.481	12.280.562			
1.001- 5.000	5.047.514	282.306	5.329.820			
5.001- 10.000	2.316.598	390.614	2.707.212			
10.001- 25.000	2.032.294	573.476	2.605.770			
25.001-100.000	2.955.770	1.358.011	4.313.781			
100.001+	2.493.895	1.902.542	4.396.437			

YAYNAK: T.B.B., Bankalarımızın 1980, 1981, 1982, 1983, 1984 .., a.g.k.

TABLO 28- Gruplara Göre Nominal Tasarruf Mevduatı Artış Hızları(%)

Gruplar	1 9 8 0			1 9 8 1		
	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı
0- 1.000	8	136	14	-15	-40	-17
1.001- 5.000	21	7	18	-25	- 5	-39
5.001- 10.000	18	59	12	-16	-19	-17
10.001- 25.000	7	61	24	- 7	25	6
25.001-100.000	15	115	51	8	124	67
100.001+	63	114	87	30	363	207

Gruplar	1 9 8 2			1 9 8 3		
	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı
0- 1.000	-3	-5	-4	2	-19	0.5
1.001- 5.000	4	3	4	28	-33	15
5.001- 10.000	5	-9	0.1	42	- 6	26
10.001- 25.000	6	0.9	4	53	- 4	26
25.001-100.000	19	69	50	65	-25	- 1
100.001+	28	89	77	154	13	34

Gruplar	1 9 8 4		
	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı
0- 1.000	19	-73	14
1.001- 5.000	3	-43	- 3
5.001- 10.000	12	-36	0.4
10.001- 25.000	20	-31	1
25.001-100.000	62	-27	10
100.001+	274	6	79

TABLO 29- Tasarruf Mevduatı Hesap Adetleri Artış Hızları(%)

Gruplar	1 9 8 0			1 9 8 1		
	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı
0- 1.000	3	-49	1	- 6	10	- 6
1.001- 5.000	11	13	12	3	-22	- 1
5.001- 10.000	13	13	13	0.04	- 2	0.6
10.001- 25.000	6	12	8	12	45	23
25.001-100.000	13	92	38	26	105	61
100.001+	29	100	57	46	266	156
Gruplar	1 9 8 2			1 9 8 3		
	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı
0- 1.000	-2	-13	-1	-12	-44	-13
1.001- 5.000	7	- 4	5	3	-20	0.6
5.001- 10.000	7	0.3	5	-0.9	- 7	16
10.001- 25.000	7	32	14	30	-11	13
25.001-100.000	13	51	34	48	-13	9
100.001+	-18	52	33	126	18	37
Gruplar	1 9 8 4					
	Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Vadeli Tasarruf Mevduatı	Toplam Tasarruf Mevduatı			
0- 1.000	-3	154	-1			
1.001- 5.000	8	-39	4			
5.001- 10.000	21	-27	11			
10.001- 25.000	28	-27	10			
25.001-100.000	62	-27	17			
100.001+	188	- 9	48			

Tablo 28'e bakıldığında 1980 yılı itibarıyla tüm gruplara isabet eden tasarruf miktarlarında olumlu bir artış görülmektedir. Toplam tasarruf mevduatı artış hızı olarak en yüksek orandaki artış hızına yüksek gelir gruplarının kategorisi olarak ayırimda yerlerini alan 25.001-100.000 ve 100.000 -+ TL daha yüksek bakiye veren tasarruf mevduatı grupları olmuştur. Tablo 29'da anılan gruplara isabet eden vadeli tasarruf mevduatı hesap adetleri artış hızına da dikkat edilecek olursa 1963 ve 1964 yılları dışında hesap adedi olarak % 50.00'nin üzerinde bir artış kaydeden gruplar da bu anılan gruplardır. Yine Tablo 28'de 1980 yılında 0-1.000 lira bakiye veren vadeli tasarruf mevduatı artış hızı % 136.00 olarak görülmektedir. Ancak bu gelişme ilk bakışta bizi yanıltabilir. Olumlu bir gelişme olmasına rağmen aynı yıl itibarıyla Tablo 29'a dikkat edilirse hesap adetleri artış hızının negatif olduğu görülecektir. Bu durum çelişkiliymiş gibi görülebilir. Ancak bu durumu şu şekilde açıklayabiliriz. Öncelikle anılan gruba isabet eden hesap adetlerinin azaldığını inkâr edemeyiz. Bunun ötesinde 0-1.000 lira bakiye veren vadeli tasarruf mevduatı grubunda yer alan ve daha küçük miktarda tasarruf edenlerin tasarruflarını arttırmaları, bu durumu aydınlatacağı ve açıklayacağı inancındayız.

Ele aldığımız yıllar itibarıyla özellikle 1980 yılı sonrası tasarruf mevduatı gruplarına isabet eden tasarruf mevduatı miktarı ve hesap adetlerine dikkat edip genel bir değerlendirme yaparsak şu gerçeği görürüz. 1980 yılı sonrasında dar ve küçük gelir gruplarına ait tasarruf mevduatı ve hesap adetlerinde ya çok küçük bir oranda artış ya da negatif yönlü bir eğilim başka bir deyişle bir azalma gözleriz. Tasarruf mevduatı miktarı ve hesap adedi olarak sürekli ve yüksek orandaki artışlar yüksek gelir gruplarında görülmektedir. Dar ve küçük gelir gruplarında tasarruf mevduatı miktarı ve hesap adetlerine dikkat edip genel bir değerlendirme yaparsak şu gerçeği görürüz. 1980 yılı sonrasında dar ve küçük gelir gruplarına

ait tasarruf mevduatı ve hesap adetlerinde ya çok küçük bir oranda artış ya da negatif yönlü bir eğilim başka bir deyişle azalma gözleriz. Tasarruf mevduatı miktarı ve hesap adedi olarak sürekli ve yüksek orandaki artışlar yüksek gelir gruplarında görülmektedir. Dar ve küçük gelir gruplarında tasarruf mevduatı miktarı ve hesap adetlerindeki gerilemeyi enflasyona bağlayabiliriz. Örneğin 1981 yılı dar ve küçük gelirli gruplar açısından hem tasarruf mevduatı miktarı ve hem de hesap adetlerinin hemen hemen negatif değer aldığı bir dönemdir. Bununla birlikte 1980 yılında gerçekleşen enflasyon oranının % 100.00'ün üzerinde olduğu ve bu gelir gruplarının yüksek enflasyon oranı nedeniyle günlük fiziki yaşamlarını sürdürmek açısından tasarruflarını tükettiği gerçeğini vurgulayabiliriz. Sonuç olarak başta sorduğumuz sorunun tek ve kesin cevabı, 1980 yılından itibaren uygulanan yüksek faiz politikası sonucu yarar sağlayan grup dar ve küçük gelir grubuna dahil olanlar değil yüksek gelir gruplarında bulunanlardır. Ancak dar ve küçük gelir grupları bu politika uygulamasından yararlanmamışlar mıdır? Tabii ki belli ve çok cüz'î bir faiz geliri elde etmişlerdir. Ancak bu durumun herhalde yüksek gelir gruplarının sağladıkları faiz gelirinin mutlak ve nispi miktarıyla karşılaştırılmaması ve karıştırılmaması gerekir.

Şimdi de daha önceki bölümde ele aldığımız gibi mevduatı etkileyen unsurları analiz etmeye çalışalım.

9.2.2. Mevduat Artışını Etkileyen Unsurlar

Güdümlü faiz dönemi olarak yaptığımız ayırırda mevduatı etkileyen unsurları hem genel gerekçeleriyle ele almış ve hem de veriler yardımıyla elde edilmiş sonuçları belirtmiştik. Bu bölümde genel gerekçeleri ve bilgileri daha önce belirttiğimiz için ayrıca burada değinmeyeceğiz. Ancak 1980-1984 dönemine ait veriler yardımıyla bu dönemin analizini yapmaya çalışacağız.

9.2.2.1. Emisyondaki Artışın Mevduata Etkisi

Daha önce de belirttiğimiz ve iktisat teorisinin genel varsayımlarına dayandırdığımız gibi emisyon, mevduatı etkileyen bir unsurdu. Tablo 30'da 1980-1984 yıllarına ait emisyon ve mevduat miktarları yer almaktadır.

TABLO 30- Emisyon ve Toplam Mevduat Gelişimi (000 000)

<u>Yıllar</u>	<u>Emisyon</u>	<u>Toplam Mevduat(*)</u>
1980	278.615	741.556
1981	386.445	1.501.881
1982	542.724	2.352.231
1983	730.511	3.070.131
1984	972.609	4.996.160

(*) Resmi, ticari ve tasarruf mevduatlarını içermektedir.

KAYNAK: Türkiye İş Bankası, Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri 1979-1983, Türkiye İş Bankası A.Ş., İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara, s.13 ve T.C.Merkez Bankası, Üç Aylık Bülten 1985, I Ocak - Mart, Ankara, s.3.

9.2.2.2. Enflasyonun Mevduata Etkisi

Daha önce genel olarak enflasyonun mevduat üzerindeki etkilerine değinmiştik. Bu nedenle 1980 yılı sonrası durumu sayısal olarak ele alıp analiz etmeye çalışacağız. Yine ele alacağımız mevduat türleri ticari ve tasarruf-vadesiz ve vadeli-mevduatları olacaktır.

Aşağıda Tablo 31, 32, 33, 34 ve 35'de sırasıyla 1963 yılı baz yıl olarak toptan eşya fiyatları genel endeksi, ticari ve tasarruf mevduatlarının reel gelişimleri, artış hızları, vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatlarının reel gelişimleri ve artış hızları hesaplanmıştır.

TABLO 31- TEFE ve Enflasyon Oranları

Yıllar	TEFE(1963=100)	Enflasyon Oranı(%)
1980	2550.6	107.25
1981	3488.4	36.77
1982	4369.2	25.25
1983	5708.0	30.64
1984	8678.2	52.04

KAYNAK: T.C.Başbakanlık, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Konjonktür ve Yayın Dairesi Başkanlığı

Tablo 31'de TEFE ve enflasyon oranları görülmektedir. Tablodan da izleneceği gibi 1980 yılında gerçekleşen enflasyon oranı % 100.00'ü aşarak % 107.25'e ulaşmıştır. Bu enflasyon oranı Türkiye'de 1963 yılından bu yana gerçekleşen en yüksek enflasyon oranıdır. 1980 yılını izleyen yıllarda gerçekleşen enflasyon oranı yüksek sayılsa bile önemli bir azalma göstermiş ve 1982 yılı sonu itibarıyla % 25.25 olarak gerçekleşmiştir. Bu enflasyon oranı 1977 yılından sonra gerçekleşen en düşük orandır.

Şimdi de reel ticari ve tasarruf mevduatlarının gelişimlerini ve artış hızlarını ele alalım. Tablo 32 ve 33'de bu gelişmeler ele alınmıştır.

TABLO 32- Nominal ve Reel Ticari ve Tasarruf Mevduatlarının Gelişimi(000 000)

Yıllar	Nominal Ticari Mevduat	Reel Ticari Mevduat	Nominal Tasarruf Mevduat (*)	Reel Tasarruf Mevduatı (*)	Nominal Tasarruf Mevduatı (**)	Reel Toplam Mevduat (**)
1980	286.954	113	370.509	145	741.556	291
1981	461.352	132	883.156	253	1.501.881	431
1982	657.557	150	1.218.679	279	2.094.758	479
1983	817.252	143	1.784.486	313	2.963.475	519
1984	1.169.290	135	3.255.828	375	4.996.160	576

(*) Mevduat Sertifikası dahil,
(**) Resmi Mevduat dahil.

TABLO 33- Nominal ve Reel Ticari ve Tasarruf Mevduatlarının Artış Hızları(%)

Yıllar	Nominal Ticari Mevduat	Reel Ticari Mevduat	Nominal Tasarruf Mevduatı	Reel Tasarruf Mevduatı	Nominal Toplam Mevduat	Reel Toplam Mevduat
1980	84.92	-10.32	64.49	-20.77	72.20	-16.86
1981	60.78	16.81	138.36	74.48	102.53	48.10
1982	42.53	13.64	37.99	10.22	39.48	11.14
1983	24.29	-4.67	46.43	12.19	41.47	8.35
1984	47.03	-5.59	82.45	19.81	68.59	10.98

Tablo 32 ve 33'de reel ticari ve tasarruf mevduatlarının gelişimleri ve artış hızları gösterilmiştir. Bilindiği gibi önceki bölümde tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payının enflasyon nedeniyle azaldığını belirtmiştik. Bu azalış 1980 yılında da devam etmiştir. Özellikle az önce belirttiğimiz gibi 1980 yılı sonu itibarıyla gerçekleşen % 107.25'lik enflasyon oranı nedeniyle tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payı, Tablo 22'ye bakıldığında da görüleceği gibi % 49.96'ya kadar düşmüştür. Bu oran 1963 yılından günümüze kadar geçen zaman dilimi içinde gerçekleşen en düşük orandır. 1980 yılından sonra enflasyon oranında görülen gerileme nedeniyle tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payı yeniden yükselmeye başlamıştır. Yine Tablo 22'den de görüleceği gibi 1984 yılı sonu itibarıyla bu oran % 65.17 olarak gerçekleşmiş olmasına rağmen yine 1963-1984 dönemi ele alındığında, 1964 yılında gerçekleşen oranın dahi altındadır. Tablo 33'de görüleceği gibi ticari mevduat 1980 yılında hem artış hızı ve hem de reel miktarı azalma göstermiştir. Ancak toplam mevduat içindeki payı 1963-1984 dönemi itibarıyla gerçekleşmiş en yüksek orandır. 1980 yılını izleyen yıllarda toplam mevduat içindeki payının azalma göstermesine rağmen 1981 ve 1982 yıllarında artış hızı tekrar pozitif değer almıştır. 1980-1984 dönemi itibarıyla ticari ve tasarruf mevduatlarının reel ortalama artış hızları sırasıyla % 1.97 ve % 19.19 olarak gerçekleşmiştir. Bu son iki oran 1963-1979 yıllarında gerçek-

leşen oranlarla karşılaştırıldığında ticari mevduat artış hızının oldukça düştüğü buna karşılık tasarruf mevduatı artış hızının % 7.15'den % 19.19'a yükseldiği görülmektedir.

Tasarruf mevduatının artış hızına gelince 1980 yılında % 100.00'ün üzerine çıkan enflasyon oranı nedeniyle % -20.77'lik bir gerileme söz konusudur. Ancak belirttiğimiz gibi 1980 yılı sonrası enflasyon oranının nispi olarak daha az yüksek bir oranda gerçekleşmiş olduğu yıllarda, artış hızı da hızlı bir gelişme göstermiştir. 1981 yılında artış hızı % 74.48'lik bir oranla gerçekleşerek, 1963 yılından bu yana reel tasarruf mevduatı artış hızı olarak gerçekleşen en yüksek orana ulaşmıştır. 1982, 1983 ve 1984 yıllarındaysa 20 yıllık genel trende bağlı olarak genel düzeyini sürdürmeye devam etmiştir.

Son olarak vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatlarının reel gelişimlerini ve artış hızlarını incelemeye çalışalım. Tablo 34 ve 35'de belirtilen gelişmeler yer almaktadır.

TABLO 34- Nominal ve Reel Vadesiz-Vadeli Tasarruf Mevduatlarının Gelişimi (000. 000)

<u>Yıllar</u>	<u>Nominal Vadesiz Tasarruf Mevduatı</u>	<u>Reel Vadesiz Tasarruf Mevduatı</u>	<u>Nominal Vadeli Tasarruf Mevduatı</u>	<u>Reel Vadeli Tasarruf Mevduatı</u>
1980	193.505	76	177.004	69
1981	220.892	63	662.264	190
1982	270.299	62	948.380	217
1983	562.047	98	1.222.439	214
1984	1.896.248	218	1.359.580	157

TABLO 35- Nominal ve Reel Vadesiz-Vadeli Tasarruf Mevduatlarının Artış Hızları(%)

Yıllar	Nominal Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Reel Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Nominal Vadeli Tasarruf Mevduatı	Reel Vadeli Tasarruf Mevduatı
1980	35.66	-34.48	114.26	2.99
1981	14.15	-17.11	274.15	175.36
1982	22.37	- 1.59	43.20	14.21
1983	107.94	58.06	28.90	-1.38
1984	237.38	122.45	11.22	-26.64

Tablo 35'de görüleceği gibi vadesiz tasarruf mevduatı artış hızında 1978 yılından itibaren görülmeye başlanan negatif gelişme 1983 yılına kadar devam etmiştir. Ancak 1984 yılında son 22 yılın en yüksek artış hızına % 122.45 ile ulaşmıştır.

Vadeli tasarruf mevduatıysa yine 1984 yılına kadar, 1979 yılında başlayan pozitif artış hızını devam ettirmiştir. 1981 yılında bu oran % 175.36'ya ulaşmıştır. Bu gelişme 22 yıllık dönem boyunca gerçekleşmiş en yüksek orandır. Son iki yıldaysa artış hızında negatif bir gelişme göstermiştir.

Bu alt başlık altında incelemeye çalıştığımız reel ticari ve tasarruf mevduatlarıyla ilgili durum sonuçları itibarıyla oldukça çarpıcı bir nitelik taşımaktadır. Örneğin vadeli mevduat artış hızınının 1981 yılında % 175.36'ya yükselmesi gibi. Ancak bu ilginç sonuçlara ulaşmış olmamız salt enflasyon oranı nedeniyle olmaması gerekir. Birazdan bu sonuçları ele alacağımız gibi etkileyen ve bu dönemde politika aracı olarak kullanılan faiz oranlarındaki gelişmelerin etkileri oldukça fazladır. Şimdi de bu durumu incelemeye çalışalım.

9.2.2.3. Faiz Oranlarının Mevduata Etkisi

Bilindiği gibi 1980 yılından itibaren kullanılan politika araçlarından biri de faiz oranlarıdır. Temmuz 1980 tarihinden itibaren kullanılan bu politika aracının mevduata özellikle tasarruf mevduatına olan etkileri önemlidir. Bilindiği gibi bu politika araçlarının kullanılmasındaki amaç, uygulanacak yüksek faiz oranları yardımıyla tasarrufların teşvik edilmesi yani artmasının sağlanması ve böylece tüketimin azaltılarak enflasyon oranının düşürülmesidir. Bu amaç ve araçla neler sağlanmıştır? Amaçlara ulaşılmış mıdır? Bu aracın anılan amaca ulaşmadaki etkinliği ne olmuştur? sorularına verilecek cevapları daha sonraya bırakarak 1980 yılı sonrası faiz oranı tasarruf mevduatı ilişkisini ele alalım ve sayısal gelişmelere bir göz atalım.

Daha önce de belirttiğimiz gibi saptanan tavan faiz oranları nominal değer taşırlar. Faiz oranlarının ekonomiye makro açıdan etkilerini daha iyi anlayabilmek için reel değerlerin bulunması ve ona göre değerlendirilme yapılması daha sağlıklıdır.

Aşağıda Tablo 36'da 1980-1984 yıllarına ait reel faiz oranları elde edilmiştir.

TABLO 36- Enflasyon, Nominal Faiz ve Reel Faiz Oranları (%)

Yıllar	Enflasyon Oranı	Nominal Faiz Oranı(x)	Reel Faiz Or.
1980	107.25	26.50(1 yıl ve daha fazla vad.)	-38.96
1981	36.77	49.17(1 yıl ve daha fazla vad.)	9.07
1982	25.25	50.00(1 yıl ve daha fazla vad.)	19.76
1983	30.64	42.66(1 yıl vadeli)	9.20
1984	52.04	45.42(1 yıl vadeli)	-4.35

(x) Yıllık ortalama faiz oranları alınmıştır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi reel faiz oranlarının belirlenmesinde rol oynayan en önemli unsur enflasyon oranıdır. Faiz oranları ne kadar yüksek tutulursa tutulsun enflasyon oranı faiz oranının üzerinde seyrettiği sürece tasarruf sahipleri net bir getiri elde edemeyeceklerdir. 1963-1979 arasında -5 farklı yıl hariç- tasarruf edenler net bir faiz getirisi elde edememişlerdir.

Şimdi incelemeye çalıştığımız 1980-1984 döneminin ilk yılı olan 1980 için de durum aynıdır. % 100.00'ün üzerinde seyreden bir enflasyon oranının karşısında önce serbest bırakılan daha sonra bankalararası centilmenlik anlaşmaları yoluyla saptanan yüksek faiz oranı net bir getiri sağlamaktan oldukça uzaktır. Tablo 36'dan bu durum izlenebilir. 1980 yılında reel faiz oranı %-38.96 olarak gerçekleşmiştir. Başka bir deyişle tasarruf sahipleri tasarrufları karşılığında bir getiri elde etmek yerine, tasarrufları bu yıl itibarıyla % -38,96 oranında aşmıştır, yani azalmıştır. 1981, 1982 ve 1983 yıllarındaysa reel faiz oranları hem enflasyon oranının düşmüş olması, -özellikle uygulanan faiz oranının altında seyretmiş olması- hem de saptanan faiz oranlarının daha da yükseltilmesi nedeniyle pozitif değerlere ulaşmıştır. Ancak yine tablodan görüleceği gibi 1984 yılında, nominal faiz oranının 1983 yılı nominal faiz oranına göre daha yüksek bir düzeyde belirlenmiş olmasına rağmen 1984 yılı enflasyon oranının 1980 yılından sonra gerçekleşen en yüksek oran olması nedeniyle negatif değer olmuştur.

9.2.2.4. GSMH - Toplam Mevduat ve Tasarruf Mevduatı İlişkisi

Daha önce de belirttiğimiz gibi gelir düzeyi ele aldığımız diğer unsurlarla birlikte -özellikle diğer unsurlar arasında ilk sırada yer alan- tasarrufu etkileyen bir unsurdur. Bur vargı günümüzde artık inkar edilemez bir gerçeği yansıtmaktadır. Aşağıdaki Tablo 37'de GSMH-toplam mevduat ve

tasarruf mevduatı arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

TABLO 37- Toplam Mevduat, Tasarruf Mevduatı ve GSMH'nin Gelişimi ve Toptan Mevduat / GSMH ve Tasarruf Mevduatı/ GSMH oranları

Yıllar	(000 000)			(%)	
	Top.Mev.(1)	Tas.Mev.(2)	GSMH*(3)	(1/3)	(2/3)
1980	741.556	370.509	4.080.491	18.17	9.08
1981	1.501.881	883.156	6.553.878	22.92	13.48
1982	2.094.758	1.218.479	8.721.795	24.02	13.97
1983	2.963.475	1.784.486	11.235.417	26.38	15.88
1984	4.996.160	3.255.828	18.339.417	27.24	17.75

(*) GSMH Alıcı Fiyatlarıyla (Cari Faktör Fiyatlarıyla) alınmış ve sayılar yuvarlaklaştırılmıştır.

KAYNAK: 1980 yılı GSMH, 1982 Yıllık Ekonomik Rapor, s.4.
1981-1983 yılları GSMH, 1983 Yıllık Ekonomik Rapor, s.4.
1984 GSMH., Türkiye İş Bankası Ekonomik Indicators of Turkey 1980-1984, Türkiye İş Bankası, Research Department, Ankara, s.3.

1973 yılından başlayarak GSMH içinde pay yüzdesi olarak gerileyen toplam mevduat 1980-1984 döneminin ilk yılında da benzer bir gelişme göstererek % 18.17'ye kadar düşmüştür. Ancak 1981 yılından itibaren toplam mevduatın GSMH içindeki payı tekrar artış kaydetmeye başlamış ve 1984 yılı sonu itibarıyla % 27.24 olarak gerçekleşmiştir.

Tasarruf mevduatı da benzer bir gelişme kaydetmiştir. 1973 yılından itibaren GSMH içindeki payının sürekli olarak azaldığını bildiğimiz tasarruf mevduatı, 1980-1984 döneminin ilk yılında da gerileyerek % 9.08 olarak gerçekleşmiştir. Ancak 1980 yılından sonra artış kaydetmeye başlamış ve 1984 yılı sonu itibarıyla % 17.55'e kadar yükselmiştir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi tasarruf mevduatı/GSMH oranının yüksek olması arzu edilmesi gereken bir durumdur. Ancak daha önce belirttiğimiz ve bilindiği gibi ülkemiz açısından bu durumun gerçekleşmesini engelleyen birtakım yapısal

unsurlar vardır ve bu unsurlar güdümlü faiz rejimi döneminde tasarruf mevduat ve toplam mevduat-GSMH ilişkisi ele alınırken ayrıca belirtilmiştir. Bu nedenle bu unsurları burada ayrıca ele almıyoruz.

10. GÜDÜMLÜ VE SERBEST FAİZ RESİMİ DÖNEMLERİNDE KREDİ YAPISI

Kalkınmakta olan ülkelerde bankalarda biriken mevduat—özellikle tasarruf mevduatı— önemli bir unsurdur. Bankalarda toplanan tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesiye, üzerinde ayrıca durulması gereken bir husustur. Tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesinde kullanılan en önemli unsur ise kredilerdir. Kalkınmada büyük bir önem taşıyan ve tasarrufların yatırıma dönüştürülmesinde kullanılan bu araç ne kadar etkin kullanılırsa, kalkınma o kadar çabuk, uyumlu ve dengeli olacaktır. Devletin kredi işleri ve fiyatına müdahale etmesi bu çabukluğun, uyumun ve dengenin optimal düzeyde gerçekleştirilmesinde etkin bir rol oynayacaktır. Şimdi bir ekonomi için önemli unsurlardan biri olan kredilerin ne olduğuna bir göz atalım.

Öncelikle krediyi şu şekilde tanımlayabiliriz. Kredi, belli miktardaki bir satın alma gücünün belirli bir süre (vade) için ve iade edilmek vaadiyle bir bedel (faiz) karşılığında bir gerçek veya tüzel kişi emrine verilmesidir. Tanımdan da görüleceği gibi kredinin en önemli unsurları zaman, risk ve bedeldir. Kredilerin tasnif edilmesinde kullanılan kıstaslardan biri olan zaman kavramı kredi işleminin önemli bir unsurudur. Satın alma gücü belli bir zaman devresi için verilmiştir. Başka bir deyişle, krediler satın alma kapasitesinin arttırılması için verilir ve bu geçici bir süre içindir. Belli bir süre sonra bu satın alma gücünün geri iadesi söz konusudur(26).

(26) KÖKLÜ, a.g.k., s.11.

Zaman süresi (vade) bakımından krediler üçe ayrılmaktadır.

- Kısa Vadeli Krediler,

Genellikle üç ila dokuz ay süreli kredilerdir. Bu kredi türüne işletme, para veya ticaret kredisi de denmektedir.

- Orta Vadeli Krediler,

Genellikle dokuz ilâ beş yıl süreli kredilerdir.

- Uzun Vadeli Krediler,

Genellikle beş ilâ yirmi-otuz yıl süreli kredilerdir. Bu kredilere sermaye veya tesis kredisi de denmektedir.

Kredinin tanımında yer alan diğer bir husus da risktir. Kredi türü ve süresi ne olursa olsun ödünç veren belli bir riskle karşı karşıyadır. Bu risk unsuruya ekonominin ve ödünç alanın içinde bulunduğu durumla sıkı sıkıya ilişkilidir.

Tanımda yer alan diğer bir önemli unsurun faiz olduğunu belirtmiştik. Kredi veren, verdiği kredi karşılığında bir bedel alır. Bu bedel kavramı içine giren en önemli unsur ise verilen krediye uygulanan faiz oranıdır. Uygulanan faiz oranı, kredi türü, vadesi, ekonominin durumu v.s. göre farklılık gösterir.

Az önce de belirttiğimiz gibi, krediler çeşitli kısıtlara göre tasnif edilebilir. Bu tasnif çeşitlerinden biri olan vade itibarıyla tasnifi yukarıda belirttik. Bundan başka krediler, üretim ve tüketim kredisi şeklinde kullanma yönünden, reel, şahsi ve senede dayalı krediler şeklinde sahip olduğu teminat bakımından da tasnif edilebilir. Bunun ötesinde, faydalanan açısından özel ve kamu kredisi, kaynağı bakımından

ülke içi-yabancı ülke kredisi ve sektörler itibarıyla da tarım, sanayi, ticaret, turizm v.s. kredisi olarak da ayırım tabi tutulabilmektedir.

Kredilerle ilgili bu kısa açıklamalardan sonra ilk olarak, ele aldığımız kredilerin gelişimine bir göz atalım.

10.1. Güdümlü Faiz Rejimi Döneminde Kredilerin Yapısı ve Gelişimi

10.1.1. Kredilerin Yapısı ve Gelişimi

Kredilerin gelişimi analiz ederken ekonomik sektörler itibarıyla yapılan ayırımı esas alacağız. Bunun yanında 1970 öncesi verilerin sektörler itibarıyla yetersiz oluşu, 1970 sonrası sektörler için verilerin netliği nedeniyle 1970-1979 yıllarını kapsayan kredi miktarlarının gelişimini ele alacağız. Ayrıca birazdan seyrini izleyeceğimiz krediler, bankalar sistemi içinde yer alan bankaların toplam kredilerini içerecektir. Bunun gerekçesiyle mevduat yapısını incelerken bankalar sistemi içinde yer alan bankaların mevduat hacmini ele almamızdır. Bu analiz bize ayrıca toplam mevduatla verilen kredi miktarları arasında genel bir değerlendirme yapmamıza da yardımcı olacaktır.

Mevduatın gelişimiyle ilgili olarak yaptığımız analizde, başlangıç yılını 1963 olarak ele aldığımız için, sektör ayırımının 1970 yılına kadar ayrıntılı bir biçimde yapılmamasına rağmen, Türkiye'de bankaların açtıkları kredilerin gelişimini incelemek yerinde olacaktır. 1963-1979 yıllarına ait banka kredilerinin gelişiminin analizinde ilk önce mevduat kabul etmeye yetkili ve ticari, zirai, ipotek mukabili ve özel sektöre kalkınma yatırım kredisi açmakla yükümlü bankaların açtıkları kredilerin gelişimini ele alıp artış hızlarını ve toplam krediler içindeki pay yüzdelerini belirleyeceğiz. Bu durum aşağıda Tablo 38, 39 ve 40'da gösterilmiştir.

TABLO 38- Toplam Kredilerin Dağılımı (000)

	1963	1964	1965	1966	1967
Ticari v.s.	8.609.680	9.376.298	12.703.772	16.346.814	19.773.797
Zirai	2.421.298	3.011.813	3.231.396	4.570.101	5.598.338
İpotek Muk.	1.410.211	1.651.117	1.812.639	1.953.254	2.066.668
Mesleki	202.499	246.675	312.372	426.728	585.334
Ara Toplam	12.643.688	14.285.903	18.069.179	23.296.897	28.024.137
Kal. ve Yat.	343.945	5.954.777	6.367.656	7.840.041	8.771.506
GENEL TOPLAM	12.987.633	20.240.680	24.427.835	30.776.938	36.975.643

	1968	1969	1970	1971	1972
Ticari v.s.	21.032.690	21.259.141	23.440.884	29.843.177	40.616.257
Zirai	7.450.037	8.929.826	9.580.461	9.409.291	10.831.904
İpotek Muk.	2.174.296	2.353.214	2.727.162	2.978.539	3.253.126
Mesleki	777.365	970.802	1.107.868	1.267.044	1.537.596
Ara Toplam	31.434.388	33.512.983	36.856.375	43.498.051	56.238.883
Kal. ve Yat.	10.267.988	11.861.430	14.632.923	15.139.292	15.671.094
GENEL TOPLAM	41.702.376	45.374.413	51.489.298	58.637.343	71.909.977

	1973	1974	1975	1976	1977
Ticari v.s.	51.650.759	62.261.435	90.415.415	126.690.930	159.840.661
Zirai	16.805.236	27.705.585	39.131.991	45.799.135	54.496.029
İpotek Muk.	3.709.384	4.082.235	4.628.888	5.766.149	6.893.603
Mesleki	1.972.061	2.553.388	3.939.728	6.293.343	9.496.256
Ara Toplam	74.137.440	96.582.643	138.116.022	184.549.557	230.726.549
Kal. ve Yat.	19.743.385	30.724.416	43.811.249	69.649.307	96.052.695
GENEL TOPLAM	93.880.825	127.307.059	181.927.271	254.198.864	326.779.244

	1978	1979
Ticari v.s.	208.495.802	287.385.575
Zirai	61.103.353	115.896.358
İpotek Muk.	8.645.971	10.871.913
Mesleki	13.707.220	23.073.224
Ara Toplam	291.955.346	437.227.070
Kal. ve Yat.	78.305.958	102.890.581
GENEL TOPLAM	370.261.304	540.117.651

KAYNAK: 1963-1969 yılları, ÇOLPAN, a.g.k., s.34 ve T.B.B., Bankalarımızın
1970, 1971, 1972 ..., a.g.k.

(X) Kıbrıs'a yönelik krediler hariç.

Tablo 38'de kredilerin 1963-1979 yılları arasındaki gelişimi görülmektedir. Bu gelişimi daha iyi izleyebilmek amacıyla Tablo 39 düzenlenmiş olup kredilerin artış hızları hesap edilmiştir.

TABLO 39- Toplam Kredilerin Artış Hızları (%)

	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Ticari v.s.	9.68	8.90	13.49	28.68	20.96	6.37	1.08	10.26
Zirai	23.37	24.39	7.29	41.43	22.50	33.08	19.86	7.29
İpotek Muk.	14.20	17.08	9.78	7.76	5.21	5.21	8.23	15.89
Mesleki	10.56	21.82	26.63	36.61	37.17	32.81	24.88	14.12
Ara Toplam	12.44	12.99	26.42	28.99	20.29	12.17	6.61	9.98
Kal. ve Yat.	-	-	6.93	17.47	17.27	17.06	15.52	23.37
GENEL TOPLAM	-	55.85	20.69	25.99	19.56	13.34	8.81	13.48

	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Ticari v.s.	27.31	36.10	27.17	20.54	45.21	40.12	26.17	30.44	37.84
Zirai	-1.79	15.12	55.15	64.86	41.24	17.04	18.99	12.12	89.67
İpotek Muk.	9.22	9.22	14.03	10.01	13.39	24.57	19.55	25.42	25.75
Mesleki	14.37	21.35	28.26	28.46	55.51	59.74	50.89	44.34	68.33
Ara Toplam	18.02	29.29	31.83	30.28	43.00	33.62	25.02	26.54	49.76
Kal. ve Yat.	3.46	3.51	25.99	55.62	42.59	58.98	37.91	-18.48	31.40
GENEL TOPLAM	13.88	22.64	30.55	35.60	42.90	39.73	28.55	13.31	45.87

Görüldüğü gibi Tablo 39 kredi türlerinin yıllar itibarıyla artış hızları hesaplanmıştır. Tablodan da görüleceği gibi, 1971 yılında zirai kredilerdeki ve 1978 yılındaki kalkınma ve yatırım kredilerindeki bir gerilemenin dışında genel olarak kredilerin her türünde sürekli artışlar meydana gelmiştir. Ancak meydana gelen bu artışlar istikrarlı bir biçimde değildir ve dalgalanma göstermektedir. Ticari kredilerde meydana gelen en düşük artış hızı 1969 yılında % 1,08 ve en yüksek artış hızıysa 1975 yılında % 45.21 olarak gerçekleşmiştir. Ticari kredilerdeki artış hızı bu 17 yıllık dönemde ortalama olarak % 22.95 oranında gerçekleşmiştir. Ticari kredilerde 1971 yılında meydana gelen % 1.79 oranındaki gerilemeye rağmen 1973 yılında % 55.15, 1974 yılında % 64.86 ve nihayet 1979 yılında % 89.67'e kadar varan artış hızları kaydetmiştir.

İpotek mukabili kredilerdeyse en yüksek oranda gerçekleşen bir artış hızına ulaşması 1979 yılında % 25,75'tir. Buna karşılık 1967 ve 1968 yıllarındaysa en düşük artış hızları gerçekleşmiştir. Bu kredilerin 1963-1979 yıllarındaki artış hızı ortalaması %13.80 olarak gerçekleşmiştir. Mesleki kredilerde meydana gelen artışlar diğer kredi türlerine göre daha uyumlu denebilecek bir şekilde gelişme gösterdiği Tablo 39'dan izlenebilir. Mesleki kredilerde en düşük artış hızı 1963 yılında % 10,56 ve en yüksek artış hızıysa 1979 yılında % 68.33 olarak gerçekleşmiştir. Mesleki krediler önce 1963-1967 yılları arasında sürekli olarak bir önceki yıla göre daha yüksek bir artış hızına ulaşmıştır. Bu artış hızı 1968-1970 yılları arasında tersine dönmüş ve bir önceki yıla nazaran daha az bir oranda artış hızı kaydetmiştir. 1971 yılından itibaren artış hızı, 1977 ve 1978 yılları istisnası dışında, yine bir önceki yıla nazaran daha yüksek bir oranda artış hızı kaydederek yükselmiştir. Mesleki kredilerin 17 yıllık ortalama artış hızıysa % 34,46 olarak gerçekleşmiştir. Kalkınma ve yatırım kredilerine ileride daha ayrıntılı olarak değineceğimiz için burada sadece incelenen dönemdeki ortalama artış hızının % 22.57 olduğunu belirtmekle yetineceğiz.

Tablo 38 ve Tablo 39'la ilgili şu genel değerlendirmeyi yapabiliriz. Bilindiği gibi planlı dönemin başlamasıyla sanayie ağırlık vererek kalkınma sürecine giren ve bunu başarma amacını taşıyan Türkiye'de hâlâ ticari alanlara daha çok kredi verilmektedir. Sanayie, yeni yatırımlara yönelik kredilerse yetersizdir. Örneğin, 1971 yılında ticari kredilerdeki artış hızı % 27.31'e ulaşırken kalkınma ve yatırım kredilerindeki artış hızı % 3.46 civarında gerçekleşmiştir. Benzer şekilde bu durum 1972 yılı içinde söylenebilir.

TABLO 40- Kredi Türlerinin Toplam Krediler İçindeki Payları (%)

	1963	1964	1965	1966	1967	1968
Ticari v.s.	66.29	46.32	52.01	53.11	53.74	50.44
Zirai	18.64	14.88	13.23	14.85	15.21	17.86
İpotek Muk.	10.86	8.16	7.42	6.35	5.62	5.21
Mesleki	1.56	1.22	1.28	1.39	1.59	1.86
Kal. ve Yat.	2.65	29.42	26.06	24.30	23.84	24.63
GENEL TOPLAM	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

	1969	1970	1971	1972	1973	1974
Ticari v.s.	46.85	45.53	50.89	56.49	55.02	58.91
Zirai	19.68	18.61	16.05	15.06	17.96	21.76
İpotek Muk.	5.15	5.30	5.08	4.52	3.95	3.21
Mesleki	2.14	2.15	2.16	2.14	2.10	1.99
Kal. ve Yat.	26.14	28.41	25.82	21.79	21.03	24.13
GENEL TOPLAM	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

	1975	1976	1977	1978	1979
Ticari v.s.	49.70	49.84	48.91	56.31	53.21
Zirai	21.51	18.02	16.68	16.50	21.46
İpotek Muk.	2.54	2.27	2.11	2.34	2.01
Mesleki	2.17	2.48	2.91	3.70	4.27
Kal. ve Yat.	24.08	27.39	29.39	21.15	19.05
GENEL TOPLAM	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Tablo 40'da kredi türlerinin toplam krediler içindeki payları yıllar itibarıyla izlenebilir. Tablo 40'dan da görüleceği gibi toplam krediler içinde ticari kredilerin pay yüzdesi en yüksek değere sahiptir. 1964, 1969, 1970, 1974, 1975, 1976 ve 1977 yılları dışında ticari kredilerin toplam krediler içindeki payı % 50.00'nin üzerindedir. Anılan bu yıllarda ticari kredilerin toplam krediler içindeki payı % 50.00'nin altında kalmasına rağmen yine de en büyük paya sahip bulunmaktadır.

Kredi türlerine ait verileri değerlendirirken kalkınma ve yatırım kredilerini daha sonra değineceğimizi belirtmiştik. Şimdi kalkınma ve yatırım kredilerinin miktar ve bileşimlerini inceleyelim.

10.1.2. Kalkınma ve Yatırım Kredileri

Aşağıda Tablo 41 ve 42'de sırasıyla kalkınma ve yatırım kredilerini sağlayan bankaların açtıkları kredi miktarı ve bu bankalarca açılan bu kredilerin, toplam kalkınma ve yatırım kredileri içindeki pay yüzdeleri yer almaktadır.

TABLO 41- Kalkınma ve Yatırım Kredileri (000)

Yıllar	Devlet Yatırım Bankası	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	Sınai Yatırım ve Kredi Bankası	TOPLAM
1963	-	343.945	-	343.945
1964	5.518.113	383.729	77.002	5.978.844
1965	5.811.282	457.125	118.509	6.386.916
1966	6.632.833	616.987	183.451	7.493.271
1967	7.715.673	806.417	259.190	8.778.280
1968	8.978.326	967.512	322.150	10.267.988
1969	10.325.215	1.062.335	473.880	11.861.430
1970	12.445.590	1.674.005	513.328	14.632.923
1971	12.695.516	1.844.663	599.113	15.139.292
1972	12.835.453	2.086.187	751.648	15.673.288
1973	15.934.299	2.927.426	881.660	19.743.385
1974	26.42.886	3.289.458	1.010.072	30.724.416
1975	38.531.733	4.076.684	1.202.832	43.811.249
1976	63.163.589	5.191.320	1.294.398	69.649.307
1977	83.206.474	7.111.157	1.489.743	91.807.374
1978	64.890.813	11.690.859	1.924.286	78.505.958
1979	70.879.036	21.399.208	2.432.026	94.710.270

KAYNAK: SEVİMAY, a.g.k., ve T.B.B., Bankalarımızın 1970, 1971..., a.g.k.

TABLO 42- Toplam Kalkınma ve Yatırım Kredileri İçinde Bu Kredileri Açan Bankaların Payları (%)

Yıllar	Devlet Yatırım Bankası	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	Sınai Yatırım ve Kredi Bankası
1963	-	100.00	-
1964	92.29	6.42	1.29
1965	90.90	7.24	1.86
1966	89.32	8.23	2.45
1967	87.90	9.15	2.95
1968	87.44	9.42	3.14
1969	87.05	8.95	4.00
1970	85.05	11.44	3.51
1971	83.86	12.18	3.96
1972	81.89	13.31	4.87
1973	80.71	14.82	4.47
1974	86.00	10.71	3.29
1975	87.95	9.30	2.75
1976	90.69	7.45	1.86
1977	90.63	7.75	1.62
1978	82.66	14.89	2.45
1979	74.84	22.59	2.57

Bilindiği gibi kalkınma ve yatırım kredileri mevduat kabul etmeyen ve özel amaçla kurulmuş Devlet Yatırım Bankası, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ve Sınai Yatırım ve Kredi Bankası'nca verilmektedir. Bu bankalardan ilki kamu kesimi, son ikisiyse özel kesimin kredi ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Tablo 42'den de görüleceği gibi bu üç bankanın açtıkları kredilerde kamu kesimine ayrılan pay 1963-1979 yılları arasında en büyük paya sahiptir. En yüksek 1964 yılında % 92,29 oranında gerçekleşmiş olan bu pay, en düşük olarak 1979 yılında % 74.84 olmuştur. Toplam kalkınma ve yatırım kredileri içinde en az kredi payına sahip olan ve özel kesime kredi veren bankaysa Sınai Yatırım ve Kredi Bankası'dır. En yüksek % 4.87 oranındaki pay da bunu göstermektedir.

Tablo 42'de şu genel durum gözlenmektedir. Devlet Yatırım Bankası'nın kredilerinin payı 1964 yılından itibaren sürekli olarak 1974 yılına kadar düşmüştür. Bu yıllar içinde Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ve Sınai Yatırım ve Kredi Bankası kredilerinin, toplam kalkınma ve yatırım kredileri için-

deki paylarıysa, birkaç istisnai yıl dışında sürekli olarak artmıştır. Devlet Yatırım Bankası kredilerinin payı 1974 yılından 1978 yılına kadar tekrar artmış ve incelenen dönemin son iki yılında toplam içindeki payında önemli bir düşme kaydetmiştir. 1977 yılında % 90.63 olan payı 1979 yılında % 74.84'e kadar düşmüştür. TSKB ve SYKB'lerinin açtıkları kredilerin toplam içindeki paylarıysa aynı dönemde azalmış ve 1978 ve 1979 yıllarında tekrar artma eğilimine girmiştir. Özellikle TSKB'nin kredilerinin payı son iki yılda önemli bir artış kaydederek 1977 yılında % 7.75 olan pay yüzdesi 1979 yılında % 22.59'a ulaşmıştır.

Şimdi de kalkınma ve yatırım kredilerini açan bankaların açtıkları kredilerin artış hızlarını incelemeye çalışalım. Durum Tablo 43'de görülmektedir.

TABLO 43- Kalkınma ve Yatırım Kredilerini Açan Bankaların Açtıkları Kredilerin Artış Hızları (%)

<u>Yıllar</u>	<u>D.Y.B.</u>	<u>T.S.K.B.</u>	<u>S.Y.K.B.</u>
1963	-	-	-
1964	-	11.57	-
1965	5.31	19.13	53.90
1966	15.16	34.97	54.80
1967	15.28	30.70	41.28
1968	16.36	19.98	24.29
1969	15.00	9.80	47.10
1970	20.54	57.58	8.32
1971	2.01	10.19	16.71
1972	1.10	13.09	25.46
1973	24.14	40.32	17.30
1974	47.00	12.37	14.56
1975	45.82	23.93	19.08
1976	63.93	27.34	7.61
1977	31.73	13.20	15.09
1978	-22.12	64.40	29.17
1979	9.23	83.04	26.39

Tablo 43'den de görüleceği gibi her üç bankanın da açtığı kredilerin artış hızları oldukça düzensiz ve dalgalı bir seyir izlemektedir. DYB'nin açtığı krediler 1978 yılında

% 22.12 oranında gerilemiştir. Bu yılın dışında düzensiz olarak gelişmiş ve dalgalanma göstermiş olsa da kredi miktarları artış kaydetmektedir. Diğer iki bankanın açtıkları kredilerin artış hızları da oldukça düzensizdir ve dalgalanma göstermektedir. Örneğin TSKB'nca açılan kredilerin artış hızı 1969 yılında % 9.80 iken 1970 yılında % 57.58 gibi yüksek bir artış hızına ulaşmıştır. Ertesi yılsa ancak % 10.19 gibi düşük bir oranda artabilmıştır. Benzer durum SYKB için de geçerlidir.

10.1.3. Banka Kredilerinin Ekonomik Sektörlere Göre Dağılımı

Daha önce kredilerin gelişimiyle ilgili analizimize başlarken, ekonomik sektörler itibarıyla yapılan ayırımı esas alacağımızı belirtmiştik. Esas aldığımız bu ayırımla birlikte karşımıza bir sorun çıkmaktadır. Bu sorunsu 1970 yılından önce yapılan ekonomik sektör ayırımının ayrıntılı bir biçimde olmamasıdır. Bu nedenle ele alacağımız dönem 1970-1979 yılları arasını kapsayacaktır.

Şimdi anılan bu yıllar arasında kredilerin sektörel dağılımını, artış hızlarını ve toplam krediler içindeki paylarını incelemeye çalışalım.

Bu gelişmelerle ilgili veriler aşağıda tablolarda gösterilmiştir.

TABLO 44- Banka Kredilerinin Ekonomik Sektörlere Göre Dağılımı (000 000)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Dış		Turizm	Küçük Esnaf ve		Diğer Mali Kuruluşlar	Dağıtıl- mayan	TOPLAM
			Ticaret	İç Ticaret		Sanatkârlar	İnşaat			
1970	9.601	10.692	3.897	3.278	73	1.108	3.722	442	4.521	37.334
1971	9.431	13.971	4.487	4.171	64	1.267	4.688	511	5.572	44.162
1972	10.548	21.241	6.186	6.391	36	1.538	5.175	572	6.678	58.365
1973	15.219	29.650	7.361	7.712	32	1.972	5.826	633	9.534	77.939
1974	25.820	40.732	7.183	10.020	344	2.533	6.490	700	7.399	101.221
1975	35.118	54.282	11.901	14.873	310	3.940	7.904	712	15.807	144.847
1976	39.389	78.815	15.257	19.365	346	6.293	8.880	810	22.804	192.059
1977	49.135	99.155	15.883	24.465	426	9.516	11.201	-	28.507	238.288
1978	52.854	119.158	20.550	34.954	557	13.707	14.321	-	40.239	296.340
1979	82.599	156.360	27.498	46.908	610	23.088	16.869	-	92.256	446.188

KAYNAK: T.C. Merkez Bankası, Üç Aylık Bülten, 1983, III-Temmuz-Eylül, Ankara, s.24.

TABLO 45- Ekonomik Sektörlere Göre Banka Kredilerinin Artış Hızları (%)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Dış Ticaret	İç Ticaret	Turizm	Küçük Esnaf ve Sanatkârlar	İnşaat	Diğer Mali Kuruluşlar	Dağıtılmayan	TOPLAM
1970	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1971	-1.77	30.67	15.14	27.24	-12.33	14.35	25.95	15.61	23.25	18.29
1972	11.84	52.04	37.86	53.22	-43.75	21.39	10.39	11.94	19.85	32.16
1973	44.28	39.59	18.99	20.67	-11.11	28.22	12.58	10.66	42.77	33.54
1974	69.66	37.38	-2.42	29.93	1075.00	28.45	11.40	10.58	-22.39	29.87
1975	36.01	33.27	65.68	48.43	-9.88	55.55	21.79	1.71	213.64	43.10
1976	12.16	45.20	28.20	30.20	11.61	59.72	12.35	13.76	44.27	32.59
1977	24.74	25.81	4.10	26.34	23.12	51.22	26.14	-	25.01	24.07
1978	7.57	20.17	29.38	42.87	30.75	44.04	27.85	-	41.15	24.36
1979	56.28	31.22	33.81	34.20	9.52	68.44	17.79	-	229.27	50.57

Tablo 45'den de görüleceği gibi tarım sektöründe 1971, dış ticaret sektöründe 1974 ve turizm sektöründe 1971, 1972, 1973 ve 1975 yıllarında meydana gelen gerilemeler dışında bütün sektörlerde artış kaydedilmiştir. Ekonomik sektörlerle göre banka kredilerinin artış hızlarına baktığımızda bu artış hızlarının oldukça düzensiz ve dalgalı bir seyir izlediğini görmekteyiz.

TABLO 46- Toplam Banka Kredileri İçinde Sektör Kredilerinin Payları (%)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Dış		Turizm	Küçük Esnaf ve		Diğer Mali Kuruluşlar	Dağıtıl- mayan	TOPLAM
			Ticaret	İç Ticaret		Sanatkarlar	İnşaat			
1970	25.72	28.64	10.44	8.78	0.20	2.97	9.97	1.18	12.10	100.00
1971	21.36	31.64	10.16	9.44	0.14	2.87	10.62	1.16	12.61	100.00
1972	18.07	36.39	10.60	10.95	0.06	2.64	8.87	0.98	11.44	100.00
1973	19.53	38.04	9.44	9.89	0.04	2.53	7.48	0.81	12.24	100.00
1974	25.51	40.24	7.20	9.90	0.40	2.50	6.41	0.69	7.25	100.00
1975	24.24	37.48	8.22	10.27	0.21	2.72	5.46	0.49	11.01	100.00
1976	20.51	41.04	7.94	10.08	0.88	3.28	4.62	0.42	11.93	100.00
1977	20.62	41.61	6.67	10.27	0.18	3.99	4.70	-	11.96	100.00
1978	17.84	40.21	6.93	11.80	0.19	4.63	4.83	-	13.57	100.00
1979	18.51	35.04	6.16	10.51	0.14	5.17	3.78	-	20.69	100.00

Kredilerin ekonomik sektörler arasındaki payların gelişimiye şöyledir. Tüm ekonomik sektörler içinde sanayi sektörünün payı en yüksektir. Bu sektörün payı 1975, 1978 ve 1979 yılları dışında devamlı bir şekilde artış kaydetmiştir. Sanayi sektörünün 1970 yılındaki % 28.64'lük payı, 1977 yılında en üst düzeye ulaşmış ve % 41.61 olarak gerçekleşmiştir. Sanayi sektörünün 10 yıllık pay ortalamasıysa % 37.03 olarak gerçekleşmiştir.

Tarım sektörü kredilerinin payıysa % 18.07 ve % 25.72 arasında değişiklik göstermiştir. Tarım sektörünün dönem pay ortalamasıysa % 21.18 olarak gerçekleşmiştir.

10 yıllık ortalamaya göre dış ve iç ticaretin toplam banka kredileri içindeki payıysa % 9.26 olarak gerçekleşmiştir. Diğer sektörlerle göre toplam banka kredileri içindeki payı en düşük olan sektör turizm sektörüdür. Ele alınan dönem itibarıyla sahip olduğu pay % 1'e dahi ulaşmamıştır. Küçük esnaf ve sanatkâr kredileri 1970 yılında % 2.97 olan pay yüzdesi 1979 yılı sonunda % 5.17'e ulaşmıştır. İnşaat kredilerinin payıysa 1971 yılı hariç tutulursa sürekli olarak düşüş kaydederek 1971'de % 10.62 olan payı 1979 yılında % 3.78'e kadar inmiştir.

10.1.4. Enflasyon ve Kredilerin Gelişimi

Kredilerin gelişimiyle ilgili alt başlığın altında nominal yönden kredileri ele alıp incelemiştik. Başka bir deyişle, enflasyonun kredilere olan etkilerini ele almamıştik. Şimdi bir adım öteye giderek yani enflasyonun krediler üzerine olan etkilerini de ele alarak hesaplama yapmamız gerekmektedir. Bu hesaplamayı yapmamız bize reel kredi miktarları hakkında en doğru bilgiyi vereceği kuşkusuzdur.

1963-1979 yılları arasındaki dönemde kredilerin reel gelişimine ilişkin hesaplamalar aşağıdaki Tablo 47 ve 48'de gösterilmiştir.

TABLO 47- Toplam Reel Kredilerin Dağılımı (000)

	<u>1 9 6 3</u>	<u>1 9 6 4</u>	<u>1 9 6 5</u>	<u>1 9 6 6</u>	<u>1 9 6 7</u>	<u>1 9 6 8</u>
Ticari v.s.	86.097	92.651	116.335	142.518	160.241	165.221
Zirai	24.213	29.761	29.951	39.844	45.367	58.523
İpotek Muk.	14.102	16.315	16.599	17.887	16.748	17.080
Mesleki	2.025	2.438	2.861	3.908	4.743	6.107
Ara Toplam	126.437	141.165	165.386	213.342	227.100	246.932
Kal. ve Yat.	3.439	58.842	58.312	68.499	71.082	80.660
GENEL TOPLAM	129.876	200.007	223.698	281.840	298.182	327.591

	<u>1 9 6 9</u>	<u>1 9 7 0</u>	<u>1 9 7 1</u>	<u>1 9 7 2</u>	<u>1 9 7 3</u>	<u>1 9 7 4</u>
Ticari v.s.	155.745	160.885	176.691	203.795	215.122	199.684
Zirai	64.420	65.755	55.709	54.350	69.993	88.857
İpotek Muk.	17.080	17.240	18.718	17.635	16.323	15.449
Mesleki	7.112	7.604	7.502	7.715	8.213	8.125
Ara Toplam	245.516	252.961	257.537	282.182	307.777	309.758
Kal. ve Yat.	86.897	100.432	89.635	78.631	82.230	98.539
GENEL TOPLAM	332.413	353.393	347.172	360.863	391.007	408.297

	<u>1 9 7 5</u>	<u>1 9 7 6</u>	<u>1 9 7 7</u>	<u>1 9 7 8</u>	<u>1 9 7 9</u>
Ticari v.s.	263.448	319.443	324.813	277.698	233.514
Zirai	114.021	115.479	110.742	81.384	94.171
İpotek Muk.	13.487	14.539	14.009	11.516	8.834
Mesleki	11.479	15.868	19.297	18.257	18.748
Ara Toplam	402.436	465.329	468.861	388.859	355.267
Kal. ve Yat.	127.655	175.716	195.189	104.297	83.603
GENEL TOPLAM	530.091	640.945	664.050	493.156	439.498

TABLO 48- Toplam Reel Kredilerin Artış Hızları (%)

	<u>1964</u>	<u>1965</u>	<u>1966</u>	<u>1967</u>	<u>1968</u>	<u>1969</u>	<u>1970</u>	<u>1971</u>
Ticari v.s.	7.61	25.56	22.51	12.44	3.11	-5.74	3.30	9.82
Zirai	22.91	-0.57	34.65	13.86	29.00	10.08	2.07	-15.28
İpotek Muk.	15.69	1.74	7.76	-6.37	1.98	8.57	8.57	-5.79
Mesleki	20.40	17.35	36.60	21.37	28.76	16.46	6.92	-1.34
Ara Toplam	11.65	17.16	29.00	6.45	8.73	-0.57	3.03	1.81
Kal. ve Yat.	1.611.03	-0.90	17.47	3.77	13.47	7.73	15.58	-10.75
GENEL TOPLAM	54.00	11.85	25.99	5.80	9.86	1.47	6.31	-1.76
	<u>1972</u>	<u>1973</u>	<u>1974</u>	<u>1975</u>	<u>1976</u>	<u>1977</u>	<u>1978</u>	<u>1979</u>
Ticari v.s.	15.34	5.56	-7.18	31.93	21.25	1.68	-14.51	-15.91
Zirai	-2.44	28.78	26.95	28.32	1.28	-4.10	-26.51	15.71
İpotek Muk.	-7.44	-5.35	-15.26	3.02	7.80	-3.65	-17.80	-23.29
Mesleki	2.84	6.45	-1.07	41.28	38.24	21.61	-5.39	2.70
Ara Toplam	9.57	9.42	0.31	29.92	15.63	0.76	-17.06	-8.64
Kal. ve Yat.	-12.28	4.58	19.83	29.55	37.57	11.15	-46.57	-19.84
GENEL TOPLAM	3.94	8.35	4.42	29.83	20.91	3.60	-25.74	-10.88

Tablo 47 için söylenebilecek tek şey kredi miktarlarının nominal olarak ele alındığında olduğu gibi yüksek miktarları ifade etmediğidir. Asıl çarpıcı nokta artış hızlarında görülmektedir. Bilindiği gibi daha önce nominal değerler üzerinden yaptığımız incelemede 1971 yılında zirai kredilerdeki % 1.79 ve 1978 yılında kalkınma ve yatırım kredilerindeki % 18.48 oranlarındaki azalmanın dışında kredi çeşitlerine ait artış hızları pozitif değerler taşımaktaydı. Ancak reel değerlerle analiz yapıldığında durum oldukça farklıdır. Şöyleki, en genelde 1964, 1966, 1968, 1970, 1975 ve 1976 yılları dışında kredi çeşitlerinin en az birinde artış hızlarında bir gerileme söz konusudur, yani negatif değer almışlardır. Özellikle kredi çeşitlerindeki bu negatif yöndeki gerileme Tablo 48'den de izleneceği gibi 1970 yılı sonrası -1975 ve 1976 yılları bir yana bırakılırsa- oldukça yoğunluk kazanmıştır. Öyleki 1978 yılında kredi çeşitlerindeki artış hızları tümüyle negatif değer almıştır.

Sonuç olarak yapılan bu hesaplamalarda enflasyonun kredi miktarına yaptığı etkinin ne denli olumsuz olduğunu belirtebiliriz.

10.1.5. Kredi Faiz Oranları

1963-1979 dönemine ait kredi yapısıyla ilgili açıklamalarımıza başlarken kredilerin tanımını vermiş ve kredilerin en önemli unsurlarından birinin faiz oranları olduğunu belirtmiştik. Kredi talep eden açısından önem taşıyan ve dolaşısıyla elde edilen kredi türüne göre yapılacak yatırımlarda maliyet unsuru olacak faiz oranlarının gelişimine ve kredi arz ve talebine olan etkilerine değinmeye çalışalım. Aşağıda Tablo 49'da 1963-1979 yıllarına ait kredi faiz oranları yer almaktadır.

TABLO 49- Ödünç Para Verme İşlerinde Uygulanan En Yüksek Faiz Oranları (%)

	1961	1964	1969	1970
1- Genel Faiz	10.5	10.5	10.5	11.5
2- Farklı Faiz Oranları	-	-	-	-
A. Açık Krediler				
B. Tarım Kredileri				
a) Genel Olarak Tarım Kredileri	9.0	9.0	9.0	10.5
b) Orta ve Uzun Vadeli Kredileri	7.0	7.0	7.0	10.5
c) Tahvil Gelirlerinden Açılan Krediler	5.0	3.0	3.0	3.0
C. İhracat Kredileri				
a) Kesin Satışı Yapılmış İhraç Malları	9.0	9.0	9.0	10.5
b) Vergi İadesi Listesindeki Mamulleri İhraç Ederek Sanayicilere İhraca Yönelmiş Hazırlık ve İmalat Safhası İçin Belge Yoluyla Açılan Krediler	-	-	9.0	10.5
c) Kısmen veya Tamamen Reeskont Yoluyla Merkez Bankasından ve Gider Vergisi İstisnasından Faydalanılarak Açılan İhracat Kredi.	-	-	8.0	9.0
D. Teşviki Öngörülen Sanayi Listesindeki Sanayi Kollarına Açılan Krediler	-	9.0	9.0	10.5
E. Küçük Sanatçı Esnaf ve Esnaf Teşekküllerine Açılan Krediler (Türkiye Halk Bankası)	9.0	9.0	9.0	10.5
F. Orta Vadeli Krediler				
a) Genel Olarak Orta Vadeli Krediler	-	-	-	12.0
b) Kısmen veya Tamamen Reeskont Yoluyla Merkez Bankasından ve Gider Vergisi İstisnasından Faydalanılarak Açılan Orta Vadeli Hedefler	-	-	-	10.0

KAYNAK: T.C. Merkez Bankası, Aylık Bülten, 1970, 11-12 Kasım-Aralık, Ankara, s.50.

TABLO 49- (Devam)

	<u>1973</u>	<u>1974</u>	<u>1978</u>	<u>1979</u>
Kısa Vadeli - Genel	10.5	11.5	16.0	19.0
Özel, Tarım				
T.C.Ziraat Bankası	9.0	10.5	10.5	14.0
Diğer Bankalar	9.0	10.5	14.0	19.0(1)
Esnaf ve Sanatkar				
T.Halk Bankası	9.0	10.5	10.5	15.0
Diğer Bankalar	10.5	11.5	14.0	16.0
İhracat Kesin Satış	9.0	10.5	14.0	16.0
İhracata Hazırlık ve İmalat	9.0	10.5	14.0	16.0
Gider Vergisi İstisnasından Yararlanan	7.5	9.0	14.0	16.0
Merkez Bankası Öncelikli(2)	-	-	14.0	16.0
Orta Vadeli - Genel	12.0	14.0	16.0	20.0
Özel, Tarım				
T.C.Ziraat Bankası	9.0	10.5	10.5	16.0
Diğer Bankalar	9.0	10.5	16.0	20.0(1)
Esnaf ve Sanatkar (T.Halk Bank.)	9.0	10.5	10.5	16.0
Konut	12.0	14.0	16.0	12.0
Gider Vergisi İstisnasından Yararlanan	10.5	12.5	16.0	20.0
Beş Yıldan				
Uzun Vadeli - Genel	12.0	14.0	16.0	20.0
Özel, Tarım				
T.C. Ziraat Bankası	9.0	10.5	10.5	16.0
Diğer Bankalar	9.0	10.5	16.0	20.0(1)
TCZB'nin Tahvil Satış Tutarından (5389 SK)	3.0	3.0	3.0	5.0
Esnaf ve Sanatkar (T.Halk Bankası)	9.0	10.5	10.5	16.0
Konut	12.0	14.0	16.0	12.0
Gider Vergisi İstisnasından Yararlanan	10.5	12.5	16.0	20.0
Serbest Faizli Mevduat Kaynağından Kullandırılan	-	*	*	20.0
Kalkınma ve Yat. Bankalarının Tahvil İhracı Suretiyle Sağlanan				
En Az Beş Yıl Vadeli Kaynaklardan Kullandırılan	-	-	*	*

(1) T.C.Z.B.'nin uyguladığı faiz oranını uygulayan Bankalar Faiz İadesi Fonuna Para Yatırmazlar.

(2) Merkez Bankası öncelikli sektörler için bkz. 25.3.1978 gün ve 16239 sayılı ve 24.4.1979 ve 16823 sayılı R.G.

(*) Serbest

KAYNAK: T.C.Merkez Bankası, Üç Aylık Bülten, 1980, I-IV, Ocak-Aralık, Ankara, s.34.

Daha önce Türkiye'de faizle ilgili yasal ve kurumsal yapının gelişimini incelerken güdümlü faiz politikası uygulamasının gerekçelerini belirtmiştik. Bu gerekçelerden biri, bilindiği gibi Türkiye'de kredi talebi kredi arzından fazla olduğu için, belirlenmesinin serbest bırakılmasıyla oldukça yüksek bir düzeyde oluşabilecek kredi faiz oranlarının ekonomiye yapabileceği muhtemel etkileri önlemek için kredi faiz oranlarının düşük ve denetimli olmasıydı. Daha açık bir ifadeyle kredi talebi kredi arzından fazla olduğu için serbest olarak belirlenecek kredi faiz oranlarının düzeyi oldukça yüksek olacaktır. Bu ise işletmelerin maliyet yapısını etkileyecek ve böylece mal fiyatlarında bir yükselmeye neden olacaktır. Bunun sonucunda ekonomi, enflasyonist baskılar içine girebilecek ya da mevcut enflasyonist baskı daha da artacaktır. Kredi faiz oranlarının düşük ve denetim altında tutulmasındaki amaç açıktır. Bu amaçın göstergesi olan Tablo 48 ve 49'daysa görüldüğü gibi kredi faiz oranları düşük düzeyde tutulmuştur. Tablodan da izleneceği gibi çeşitli kredi türlerine göre, uygulanan faiz oranları 1963-1979 döneminde en fazla % 20.00 düzeyinde belirlenmiştir. Az önce de belirttiğimiz gibi kredi faiz oranlarını düşük ve denetim altında tutma politikası, ekonomiyi enflasyonist baskılara maruz bırakmamak içindir. Ancak bunun yanında yatırımların teşvik edilmesi de bilinen bir amaçtır.

Türkiye'de yatırımları özendirme ve teşvik etmede kredi faiz oranlarının düşük ve denetim altında tutulması şu varsayıma dayanmaktadır. Müteşebbis piyasa faiz oranını kapitalin marjinal verimliliğiyle kıyaslar. Bunun sonucu olarak kapitalin marjinal verimliliği piyasa faiz oranından büyükse yatırımda bulunur. Bunun tersi yani kapitalin marjinal verim oranı piyasa faiz oranından küçükse yatırımdan vazgeçer. Eğer bu iki oran birbirine eşitse yatırımların genişlemesi duracaktır. Gerçekte, faiz oranları yatırımları etkileyen unsurlardan biridir. Faiz oranlarının yanında gelecekle ilgili be-

lirsizlikler de yatırım kararları üzerinde etkili olmaktadır. Gelecekle ilgili belirsizlik söz konusu olduğunda müteşebbis, ancak ve ancak beklenen verim oranı sermaye maliyetini çok aşarsa yatırım kararında bulunur. Bu da, yatırımların faiz esnekliğinin nisbi olarak az olduğunu gösterir.

Türk Banka Sistemi'nce verilen kredilerin işletmeler açısından maliyetini oluşturan kredi faiz oranlarından başka diğer birtakım kalemler de kredi maliyetini etkilemekte ve artmasına neden olmaktadır. Bunların başında bankalarca açılan kredilerin bir kısmının kullandırılmaması ve mevduat olarak blokesi önemli bir unsurdur. Kredi talep edenler kullandırılmayan bu kısım için de faiz ve diğer giderleri ödemekle yükümlü olduklarından kullandıkları kredilerin maliyeti de bloke edilen oranda artmaktadır. Yasal olmamakla beraber Türkiye'de blokaj oranının % 10.00-30.00 arasında değiştiği belirtilmektedir(27). Kredi faiz oranı ve blokaj oranından başka maliyetlerini etkileyen unsurlar arasında oranları sık sık değiştirilen birtakım unsurlar mevcuttur. Bunlar arasında faiz farkı iadesi fonu, banka ve sigorta muamele vergisi, haber gider karşılığı, adât üzerinden senet komisyonu gibi diğer birtakım maliyet unsurları da yasal kredi maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır.

Tüm bu belirtilenlere karşın Türkiye'de yatırım kararlarını faizden önce etkileyen en önemli unsurun fonların elde edilebilirliği olduğu belirtilmektedir(28). Daha önce de belirttiğimiz ve bilindiği gibi kredi talebi kredi arzından fazladır. Durum böyle olduğunda karşılanamayan kredi taleplerinin bulunacağı aşikârdır. Aşırı kredi talepleriye ya ser-

(27) Daha ay. bil. için bkz. Tuncay ARTUN, İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye'de Bankacılık, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1980, s.155-160.

(28) Zeyyat HATİPOĞLU, Cumhuriyet Rejiminde Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi. 2.bs., İstanbul, 1974, s.243'e atfen ABAÇ, Para Teorisinde Faiz..., a.g.k., s.123.

maye piyasasından ya da bankerlik kuruluşlarından karşılanmaktadır. Türkiye'de sermaye piyasası yeterince gelişmemiş olduğundan bu aşırı kredi talepleri bankerlik kuruluşlarınca karşılanacaktır. Bu durumsa geçerli olan yasal kredi faiz oranları üstünde bir faiz oranı düzeyi uygulayan bankerlik kuruluşlarına yaramaktadır. Bunun nedeniyse az önce de belirttiğimiz gibi Türk Banka Sistemi'nin kredi arz ve talebi arasında bir denge oluşturamamasıdır. Bu nedenle Türkiye'de yatırım kararlarını faiz oranlarından önce etkileyen en önemli unsurun fonların elde edilebilirliği olduğu savunulmaktadır(29).

Bu arada Türkiye'de kredi talebinin kredi arzından fazla olmasında etkin bir rol oynayan enflasyondan da söz etmek yerinde olacaktır. Bilindiği gibi yüksek faiz oranları reel faiz oranlarının negatif değerler almasına neden olmaktadır. Bu ise zaten kredi arzından fazla olan kredi talebinin körüklenmesi sonucunu doğurmuştur. Çünkü kredi talebinin artmasına neden olan unsurların başında enflasyon, rant kazanma ve otofinansman olanaklarının azlığıdır. Böylece enflasyon sonucunda kredi rantı önem kazanmaktadır. Kredi rantı ve fonların elde edilebilirliğinin güçlüğü nedeniyle Türkiye'de holdinglerce ticari bankaların bir kısmı kontrol altında tutulmaktadır(30).

Bu durum sonucunda ekonomimiz açısından etkin ve sağlıklı bir gelişme söz konusu olmamıştır. Şöyleki, ticari bankaların bir kısmını kontrolleri altında tutan holdingler ürettikleri mallar, çalıştıkları alanlar ne kadar verimsiz olsa da kontrolünü ellerinde bulundurdukları bankalarca finanse edilmekte, zaten kıt olan ekonominin kaynakları bu verimsiz

(29) Daha ayr.bil.için bkz. ABAÇ, Parasal Teoride Faiz..., a.g.k., s.124-127 ve ERÇEL, a.g.m., s.49-57.

(30) İ.Özer ERTUNA, "Türkiye'de Faiz Politikası", Finansal Yönetim ve Yatırım Planlaması, İzmir, Finansman Uzmanları Derneği Yayını, Yıl:1, Sayı:1, Mart 1979, s.36.

alanlara yönelmiştir. Sonuç olarak, bu durumun gelişmesinde güdümlü faiz rejimi ve enflasyon sonucu negatif değer alan kredi faiz oranlarının rolü büyüktür.

10.1.6. Toplam Mevduat-Toplam Kredi Miktarlarının Karşılaştırılması

Buraya kadar Türkiye'de 1963-1979 yılları arasında mevduat ve kredilerle ilgili gelişmeleri ve analizleri yapmaya çalıştık. Anılan dönemde mevduat ve krediler ile ilgili analizimize toplam mevduat ve toplam krediler arasında bir karşılaştırma yaparak son verelim. Durum aşağıda Tablo 50'de görülmektedir.

TABLO 50- Toplam Mevduat ve Toplam Krediler Arasındaki İlişkiler (000 000)

Yıllar	Top.Mev.(x)	Top.Kre.(xx)	Kredi Lehine Fark	100 TL.lik Mevduatın Yarattığı Kredi(xxx)
1963	10.516	12.644	+2.128	120.24
1964	12.010	14.286	+2.276	118.95
1965	14.782	18.069	+3.278	122.18
1966	18.486	23.297	+4.811	126.03
1967	21.015	28.024	+7.009	133.35
1968	26.115	31.434	+5.319	120.37
1969	30.759	33.513	+2.754	108.95
1970	36.171	36.856	+ 685	101.89
1971	48.350	43.498	-4.852	89.96
1972	62.619	56.239	-6.380	89.81
1973	79.971	74.137	-5.834	92.70
1974	98.447	96.583	-1.864	98.11
1975	130.428	138.116	+7.688	105.89
1976	158.448	184.550	+26.102	116.47
1977	205.803	230.727	+24.924	112.11
1978	269.058	291.955	+22.897	108.51
1979	430.645	437.227	+6.582	101.53

(x) Resmi, Ticari ve Tasarruf Mevduatlarını içermektedir.

(xx) Ticari, Zirai, İpotek Mukabili ve Mesleki Kredileri içermektedir.

(xxx) Rakamlar yuvarlaklaştırılmıştır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi banka kesiminde toplanan mevduat, kredi olarak dağıtılmaktadır. Yani banka kredilerinin kaynağını toplanan mevduat teşkil etmektedir. Bu yönü itibarıyla Tablo 50'yi incelersek, 1963 yılında 2.128 milyon TL olan kredi lehine fark sürekli olarak artarak 1967 yılında 7.009 milyon TL'ye ulaşmıştır. Ancak krediler lehine olan fark 1968 yılından itibaren azalmaya başlamış ve 1971 yılından itibaren de tersine bir gelişme göstermiştir. Kredi aleyhine olan fark 1972 yılında en üst düzeye çıkarak 6.380 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Daha açık bir ifadeyle incelenen ilk sekiz yılda bankalarda toplanan mevduattan fazla kredi dağıtılmasına karşılık 1971-1974 yıllarında daha az kredi dağıtılmıştır. Daha sonra 1975 yılından itibaren krediler lehine olan fark yeniden artmaya başlamış ve 1976 yılında incelenen dönem itibarıyla en yüksek düzeye ulaşmıştır. 1976 yılında krediler lehine gelişen bu durum Tablo 50'den de görüleceği gibi 26.102 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Belirtilen bu durumun şunu ifade ettiğini söyleyebiliriz. 1963 yılında 100 TL'lik mevduat 120.24 TL'lik bir kredi yaratırken, 1964 yılındaki gerileme hariç, sürekli olarak 1968 yılına kadar artarak 133.35 TL'ye ulaşmıştır. Daha sonra 1968 yılından itibaren düşüş kaydederek 1972 yılında en düşük düzeye inmiş ve 89.81 TL olarak gerçekleşmiştir. 1973-1974 yıllarında bir artış göstermesine rağmen 100.00 TL'nin üstüne çıkamamıştır. 1975 yılından başlayarak tekrar 100.00 TL'nin üstüne çıkan kredi lehine fark yine de bu son beş yılda 116.47 TL'nin üstünde gerçekleşmemiştir.

10.2. Serbest Faiz Rejimi Döneminde Kredilerin Yapısı ve Gelişimi

Bu başlık altında 1980-1984 yıllarını içeren beş yıllık dönemde uygulanmaya başlanılan yüksek faiz politikası nedeniyle kredi yapısı ve gelişiminde meydana gelen değişimleri

ele alacağız. Bu bölümde de, güdümlü faiz dönemiyle ilgili olarak krediler için yaptığımız analizde izlediğimiz yol gibi, kredilerin gelişiminin incelenmesinde ekonomik sektörler itibarıyla yapılan ayırımı esas alacağız. Ancak bu ayırımdan önce bankalar sisteminde açılan kredileri ticari, zirai, mesleki v.s. gibi ayırma da tabii tutup inceleyeceğiz.

10.2.1. Kredilerin Yapısı ve Gelişimi

Serbest faiz rejimi dönemi olarak adlandırdığımız 1980 yılı sonrası bankalarca açılan kredilerin gelişimi, artış hızları ve pay yüzdeleri sırasıyla aşağıda Tablo 51, 52 ve 53 de gösterilmiştir.

TABLO 51- Toplam Kredilerin Dağılımı (000)

	1 9 8 0			
Ticari vs.	561.584.357			
Zirai	194.796.244			
İpotek Muk.	15.211.316			
Mesleki	37.211.500			
Ara Toplam	808.803.417			
Kal. ve Yat.	130.721.539			
GENEL TOPLAM	939.524.956			

	1 9 8 1	1 9 8 2	1 9 8 3	1 9 8 4
İhtisas Kred.				
Dışında Kalan	964.139.000	1.398.945.000	1.793.005.000	2.330.895.000
Tarım	340.932.000	353.720.000	511.570.000	528.339.000
Gayrimenkul	19.662.000	34.460.000	69.635.000	150.898.000
Mesleki	63.260.000	91.699.000	124.909.000	163.970.000
Kal. ve Yat.	197.436.000	302.030.000	382.279.000	564.823.000
Mahalli İdareler	9.461.000	10.716.000	33.903.000	47.283.000
Denizcilik	15.545.000	34.352.000	43.166.000	75.918.000
GENEL TOPLAM	1.609.535.000	2.225.922.000	2.958.467.000	3.862.016.000

KAYNAK: T.B.B., Bankalarımızın 1980, 1981..., a.g.k.

TABLO 52- Toplam Kredilerin Artış Hızları (%)

	<u>1980</u>			
	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>
Ticari v.s.			95.41	
Zirai			68.07	
İpotek Muk.			39.91	
Mesleki			61.13	
Ara Toplam			84.98	
Kal. ve Yat.			27.05	
GENEL TOPLAM			73.95	
İhtisas Kred.				
Dışında Kalan	71.68	45.10	28.17	30.00
Tarım	74.55	4.03	44.63	3.28
Gayrimenkul	29.26	75.26	102.07	116.70
Mesleki	70.00	44.96	36.22	31.27
Kal. ve Yat.	51.04	52.98	26.57	47.75
Mahalli İdareler	-	13.26	216.38	39.47
Denizcilik	-	20.98	25.66	75.87
GENEL TOPLAM	71.31	38.30	32.91	

Tablo 51'de serbest faiz rejimi döneminde kredilerin nominal gelişimi ele alınmıştır. Tablo 52'deyse kredi türlerinin bu dönemdeki artış hızları hesab edilmiştir. Tablo 52 Tablo 39'la karşılaştırıldığında görüleceği gibi 1980-1984 döneminde hiçbir kredi türünde 1963-1979 döneminde olduğu gibi bir gerileme yani negatif değer alma söz konusu değildir. Ancak genelde kredi türlerinin artış hızlarındaki olumlu gelişmeler düzensizdir ve dalgalanma göstermektedir.

Ticari kredilerde bu dönemde artış hızı düşme eğilimine girmiştir. 1980 yılında % 95.41 oranında bir artış kaydeden ticari krediler 1963-1979 dönemi de ele alınırsa 22 yıllık devrede gerçekleştirdiği en yüksek artış hızına ulaşmıştır. Ancak bu artış hızı sürekli olarak düşerek 1983 yılı sonu itibarıyla ancak % 28.17 oranında gerçekleşebilmiştir. Ticari kredilerin beş yıllık artış hızı ortalamasıysa % 54.07'dir. Bu 1963-1979 döneminde gerçekleşen % 22.95 oranındaki artış hızı ortalamasının oldukça üstündedir.

Zirai kredilere gelince, bu kredi türü 1963 yılından beri gösterdiği düzensiz artış hızı özelliğini bu dönemde de devam ettirmiştir. Örneğin, 1981 yılında 22 yıllık en üst düzeyde artış hızına % 74.55'lik bir oranla ulaşırken bir yıl sonra yani 1982 yılında ancak % 4.03 oranında bir artış hızını gerçekleştirebilmiştir. Daha sonra 1983 yılında % 44.63 oranında bir artış hızına ulaşmış ve 1984 yılında artış hızı tekrar düşmüştür. Görüldüğü gibi artış hızlarında çok büyük düzensizlik ve dalgalanma gözlenmektedir. 1980-1984 döneminde ortalama artış hızı % 38.97 olarak gerçekleşmiştir. İpotek mukabili krediler özellikle 1982, 1983 ve 1984 yıllarında önemli artışlar kaydederek sırasıyla % 75.26, % 102.07 ve % 116.70 oranında bir artış hızı gerçekleşmiştir. Ortalama artış hızı % 72.64 oranında gerçekleşerek 1963-1979 döneminde gerçekleşen % 13.80 oranındaki artış hızında oldukça yüksek bir düzeyde gelişme gösterdiği gözlenebilir. Mesleki kredilerse, 1981 yılı bir tarafa bırakılırsa genelde 1972 yılından beri gösterdiği azalma yönündeki eğilimini devam ettirmiş ve 1983 yılı sonu itibarıyla % 36.22 oranında artış hızına ulaşabilmiştir. Kalkınma ve yatırım kredilerine daha sonra ayrıntılı bir şekilde değineceğimiz için burada sadece beş yıllık artış hızı ortalamasının % 41.08 olarak gerçekleştiğini belirtmekle yetinelim. Mahalli idareler ve denizcilik kredileriyle verilerini esas olarak aldığımız kaynak ve diğer kaynaklar itibarıyla 1963-1979 yılları arasında ayırımı yerini almadığından 1981-1984 yıllarında gösterdiği gelişmeleri gerçekçi bir şekilde irdelleyebilmemiz imkansızdır. Bu nedenle, bu kredi türleri için herhangi bir yorumda bulunmayacağız.

Tablo 51 ve 52 için şu genel değerlendirmeyi yapabiliriz. Bu dönemde de 1963-1979 döneminde olduğu gibi halâ ticari alanlara daha fazla kredi verilmektedir. Sanayileşmenin gereği olarak ağırlık verilmesi gereken kalkınma ve yatırım kredileriyle 1982 yılında ticari kredi artış hızından fazla gerçekleşen oranı dışında, ticari kredilerin artış hızından

daha düşük bir düzeyde seyretmeye devam etmiştir. Ancak kalkınma ve yatırım kredilerindeki artış hızı, 1963-1979 dönemiyle karşılaştırıldığında oldukça yükseldiği ve özellikle 1983 yılı sonu itibarıyla ticari kredilerdeki artışı hızına çok yaklaştığı ve hatta 1984 yılında daha yüksek düzeyde gerçekleştiğini belirtebiliriz. Bu da sanayileşme açısından olumlu bir gelişmedir.

TABLO 53- Kredi Türlerinin Toplam Krediler İçindeki Payları (%)

	1980			
Ticari vs.	59.77			
Zirai	20.73			
İpotek Muk.	1.62			
Mesleki	3.96			
Kal. ve Yat.	13.92			
GENEL TOPLAM	100.00			

	1981	1982	1983	1984
İhtisas Kre. Dış Kalan	59.90	62.85	60.62	60.35
Tarım	21.13	15.89	17.29	13.68
Gayrimenkul	1.22	1.55	2.35	3.91
Mesleki	3.93	4.12	4.22	4.25
Kal. ve Yat.	12.27	13.57	12.92	14.63
Mahalli İdareler	0.97	0.48	1.15	1.22
Denizcilik	0.58	1.54	1.46	1.96
GENEL TOPLAM	100.00	100.00	100.00	100.00

Tablo 53'deyse kredi türlerinin toplam krediler içindeki payları yıllar itibarıyla ele alınmıştır. Görüldüğü gibi ticari kredilerin toplam krediler içindeki pay yüzdesi genelde 1963-1979 döneminde gösterdiği gelişmeyle aynıdır. Yani 1980-1984 döneminde de toplam krediler içinde hem en yüksek ve hem de pay yüzdesi olarak % 50.00'nin üstünde gerçekleşen tek kredi türüdür. Bu gelişme az önce de belirttiğimiz gibi ticari alanlara daha fazla kredi olanaklarının sağlanmasının diğer bir kanıtıdır. Kalkınma ve yatırım kredilerinin pay yüzdesiyse 1980 yılından sonra azalmıştır. Öyleki 1980-1984

döneminde sahip olduğu en yüksek pay yüzdesi olan 1980 yılındaki % 13.92 oranı 1965-1979 döneminde sahip olduğu -1963 yılı hariç- ve 1979 yılında % 19.05 olarak gerçekleşen pay yüzdesinden dahi düşüktür. Artış hızındaki olumlu gelişmeye rağmen toplam krediler içindeki pay yüzdesi olarak gösterdiği bu gerileme sanayie dayalı gelişme politikalarıyla çelişir görünmekte ve olumsuz bir seyir izlemektedir. Zirai, ipotek mukabili ve mesleki kredilerin toplam krediler içindeki pay yüzdelerinin seyrinin genel eğilimlerini koruduğu söylenebilir.

10.2.2. Kalkınma ve Yatırım Kredileri

Aşağıda Tablo 54 ve 55'de kalkınma ve yatırım kredilerini sağlayan bankaların açtıkları kredi miktarları ve bu bankalarca açılan bu kredilerin toplam kalkınma ve yatırım kredileri içindeki pay yüzdeleri hesabedilmiştir.

TABLO 54- Kalkınma ve Yatırım Kredileri (000)

Yıllar	DYB	TSKB	SYKB	T O P L A M
1980	73.983.523	38.915.602	3.675.422	116.574.547
1981	112.935.693	57.528.175	5.931.358	176.395.226
1982	174.165.748	85.860.142	9.426.422	269.452.312
1983	205.499.790	114.740.543	13.436.073	333.676.406
1984	267.303.283	187.947.153	29.950.540	485.200.976

KAYNAK: T.B.B., Bankalarımızın 1980, 1981..., a.g.k.

TABLO 55- Toplam Kalkınma ve Yatırım Kredileri İçinde Bu Kredileri Açın Bankaların Payları (\$)

Yıllar	DYB	TSKB	SYKB
1980	63.47	33.38	3.15
1981	64.03	32.61	3.36
1982	64.64	31.86	3.50
1983	61.58	34.39	4.03
1984	55.09	38.74	6.17

Daha önce de belirttiğimiz gibi Devlet Yatırım Bankası kamu kesiminin, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ve Sınai Yatırım ve Kredi Bankası'ysa özel kesimin kredi ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Tablo 55'den de görüleceği gibi kamu kesimi 1963-1979 döneminde olduğu gibi yine kalkınma ve yatırım kredilerinin büyük bir kısmından yararlanmaktadır. Tablodan da izleneceği gibi, bu dönemde Devlet Yatırım Bankası'nca açılan kalkınma ve yatırım kredilerinin payının en düşük olduğu 1984 yılında bile kalkınma yatırım kredilerinin % 55.09'una sahiptir. Devlet Yatırım Bankası'nın açtığı kalkınma ve yatırım kredilerin pay yüzdesi eğilimi 1963-1979 döneminde olduğu gibi -1974, 1975 ve 1976 yılları hariç- 1981 ve 1982 yıllarında meydana gelen çok küçük artışlar dışında, düşme eğilimine sahiptir ve 1984 yılı sonu itibarıyla 22 yıllık pay yüzdesinin en düşük değerine sahip olmuştur.

Kalkınma ve yatırım kredilerini açan ve özel kesimin kredi ihtiyaçlarını karşılayan TSKB ve SYKB'nın toplam kalkınma ve yatırım kredileri içindeki pay yüzdeleri de şu şekilde bir gelişme göstermiştir.

TSKB'nın açtıkları kalkınma ve yatırım kredilerinin toplam kalkınma ve yatırım kredileri içindeki pay yüzdesi güdümlü faiz rejimi dönemini incelerken de belirttiğimiz gibi 1978-1979 yılları itibarıyla yükselmeye başlamış ve 1979 yılı sonunda bu pay % 22.59 olarak gerçekleşmişti. 1980-1984 döneminin ilk yılındaysa bu pay % 33.38 gibi bir orana ulaşmıştır. Ancak 1980 yılını izleyen iki yılda pay yüzdesinde çok az da olsa bir gerileme söz konusu olmuştur. 1984 yılı sonundaysa tekrar artış kaydederek % 38.74 olarak gerçekleşmiştir. Ancak TSKB'nın açtığı kalkınma ve yatırım kredilerinin toplam kalkınma ve yatırım kredileri içindeki pay yüzdesi ortalaması 1963-1979 yıllarına göre oldukça yüksektir ve 1980-1984 yıllarını da bu pay ortalama % 34.20 olarak gerçekleşmiştir.

SYKB'nca açılan kalkınma ve yatırım kredilerinin toplam kalkınma ve yatırım kredileri içindeki pay yüzdesi 1963-1979 döneminin son iki yılında başlattığı artış eğilimini devam ettirerek 1984 yılı sonunda % 6.17'e ulaşmıştır.

Sonuç olarak DYB'nca açılan kalkınma ve yatırım kredilerinin toplam kalkınma ve yatırım kredileri içindeki payı gerilemiş olmasına rağmen yine de kalkınma ve yatırım kredilerini açan diğer iki bankanın pay yüzdeleriyle karşılaştırıldığında toplam kalkınma ve yatırım kredileri içinde en yüksek paya sahip olan banka görünümündedir. Diğer iki bankaca özel kesime açılan kalkınma ve yatırım kredileriye 1980-1984 dönemi itibarıyla az da olsa bir gelişme göstermiştir.

Şimdi de kalkınma ve yatırım kredilerini açan bankaların açtıkları kredilerin artış hızlarını incelemeye çalışalım. Bu gelişmeler Tablo 56'dan izlenebilir.

TABLO 56- Kalkınma ve Yatırım Kredilerini Açan Bankaların Açtıkları Kredilerin Artış Hızları (%)

<u>Yıllar</u>	<u>DYB</u>	<u>TSKB</u>	<u>SYKB</u>
1980	4.38	81.86	51.13
1981	52.65	47.83	61.38
1982	54.22	49.25	58.93
1983	17.99	33.64	42.54
1984	30.07	63.80	122.91

Tablo 56'dan da görüleceği gibi, her üç bankanın da açtığı kalkınma ve yatırım kredilerinin artış hızları oldukça düzensizdir ve dalgalanma göstermektedir. Bu durum aynı bankaların 1963-1979 yılları arasında açmış oldukları kalkınma ve yatırım kredileri için de geçerliydi. Sonuçta 1980-1984 döneminde de artış hızları düzenli bir gelişme kaydedememiştir. DYB'nin açmış olduğu krediler 22 yılın en düşük artış hızını 1980 yılında % 4.38 olarak kaydedebilmiştir. Aynı bankaca kalkınma ve yatırım kredileri yönünden 1982 yılında sağlanan

% 54.22 oranındaki artış hızı 1983 yılında % 17.99'a kadar düşmüş ve 1984 yılında % 30.07'lik artış hızı kaydedilmiştir. TSKB'nca açılan kredilerin artış hızındaysa azalma eğilimi görülmektedir. 1979 yılında o yıla kadar ki en yüksek artış hızı oranına % 83.04'le sahip olan bu bankanın açtığı kredilerin artış oranı 1980 yılında % 81.86'ya ve 1983 yılındaysa % 33.64'e kadar düşmüştür. SYKB'nın açtığı kalkınma ve yatırım kredilerindeki artış hızı 1980-1984 döneminde, 1963-1979 döneminde olduğu gibi düzensizdir ve dalgalanma göstermektedir. Ancak Tablo 56'dan da izleneceği ve Tablo 43'le karşılaştırıldığında görüleceği gibi, artış hızı % 50.00'nin üstünde gerçekleşmiş ve dönem ortalaması % 67.38 olmuştur. Bu gelişmeyle bu bankanın özel kesime açtığı kredilerin artmasıyla ilgili olarak önemli bir gelişmedir. Zaten bu sonuç bu bankaların açtığı kalkınma ve yatırım kredilerinin toplam kalkınma ve yatırım kredileri içindeki payının 1980-1984 döneminde artmış olmasıyla da kanıtlanmaktadır.

10.2.3. Banka Kredilerinin Ekonomik Sektörlere Göre Dağılımı

Güdümlü faiz rejimi dönemini incelerken yaptığımız gibi bu bölümde de kredilerin ekonomik sektörler itibarıyla dağılımını ele alacağız.

1980-1984 yıllarına ait kredilerin ekonomik sektörler itibarıyla dağılımı, artış hızları ve toplam krediler içindeki payları sırasıyla Tablo 57, 58 ve 59'da gösterilmiştir.

TABLO 57- Banka Kredilerinin Ekonomik Sektörler İtibarıyla Dağılımı (000 000)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Dış Ticaret	İç Ticaret	Turizm	Küçük Esnaf ve Sanatkâr	İnşaat	Diğer Mali Kuruluş	Dağıtılmayan	Toplam
1980	145.780	283.108	59.549	74.642	1.175	37.239	18.450	-	169.572	789.515
1981	265.957	459.295	124.283	148.286	2.809	62.929	41.865	621	212.646	1.318.688
1982*	335.308	557.177	437.064	284.204	2.563	91.399	70.527	6.017	21.302	1.805.561
1983*	511.777	525.613	592.889	481.517	3.067	125.792	129.667	9.029	38.118	2.417.469
1984*	530.069	860.587	696.703	560.102	5.164	164.852	249.860	18.122	63.786	3.149.251

*Geçici

KAYNAK: T.C.M.B. Üç Aylık Bülten, 1984 I., Ocak-Mart, Ankara, s.24 ve T.C.Merkez Bankası, Üç Aylık Bülten 1985, I, Ocak-Mart, Ankara, s.24.

TABLO 58- Banka Kredilerinin Ekonomik Sektörler İtibarıyla Artış Hızları (%)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Dış Ticaret	İç Ticaret	Turizm	Küçük Esnaf ve Sanatkâr	İnşaat	Diğer Mali Kuruluş	Dağıtılmayan	Toplam
1980	76.49	81.06	116.56	59.12	92.62	61.29	9.37	-	83.81	76.95
1981	82.44	62.23	180.71	98.66	136.06	68.99	126.91	-	25.40	67.03
1982	26.08	21.31	251.67	91.66	-8.76	45.25	68.46	868.92	-89.98	36.92
1983	57.63	-5.66	35.65	69.43	19.66	37.63	83.85	50.06	78.94	33.89
1984	3.57	63.73	17.55	16.32	68.37	31.05	92.69	100.71	67.34	30.27

TABLO 59- Toplam Banka Kredileri İçinde Sektör Kredilerinin Payları (%)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Dış Ticaret	İç Ticaret	Turizm	Küçük Esnaf ve Sanatkâr	İnşaat	Kuruluş	Dağıtılmayan	Toplam
1980	18.46	35.86	7.54	9.45	0.15	4.72	2.34	-	21.48	100.00
1981	20.17	34.83	9.42	11.24	0.21	4.77	3.17	0.06	16.13	100.00
1982	18.57	30.86	24.21	15.74	0.14	5.06	3.91	0.33	1.18	100.00
1983	21.17	21.74	24.53	19.92	0.13	5.20	5.36	0.37	1.58	100.00
1984	16.83	27.33	22.13	17.78	0.16	5.23	7.93	0.58	2.03	100.00

Tablo 58'den de görüleceği gibi, 1982 yılında turizm ve 1983 yılında sanayi sektöründe meydana gelen gerilemeler dışında 1980-1984 döneminde tüm sektörlerde artış kaydedilmiştir. Ancak bu gelişmeler 1963-1979 döneminde olduğu gibi düzensiz değildir ve dalgalı bir seyir izlemektedir.

Sanayi sektörüne açılan kredilerde 1980 yılında büyük bir artış gözlenmektedir ki, bu oran % 81.06 olarak gerçekleşmiştir. Ancak 1980 yılını izleyen yıllarda bu artış hızı yavaşlamış ve hatta 1983 yılı itibarıyla negatif değer olarak -% 5.66 olmuştur. Tüm ekonomik sektörler içinde artış hızı yönünden % 100.00'ün üstünde gelişme kaydeden üç sektörden biri dış ticaret sektörü olmuştur. 1980, 1981 ve 1982 yıllarında artış hızı % 100.00'ün hatta % 200.00'ün üzerine çıkarak sırasıyla % 116.56, % 180.71 ve % 251.67 oranında gerçekleşmiştir. 1983 ve 1984 yıllarındaysa artış oranı yavaşlamış ve sırasıyla % 35.65 ve % 17.55 olarak gerçekleşmiştir. Dönem artış ortalamasıysa % 106.02 olarak gerçekleşmiştir. Tüm sektörlerde meydana gelen artış hızlarına baktığımızda da az önce de belirttiğimiz gibi genel bir düzensizlik görülmektedir ve dalgalanma söz konusudur. Örneğin bir turizm sektöründe 1981 yılında meydana gelen % 136.06 oranındaki artışı hızı 1982 yılında gerileyerek -% 8.76 olarak gerçekleşmiştir. Bunun gibi diğer sektörler de artış hızı yönünden negatif değerler almasalar bile artış hızları itibarıyla düzensiz ve dalgalı bir gelişme kaydetmişlerdir.

Tablo 59'dan da görüleceği gibi, toplam banka kredileri içinde sektör kredilerinin paylarının gelişimiye şöyledir. Tarım sektörü genel olarak yüzde payını korumuştur, diyebiliriz. Ancak, bu sektörde pay yüzdesi olarak meydana gelen düşüşleri de göz önüne almak yerinde olacaktır. Bu düşüşlerin nedeniyse, T.C.Ziraat Bankası'nın tarım satış kooperatiflerine açmış olduğu kredilerin bir bölümünün Hazine tarafından üstlenilmesinden dolayıdır. Sanayi sektörünün payıysa 1980 yılında

çok küçük bir artış kaydetmiştir. Ancak, dahasonraki yıllarda bu yüzde pay oranını yitirerek 1984 yılı sonunda 27.33'e kadar gerilemiştir. Bu gerileme yeri geldiğinde sık sık belirttiğimiz gibi sanayileşme sürecine giren ülkemiz açısındanolumsuz bir gelişme olduğunu vurgulamamız gerekir. Sanayi sektöründe meydana gelen bu gerileme sanayici-ihracatçıların, daha elverişli olması nedeniyle ihracat kredilerine yönelmeleri ve 1980 öncesi sanayi kredileri kapsamına giren kredilerin bir bölümünün, ihracat kredilerine kaymış olmasındandır. Gerçekten de banka kredilerinin sektörler itibarıyla gelişiminde dikkati çeken diğer bir nokta da dış ticaret kredilerinin 1980 yılından itibaren önemli bir şekilde artış kaydetmesidir. Örneğin 1979 yılı itibarıyla toplam banka kredileri içinde % 6.16 oranında paya sahip olan dış ticaret kredileri 1983 yılı sonunda % 24.53'e ulaşmıştır. Bu artışta bankaların ihracat finansmanına ağırlık vermeleri önemli rol oynamıştır.

10.2.4. Enflasyon ve Banka Kredilerinin Gelişimi

Güdümlü faiz rejimi dönemini incelerken yaptığımız gibi, nominal değerler olarak ele aldığımız kredilerin gelişimini reel olarak hesaplayacağız. Böyle bir yolu izlemek banka kredilerinin gelişimlerinin gerçek durumunu izleyebilmek ve daha gerçekçi sonuçlara ulaşmamız açısından önemlidir.

Aşağıda Tablo 60 ve 61'de 1980-1984 dönemine ait banka kredilerinin reel gelişimleri ve artış hızları yer almaktadır.

TABLO 60- Toplam Reel Krediler(x) (000)

	<u>1 9 8 0</u>
Ticari v.s.	220.177
Zirai	76.373
İpotek Muk.	5.964
Mesleki	14.589
Ara Toplam	317.103
Kal. ve Yat.	51.251
GENEL TOPLAM	368.354

	<u>1 9 8 1</u>	<u>1 9 8 2</u>	<u>1 9 8 3</u>	<u>1 9 8 4</u>
İhtisas Kre.				
Dış Kal.	276.384	320.183	314.121	268.592
Tarım	97.475	80.958	89.623	60.881
Gayrimenkul	5.636	7.887	12.200	17.338
Mesleki	18.134	20.988	21.883	18.894
Kal. ve Yat.	56.598	69.127	66.972	65.085
Mahalli İdareler	2.712	2.453	5.940	5.448
Denizcilik	4.456	7.862	7.562	8.748
GENEL TOPLAM	461.396	509.458	518.302	445.025

(x) Rakamlar yuvarlaklaştırılmıştır.

TABLO 61- Toplam Reel Kredilerin Artış Hızları (%)

	<u>1 9 8 0</u>
Ticari v.s.	-5.71
Zirai	-18.90
İpotek Muk.	-32.49
Mesleki	-22.18
Ara Toplam	-10.74
Kal. ve Yat.	-38.70
GENEL TOPLAM	-16.19

	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>
İhtisas Kre.				
Dış Kal.	25.53	15.85	-1.89	-14.49
Tarım	27.63	-16.94	10.70	-30.07
Gayrimenkul	-5.50	39.94	54.68	42.11
Mesleki	24.30	15.74	4.26	-13.66
Kal. ve Yat.	10.43	22.14	-3.12	-2.82
Mahalli İdareler	-	-9.55	142.15	-8.28
Denizcilik	-	76.44	-3.82	15.68
GENEL TOPLAM	25.26	10.42	1.74	-14.14

Tablo 60 için söylenebilecek tek şey bankalarca açılan kredi miktarlarının nominal veriler ele alındığında olduğu gibi yüksek miktarları ifade etmediğidir. Bu ise doğal olarak bankalarca açılan kredilerin artış oranının enflasyon oranından daha düşük bir düzeyde kalması nedeniyledir. Asıl çarpıcı olan nokta Tablo 61, Tablo 52'yle karşılaştırıldığında görülecektir. Tablo 52'ya bakıldığında da görüleceği gibi nominal kredi miktarları üstünden hesaplanan artış oranları sonucunda hiçbir kredi türünde olumsuz yani negatif yönlü bir gelişme görülmemektedir. Ancak reel kredi miktarlarıyla artış hızları hesaplandığında Tablo 61'deki durum ortaya çıkmaktadır. Özellikle 1980 ve 1984 yıllarına dikkat edilecek olursa, -1984 yılında denizcilik ve gayrimenkul kredileri hariç- tüm kredi türlerinde artış hızı yönünden negatif yönde bir gelişme meydana geldiği görülecektir. Diğer üç yılda açılan banka kredilerinin bazılarında da bu negatif yönde meydana gelen gelişmeler söz konusudur. Örneğin, 1983 yılında nominal kredi miktarı üstünden hesaplanan ihtisas kredileri dışında kalan kredilerin artış hızı % 28.17 olarak gerçekleşmiştir. Oysaki bu artış hızı reel değerler üstünden hesaplandığında Tablo 61'den de görüleceği gibi negatif değer olarak -% 1.89 olarak gerçekleşmiştir.

Böylece açılan kredilerin miktar ve artış hızına olan olumsuz etkileri açıkça görülmektedir. Sonuç bankalarca açılan tüm kredi çeşitlerinin miktarları enflasyon oranına koşut olacak bir oranda arttırılamıyorsa dahi en azından kalkınma ve sanayileşme sürecinde bulunan ülkemiz açısından gerekli olan tarım ve sanayi sektörüne açılan kredilerde bu hususa dikkat edilmelidir.

10.2.5. Kredi Faiz Oranları

Daha önce belirttiğimiz gibi kredi maliyetleri açısından önem taşıyan ve yatırım kararlarını etkileyen unsurlardan

biri olan kredi faiz oranlarına ait 1980-1984 yıllarındaki gelişmeler aşağıda Tablo 62'de yer almaktadır.

TABLO 62- Ödünç Para Verme İşlerinde Uygulanan Faiz Oranları (%)

	1.07.1980 <u>31.12.1980(x)</u>
KISA VADELİ	
Genel Olarak	31.00
İhracat (Genel)	22.00
ORTA VADELİ	
Genel Olarak	33.00
Tesvik Belgesine Dayalı Krediler İhracat Garantili Yatırım	24.00
UZUN VADELİ (Genel)	36.00

(x) Kredi faizlerinde, başlıca kredi türlerinin yıl sonlarındaki faiz oranı esas alınmıştır.

KAYNAK: Türkiye İş Bankası, Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri 1979-1983, Türkiye İş Bankası, A.Ş., İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara, s.15.

	1.1.1981(x)	1.2.1981(x)	1.07.1981 <u>31.12.1981(xx)</u>
KISA VADELİ	31.00	36.00	
ORTA VADELİ	33.00	38.00	
İHRACAT KRE.	22.00	27.00	
UZUN VADELİ (Genel)			41.00

KAYNAK: (x) T.C. Maliye Bakanlığı, 1981 Yıllık Ekonomik Rapor, s.70.

(xx) Uzun vadeli kredilere ait veri, Türkiye İş Bankası, Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri 1979-1983, Türkiye İş Bankası A.Ş., İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara, s.15'ten alınmıştır ve 1981 yılı sonu itibarıyla uygulanan faiz oranını göstermektedir.

TABLO 62- (Devam)

	<u>1.1.1982</u>	<u>1.7.1982</u>
KISA VADELİ		
- İhracat Kred.	27.00	31.50
- Diğer Kısa Vadeli Krediler	36.00	36.00
- Tütün Finansmanı	36.00	31.50
ORTA VADELİ (5 yıla kadar, 5 yıl dahil)		
- Teşvik Belgesine Dayalı İhracat Garantili Yatırım Kredileri	25.00	29.00
- Diğer Orta Vadeli Krediler	38.00	38.00
UZUN VADELİ (5 yıldan fazla)	41.00	41.00

KAYNAK: T.C.Maliye Bakanlığı, 1982 Yıllık Ekonomik Rapor,
s.72.

	<u>1.1.1983</u>
KISA VADELİ (2 yıla kadar)	
- İhracat Kred.	31.50
- Diğer Kısa Vad. Kre.	36.00
- Tütün Finansmanı	31.50
ORTA VADELİ (2 yıl ödemesiz dönemli, ve 5 yıla kadar)	
- Teşvik Belgesine Dayalı İhracat Garantili Yat. Kred.	29.00
- Diğer Orta Vad. Kred.	38.00
UZUN VADELİ (2 yıl ödemesiz dönemli, 5 yıldan fazla)	41.00

KAYNAK: T.C.Maliye Bakanlığı, 1983 Yıllık Ekonomik Rapor,
s.73.

TABLO 62- (Devam)

	<u>1.7.1983-</u> <u>31.12.1983</u>
KISA VADELİ	
Genel Olarak İhracat (Genel)	32.00 30.00
ORTA VADELİ	
Genel Olarak	34.00
Teşvik Belgesine Dayalı Krediler, İhracat Garantili Yatırım	23.00
Gider Vergisi İstisnasından Yararlanan Kalkınmakta Öncelikli Yörelerdeki İhracat Garantili Yat.	19.00
Döviz Geliri Taahhüt Eden Taşıt Yat. Kre.	26.00
Gemi İnşa ve Diğer İhracat Garantili Yat. Kre.	23.00
Kalkınmakta Öncelikli Yörelerdeki Yat. Kredisi	28.00
Diğer Yörelerdeki Yatırım ve Kalkınmakta Öncelikli Yörelerdeki İşletme Kredileri	33.00
Diğer Yörelerdeki İşletme Kredileri	36.00
UZUN VADELİ (Genel)	34.00

KAYNAK: Türkiye İş Bankası, Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri 1979-1983, Türkiye İş Bankası A.Ş., İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara, s.15.

	<u>1.3.1984</u>	<u>14.5.1984</u>	<u>7.7.1984</u>	<u>11.8.1984</u>	<u>1.1.1985</u>
KISA VADELİ					
Genel	50.00	53.50	53.50	53.50	53.50
İhracat Kre.	40.00	42.00	45.00	45.00	-
ORTA VADELİ					
Genel	52.00	52.00	52.00	52.00	52.00
Tarım Kre.	28.00	28.00	28.00	28.00	30.00

KAYNAK: TÜSİAD, The Turkish Economy 85, İstanbul, 1985, s.76.

Güdümlü faiz rejimi döneminde kredi faiz oranları ve bunun yatırımları etkileme gücünü ele alırken, kredi faizlerinden önce Türkiye açısından yatırımları etkileyen unsurun fonların elde edilebilirliği olduğunu belirtmiştik. Maliyete etkileri açısından da mevduat blokajının, faiz farkı iadesi fonunun, banka ve sigorta muamele vergisinin v.s. katkılarına da ayrıca değinmiştik. Daha önce de belirttiğimiz gibi Türki-

kiye'de kredi talebi kredi arzından daha fazladır. Bu durum 1980-1984 dönemi için de geçerlidir. İncelediğimiz bu dönemde daha önce ve şimdi de belirttiğimiz gibi kredi maliyetini etkileyen unsurların etkileme dereceleri zaman içinde uygulanan farklı oranlar nedeniyle oldukça yükselmiştir. Bu unsurların başındaysa mevduat blokajı gelmektedir. Mevduat faiz oranlarının yükselmesiyle birlikte bankaların açtıkları kredilerin faiz oranını da yükseltmeleri normaldir. Bunun yanında mevduat blokaj oranlarının da yükseltilmesi, kredi maliyetlerini oldukça yükseltmiştir ve Türkiye'de bugün için açılan kredilerin maliyetleri, kredi faiz oranları ve mevduat blokaj oranlarının yüksek oluşu nedeniyle oldukça pahalı hale gelmiştir. Ortalama olarak kredi maliyetlerinin % 60-70 arasında olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle özellikle yüksek mevduat blokaj oranlarının uygulanması, kredi piyasasında arz ve talep dengesizliğinin bulunması ve kredi talebinin kredi arzından yüksek olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Görüleceği gibi Türkiye'de fonların elde edilebilirliği kredi arz ve talebini etkileyen en önemli unsur olma niteliğini taşımaktadır.

10.2.6. Toplam Mevduat-Toplam Kredi Miktarlarının Karşılaştırılması

Bu bölümde 1980-1984 döneminde mevduat ve kredilerin gelişimini, bunları etkileyen unsurların etkilerini analiz etmeye çalıştık. Bu bölüme son vermeden 1980-1984 dönemiyle ilgili olarak ele aldığımız toplam mevduat ve toplam krediler arasında bir karşılaştırma yapalım. Durum Tablo 63'de görülmektedir.

TABLO 63- Toplam Mevduat ve Toplam Krediler Arasındaki İlişkiler (000 000)

Yıllar	Top.Mev.(x)	Top.Kre.(xx)	Kre.Leh. Fark	100 TL'nin Yarattığı Kredi Miktarı
1980	741.556	939.525	+197.969	126.70
1981	1.501.881	1.609.535	+107.654	107.17
1982	2.094.758	2.225.922	+131.164	106.26
1983	2.963.475	2.958.467	-5.008	99.83
1984	4.996.160	3.862.016	-113.141	77.30

(x) Resmi, ticari ve tasarrauf mevduatlarını kapsamaktadır.
(xx) Tablo 51'deki veriler esas alınmıştır.

Birçok kereler belirttiğimiz gibi bankalarda toplanan mevduat yine bankalarca açılan kredilerin kaynağını teşkil etmektedir. Bu açıdan bakıldığında ve Tablo 50'yle karşılaştırıldığında görüleceği gibi 1980-1984 döneminde -1983 ve 1984 yılı hariç- krediler lehine olan fark 22 yılın en üst düzeyine 1980, 1981 ve 1982 yıllarında ulaşmış ve en fazla farksa 197.969 milyon TL ile 1980 yılında gerçekleşmiştir. Diğer iki yıldaysa kredi lehine olan fark yine 100.000 milyon TL'nin üstüne çıkmıştır. Başka bir deyişle, 1980-1982 yılları arasında bankalarda toplanan mevduattan daha fazla kredi dağıtılmıştır. Bu durum 1983 ve 1984 yıllarında tersine dönmüş ve kredi aleyhine olarak -5.008 ve -113.141 milyon TL olmak suretiyle gerçekleşmiştir.

Belirtilen bu durumun başka yönden bir açıklamasını da şu şekilde yapabiliriz. 100 TL'lik mevduatın yarattığı kredi miktarı 1980, 1981, 1982, 1983 ve 1984 yıllarında sırasıyla 126.70 TL, 107.17 TL, 106.26 TL ve 99.83 TL ve 77.30 TL olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi bu dönemin başında 100 TL'nin yarattığı kredi miktarı 126.70 TL olarak gerçekleşmiş olmasına rağmen 1980 yılını izleyen yıllarda 100 TL'nin yarattığı kredi miktarı gittikçe azalarak 1984 yılı sonunda 77.30 TL'ye kadar düşmüştür.

11. SERBEST FAİZ REJİMİ UYGULAMASININ TÜKETİM VE TASARRUF ETKİLERİ

Bu bölümde tüketim ve tasarrufu etkileyen unsurların, özellikle 1980 yılından itibaren uygulanmasına başlanılan serbest faiz politikasının etkilerini ve faiz oranlarının likidite etkisini ele almaya çalışacağız.

24 Ocak 1980 tarihinden itibaren uygulanmasına başlanılan ve daha sonra 1 Temmuz 1980 Faiz Kararnamesi ve 1 Mayıs 1981 tarihinde de döviz kurunun hergün belirlenmesine ilişkin kararlarla desteklenen tedbirler bir istikrar politikası paketidir(31). Bu tür bir istikrar politikası tedbirlerinin alınmasının nedenleriye çeşitlidir(32). Bu tedbirlerden biri konumuz itibarıyla ele almamız gereken bir husustur. Bu politikaysa faiz politikasıdır. Bilindiği gibi ülkemiz özellikle 1970 yılından itibaren yüksek bir enflasyon ortamı içine girmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi 1980 yılın-

(31) Bu istikrar paketi içinde yer alan temel kararların kısa bir özeti için bkz., Nazif EKZEN, "1980 Stabilizasyon Paketinin 1958, 1970 ve 1978-1979 Paketleri İle Karşılaştırmalı Analizi", Türkiye'de ve Dünyada Yaşanan Ekonomik Bunalım, Ankara, Yurt Yayınları, 1984, s.167-168.

(32) Bu istikrar politikası tedbirlerinin alınmasının nedenleri ve amaçları için bkz., Ahmet KILIÇBAY, Türk Ekonomisi Modeller, Politikalar, Stratejiler, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, 1984, s.176-177.

da 22 yılın en yüksek enflasyon oranına % 107.25 ile ulaşmıştır. Bunun nedeniyse talep fazlalığına dayandırılmıştır. Dolayısıyla geçerli olan enflasyonun, talep enflasyonu olduğu vurgulanmaktadır. Öyle ki Türkiye için kurulan ekonometrik modellerde talep yönü değil de arz yönü ağırlık taşıyan modeller geliştirilmiştir(33). Böylece hemen belirtmek gerekir ki faiz politikası talebi kısmak için alınan istikrar tedbirlerinin amaçlarından biridir. Kısaca bu tedbirlerle enflasyon oranının düşürülmesi faiz oranlarının yükseltilerek tasarrufların arttırılması dolayısıyla talebin azaltılması hedeflenmiştir.

11.1. Yüksek Faiz Oranlarının Tasarruf Etkisi

Güdümlü ve serbest faiz rejimi dönemlerinde Türkiye'de tasarruf yapısı ana başlığı altında mevduatı etkileyen unsurları belirtmiş ve 1963-1984 yıllarına ait verilerle mevduat türlerine ait gelişmeleri bu çerçevede ele almıştık. Bu unsurları bilindiği gibi emisyon, enflasyon, faiz oranı ve gelirden meydana gelen değişimler olarak sınıflamış ve herbir unsurun mevduat türlerine ve toplam mevduata etkilerini ayrı ayrı ele alıp değerlendirmiştik. Şimdi burada yapmamız gereken şey tüm unsurları bir arada ele alarak genel bir değerlendirme yapmaktır.

Öncelikle vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatlarında 1963-1984 yılları arasında meydana gelen artış hızlarını ele alarak işe başlayalım. Daha önce ele aldığımız 15 ve 35 nolu tablolardan da görüleceği gibi vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatlarının artış hızları, 1963-1979 yılları arasında bir-

(33) Fahrettin YAĞCI, Türk Ekonomisi İçin Ekonometrik Bir Model Çalışması: Tem 1, İstanbul, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş., Araştırma ve Geliştirme Müdürlüğü, 1982, s.4 ve Fahrettin YAĞCI, Türk Ekonomisi İçin Ekonometrik Bir Model Çalışması: Tem 2, İstanbul, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş., Ekonomik Analiz ve Konjonktür Müdürlüğü, 1983, s.12-13.

kaç istisnai yıl dışında, reel olarak sürekli bir artış hızına sahip olduğu belirlenmiştir. 1980-1984 yılları arasında uygulanan yüksek faiz oranları nedeniyle özellikle bu dönemin ilk üç yılında vadesiz tasarruf mevduatının reel artış hızının negatife döndüğü ve aksine vadeli tasarruf mevduatı reel artış hızının yükseldiği belirlenmiştir. Öyle ki 1981 yılında vadeli tasarruf mevduatı reel artış hızı % 175.36 gibi çok yüksek bir orana ulaşmıştır. Meydana gelen bu çarpıcı değişikliğin reel faiz oranında meydana gelen çok büyük bir orandaki değişikliğin sonucu olduğunu belirtmeden geçemeyiz. Ancak vadeli tasarruf mevduatında meydana gelen bu değişmelerin tümüyle yüksek reel faiz oranlarından kaynaklandığını da belirtmemiz yanıltıcı olabilir. Bilindiği gibi yine 1980 - 1984 yılları arasında fiyatlar genel düzeyindeki artışlar devam etmiştir. Fiyatlar genel düzeyinin yüksek olduğu bir dönemde gerçek satın alma gücünü kaybeden aileler bir takım varlıklarını satıp gelir elde etmek ve en azından eski yaşam standartlarını sürdürebilmek için faiz karşılığı bir gelir elde etme arzusuyla banka ya da bankerlere yönelmişlerdir. Ya da vadesiz mevduatlarını yüksek faiz oranı nedeniyle vadeli tasarruf mevduatı haline dönüştürmüşlerdir(34). Dolayısıyla, vadeli tasarruf mevduatında meydana gelen reel artışların ne kadarının yüksek faiz oranından ne kadarının tasarrufların şekil değiştirmesi, iddiharın çözülmesi ve kara paranın banka ve bankerlere çekilmesinden olduğu hususu hakkında kesin bir yargıya ulaşmamız imkanı yoktur. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu dönemde meydana gelen artışların net bir değer arzettiği de bir gerçektir.

(34) Kenan BULUTOĞLU, "24 Ocak İstikrar Politikasının Parasal Kesimdeki Tepkileri", Banka ve Ekonomik Yorumlar, No: 10, Ekim 1982, s.41-42, "Faizin Ekonomi İçindeki Yeri ve İşlevi. Türkiye'de Faiz Politikası. Mevduat İle Kredi Faizleri Arasındaki Fark Nasıl Azaltılabilir", Açık Oturum, Banka ve Ekonomik Yorumlar, No: 1, Ocak 1983, s.26-27 ve Demir DEMİRGİL, Türkiye'de Parasal Göstergeler ve Ekonomik Gelişmeler, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayını, 1983, s.35 ve Öztin AKGÜÇ, "Türkiye'de İzlenen Para Politikası, Prof.Dr.Vural Savaş'ın Tebliğinin Yorumu", 1983'-de Türk İktisat Politikası Sempozyumu ve 1980 Sonrası Türk Vergi Politikası Semineri, Tebliğler ve Yorumlar, İstanbul, M.Ü. İkt. ve İd. Bil. Fak. Yayını, 1984, s.19.

1980-1984 yılları arasında vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatını etkileyen unsurlardan birinin faiz oranı olduğunu belirtmiştik. Aşağıda Tablo 64'de 1963-1984 yıllarında vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatlarının GSMH'ya olan oranları hesap edilmiştir.

TABLO 64- Vadesiz ve Vadeli Tasarruf Mevduatı ve GSMH'nın Gelişimi ve Vadesiz Tasarruf Mevduatı/GSMH ve Vadeli Tasarruf Mevduatı/GSMH Oranları

Yıllar	(000 000)			(%)	
	Vadesiz Tasarruf Mevduatı (1)	Vadeli Tasarruf Mevduatı (2)	GSMH (3)	(1/3)	(2/3)
1963	5.242	1.361	66.801	7.84	2.04
1964	5.974	1.583	71.313	8.38	2.22
1965	7.528	2.293	76.726	9.81	2.99
1966	9.410	3.203	91.419	10.29	3.50
1967	10.390	3.954	101.481	10.24	3.90
1968	12.800	4.913	112.493	11.38	4.37
1969	15.018	5.884	124.893	12.02	4.71
1970	16.783	8.216	147.776	11.36	5.56
1971	20.877	12.274	192.602	10.84	6.37
1972	24.865	17.068	240.809	10.33	7.09
1973	32.938	20.418	309.829	10.63	6.59
1974	39.654	24.434	427.098	9.24	5.72
1975	52.249	28.814	535.771	9.75	5.39
1976	62.709	30.385	674.986	9.29	4.50
1977	82.399	34.064	872.894	9.44	3.90
1978	103.268	44.076	1.290.723	8.00	3.41
1979	142.643	82.610	2.199.520	6.49	3.76
1980	193.505	177.004	4.080.491	4.74	4.34
1981	220.892	662.264	6.553.878	3.37	10.10
1982	270.299	948.380	8.721.795	3.10	10.87
1983	562.047	1.222.439	11.235.417	5.00	10.88
1984	1.896.248	1.359.580	18.339.417	10.34	7.41

Tablo 64'den de görüleceği gibi Vadesiz Tasarruf Mevduatı/GSMH oranı 1980 yılı da dahil olmak üzere 18 yıllık sürede Vadeli Tasarruf Mevduatı/GSMH oranından büyük olarak gerçekleşmiştir. Ancak 1981-1983 yılları arasında Vadeli Tasarruf Mevduatı/GSMH oranı hem Vadesiz Tasarruf Mevduatı/GSMH oranından daha yüksek bir seyir izlemiş ve hem de 22 yıllık dönemin en yüksek oranlarına ulaşmıştır. Öyle ki Vadeli Ta-

sarruf Mevduatı/GSMH oranı 1983 yılı sonu itibarıyla % 10.88 olarak gerçekleşmiştir. 1983 yılında Vadesiz Tasarruf Mevduatı/GSMH oranında meydana gelen artışın daha önce de belirttiğimiz ancak gayriresmi olarak elde ettiğimiz bilgilerin bir sonucudur. Bu durumu bir kez daha tekrarlayacak olursak, 1983 yılında Vadesiz Tasarruf Mevduatı/GSMH oranında meydana gelen artışın bu yılda vadesiz tasarruf mevduatına uygulanan faiz oranlarının yükseltilmesi sonucu vadesiz ticari mevduat sahiplerinin bu tasarruflarını vadesiz tasarruf mevduatına kaydırmaları nedeniyle gerçekleştiğini belirtebiliriz.

Şimdi de Toplam Tasarruf Mevduatı/GSMH oranlarını ele alalım. Tablo 65'de Toplam Tasarruf Mevduatı/GSMH oranları yer almaktadır.

TABLO 65- Toplam Tasarruf Mevduatı/GSMH Oranları (%)

<u>Yıllar</u>	<u>Toplam Tasarruf Mevduatı/GSMH</u>
1963	9.88
1964	10.50
1965	12.82
1966	13.80
1967	14.11
1968	15.73
1969	16.72
1970	16.95
1971	17.19
1972	17.38
1973	17.20
1974	15.04
1975	15.12
1976	13.81
1977	13.42
1978	11.40
1979	10.24
1980	9.06
1981	14.47
1982	13.98
1983	15.90
1984	17.75

Tablo 65'den de görüldüğü gibi 1963 yılından başlayarak 1972 yılına kadar sürekli olarak yükselen Toplam Tasarruf Mevduatı/GSMH oranı, 1973 yılından itibaren sürekli olarak düşerek 1980 yılı itibarıyla % 9.06 olarak 22 yıllık dönemin en düşük oranına sahip olmuştur. Dönemin son üç yılındaysa bu oran artış kaydetmesine rağmen dalgalı bir seyir izleyerek 1984 yılı sonu itibarıyla % 17.75 olarak gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak Tablo 64 ve 65 karşılaştırıldığında görüleceği gibi Vadeli Tasarruf Mevduatı/GSMH oranında özellikle son üç yılda meydana gelen değişimler benzer bir şekilde, Toplam Tasarruf Mevduatı/GSMH oranı içinde söylemek mümkün değildir. Bunun nedeniyse, faiz oranları yüksek olmasına rağmen fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen değişimler sonucu kişilerin gelirlerinin reel olarak azalması ve fiili yaşam standartlarını sürdürebilmek için tasarruflarını çözmeleri olarak yorumlayabiliriz. Bu son belirttiğimizi daha önce Tablo 28 ve 29'da hesap edilen tasarruf mevduatının gruplar itibarıyla miktar ve hesap adetleri artış hızlarında meydana gelen değişimlerle de gözlemlemek mümkündür. Tablo 28 ve 29'da 1980 yılından sonra hem tasarruf mevduatı miktarı ve hem de hesap adetleri negatif bir gelişme seyri izlemiş ve vadesiz tasarruf mevduatı miktar ve hesap adetlerinde meydana gelen negatif yönlü değişimler, vadeli tasarruf mevduatında miktar ve hesap adetlerinde aynı oran ve ters yönde bir gelişme yaratmamıştır. Ancak Tablo 28 ve 29'dan da görüleceği gibi, ancak yüksek gelir gruplarına sahip olanların vadesiz ve vadeli tasarruf mevduatı miktar ve hesap adetlerinde olumlu gelişmelerin söz konusu olduğu söylenebilir. Dolayısıyla birkaç yıldır kabul gören bir görüş olan tasarruf mevduatı sahiplerinin özellikle düşük gelir gruplarında bulunan tasarruf mevduatı sahiplerinin yıpratıldığı belirtilebilir(35).

(35) Bulutoğlu, a.g.m., s.39.

11.2. Yüksek Faiz Oranlarının Tüketim Etkisi

Bilindiği gibi tüketim mallarıyla ilgili olarak yapılan harcamalar iktisat biliminde tüketim olarak tanımlanmaktadır. Daha önce teorik bölümde de ele aldığımız gibi tüketimi etkileyen birçok unsur vardır. Kısaca tekrarlayacak olursak gelir düzeyi, faiz oranı düzeyi, fiyatlar genel düzeyi, finansal ve parasal aktiflerin düzeyi en genel şekliyle tüketimi etkileyen unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun ötesinde, tüketimi etkileyen unsurlar yapılan birçok ekonometrik çalışmalarda çeşitlenmiştir(36). Az önce de belirttiğimiz gibi konuyla ilgili olarak vermeye çalıştığımız açıklamalara teorik bölümde ele aldığımız için burada tekrar değinmeyeceğiz.

Şimdi Türkiye'de 1963-1984 yılları arasında tüketim harcamalarında meydana gelen gelişmeleri ele almaya çalışacağız. Aşağıdaki Tablo 66'da belirtilen yıllar arasında yapılan özel tüketim harcamalarının nominal ve reel gelişimleriyle artış hızları yer almaktadır.

(36) Daha ayrıntılı bilgi için bkz., Uğur KORUM, Ekonometrik Modeller ve Türk Ekonomisi İçin Bir Deneme, Ankara, 1969, KILIÇBAY, a.g.k., s.322-323 ve Warren WEBER, "The Effects of Interest Rates on Aggregate Consumption", The American Economic Review, September 1970, s.591-600.

TABLO 66- Nominal ve Reel Özel Tüketim Harcamalarının Gelişimi ve Artış Hızları

Yıllar	(000 000)		(000 000)	
	Nominal Özel Tüketim	Artış Hızı (%)	Reel Özel Tüketim	Artış Hızı (%)
1963	52.086	-	520.86	-
1964	53.184	2.11	525.53	-0.90
1965	56.709	6.63	518.36	-1.36
1966	65.355	15.25	569.79	9.92
1967	71.961	10.11	583.15	2.35
1968	80.110	11.34	629.30	7.91
1969	89.240	11.40	653.77	3.89
1970	92.119	3.23	632.25	-3.29
1971	113.314	23.01	670.89	6.11
1972	168.798	48.96	846.95	26.24
1973	210.498	24.70	876.71	3.51
1974	305.607	45.18	980.14	11.80
1975	376.776	23.29	1097.83	12.01
1976	467.381	24.05	1178.47	7.35
1977	585.500	25.27	1189.80	1.00
1978	980.300	67.43	1305.67	9.74
1979	1.718.300	75.28	1396.19	6.93
1980	2.916.400	69.73	1143.42	-18.10
1981	4.522.200	55.06	1296.35	13.38
1982	6.195.500	37.00	1417.99	9.38
1983	8.017.000	29.40	1404.52	-1.00
1984	12.987.800	62.00	1496.51	6.55

KAYNAK: 1963-1969 yılları, Türkiye Milli Geliri ve Harcamaları, 1962-1973, Başbakanlık DİE, Ankara, 1974, s.20, 1970-1971 yılları, 1971 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara, s.4, 1972-1973 yılları, 1977 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara, s.7, 1974-1979 yılları, 1979 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara, s.5, 1980 Yılı, 1980 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara, s.3, 1981 Yılı, 1981 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara, s.5 ve 1982-1983 yılları, 1983 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara, s.6 ve TUSİAD, The Turkish Economy 85, İstanbul, 1965, s.9.

Tablo 66'da 1963-1984 yılları arası özel tüketim harcamalarının nominal ve reel gelişimleri ve artış hızları yer almaktadır. Görüleceği gibi anılan yıllar arasında nominal özel tüketim harcamaları sürekli bir şekilde artmaktadır. 1979 yılındaysa nominal özel tüketim harcamalarının artış hızı 22 yıllık süre içinde gerçekleşen en yüksek artış hızına % 75.28 ile ulaşmıştır. 1980 yılından itibaren nominal özel tüketim artış hızı azalarak artmaktadır. 1984 yılı sonu itibarıyla bu artış hızı % 62.00 olarak gerçekleşmiştir. Uygulanan faiz rejimi dönemleri itibarıyla nominal özel tüketim artış hızını ele aldığımızda, 1963-1979 yılları arasında artış hızının ortalama % 26.08 ve 1980-1984 yılları arasındaysa or-

talama % 50.64 olarak gerekleŖtiđi görülmektedir. Ancak bilindiği gibi nominal değerlerden çok reel değerlerin elde edilmesiyle varılacak sonuçlar daha gerçekçi yorumlarda bulunmamıza yardımcı olacaktır. Bu nedenle Tablo 66'da özel tüketim harcamaları reel olarak da belirlenmiŖ ve bulunan değerlerin artıŖ hızları da hesap edilmiŖtir. Reel zel tüketim harcamalarının artıŖ hızı nominal özel tüketim harcamaları artıŖ hızından oldukça dŖk bir düzeyde seyrettiği görülmektedir. Özellikle 1972 yılında meydana gelen % 26.24'lk artıŖ hızının dıŖında 1963-1984 yılları arasında gerekleŖen artıŖ hızları % 13.38'den daha yüksek bir düzeyde gerekleŖememiŖtir. Benzer bir Ŗekilde 1963-1979 yılları arasında gerekleŖen, reel ortalama artıŖ hızını hesaplırsak bu oranın % 6.56 ve 1980-1984 yılları ortalama artıŖ hızıysa ancak % 2.04 olarak gerekleŖtiđi görülecektir. Özellikle 1980 ve 1983 yıllarında reel artıŖ hızları negatif değerler olarak sırasıyla % -18.10 ve % -1.00 olarak gerekleŖmiŖtir.

24 Ocak 1980 istikrar politikasının temel amaçlarından biri de talebin azaltılmasıyla ilgilidir. Bilindiği gibi 1980 yılına kadar Türkiye'de talep enflasyonunun varlığı grŖ ortak kabul gören bir konuydu. Dolayısıyla yüksek faiz oranlarını uygulayarak özel tüketimin kısılması yoluyla talep enflasyonunun önlenmesi amaç olarak belirlenmiŖtir. Bu ise yüksek faiz oranları yoluyla tasarrufların artması ve dolayısıyla tüketimde azalmanın meydana geleceğine olan inandı. Özellikle birazdan tablo yardımıyla da inceleyeceğimiz gibi özel tüketimin GSMH içindeki payı artmaktaydı. Kısaca zel tüketim harcamalarının kısılmasında yüksek faiz politikasına gvenilmekteydi.

Öncelikle zel tüketim harcamalarının gayrisafi milli hasıla içindeki payının geliŖimini ele alalım.

Özel Tüketim/GSMH oranı aŖađıda Tablo 67'de yer almaktadır.

TABLO 67- Özel Tüketim/GSMH Oranı (%)

<u>Yıllar</u>	<u>Özel Tüketim/GSMH</u>
1963	77.97
1964	74.58
1965	73.91
1966	71.49
1967	70.91
1968	71.21
1969	71.45
1970	62.34
1971	58.83
1972	70.10
1973	67.94
1974	71.55
1975	70.32
1976	69.24
1977	67.08
1978	75.95
1979	78.12
1980	71.47
1981	69.00
1982	71.03
1983	71.35
1984	70.08

Tablo 67'den de görüleceği gibi özel tüketim harcamalarının GSMH içindeki payı dalgalı bir seyir izlemektedir. Ancak gösterdiği bu dalgalı seyir çok büyük oranda meydana gelmemiştir. 22 yıllık dönemde özel tüketim harcamalarının GSMH içindeki payı ortalama olarak % 70.00'in üstünde seyretmektedir. Yine Tablo 67'den görüleceği gibi 1979 yılında 22 yıllık dönemin en yüksek oranına % 78.12 ile ulaşan Özel Tüketim/GSMH oranı 1980 ve 1981 yıllarında bir düşme kaydetmiş olmasına rağmen 1982 ve 1983 yıllarında az bir oranda da olsa bir artış kaydetmiş ve dönemin son yılı olan 1984 yılında % 70.08 olarak gerçekleşmiştir.

Özel Tüketim/GSMH oranında özellikle 1980-1981 yıllarında meydana gelen düşüşlerin salt olarak yüksek faiz oranları nedeniyle olduğunu belirtmek oldukça zordur. Öncelikle fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen artışların tüketim

harcamalarını kısıtıldığı bir gerçektir. Örneğin Tablo 66'dan da görüleceği gibi 22 yıllık dönemde reel özel tüketim harcamalarında meydana gelen artış hızı 1980 yılında negatif değer olarak % -18.10 olarak gerçekleşmiştir. Yine 1980 yılı enflasyon oranını ele aldığımızda bu oranın % 107.25 olarak gerçekleştiği görülür. Bilindiği gibi, fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen artışlar tüketimi etkileyen bir unsurdur. Bunun ötesinde, reel milli gelir düzeyinde meydana gelen değişmeler de özel tüketim harcamalarını etkilemektedir.

Aşağıdaki Tablo 68'de reel milli gelir miktar ve artış hızı yer almaktadır.

TABLO 68- Reel Milli Gelir Miktar ve Artış Hızı

<u>Yıllar</u>	<u>Reel MG (000 000)</u>	<u>Artış Hızı (%)</u>
1963	668.01	-
1964	704.67	5.49
1965	701.33	0.47
1966	797.03	13.64
1967	822.37	3.18
1968	883.68	7.46
1969	914.97	3.54
1970	1014.25	10.85
1971	1140.33	12.43
1972	1208.27	5.96
1973	1290.42	6.80
1974	1369.78	6.15
1975	1561.10	13.97
1976	1701.93	9.02
1977	1773.81	4.22
1978	1719.13	-3.08
1979	1787.21	3.96
1980	1599.82	-10.48
1981	1878.76	17.44
1982	1996.20	6.25
1983	1968.36	1.36
1984	2113.27	7.36

Tablo 68'den de görüleceği gibi reel milli gelirden meydana gelen değişmelerle özel tüketim harcamalarında meydana

gelen değişmeler arasında bir paralellik bulunmaktadır. Dolayısıyla milli gelirde meydana gelen değişmelerin özel tüketim harcamalarını etkileyen bir unsur olduğunu bir kez daha vurgulamak yerinde olacaktır.

Ancak, faiz oranlarının yüksek düzeyde belirlenmesinin özel tüketim harcamalarına olan etkilerini de inkar edemeyiz. Faiz oranlarının özel tüketim harcamalarına etkileri milli gelir etkisi kadar büyük değildir. Bunun ötesinde, faiz oranlarının özel tüketim harcamalarına olan etkileri uzun dönemli değildir. Yüksek faiz oranlarının tasarrufa olan etkilerini ele alırken de belirttiğimiz gibi, yüksek enflasyon oranları nedeniyle gerçek gelirlerini kaybeden kişiler serbest faiz uygulamasının başladığı yıllarda alışageldikleri tüketim standartlarını sürdürebilmek amacıyla, daha önce de belirttiğimiz gibi, tasarruflarının ya şeklini değiştirerek ya da iddiharlarını çözerek faiz geliri elde etmek için banka ya da bankerlik kuruluşlarına yatırmışlar ve fakat elde edecekleri gelirlerin sürekli olacağını zannetmişlerdir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi kişiler faiz ve para aldatmacalarına kapılmışlardır. Ancak, faiz yoluyla elde ettikleri gelirleri, az önce de belirttiğimiz gibi, alışageldikleri tüketim eğilimlerini sürdürebilmek için kullanmaya devam ettiklerinden tüketim harcamalarında uzun dönemde beklenen faiz oranlarının daraltıcı etkisi görülememiştir. Dolayısıyla özel tüketim harcamaları tekrar artma eğilimine girmiştir. Bu konuda yapılan ekonometrik çalışmalarda bu sonucu kanıtlar niteliktedir. Şöyle ki yüksek faiz oranlarının tüketim ve fiyatlar genel düzeyinde meydana getirdiği azaltıcı etki uzun dönemde azalmaktadır(37).

Sonuç olarak, özel tüketim harcamalarını 1980 yılından sonra uygulanan yüksek faiz oranlarının önemli derecede etki-

(37) TÜSİAD, Türk Ekonomisi Tahmin Modeli 1965-1983, İstanbul, TÜSİAD Yayını, 1984, s.IV.

lemediği ve ayrıca özel tüketim harcamalarını etkileyen unsurun sadece faiz oranı olmayıp milli gelir ve fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen değişmelerin de etkin olduğu bir kez daha belirlenmiştir.

11.3. Faiz Oranları ve Likidite Tercih Etkisi

Temmuz 1980'den sonra uygulanan yüksek faiz oranlarının likidite tercihlerini ne ölçüde etkilediğine bir göz atalım. Yani eş deyişle yüksek faiz oranları tasarrufları ne ölçüde mali sektöre çekebilmiştir. 1980 yılından sonraki gelişmeleri daha iyi kavrayabilmek için likidite tercih oranlarını 1976-1979 yılları için de hesaplanacaktır.

Konuyla ilgili olarak iki likidite tercih oranını ele alacağız:

- 1° Likidite tercih oranı, $\frac{C}{D_1}$

- 2° Likidite tercih oranı, $\frac{C}{D_2}$

C → Tedavüldeki banknot,

D₁ → Vadesiz tasarruf mevduatı,

D₂ → Vadeli tasarruf mevduatı,

ifade etmektedir.

1° ve 2° likidite tercih oranlarının bulunması için gereken veriler ve hesaplamalar sırasıyla Tablo 69 ve 70'de gösterilmiştir.

TABLO 69- Tedavüldeki Banknot, Vadesiz ve Vadeli Tasarruf Mevduatı Miktarları (000 000)

<u>Yıllar</u>	<u>C</u>	<u>D₁</u>	<u>D₂</u>
1976	41.786	62.709	30.385
1977	62.167	82.399	34.064
1978	92.962	103.268	44.076
1979	142.809	142.643	82.610
1980	216.682	193.505	177.004
1981	279.561	220.892	682.264
1982	410.917	270.299	948.380
1983	545.860	562.047	1.222.439
1984	732.921	1.896.248	1.359.580

KAYNAK: T.C. Merkez Bankası, Üç Aylık Bülten 1985, I, Ocak - Mart, Ankara, s.3.

TABLO 70- 1° ve 2° Likidite Tercih Oranları

<u>Yıllar</u>	<u>C/D₁</u>	<u>C/D₂</u>
1976	0.67	1.38
1977	0.75	1.83
1978	0.90	2.11
1979	1.00	1.73
1980	1.12	1.22
1981	1.27	0.42
1982	1.52	0.43
1983	0.97	0.45
1984	0.39	0.54

Tablo 70'den de görüleceği gibi 1° likidite tercih oranı 1976 yılından itibaren sürekli olarak yükselmiştir. 1984 yılındaysa gerileyerek 0.39'a kadar düşmüştür. Yüksek enflasyon oranlarının geçerli olduğu dönem olarak ele alınan 1970 sonrası için 1° likidite tercih oranı doğal sonuçlarını vermiştir. Birincisi hızlı bir enflasyonist süreç içine girilmiştir. İkincisi vadesiz tasarruf mevduatına uygulanan faiz oranları oldukça düşüktür. 1974 yılından 1980 yılına kadar vadesiz tasarruf mevduatına uygulanan faiz oranı % 3, 1980 - 1982 yılları arası % 5.00 düzeyindedir. Ancak 1983 yılında vadesiz tasarruf mevduatına % 20.00 gibi yüksek bir faiz ora-

nı uygulanmaya başlanmıştır. Bunun sonucuysa Tablo 70'de 1983 yılına ait 1° likidite tercih oranıyla görülmektedir. Yani 1983 yılında 1° likidite tercih oranı düşmüştür. Bu ise az önce belirttiğimiz gibi vadesiz tasarruf mevduatına uygulanan yüksek faiz oranı nedeniyledir. Sonuç olarak faiz oranları 1° likidite tercih oranlarını 1983 yılına kadar etkileyememiştir.

2° likidite tercih oranında meydana gelen değişmeler de benzer şekilde açıklanabilir. 1976-1978 yılları arasında 2° likidite tercih oranında yükselme görülmektedir. Bunun nedeni bilindiği gibi enflasyon oranlarının yüksek oluşu ve vadeli tasarruf mevduatına uygulanan faiz oranlarının yeterince yüksek olmayışıdır. 1979 yılından itibaren 2° likidite tercih oranındaki belli bir düşüşü Tablo 70'den izleyebiliriz. 1979 ve 1980 yıllarına ait 2° likidite tercih oranındaki düşüşler çelişkili görülebilir. Şöyle ki, 1963-1979 dönemi itibariyle 1979 yılında enflasyon oranı en yüksek düzeye ulaşmıştır. Bununla birlikte 1 yıl-2 yıl vadeli mevduata uygulanan faiz oranı % 12.00'den % 20.00'ye yükseltilmiştir. Yani tasarruf edenler pozitif reel bir faiz getirisi elde etememişlerdir. Böyle bir durumda 2° likidite tercih oranının daha da yükselmesi gerekirdi. Ancak bu oran azalmıştır. Burada tasarruf edenlerin faiz aldatmacasına kapıldıklarını söyleyebiliriz. Benzer durum 1980 yılı için de geçerlidir. % 107.25 gibi oldukça yüksek bir enflasyon oranı karşısında faiz oranlarının 1 yıl ve daha fazla vadeli tasarruf mevduatına % 26.50 oranında uygulanmaya başlanması tasarruf edenler açısından cazip bir hale gelmiştir. Az önce de belirttiğimiz gibi tasarruf edenler faiz aldatmacasına kapılmışlardır. 1980 yılı sonrası için de tasarruf edenlerin faiz aldatmacası içinde oldukları bu açıklamalardan sonra ileri sürülebilir. Ancak vadeli tasarruf mevduatına uygulanan faiz oranlarının 1980 yılı sonrası enflasyon oranlarından yüksek oluşu nedeniyle tasarruf edenler böyle bir aldatmacaya kapılmış olsalar bile, 2°

likidite tercih oranında yüksek faiz oranları uygulamasının etkisi görülmüştür. Yani eş deyişle, 1980 yılından sonra tasarruflar mali sektöre çekilebilmiştir. Tablo 33'e bakıldığında da görüleceği gibi 1980 yılından sonra hem tasarruf mevduatında ve hem de toplam mevduatta reel olarak pozitif artışlar sağlanmıştır.

Ayrıca bu hesaplama şeklinden başka uygulanan yüksek faiz oranlarının likidite tercihinine olan etkisi para arzı/gayrisafi milli hasıla oranıyla da belirleyebiliriz. Kişi ve firmaların düşük PA/GSMH oranını benimseyebilmeleri için faiz oranlarının yüksek tutulması gerekmektedir. Uygulanan sıkı para politikasıyla para arzının azaltılması ve dolayısıyla faiz oranlarının yükselmesi, PA/GSMH oranının düşmesi demektir. 1963-1984 yıllarına ait PA/GSMH oranları aşağıda Tablo 71'de gösterilmiştir.

TABLO 71- PA/GSMH Oranları (%)

<u>Yıllar</u>	<u>PA/GSMH(*)</u>
1963	18.21
1964	19.63
1965	21.42
1966	21.64
1967	22.35
1968	23.08
1969	24.12
1970	23.86
1971	22.65
1972	21.96
1973	22.53
1974	20.77
1975	21.96
1976	22.28
1977	23.96
1978	21.97
1979	20.21
1980	17.25
1981	14.83
1982	15.39
1983	17.28
1984	12.28

(*) M_1 para arzı tanımı alınmıştır.

Az önce de belirttiğimiz gibi faiz oranlarının yüksek bir düzeyde belirlenmesi ekonomide PA/GSMH oranını etkilemekte yani düşürmektedir. Tablo 71'deki PA/GSMH oranlarının 1963 - 1984 yılları arasındaki seyri Tablo 17 ve 36'daki reel brüt faiz oranlarıyla karşılaştırıldığında PA/GSMH oranının bu değerlerle uyum içinde olduğu görülebilir. Yine Tablo 71, Tablo 17 ve 36 ile karşılaştırıldığında yukarıda belirttiğimiz gelişmenin tersine bazı yıllarda, örneğin 1970, 1974, 1978, 1979 ve 1980 yıllarında, uyumsuz bir gelişmeye sahip olduğu görülecektir. Ancak 1974 yılı bir yana bırakılacak olursa belirtilen yıllarda nominal faiz oranlarının yükseldiği ve dolayısıyla kişilerin ve firmaların daha önce de belirttiğimiz gibi faiz aldatmacasına kapıldıkları söylenebilir. Bunun ötesinde diğer bazı yıllarda, örneğin 1971, 1972, 1973, 1982 ve 1983 yıllarında nominal faiz oranlarının yükselmiş olmasına rağmen PA/GSMH oranının da yükseldiği görülmektedir. Bu sonuçları anılan yıllarda para arzında meydana gelen artışın ya da GSMH meydana gelen azalışın ya da PA/GSMH oranını etkileyen para arzı ve GSMH'da meydana gelen değişmelerin yarattığını belirtebiliriz. PA/GSMH oranında meydana gelen değişmelerin beş yıllık kalkınma planları çerçevesinde ele alırsak en düşük ortalama PA/GSMH oranının 4. BYKP'nda % 17.93 olarak gerçekleştiği görülebilir. Ancak yine Tablo 71'den de görüleceği gibi PA/GSMH oranında 22 yıllık süre ele alındığında çok büyük oranlarda değişiklikler söz konusu değildir.

Sonuç olarak, özellikle 1980 yılından itibaren uygulanmasına başlanılan yüksek faiz oranlarının, halkın gelire oranla elde bulundurdukları paramiktarını önemli derecede etkilediği söylenemez. Kısaca yüksek faiz oranlarının etkisi çok küçük oranlarda gerçekleşmiştir.

S O N U Ç

1980 yılına gelinceye kadar Türkiye Ekonomisi'nin ürettiğinden fazlasını tüketen bir yapıda bulunduğunu söylemek yanlış bir yorum yapmak olmaz düşüncesindeyiz. Durum bu olduğunda fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen ve hızla yükselen gelişmeleri de doğal bir sonuç olarak görmemiz mümkündür. 24 Ocak 1980 kararlarının alınmasına neden olan belirtilerden biri sayılan enflasyon oranının hızla artış kaydetmesi hususunu öncelikle ele almak istiyoruz.

Bilindiği gibi enflasyon, fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen sürekli artışlardır. Az önce de belirttiğimiz gibi ürettiğinden fazlasını tüketen teknik deyimle toplam talebin toplam arzdan fazla olduğu Türkiye Ekonomisi'nde 1980 yılına gelinceye kadar talep enflasyonunun varlığı ortak kabul edilen bir husustur. Enflasyonun niteliği ne olursa olsun, bilinen ve uygulanan politikalar bellidir. Bu politikaları maliye, para ve gelirler politikaları olarak saymak mümkündür. Şimdi bu politikaların kullandıkları araçları kısaca ele alalım.

Bilindiği gibi maliye politikası en nihayette kamu bütçesi yoluyla toplam harcamaların belirlenmesi amacına dayanır. Ekonominin içinde bulunduğu koşullara göre kamu bütçelerinin açık ya da fazla vermesi söz konusudur. Maliye politikasının araçlarını kısaca kamu harcamaları, transfer harcamaları ve vergiler olarak üçlü bir ayırımı tâbi tutabiliriz.

Kısaca bu araçların ilk ikisi harcama, sonuncusuysa vergi politikası olarak da ele alınabilir(38). Bu araçların kullanım yönüyle ekonominin içinde bulunduğu duruma göre değişir. Örneğin Türkiye'de olduğu gibi ekonomide talep enflasyonu söz konusu olduğunda bu araçlar toplam talebi kısma amacına uygun olarak kullanılır. Yani kamu ve transfer harcamaları azaltılıp vergiler arttırılır. Bu araçların herbirinin kullanımı talebi kısmada etkili olabileceği gibi her üçünün de kullanılması uygulanacak maliye politikasının amacı açısından daha etkin olacaktır.

İkinci olarak para politikasına değineceğiz. Ekonominin içinde bulunduğu koşullar itibarıyla istikrarsızlığı gidermek hususunda kullanılan diğer büyük bir araç topluluğu parasal araçlardır. Uygulanacak para politikasının ve araçlarının maliye politikasına göre üstün ve eksik yanları vardır. Öncelikle, parasal araçlar bir dönem içinde ekonomik konjoktüre bağlı olarak sık sık ve çeşitli yönlerde değiştirilebilir. İkinci olarak, kamuoyuna açıklamalar yapmak, gerekçe belirtmek gibi yollara başvurulmadan yetkili kurumlarca uygulanabilir. Para politikasının bu iki özelliği maliye politikasının özelliklerin üstündür denilebilir. Yani uygulanacak maliye politikası dönem başında belirlendikten sonra değiştirilebilme imkanı yoktur ve kamuoyuna açıklamaların gerekli olduğu politika uygulamasıdır. Para politikasının sakıncalı sayılabilecek özelliğiyle uygulanan araç veya araçların etkinliğinin önceden saptanabilme imkanının bulunmamasıdır. Örneğin, faiz oranlarının yükseltilmesinin toplam talebi ne derecede etkileyip etkileyemeyeceği önceden belirlenemez. Oysa ki maliye politikası araçlarının kullanılmasıyla örneğin yine toplam talebin ne kadar etkileneceği belirlenebilir. Bu özelliklerinden sonra para politikasının belli başlı araçlarını şu şekilde sıralayabiliriz. Para arzı, faiz oranları, açık piyasa işlemleri(39). Örneğin Türkiye'de olduğu gibi ta-

(38) Tamer İŞGÜDEN, Makro İktisat, Ulusal Gelir, Enflasyon, Büyüme, Azgelişmişlik Kuramları, İstanbul, 1982, s.223 ve maliye politikasının araçlarının kapsamlı tasnifi ve geniş bir açıklaması için bkz., SAVAS, İktisat ..., a.g.k., s.219-262.

(39) Para politikası araçlarının daha kapsamlı bir tasnifi ve açıklaması için SAVAS, İktisat ..., a.g.k., s.288-306.

lep enflasyonunun geçerli olduğu bir ekonomide toplam talebi kısma amacına yönelik olarak para politikası araçlarından biri olan faiz oranlarının kullanıldığını düşünelim. Bu araç toplam talebi kısma amacına uygun olarak yükseltilecektir. Bunun nedeniyse tasarrufları teşvik etmek ve dolayısıyla tüketimi kısma amacına yöneliktir.

Son olarak gelirler politikasına kısaca değinelim. Gelirler politikası fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen artışları önleyebilmek için doğrudan doğruya gelirlere yapılan müdahalelerdir. Bu müdahalenin nedeni enflasyonun kaynağının ücretlerde meydana gelen artışlardan kaynaklandığına olan inançtır. Ya da fiyatlar genel düzeyinde artış olmamasına rağmen ücret artışlarının enflasyon ortamı yaratacağı inancı varsa yine ücretlere müdahalede bulunulur.

Enflasyon ve enflasyonu önlemede uygulanacak politikalar ve araçlar hususunda yaptığımız kısa açıklamalardan sonra Türkiye'de 1980 yılından sonra uygulanan ve konumuzun ana teması olan faiz oranlarının anti-enflasyonist politika aracı olarak kullanılması hususuna ve bu aracın etkinliğine değinelim.

Bilindiği gibi 1980 yılından itibaren Türkiye'de sıkı para politikası ve bu politikanın, mevduat ve kredi faiz oranlarının yükseltilmesi, emisyonun azaltılması, karşılık oranlarının yükseltilmesi gibi klasik anti-enflasyonist araçları uygulanmaktadır. İlk amaç, yüksek düzeyde seyreden enflasyon oranının düşürülmesidir. 1980 yılı sonu itibarıyla % 107.25'e varan enflasyon oranı 1983 yılı sonunda % 30.64 olarak gerçekleşmiştir. Görüleceği gibi % 100'ün üzerinde seyreden enflasyon oranının % 30.64'e düşürülmesi başarıdır. Ancak bu enflasyon oranının da yüksek olduğu ve üretim, bölüşüm ve ihracat yönünden olumsuz sonuçlar yaratacağı belirtilmektedir. Ayrıca 1980 yılına göre yavaşlayan enflasyon oranı-

nın niteliğinin geçici olup olmadığının araştırılmasının gereği olduğu vurgulanmaktadır(40). Görüleceği gibi, 1984 yılı sonu itibarıyla endeks sayısı 8678.20 olarak belirlenmiştir. Görüleceği gibi, 1982 yılında % 25.25 olarak gerçekleşen enflasyon oranı 1984 yılında % 52.04'e yükselmiştir. 1982 yılında meydana gelen gerileme dışında fiyatlar genel düzeyinde tekrar bir artma eğilimi görülmektedir.

Görüldüğü gibi yüksek enflasyon oranlarının ve talep baskılarının geçerli olduğu bir ortam söz konusudur. Bilindiği gibi yine bu ortamdan kurtulmak için kullanılan para politikası araçlarından biri de faiz oranlarının yükseltilmesidir. Tasarrufları teşvik etmek ve dolayısıyla tüketimi kısma amacına yönelik yüksek faiz oranlarının kullanılmasına 1 Temmuz 1980'den itibaren başlanılmıştır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki enflasyon oranı üzerinde belirlenen faiz oranları nedeniyle tasarruf sahiplerinin tasarruflarının aşınması giderilmiştir. Uygulanan yüksek faiz oranlarının vadeli tasarruf mevduatının artış hızını olumlu yönde etkilediği de bir gerçektir. 1981 yılında vadeli tasarruf mevduatı artış hızı reel olarak % 175.36 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ancak daha önce belirttiğimiz gibi bu artışın ne kadarının gerçek tasarruf artışı ve ne kadarının da iddiharın çözülmesiyle ya da tasarrufların şekil değiştirmesiyle meydana geldiği hakkında kesin bir bilgimiz yoktur. Bunun ötesinde, % 100'ün üzerinde gerçekleşen reel vadeli tasarruf mevduatında meydana gelen artış 1982, 1983 ve 1984 yıllarında azalmış ve özellikle 1983 ve 1984 yıllarında negatif bir gelişme göstermiştir. Bu son iki yılda meydana gelen gelişmeyi etkileyen unsurlardan birinin yine faiz oranında yapılan ayarlamalardan dolayı olduğunu belirtebiliriz. Öyle ki, vadesiz tasarruf mevduatına

(40) Vural SAVAS, "1983 Yılında Para Politikası (Beklentiler ve Öneriler)", 1983'de Türk İktisat Politikası Sempozyumu ve 1980 Sonrası Türk Vergi Politikası Semineri, İstanbul, M.Ü. İkt. ve İd. Bil. Fak. Yayını, 1984, s.11.

uygulanan % 20.00 düzeyindeki oran 19 Aralık 1983 tarihinden sonra tekrar % 5.00'e düşürülmüştür. Bunun yanında 1984 yılında 1 yıllık vadeli tasarruf mevduatına uygulanan faiz oranı değiştirilmeden kalmasına rağmen 3 aylık ve 6 aylık vadeli tasarruf mevduatlarına uygulanan faiz oranları son beş yılın en yüksek düzeyine yükseltilmiştir. Öyle ki 3 aylık ve 6 aylık vadeli tasarruf mevduatlarına sırasıyla % 53.00 ve % 52.00 gibi yüksek faiz oranları uygulanmaya başlanılmıştır. 1984 yılında faiz oranlarında yapılan değişikliklerin Vadesiz Tasarruf Mevduatı/GSMH, Vadeli Tasarruf Mevduatı/GSMH ve Toplam Tasarruf Mevduatı/GSMH oranlarını da etkilemiştir. Vadesiz Tasarruf Mevduatı/GSMH oranı 1984 yılında % 10.34'e yükselerek 1966-1973 yıllarındaki düzeye ulaşmıştır. Yine Vadeli Tasarruf Mevduatı/GSMH oranı 22 yılın en yüksek oranına 1983 yılında % 10.88 ile ulaşmıştır. Bu son oranın, uygulanan faiz oranıyla ilgili olduğunu vurgulayabiliriz. 1984 yılında ise Toplam Tasarruf Mevduatı/GSMH oranı % 17.75'e yükselmiştir. Bu oran 1980 yılından bu yana gerçekleşen en yüksek orandır. Tasarruf mevduatında meydana gelen gelişmelerin yanı sıra bu mevduat türünün miktar ve hesap adetlerinde meydana gelen gelişmeler olumlu sayılamaz. Bu durum Tablo 28 ve 29'dan izlenebilir. Tablo 28'den de görüleceği gibi 1980 yılı hariç tutulursa sonraki yıllarda gelir grupları itibarıyla vadeli tasarruf mevduatında negatif gelişmeler söz konusudur. Bu durum özellikle düşük gelir grupları olarak belirtilen gruplarda görülmektedir. Vadeli tasarruf mevduatında gelir grupları itibarıyla sağlanan yüksek ve pozitif artışlar yüksek gelir gruplarında görülmektedir. Tablo 29'a bakıldığında da görüleceği gibi düşük gelir gruplarının vadeli tasarruf mevduatı hesap adetleri de benzer bir seyir izlemektedir. Yani bu gelir gruplarına ait hesap adetleri azalmıştır. Bu da daha önce belirttiğimiz gibi yüksek enflasyon oranları nedeniyle gelirleri aşınan kişilerin alışageldikleri yaşam standartlarını sürdürebilmeleri için aldıkları kararın bir sonucudur. Yani tasarruflarını çözmüşlerdir. Aynı dönemde yüksek gelir gruplarının hesap adetlerinde dalgalanma gözlenmekteyse de en azın-

dan negatif bir değer almadığı ve uygulanan faiz oranlarının yüksek gelir gruplarında bulunanlara yaradığı söylenebilir.

Uygulanan yüksek faiz oranlarının tüketime olan etkisi de şü şekilde özetlenebilir. Birçok kez de belirttiğimiz gibi uygulanan istikrar programının temel amacı ekonomi üzerindeki talep baskısını hafifletmektir. Bu ise yüksek faiz oranlarını kullanarak tasarrufların teşvik edilmesi ve dolayısıyla tüketim harcamalarının kısılmasıyla gerçekleşecekti. Yüksek faiz oranlarını genelde gelir grupları ayırımı yapmadan ele aldığımızda tasarrufları teşvik ettiği söylenebilir. Fakat aynı durumun özel tüketim harcamaları için de geçerli olduğu pek söylenemez. Başka bir deyişle faiz oranlarının yüksek düzeyde belirlenmesinin özel tüketim harcamaları üzerindeki etkisi hem kısa sürelidir ve hem de bu harcamaları etkileyen tek unsur değildir. Daha önce de, GSMH'nın gerilediğı yıllarda özel tüketim harcamalarında bir gerilemenin olduğunu belirtmiştik. Örneğin 1980 yılında GSMH, reel artış hızı olarak % 10.48 olarak gerçekleşmiş ve özel tüketim harcamalarıysa reel artış hızı olarak % -18.10'luk orana ulaşmıştır. 1984 yılında ise özel tüketim harcamalarında meydana gelen gelişmelerse şöyledir. Nominal % 62.00 olarak gerçekleşen özel tüketim harcamaları artış hızı aynı yıl reel olarak % 6.65 olarak belirlenmiştir. 1984 yılı için GSMH'da meydana gelen nominal ve reel artış hızlarıysa sırasıyla % 63.22 ve % 7.36 olarak gerçekleşmiştir. Belirttiğimiz gibi yüksek faiz oranlarıyla ulaşıl- mak istenen özel tüketim harcamalarının kısılması amacı başa- rıya ulaşmıştır diyemeyiz. 1980 yılına kadar GSMH içindeki payı ortalama olarak % 70.00'in üzerinde seyreden özel tüketim harcamaları 1980 ve 1981 yıllarında gerileme göstermiş olmasına rağmen bu yıldan sonra tekrar artma eğilimine gire- rek 1984 yılında Özel Tüketim Harcamaları/GSMH oranı % 70.08 olarak gerçekleşmiştir.

Tüm buraya kadar belirttiklerimizi kısaca şöyle özet- leyebiliriz.

Uygulanan yüksek faiz oranlarıyla enflasyon hızının düşürülmesi mümkün değildir. Tasarruf mevduatına özellikle vadeli tasarruf mevduatına uygulanan yüksek faiz oranları tasarrufları kısa süre için bankalara yöneltmektedir. Ancak daha sonra, bankalara yönelen tasarruflar vadelerinde ana para ve faizleriyle birlikte piyasaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle ekonominin maruz kaldığı talep baskısı kısa bir süre için hafifletilmiş olmasına rağmen bugün yeniden ortaya çıkmıştır. Böylece yüksek faiz oranları kısa bir süre için tasarrufları teşvik etmekte, uzun dönemdeyse talebi ve dolayısıyla enflasyonist baskıyı arttırmaktadır.

Bu belirttiklerimiz talep yönüyle ilgilidir. Konunun bir de arz cephesine kısaca değinelim. Bilindiği gibi uygulanan istikrar programında toplam talebin azaltılmasına ağırlık verilmiştir. % 100.00'ün üzerinde seyreden enflasyon hızının kesilmesi için belki bu davranış makul karşılanabilir. Ancak ekonomimizde halâ üretim artışı sağlamaya yönelik tedbirler alınmamaktadır. Bu üzerinde ayrıca durulması gereken ciddi bir konudur. Üretim artışı sağlamak için hiçbir tedbir alınmasının yanında mevcut kapasitenin kullanılması imkanı da yüksek faiz oranları nedeniyle azalmıştır. Tasarruf mevduatına verilen yüksek faiz oranları kredi faiz oranlarını da yükselmesine neden olmaktadır. Öyle ki 1980 yılından sonra kredilerin % 70.00-% 80.00 civarında bir maliyeti olduğu vurgulanmaktadır. Kredi maliyetlerinin yüksek oluşu işletmelerin maliyetlerini de yükseltmekte ve bu da ekonomide maliyet enflasyonunun tesis etmesine neden olmaktadır.

Sonuç olarak 1980 yılına kadar ekonomimizde geçerli olan talep enflasyonu uygulanan yüksek faiz oranları nedeniyle kısa bir süre için hafifletilmiş ancak 1982 yılından itibaren ülkemiz ekonomisi yine yüksek faiz oranlarının da etkisiyle talep enflasyonu ile birlikte maliyet enflasyonunu da yaşar hale gelmiştir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ABAÇ, Selçuk, "Hızlı Enflasyon Altında Banka Mevduatındaki Gelişmeler ve 4 Haziran Kararları", İst.Üniv.İkt.Fak., Bankacılık Enstitüsü Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 1981. (131, 142).

_____, Para Teorisinde Faiz Oranları ve Türkiye'de Uygulama, İstanbul, 1980. (97, 101, 103, 188, 189).

ACKLEY, Gardner, Macroeconomic Theory, New York, The Macmillan Comp ., 1961. (25, 27, 37).

AKGÜÇ, Öztin, "1979 Yılında Bankalar, Mevduat ve Krediler", Banka ve Ekonomik Yorumlar, Sayı: 8, Ağustos 1980. (122).

_____, "Türkiye'de İzlenen Para Politikası, Prof.Dr.Vural Savaş'ın Tebliğinin Yorumlanması", 1983'de Türk İktisat Politikası Sempozyumu ve 1980 Sonrası Türk Vergi Politikası Semineri, Tebliğler ve Yorumlar, İstanbul, Marmara Üni., İkt. ve İd., Bil. Fak., Yayını, 1984. (212).

ARTUN, Tuncay, Uluslararası Bankacılık Bunalımı ve Türkiye'de "Serbest" Faiz Politikası, İstanbul, 1983. (113).

ARTUN, Tuncay, İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye'de Bankacılık, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1980. (188).

BANKA ve EKONOMİK YORUMLAR, "Faizin Ekonomi İçindeki Yeri ve İşlevi, Türkiye'de Faiz Politikası, Mevduat ve Kredi Faizleri Arasındaki Fark, Nasıl Azaltılabilir? Açık Oturum. Banka ve Ekonomik Yorumlar, No: 1, Ocak 1983. (112).

BLAUG, Mark, Economic Theory in Retrospect, 3rd ed., Cambridge, Cambridge Univ. Press, 1978. (28).

BRUNNER, Karl, "The Role of Money and Monetary Policy", Monetary Economics: Reading On Current Issue, ed. William E. GIBSON and George G. KAUFMAN, New York, McGraw-Hill Book Comp., 1971. (87).

BULUTOĞLU, Kenan, "24 Ocak İstikrar Politikasının Parasal Kesimdeki Tepkileri", Banka ve Ekonomik Yorumlar, No:10, Ekim 1982. (212, 215).

CONARD, J.W., An Introduction to the Theory of Interest, California, University of California Press, 1963. (9, 16).

ÇOLPAN, T. Rıza, Mevduat ve Kredilerin Dağılımı, Ankara, 1978. (126, 128, 170).

DAVIDSON, Paul and Eugene Somolensky, Aggregate Supply and Demand Analysis, London, A Harper International Student Reprint, 1964. (37).

DEMİRGİL, Demir, Türkiye'de Parasal Göstergeler ve Ekonomik Gelişmeler, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayını, 1983. (212).

- DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ, Türkiye İstatistik Yıllığı 1977, Ankara.(140).
- _____, Türkiye İstatistik Yıllığı 1981, Ankara. (140).
- _____, Türkiye Milli Geliri ve Harcamaları, 1962-1973, Ankara. (140, 217).
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl 1973-1977, Ankara 1973. (141).
- EKZEN,Nazif, "1980 Stabilizasyon Paketinin 1958, 1970 ve 1978-1979 Paketleriyle Karşılaştırmalı Analizi", Türkiye'de ve Dünya'da Yaşanan Ekonomik Bunalım, Ankara, Yurt Yayınları, 1984. (210).
- ERÇEL,Gazi, "Kredi ve Mevduat Faizleri", Banka ve Ekonomik Yorumlar, Cilt: 15, Sayı: 3, Mart 1978. (97, 189).
- ERTUĞRUL,Ahmet, "Enflasyonist Bekleyişler, Faiz Oranları ve Serbest Faiz Uygulaması", Maliye Dergisi, Sayı: 50, No:3, Mart-Nisan 1981. (105, 107).
- ERTUNA,İ.Özer, "Türkiye'de Faiz Politikası", Finansal Yönetim ve Yatırım Planlaması, Finansman Uzmanları Derneği Yayını, Yıl:1, Sayı:1, Mart 1979. (189).
- ESENER,Ömer, "Faiz Politikası", Maliye Enstitüsü Konferansları 1969-1976, Ankara Üniv. SBF Yayını, 1976. (101, 107).
- FAND,David, "A Monetarist Model of the Monetary Process", Monetary Economics: Readings on Current Issue, ed. William E.GIBSON and George G.KAUFMAN, New York, McGraw-Hill Book Comp., 1971. (86).
- FRIEDMAN,Milton, "The Role of Monetary Policy", The American Economic Review, Vol: 58, March 1968. (87).
- _____, "A Theoretical Framework For Monetary Analysis", Journal of Political Economy, March-April 1970. (85).
- _____, A Theory of Consumption Function, Priceton, Princeton University Press, 1971. (88).

HALM,G.N., Money Theory, A Modern Treatment of the Essentials of Money and Banking, Philadelphia, The Blakiston Comp., 1942. (19, 22).

HANSEN,Alvin,H., A Guide To Keynes, McGraw-Hill Book Comp., Inc., 1953. (60, 63, 64).

HATİPOĞLU,Zeyyat, Cumhuriyet Rejiminde Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi, 2.bs., İstanbul, 1974. (188).

HICKS,John,R., "Mr Keynes and the Classics": A Suggested Interpretation", Macroeconomic Theory, Selected Readings, ed.Harold R.WILLIAMS and John D.Huufnagle, New York, Appleton-Century-Crofts, Educational Division Meredith Cor., 1969. (63).

HiÇ,Mükerrem, Türkiye'de Mevduat Artışının Seyri ve Bu Artışa Rol Oynayan Belli Başlı Faktörler, İstanbul, 1969. (116, 131).

iŞGÜDEN,Tamer, Makro İktisat, Ulusal Gelir, Enflasyon, Büyüme, Azgelişmişlik Kuramları, İstanbul, 1982. (228).

KAUFMAN,George,G., Money, Financial System and the Economy, 3rd ed., Boston, Toughton Mifflin Comp., 1981. (17, 19).

KAZGAN,Gülten, İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, 2.bs., Bilgi Yayınevi, 1974. (33).

KEYDER,Nur, Para Arzı ve Talebi, Türkiye Üzerine Bir İnceleme, Ankara, ODTÜ İd.Bil.Fak.Yayını, 1977. (77).

KEYNES,J.M., The General Theory of Employment, Interest and Money, London, Macmillan Comp., Ltd. 1954. (35, 36, 37, 42, 43, 45, 50, 51, 55, 56, 57, 58, 59, 62).

KILIÇBAY,Ahmet, Türk Ekonomisi Modeller, Politikalar, Stratejiler, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, 1984. (210, 216).

KLEIN,Lawrence,R., The Keynesian Revolution, New York, The Macmillan Comp., 1964. (25).

KORUM,Uğur, Ekonometrik Modeller ve Türk Ekonomisi İçin Bir Deneme, Ankara, 1969. (216).

KÖKLÜ,Aziz, Para ve Kredi, 2.bs., Ankara, 1965. (114, 167).

LERNER,Abba,P., "Alternative Formulations of the Theory of Interest", The New Economics, Keynes' Influence on Theory and Public Policy, ed. Seymour,E.HARRIS, London, Latimer Trend and Co., Ltd., 1968. (20).

LINDAUER,John, Macroeconomics, New York, John Wiley and Sons, Inc., 1971. (40).

McKENZIE,Richard,B., and Gordon TULLOCK, Modern Political Economy, An Introduction to the Economics, Tokyo, McGraw-Hill Kogagusta Ltd., 1978. 82).

MELTZER,A.H., "Monetarism and the Crises In Economics", The Public Interest, Special Issue, 1980. (82).

O'BRIEN,D.P., The Classical Economists, Glasgow, Oxford University Press, 1975. (9, 92).

ÖÇAL,Tezer, Para Ekonomisi (Doktriner Gelişim, Teori, Analiz), 2.bs., Ankara, Ankara İ.T.İ.A. Yayını, 1978. (100).

RESMÎ GAZETE, 19.12.1983 Gün ve 18256 Sayılı Mükerrer.
(145).

_____, 29.6.1985 Gün ve 18796 Sayılı. (146).

RIMA, I.H., Development of Economic Analysis, Homewood,
Illinois, Richard D. Irwin Inc., 1967. (9).

ROBERTSON, D.H., "Mr. Keynes and the Rate of Interest",
Readings In The Theory of Income Distribution, ed.
W. FELLNER-B. F. HALEY, Philadelphia, Toronto. The
The Blakiston Comp., 1946. (17, 19).

SAVAŞ, Vural, "1983 Yılında Para Politikası (Beklentiler ve
Önerileri)", 1983'de Türk İktisat Politikası Sempo-
yumu ve 1980 Sonrası Türk Vergi Politikası Semineri,
İstanbul, Markara Üniversitesi, İkt. ve İdari Bilim-
ler Fakültesi Yayını, 1984. (230).

_____, İktisat Politikasına Giriş, İstanbul, Ar Yayın Dağı-
tım, 1982. (4, 69, 71, 94, 228).

_____, Keynesyen İktisat Yıkılırken, İstanbul, Fatih Yayın-
evi, 1984. (12, 29, 34, 76, 79, 82, 85).

SEViÇ, Veysi, "Bankaların Şube Sayılarındaki Artış ve Ekono-
mik Anlamlılığı; (1965-1973)", Maliye Dergisi, Sayı:
15, Ocak-Şubat 1976. (142).

SEVİMAY, Hayri Rûhi, Bankalar Sistemi ve Kredi Sisteminin
Eleştirisi, Eskişehir, 1971. (125, 127, 174).

SHAPIRO, E., Macroeconomic Analysis, New York, Harcourt Brace
Jovannovich, 1978. (37).

SIEGEL, Barry N., Aggregate Economics and Public Policy, Homewood, Illinois, Richard D. Irwin Inc., 1970. (12).

STEWART, Michael, Keynes and After, 2nd ed.; London, Cox and Wyman Ltd., 1972. (33).

TOBIN, James, "Liquidity Preference As Behaviour Towards Risk", Review of Economic Studies, 1958. (77).

_____, "Monetary Theory: New and Old Looks, Money, Capital and Other Stores of Value", The American Economic Review, Vol:LI, No:2, May 1961. (79).

THOMPSON, Grahame, "Monetarism and Economic Ideology", Economy and Society, Vol:10, Number:1, 1 February 1981. (88).

TÜSİAD, Türk Ekonomisi Tahmin Modeli 1965-1983, İstanbul, TÜSİAD Yayını, 1984. (221).

_____, Turkish Economy 85, İstanbul, 1985. (145, 146, 207).

TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ, Bankalarımızın 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Krediler Hakkındaki Bilgiler, Ankara, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, No:43, 50, 59, 75, 77, 85, 96, 20, 117, 121, 132, 134. (126, 128, 148, 152, 153, 170, 174, 192, 196).

T.C. BAŞBAKANLIK, HAZİNE VE DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI, EKONOMİK MALİ İZLEME VE DEĞERLENDİRME DAİRESİ, EKONOMİK GÖSTERGELER ŞUBESİ, Aylık Ekonomik Göstergeler, Haziran-Aralık, Ankara, 1983. (148).

T.C.MALİYE BAKANLIĞI, 1971 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara.
(217).

_____, 1977 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara. (217).

_____, 1979 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara. (217).

_____, 1980 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara. (217).

_____, 1981 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara. (144, 205, 217).

_____, 1982 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara. (145, 165).

_____, 1983 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara. (145, 165, 206).

T.C.MERKEZ BANKASI, Aylık Bülten 1970, 11-12, Kasım-Aralık,
Ankara. (117, 128, 185).

_____, Üç Aylık Bülten 1980, I-IV, Ocak-Aralık, Ankara. (120, 186).

_____, Üç Aylık Bülten 1983, III, Temmuz-Ekim-Aralık, Ankara.
(117, 123, 148, 178).

_____, Üç Aylık Bülten 1984, I, Ocak-Mart, Ankara. (200).

_____, Üç Aylık Bülten 1985, I, Ocak-Mart, Ankara. (145, 158,
200).

TÜRKİYE İŞ BANKASI, Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri 1979-
1983, Türkiye İş Bankası, İktisadi Araştırmalar Müdür-
lüğü, Ankara. (144, 158, 205, 207).

_____, Economic Indicators of Turkey 1980-1984, Economic
Research Department, Ankara. (165).

VENIERIS, Y.P. and F.D. SEBOLD, Macroeconomics, Models and Policy, New York, John Wiley and Sons Ltd., Inc., 1977. (82).

WAI, U Tun, "Interest Rates in the Organized Money Markets of Underdeveloped Countries", IMF Staff Papers, Vol:5, August 1956. (104).

_____, "Interest Rates Outside the Organized Money Markets of Underdeveloped Countries", IMF Staff Papers, Vol:6 November, 1957. (104).

_____, "A Revisit to Interest Rates Outside the Organized Money Markets of Underdeveloped Countries", Banca Nazionale del Lavoro, September 1977. (104).

WEBER, Warren, E., "The Effects of Interest Rates on Aggregate Consumption", The American Economic Review, September 1970. (216).

WICKSELL, Knut, Interest and Prices, A Study of the Causes Regulating the Value of Money, Çev.R.F.KAHN, New York, Royal Economic Society, 1965. (21, 22, 27).

_____, Lectures on Political Economy, Vol:II:Money, London, Routledge and Kegan Paul Ltd., 1956. (15, 22, 24, 26, 28).

WRIGHTSMAN, Dwayne, An Introduction to Monetary Theory and Policy, New York, The Free Press, 1971. (80).

YAĞCI, Fahrettin, Türk Ekonomisi İçin Ekonometrik Bir Model Çalışması: TEM 1, İstanbul, Sınai Kalkınma Bankası A.Ş., Araştırma ve Geliştirme Müdürlüğü Yayını, 1982. (211).

- , Türk Ekonomisi İçin Ekonometrik Bir Model Çalışması:
TEM 2, İstanbul, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.,
Ekonomik Analiz ve Konjonktür Müdürlüğü Yayını, 1983.
(211).
- ZEYTİNOĞLU, Erol, Genel Ekonomi, I, İstanbul, İstanbul İ.T.İ.A.
Nihad Sayar Yardım ve Yayın Vakfı, 1980. (9).